

T.C.
İSTANBUL UNİVERSİTESİ
DENİZ BİLİMLERİ VE İŞLETMECİLİĞİ ENSTİTÜSÜ

**KARADENİZ'İN ARTAN STRATEJİK ÖNEMİ VE
GELECEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlyas DAĞLI

Deniz İşletmeciliği Anabilim Dalı

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Birsen KOLDEMİR

Haziran, 2009

İÇİNDEKİLER	SAYFA
ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
KISALTIMA LİSTESİ.....	vi
I.GİRİŞ.....	1
II.KARADENİZ COĞRAFYASI VE TARİHÇESİ.....	6
2.1.Karadeniz'in Fiziksel ve Oşinografik Özellikleri.....	6
2.2.Karadeniz'in Ekolojik Özellikleri.....	7
2.3.Tarihçe.....	8
III.STRATEJİ.....	12
3.1.Kavram ve Tarihçe.....	12
3.2.Strateji, Türkiye ve Çevresi.....	14
IV.BÖLGE ÜLKELERİ İLE EKONOMİK İLİŞKİLER.....	20
4.1.Genel.....	20
4.2.Ekonomik Durum.....	26
4.2.1.Azerbaycan.....	26
4.2.2.Ermenistan.....	28
4.2.3.Gürcistan.....	29
4.2.4.Ukrayna.....	30
4.2.5.Romanya.....	31
4.2.6.Rusya.....	32
4.2.7.Bulgaristan.....	33
4.2.8.Türkiye.....	33
4.2.9.Kısa Mesafeli Deniz Taşımacılığı.....	38
4.3.Kritik Bölgeler.....	44
4.3.1.Balkanlar.....	47
4.3.2.Kırım.....	53
4.3.3.Kafkasya-Hazar Havzası.....	55
4.3.4.Türk Boğazları ve Montrö Sözleşmesi.....	71
V.BÜYÜK GÜÇLERİN KARADENİZ MÜCADELESİ.....	87
5.1.ABD ve NATO.....	94
5.1.1.ABD.....	94
5.1.2.NATO.....	114
5.1.2.1.NATO'nun Dönüşümü.....	116
5.1.2.2.NATO'nun Enerji Güvenliği Yaklaşımı.....	117
5.2.Rusya ve Şangay İş Birliği Örgütü.....	124

5.2.1.Rusya.....	124
5.2.2.Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ).....	138
5.3.Avrupa Birliği (AB).....	145
VI.BİRİKEN ENERJİNİN BOŞALMASI-SON SAVAŞ: RUSYA-GÜRCİSTAN.....	158
6.1.Güney Osetya Sorunu.....	159
6.2.Abhazya Sorunu.....	162
VII.BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ.....	176
7.1.Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı.....	176
7.2.Karadeniz İşbirliği Görev Grubu.....	178
7.3.Karadeniz Uyum Harekatı.....	178
7.4.Bariş İçin Ortaklık.....	181
7.5.Karadeniz’de Bölge Ülkelerinin Diğer Girişimleri.....	182
VIII.ENERJİ VE GÜVENLİK DENKLEMİNDE KARADENİZ VE TÜRKİYE.....	191
8.1.Enerji.....	204
8.2.Güvenlik.....	229
IX.GELECEKTE KARADENİZ.....	249
X.SONUÇ.....	262
KAYNAKLAR.....	274
ÖZGEÇMİŞ.....	290

ÖNSÖZ

Sovyetler Birliği'nin dağılması, 11 Eylül saldırıları, Rusya-Gürcistan Savaşı, her zaman jeopolitik ve jeostratejik değeri yüksek olan Türkiye coğrafyası'nın önemini bir kez daha göstermiş belki de artırmıştır. Bölgenin bu değeri egemen güçlerin ilgi alanında olmuş, bu da bizim yaklaşık 1000 yıldır bu coğrafya'da mücadele içinde olmamıza neden olmuştur. Sanayi devrimi ile ortaya çıkan enerji ihtiyacı, petrolün bulunması ile bu bölge değer kazanmış, doğal gazın ortaya çıkmasıyla da stratejik önem en üst seviyeye çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin, Atatürk'ün belirttiği gibi “ilelebet payidar kalması” Avrasya'nın merkezinde sürekli uyanık, birlik beraberlik içerisinde, çalışkan, güçlü olmamıza bağlıdır. Karadeniz Bölgesi: Karadeniz, Balkanlar, Kırım, Kafkasya ve Hazar Denizi, Türk Boğazları, Anadolu'yu kapsayan ve etki derecesi Orta Asya, Orta Doğu, Avrupa, Akdeniz sahalarına ulaşan ve dünya politikasına etki eden stratejik önemi paha biçilmez bir jeopolitik bölgedir.

Çalışmada, ABD, AB ve Rusya'nın bölgedeki mücadelesi ve Türkiye'nin bölgeye yönelik geçmiş ve mevcut yaklaşımları çerçevesinde incelenerek geleceğe yönelik atılacak adımların neler olabileceği incelenmiştir.

Bana büyük destek veren Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Birsen KOLDEMİR'e sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim. Enstitü Müdür Yardımcımız ve Anabilim Dalı Başkanımız Doç. Dr. Erol ERÇAĞ'a desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Yüksek Lisans eğitimim boyunca bana destek olan ve engin tecrübelerinden yararlandığım Prof. Dr. Necmettin AKTEN'e, Prof. Dr. Ertuğrul DOĞAN'a teşekkür ederim. Ayrıca benden desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Selmin BURAK'a ve Doç. Dr. Murat ERDAL'a teşekkür ederim.

İlyas DAĞLI

Haziran 2009

ÖZET
KARADENİZ'İN ARTAN STRATEJİK ÖNEMİ VE GELECEĞİ
İlyas DAĞLI

Karadeniz; fiziksel, oşinografik, ekolojik özellikleriyle kendine özgü bir yapısı olan ve tarihin her devrinde önemini koruyan bir denizdir.

Çalışmada Türkiye'nin, bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkileri ve Karadeniz'de Kısa Mesafeli Deniz Taşımacılığı ele alınmış, kritik olduğu değerlendirilen Balkanlar, Kırım, Kafkasya-Hazar Havzası incelenmiş, büyük güçlerin Karadeniz'deki mücadelesi kapsamında; ABD, NATO, AB, RF ve Şangay İş Birliği'nin (ŞİÖ) arasındaki ilişkiler ve amaçları irdelenmiştir. Karadenizdeki mücadele sonucunda 2008 yılında patlak veren RF-Gürcistan savaşı ve bölgeye etkileri analiz edilmiştir.

Bu çerçevede Karadeniz'in çevresinin (Balkanlar, Kırım, Kafkasya ve açık deniz ile tek bağlantısı olarak Türk Boğazları) tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de stratejik önemini koruduğu, Hazar Havzası petrol ve doğal gaz kaynaklarının son yıllarda önemini artırmasıyla, Karadeniz, tüketici Avrupa ile üretici bölgeler arasında bağlantı değerini artırdığı görülmektedir.

2008 yılında yaşanan RF-Gürcistan savaşı ile, RF, bu bölgede yayılan ABD, AB, NATO güçlerinin ilerleyişini yavaşlatmıştır. Batı Güçlerince, RF'nun, Avrupa'ya doğal gaz sevkiyatında tek satıcı konumunu kırmaya yönelik enerji politikaları oluşturulmakta, bu kapsamda, Kafkasya, Türkiye, Ukrayna ve Balkanlar önem kazanmaktadır. NABUCCO boru hattı projesinde önemli bir adım olan ve 13 Temmuz 2009 tarihinde imzalanan Hükümetler Arası Anlaşma da bunun bir yansımasıdır.

Enerji politikaları oluşturulurken, güvenlik politikaları da gündeme gelmektedir. Karadeniz'de, Türkiye, enerji politikalarında batı yanlısı bir politika izlerken, güvenlik politikalarında Montrö Sözleşmesi ile getirilen statükoyu koruyan bir anlayış çerçevesinde RF ile uyum içindedir. Türkiye'nin bölgede güvenlik politikası statüsünü koruyabilmesi için, bağımsız enerji politikaları geliştirmeye ihtiyacı vardır. Karadeniz'de petrol arama çalışmalarının hızlandırılması da bu yönde atılmış bir adımdır. Enerjinin, Kaynakların ve Ulaştırma Hatlarının çeşitliliği kapsamında, tüm komşu ülkeler ile enerji politikası geliştirmeye ihtiyaç vardır.

Karadeniz'in, gelecekteki durumunun neler olabileceği, Türkiye'nin bu kapsamda yapmak zorunda olduğu eylemler, hareket tarzları belirlenmiş, sonuç olarak, bölgede barışın, yine bölge devletleri tarafından sağlanmasının esas alınmasının, bölge ülkeleri ile ekonomik, kültürel ilişkilerinin geliştirilmesinin, enerji koridorlarında Türkiye'nin etkin olarak yer almasının önemi vurgulanmıştır. Bu yönde Karadeniz'de güvenlik politikalarının, kıyıdaş ülkeler tarafından geliştirilmesinin yeterli olacağı, KUH, BLACKSEAFOR gibi oluşumların tüm kıyıdaş ülkeler tarafından benimsenmesine yönelik adımlar atılması, Montrö Sözleşmesinin, tüm kıyıdaş ülkeler için doğal bir savunma mekanizması olduğu ve bunun da kısa vadeli çıkarlar uğruna değiştirilmemesi/kaybedilmemesi gerektiği her türlü platformda dile getirilmelidir. Gelecekte Ukrayna ve Gürcistan, NATO ve AB'ye üye olsalar dahi Montrö Sözleşmesini devam ettirmeye yönelik projeler geliştirilmelidir. Diğer yandan Bölgede kıyıdaş ülkeler ile ekonomik ilişkiler geliştirilmeli, buna paralel olarak Kısa Mesafeli Deniz Taşımacılığı desteklenmeli, deniz ulaşımı güvenliği sağlanmalı, haklar arasında barış ortamını kuvvetlendirici kültürel ve sportif faaliyetlere ağırlık verilmelidir.

ABSTRACT

THE INCREASING STRATEGIC VALUE OF BLACKSEA AND IT'S FUTURE

İlyas DAĞLI

Blacksea; has a peculiar side with it's oceanographic, echologic, physical properties and has always protected it's value in all period of history.

The relationships of Turkey with the Blacksea countries and Short Sea Shipping in Blacksea have taken up, the critical regions like Balkans, Crimean, Caucasus-Caspian Region, Turkish Straits and Montreaux Convention have been examined. The scope of the big powers's struggle in Blacksea; The relationship between the USA, NATO, EU, RF and Shanghai Cooperation Organization (SCO) and their aims have been investigated. At the end of this struggle, It is analyzed that the war of RF-Georgia and it's effects to the region.

As all along, Blacksea's surroundings (Balkans, Caucasus, Crimean and Turkish Straits that has the unique connection with the high seas) keeps it's strategic value at present as well. While the oil and natural gas resources of Caspian Region is getting importance, Blacksea has increased it's value as a connection area between the consumer Europe and the supplier regions.

RF retarded that USA, EU, NATO's broadening out by way of the war between the RF-Georgia in 2008, in this region. The West Powers making energy politics for preventing RF's single seller position, in this scope, Caucasus, Turkey, Ukraine, Balkans are getting value. Intergovernmental Agreement is the reflection of this which the important step in NABUCCO Pipeline Project and signed in 13 July 2009.

The security politics are current topics while forming energy politics. Turkey is in harmony with RF, for the security politics in scope of Montreux Convention while Turkey follows west sides politics for energy in Blacksea region. Turkey needs to improve independent energy politics to keep the status of the security politic in the region. It is the step that fastening the oil searching in Blacksea. Turkey must develop an energy politic with all seaside states that is comprehending the variety of energy, resources and transport lines.

It is determined that, what can be the situation of Blacksea in future, the actions, movements of Turkey's has to do; consequently, it is emphasized the importance that, the peace in region must be ensure by the regional states, the culturel and economic relationships between the regional states must be develop and Turkey must take part in energy corridors actively. The security politics in Blacksea will be sufficient which is developed by the seaside states, it must be taking up for the formations like Blacksea Harmony, BLACKSEAFOR, to appropriate by all seaside states, it must be state in all platforms that Montreux Convention is a natural defence instrument for all seaside states and this situation must not be amend/loss fort he short time interests. The projects for the going on Montreux Convention must develop even Ukraine and Georgia be included as amember of NATO and EU in future. The economic relations must be develop between the seaside states in the region, as parallel to this, Short Sea Shipping must be support, Maritime Transport Safety must be provide, the culturel and sporting activities must be improve for strengthening the peace situation between the peoples.

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.	Türkiye-Azerbaycan ikili ticari verileri.....	27
Tablo 2.	Türkiye-Gürcistan ikili ticaret verileri.....	29
Tablo 3.	Türkiye'nin 2008 ithalatı.....	36
Tablo 4.	Türkiye'nin 2008 ihracatı.....	37
Tablo 5.	Tanker trafiğine ilişkin istatistiki bilgiler, İstanbul Boğazı.....	77
Tablo 6.	Dünyanın Merkezindeki ABD'nin Donanma Filo Mevkileri.....	95
Tablo 7.	Dünyadaki ABD Askeri Varlığı (İnsan Sayısı).....	97
Tablo 8.	Kanıtlanmış petrol rezervleri.....	225

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.	Dünya üzerindeki önemli boğazlar ve kanallar.....	15
Şekil 2.	Kısa Mesafeli Denizyolu Taşımacılığını Geliştiren Faktörler.....	38
Şekil 3.	TRACECA.....	40
Şekil 4.	İran-Trabzon Bağlantısı.....	42
Şekil 5.	Karadeniz’de petrol taşımacılığı.....	44
Şekil 6.	Balkanlar ana petrol boru hattı projeleri.....	52
Şekil 7.	Hazar Denizi ve Dünya: sahne ve aktörler.....	55
Şekil 8.	Kafkasya bölgesindeki ulaştırma ağı.....	61
Şekil 9.	Dünyanın sorunlu sahaları.....	88
Şekil 10.	Riskli Ekonomiler, fakirlik ve tarımsal bağıllık.....	89
Şekil 11.	NATO’nun genişleme haritası.....	122
Şekil 12.	Rusya’nın petrol ve doğalgaz boru hattı altyapısı.....	138
Şekil 13.	Hazar transit rotaları.....	148
Şekil 14.	AB’nin genişlemesi, politik harita.....	151
Şekil 15.	Doğu-Batı arasında enerji koridoru ve terminali Türkiye.....	206
Şekil 16.	Ham petrol boru hatları.....	207
Şekil 17.	Avrupa’ya gaz hattı: NABUCCO.....	208
Şekil 18.	2007 Petrol rezervi 1237.9 milyar varil.....	226
Şekil 19.	2007 Sonunda kanıtlanmış doğalgaz rezervleri.....	226
Şekil 20.	Ana petrol boru hatları.....	227

KISALTIMA LİSTESİ

a.g.e.	:Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AIS	:Automatic Identification System (Otomatik Tanımlama Sistemi)
AKKA	:Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
APEC	:Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASEAN	:Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BDT	:Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	:Barış İçin Ortaklık
Bkz.	:Bakınız
BLACKSEAFOR	:Blacksea Naval Task Force (Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu)
BM	:Birleşmiş Milletler
BMDHS	:Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BSEC	:Black Sea Economic Cooperation
BSMOU	:Karadeniz Liman Devleti Kontrolü Mutabakat Zaptı
BTC	:Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Projesi
BTE	:Bakü-Tiflis-Erzurum
CANE	:Confidence Annual Naval Exercise (Deniz Güven Tatbikatı)
CDC	:The Community Of Democratic Choice (Demokratik Seçenek Topluluğu)
COLREG	:1972 Convention on International Regulations for Preventing Collisions at Sea (DÇÖT) (Denizde Çatışmayı Önleme Tüzüğü)
CPC	:Caspian Pipeline Consortium (Hazar Boru Hattı Konsorsiyomu)
CSBM	:Confidence Security Building Measures (Karadeniz Deniz Alanında Güven ve Güven Arttırıcı Önlemler)
DÇÖT	:Denizde Çatışmayı Önleme Tüzüğü
DDH	:Denizde Denetim Harekatı
Der.	:Derleyen
dm.	:Deniz Mili
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü
EDUS	:Elektronik Deniz Ulaşım Sistemi
EMSA	:Avrupa Deniz Emniyet Ajansı (European Maritime Safety Agency)
GAÇBG	:Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü
GEF	:Global Environmental Facility (Küresel Çevre İmkani)
GGAÖ	:Karadeniz'de Güven ve Güvenlik Arttırıcı Önlemler
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
GUAM	:Demokrasi Ve Ekonomik Kalkınma Teşkilatı
GWT	:Global War on Terrorism

ICS	:International Chamber of Shipping (Uluslararası Deniz Ticaret Odası)
IEA	:International Energy Agency
IMCO	:International Maritime Conculative Organization
IMF	:International Monetary Fund (Uluslar arası Para Fonu)
IMO	:International Maritime Organization
INOGATE	:Interstate Oil and Gas Transport to Europe (Petrol ve Gazın Avrupa'ya Uluslar arası Nakli Projesi)
ISPS	:Gemilerin ve Liman Tesislerinin Güvenliğine Dair Milletlerarası Kod
KEİ	:Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KEİK	:Karadeniz Ekonomik İş Konseyi
KEİT	:Karadeniz Ekonomik ve İşbirliği Teşkilatı
KİB	:Karadeniz İçin Birlik
KMDT	:Kısa Mesafeli Deniz Taşımacılığı
LNG	:Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
MARPOL	:International Convetion fort he Prevention of Pollution from Ships (Denizlerin Gemilerden Kirlenmesini Önleme Sözleşmesi)
MAP	:Üyelik Eylem Planı
MDA	:Maritime Domain Awareness
MEB	:Münhasır Ekonomik Bölge
MEPC	:Marine Environment Protection Committee (Denizel Çevre Korunma Komitesi)
MOU	:Memorandum of Understanding
MPA	:Marine Protected Areas (Deniz Koruma Alanları)
MSA	:Maritime Situational Awareness
MSC	:Marien Safety Committee (Deniz Güvenlik Komitesi)
NATO	:North Atlantic Treaty Organization
OAE	:Operation Active Endeavour (Etkin Çaba Harekâtı)
OBSH	:Operation Black Sea Harmony (Karadeniz Uyum Harekâtı)
OECD	:Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
OPEC	:Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
OTS	:Otomatik Tanımlama Sistemi
PCA	:Partnership and Cooperation Agreement (Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması (AB))
PCC	:Permanent Coordination Center (Daimi Koordinasyon Merkezi)
RF	:Rusya Federasyonu
s.	:Sayfa
SAM	:Surface Air Missile
SB	:Sovyetler Birliği
SEATO	:South East Treaty Organization
SLOC	:Sea Lines of Communication (Deniz Ulaştırma Hatları)
SOLAS	:International Convention on Safety of Life at Sea (Uluslar arası Denizde Can Güveligi Sözleşmesi)

TBB	:Türk Boğazlar Bölgesi
TBMD	:Theatre Ballistic Missile Defence
TEP	:Ton Petrol Eşdeğeri
TPAO	:Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TRACECA	:Avrupa-Kafkasya-Orta Asya Ulaşım Koridoru
TSK	:Türk Silahlı Kuvvetleri
TSS	:Traffic Separation Schemes (Trafik Ayırım Şemaları)
UNCLOS	:United Nations Convention on Law of the Sea (1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi)
UNDP	:Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNEP	:Birleşmiş Milletler Çevre Programı
vb.	:ve Benzeri
VP	:Varşova Paktı
VTS	:Vessel Traffic System
yy	:yüzyıl

I. GİRİŞ

Karadeniz'in Türkiye açısından önemi, Türkler'in Anadolu'ya yerleşmesiyle ve arkasından tamamen Türk hakimiyetine geçmesiyle ortaya çıkmıştır. Yaklaşık 300 yıl Türk gölü olan Karadeniz'in çevresinde bulunan ülkelerde Türk ve İslam mirası hala devam etmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun çöküşüyle dip noktaya inen Türk etkisi, yükselen ve bölgesinde etkin bir güç olan Türkiye Cumhuriyeti ile tekrar artmaya başlamıştır.

Darwin'den etkilenecek geliştirdiği devlet evriminin organik teorisi adlı teziyle siyasi coğrafyanın kurucusu kabul edilen Ratzel (1844-1904)'in ortaya koyduğu hayat sahası (Lebensraum) teorisi daha sonra batılı sömürgeci devletler tarafından yayımlı siyasetin bilimsel gerekçesi olarak kullanılmıştır (Davutoğlu, 2001). Çağında güçlü olan devletler bu gücü ve zenginliği sürekli yapmak veya mümkün olduğunca uzatmak maksadıyla zayıf olana-boş bölgeye- saldırmıştır. Günümüzde ülkeler arası savaşın farklı sebepler dolayısı ile ortaya çıkması zorlaşmıştır, ancak bu savaş farklı alanlarda özellikle ekonomik ve kültürel alanda çok yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Sovyetler Birliğinin dağılması, 11 Eylül olayları, Rusya-Gürcistan Savaşı bölgenin jeostratejik açıdan önemini tekrar ortaya çıkarmış ve bölge üzerinde egemen güçlerin mücadelesi yoğunlaşmıştır.

Dünya toplam petrol ve gaz rezervlerinin %40'ı denizlerde bulunmaktadır. Son 20 yılda Petrol ve doğal gaz boru hatları yaygınlaşmıştır, ama bu boruların bütün ülkelere kadar gitmesi mümkün değildir. Boru hatları denize ulaştırılıyor, buradan yine deniz taşımacılığı yolu ile dünyaya dağıtılmaktadır. Dünya lideri ABD ve komşusu Kanada, iki okyanusun ortasında olup, bu ülkelere petrolü uçak veya trenle taşıma imkanı yoktur. Japonya'nın Orta Doğu petrolü olmadan ayakta durması mümkün değildir. Sonuç olarak deniz ticareti 500 yıl önceki önem ve fonksiyonundan hiç bir şey kaybetmemiş, tersine daha önemli hale gelmiştir (Tarakçı, 2005). Denizler tarih boyunca önemini korumuş, imparatorluklar deniz gücüne ve deniz yollarına sahip olduklarında daha uygar ve uzun ömürlü olmuşlardır.

ABD ve AB için; Bölgenin Avrasya'ya geçiş kapısı olması, Sovyetler Birliğinden kopan devletlere sahip çıkılması-boşluğun doldurulması- ve yeni tüketim alanları olarak Pazar haline getirilmeleri, Hazar Denizi enerji kaynaklarına ulaşımı, enerjinin güvenli elde edilmesi ve aktarımı, Orta Asya'da nüfusu 2,5 milyarı bulan Çin ve Hindistan'ın gelişen ekonomileri ile çok hızlı artan enerji ihtiyaçlarını bu bölgeden karşılama talepleri, Rusya'nın 17 milyon km² lik toprak alanı ve çeşitli raporlara göre 2050 yılında 100-120 milyona düşecek nüfusu ile bu büyüklükte toprağı korumasının çok zor olması ve bölgeye yönelik Çin tehdidinden önce, Çin ve Rusya arasına yerleşerek bu topraklardan ve yer altı zenginliklerinden aslan payını kapmak istemeleri temel amaçlar olarak sayılabilir. Bölgede bu amaçları gerçekleştirmek maksadıyla NATO ileri sürülmekte, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya alınmaları, son savaş ile ileri bir tarihe ertelense de, NATO bölgeye girmeye çalışmaktadır. NATO deniz gücünün önündeki en büyük engel Montrö Sözleşmesi olup, bu noktada Türkiye-Rusya Federasyonu uyumu ortaya çıkmaktadır.

1869'da açılan Süveyş Kanalı, sadece Hindistan'la İngiltere arasındaki deniz yolculuğunu 4000 deniz mili kısaltmakla kalmamış, Akdeniz'in ticari ve stratejik önemini de artırmıştır. 1914 yılında açılan Panama Kanalı sayesinde , ABD, global bir batı yarımküresi askeri cephesine ve tam bir Okyanus Devletine dönüşmüştür (Tarakçı, 2005). Birinci Dünya Harbinden sonra ortaya atılan Denizlerin Serbestliği ilkesi, uzun çalışmalardan sonra 1982 yılında BM Deniz Hukuku Sözleşmesi olarak uluslararası boyut kazanmıştır (Tarakçı, 2005). Bu yayılma 1991'den sonra Türk Boğazları ve Karadeniz'i de hedef almıştır.

Rusya için; Bölgede ABD-AB-NATO ilerlemesi kuşatılmışlığını artırmaktadır. Bu genişlemeyi durdurmak için Gürcistan'ın Güney Osetya saldırısını fırsat filmiş ve Gürcistan'a saldırarak Güney Osetya ve Abhazya bölgelerini Batı'dan kopartmış, Kafkasya'daki etki sahasını genişletmiş-kuvvetlendirmiştir. Bu sınırın çizilmesiyle, Batı'nın hamlesi Ermenistan üzerine yoğunlaşmış, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesi, en azından şimdilik bir kapı açılması çalışmaları başlatılmıştır. Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'ın işgali altında olması, Azerbaycan –Ermenistan ilişkilerini kestiği gibi, Türkiye-Ermenistan ilişkilerini de kilitlemiştir. Ancak Rusya'nın Ermenistan ile ilişkileri göz önüne alındığında kısa vadede bu

ilişkinin devam edeceği, uzun vadede ekonomisinin zayıflamasıyla, bölgedeki etkisinin azalacağı değerlendirilmektedir. Petrol fiyatlarının artması ile rahatlayan ekonomi, fiyatların düşmesiyle tekrar sorunlar yaşamaya başlamış, dünyayı saran ekonomik krizden en fazla etkilenen ülkelerden birisi olmuştur. Ancak zaman geçtikçe, petrol ve doğal gaz rezervlerinin azalacağı düşünüldüğünde, fiyatların tekrar artacağı beklenebilir. Rezervlerin azalmasıyla devletler önce kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelecek, bu aşamada Batı'lı petrol şirketler ile anlaşmazlıklar büyüyecektir. İşte ileride yaşanacak bu durumda elini kuvvetlendirmek isteyen Batı, Avrasya Bölgesi'ne yerleşmek için her türlü çabayı sarf etmektedir. Rusya'nın çabası bu yerleşmeyi önlemeye yöneliktir, ancak ekonomik ve askeri güç olarak Batı güçleri karşısında çok yetersiz olması sebebiyle bunu başarması zor görünmektedir. Bunun farkında olan Rusya, Batılı güçleri bölme düşüncesiyle Almanya ve İtalya ile anlaşmalar yaparak en azından AB'nin bölgede etkin güç olmasını önlemeye çalışmaktadır. Çin'in etkisini azaltmak amacıyla, ABD'yi hedef göstererek yine Çin ile Şangay İş Birliği Örgütü sayesinde müttefik olmaktadır. Ancak Çin ekonomisindeki çok yüksek düzeyde olan ABD etkisi, bu ilişkiyi ekonomik olmaktan ziyade güvenlik boyutunda tutmaktadır. Kısacası RF muazzam coğrafyasının ağırlığını taşıyamamakta ve orta vadede bölünme ile karşı karşıya kalacağı değerlendirilmektedir. Ortaya çıkacak devletleri kontrol etmek için büyük güçler ön alıcı hamleler yapmakta, gelecekte yapılacak büyük hamle için mevzi kazanma çalışmaları yoğunlaşarak devam etmektedir.

Tüm bu mücadelenin içinde Karadeniz başlıca mücadele merkezlerinden biri olmaya devam edecek ve gelecekte de bu önemini muhafaza edecektir. Türkiye, Karadeniz'in önemini kavramıştır. Ancak müttefiki ABD'nin çıkarlarına karşı, bölgedeki çıkarları bugün için Rusya ile uyumaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Rusya'nın taleplerine karşı ABD ile uyuşan çıkarlar bugün için tersine dönmüştür. Türk Boğazları'nın konumu, özellikle Türkiye nüfusunun %20'sine yakınının yaşadığı ve ekonominin can damarı olan İstanbul'un ortasından geçmesi, Türkiye için her zaman risk olarak kalacaktır. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu devirde 300 yıl dış güçlere kapalı olan Boğazlar'ın aynı statüye kavuşması bugün için hayalden öteye gitmemektedir. Ancak, İstanbul ve buna bağlı olarak Türkiye'nin güvenliği amacıyla, Montrö Sözleşmesi'nin kapsamı içerisinde yapılacak düzenlemelerden kaçınılmamalıdır.

Montrö Sözleşmesi, Karadeniz'e kıyısı olan tüm devletler için güvenlik açısından büyük bir güvencedir. Bu sebeple bu devletlerden, Sözleşmenin sonlanmasına ilişkin bir gayretin oluşmasının güç olduğu değerlendirilmektedir. Bu sayede, ABD'nin baskıları sınırlı seviyede kalacak, Sözleşmeyi fazla zorlayamayacaktır. Ancak, ABD'nin, Romanya, Bulgaristan ve Gürcistan ile geliştirdiği sıcak ilişkiler sonucu, bu ülkelerde oluşturduğu/oluşturacağı üsler ile Montrö Sözleşmesi'ni delmeye yönelik adımlar atabileceği beklenmektedir.

Türkiye, Haziran 2009'dan itibaren Trabzon'da oluşturduğu Deniz Komutanlığı ile Karadeniz'e ve Kafkasya Bölgesine verdiği önemi göstermekte olup, Bölge'nin güvenliği açısından atılmış önemli bir adımdır.

Kısa Mesafeli Deniz Taşımacılığı (KMDT) son zamanlarda ABD ve AB ülkelerinde yaygın olarak kullanılan bir kavramdır. Deniz ulaştırmasını geliştirmeye yönelik olup, kara taşımacılığını rahatlatmayı amaçlamaktadır. Karadeniz'in çevresindeki ülkelerin, özellikle Türkiye için, Rusya ve Ukrayna ile en ucuz ve hızlı taşımacılığın deniz yolu taşımacılığı olduğu ve bu ülkeler ile ticaretin gelişmesi sonucu deniz taşımacılığının da gelişeceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, Karadeniz içi taşımacılığın gelişmesi karayolu taşımacılığını olduğu gibi Boğazlardan geçişlere artışı yavaşlatıcı yönde tesir edeceği değerlendirilmektedir.

Bölge'de mevcut olan uluslararası organizasyonlarda aktif roller alınarak karar mekanizmalarında söz sahibi olunmalı, BLACKSEAFOR, KUH, KEİ, KİB gibi oluşumlarda mevcut statükonun devamına yönelik girişimlere devam edilmeli ancak bu çerçevede iş birliğine açık bir tutum sergilenmelidir.

Asrın başında Osmanlı tarih mirasından yeni tanımlara dayalı bir ulus devlet olarak çıkan Türkiye Cumhuriyeti, asrın sonunda bu mirasın jeokültürel ve jeopolitik sorumlulukları ile tekrar yüzleşmek zorunda kalmıştır (Davutoğlu, 2001). Türkiye, Karadeniz'e önem vermek zorundadır. Bölgesel bir güç olmak istiyorsa ve müteakiben bir dünya devleti olmak istiyorsa çevresine kayıtsız kalmaz. Bu çevre, Balkanlar, Kafkasya, Ukrayna-Kırım ve bu

bölgelerin merkezinde yer alan Karadeniz ile kuzey hattını kapsamaktadır. Bu hattın doğu ve batıyı da kapsadığı, etkilediği aşıkardır.

Türkiye, Bölge’de kuvvetli bir donanmaya sahip olması gerektiğini bir kez daha anlamıştır. Türk Donanması’nın modern unsurlarla geliştirilmeye/donatılmaya devam edilmesi; Türkiye’nin deniz alaka ve menfaatlerinin, Montrö Sözleşmesi’nin uygulanmasına devam edilmesi, deniz taşımacılığının desteklenmesi ve Bölge güvenliği açılarından son derece önemlidir. Bölgesinde “etkin güç” olan Türk Deniz Kuvvetleri, Türkiye’nin Bölge diplomasisinde elini güçlendiren bir unsur olmaya devam etmeli ve etkisini artarak geliştirmelidir.

II. KARADENİZ'İN COĞRAFYASI VE TARİHÇESİ

Karadeniz asırlardır, Asya-Avrupa arasında bir geçiş koridoru olmuş ve üzerinde farklı kavimlerin iç içe yaşadığı bölgeler oluşmuştur. Bu zengin karışım, milliyetçilik akımının ortaya çıkması ile yerini kaosa bırakmıştır. Bugün, Balkanlar, Kafkasya, Ukrayna'da yaşanan olaylar mikro-milliyetçilik kapsamında, büyük güçlerin de birbirleriyle mücadelesinde bir araç konumuna düşmüş olup, yakın gelecekte de sorunların kesin çözümüne yönelik bir yol bulunamayacağı değerlendirilmektedir.

2.1. Karadeniz'in Fiziksel ve Oşinografik Özellikleri

Karadeniz 1200 km. uzunluğu, 615 km. genişliği ve 420.000 km² alanı ile dünyanın en büyük iç denizi olma özelliğini göstermektedir. Karadeniz'in baseninde maksimum derinlik 2212 m. Olup ortalama derinlik 1300 m.dir. Tuzluluk yüzeyde %18-19, 2000 m.de ise %22.5 civarındadır. Karadeniz, güneyde boğazlar vasıtasıyla Akdeniz'e, kuzeyde ise Kerç boğazı vasıtasıyla Azak denizine bağlanmaktadır. Karadeniz'in en önemli oşinografik özelliklerinden birisi, tatlı su girdisinin buharlaşma nedeniyle olan su kaybından daha fazla olmasıdır. Nehirler ve yağışlar ile olan tatlı su girdisi yaklaşık olarak sırasıyla 350 km³/yıl ve 300 km³/yıl, buharlaşma nedeniyle olan kayıp ise 350 km³/yıl civarındadır. Karadeniz'deki çoğu 200 m.den daha sığ olan alanlar, kuzeybatı bölgesinde bulunmaktadır ve tüm alanın %27'sini oluşturur. Denizin toplam hacmi 537.000 km³ olup bunun % 90'ı derin oksijensiz sularla kaplanmıştır. Ortalama 60-80 metre kalınlığındaki oksijenli üst su tabakasının altında, dünyamızın en büyük hidrojen sülfürlü su kütlesi bulunmaktadır (Güven, 2006).

Ekonomik değerlere sahip su ürünlerinin yaşadığı oksijenli üst su tabakasının yılda bir metre hızla incelmekte olduğu hesap edilmiştir. Karadeniz'in toplama havzasının alanı yaklaşık 2,2 milyon km²'dir. Karadeniz'de yüzey sularında düşük tuzluluğa sebep olan fazla miktarda tatlı su ve derin basene tuzlu Akdeniz sularının girdisi sebebiyle kalıcı bir

tuzluluk tabakalaşması (haloklin) meydana gelmiştir. Bu tabaka oksijenli ve oksijensiz sular arasındaki daimi sınırla da çakışır. Birbirinden kesin bir yoğunluk ara yüzeyi ile ayrılan iki tabakalı su kütlesi bu yapısına uygun olarak oluşmuş iki tabakalı dolaşım sistemine sahiptir. Bunlardan yaklaşık derinliği 100-150 metre olan yüzey tabakası içerisinde, oldukça karmaşık ve değişken bir dolaşım sisteminin bulunduğu 1990 yılı sonrasında yapılan çalışmalarda ortaya çıkartılmıştır (Kutluk, 2003).

2.2. Karadeniz'in Ekolojik Özellikleri

Karadeniz'e deşarj olan en büyük akarsular Kırım ile Romanya arasındaki kuzeybatı sahanlığına açılırlar. Tuna Nehri'nin Karadeniz'e deşarj edilen yıllık kirletici yükü 10 milyon tonu aşmakta olup, ortalama su akış debisi 4000 ile 9000 m³/s arasında değişmektedir. Son 20 yılda Karadeniz ekosisteminde çarpıcı değişiklikler olduğu bilinmektedir. Özellikle bölgenin kuzey batısında yer alan geniş kıta sahanlığına büyük nehirler yoluyla ulaşan karasal kaynaklı besin tuzları (fosfor ve azot bileşikleri), bu bölgenin yüzey sularında aşırı plankton çoğalmalarına, tabandaki aşırı organik madde birikimi de sığ sularda bile oksijensiz koşullara ve buradaki yaşamın sona ermesine kadar uzanan değişimlere neden olmaktadır. Besin tuzları miktarındaki artış fosfat içeren deterjanların ve nitrat içeren tarımsal gübrelerin fazla miktarda kullanılmasından kaynaklanmakta ve yol açtığı zararlar ile deniz alanını ekolojik tahribata uğratmaktadır (Kutluk, 2003).

Karadeniz dünyanın en büyük hidrojen sülfür rezervidir. 150-200 metre arasında değişen derinliklerin altında yaşam yoktur. Suda oksijen bulunmaz ve H₂S yüklüdür (Ascherson, 2001).*

Ekolojik değişimlere bağlı olarak ekosistemde yeni canlı türleri baskın hale gelirken, bazı türler kaybolma noktasına gelmiştir. Bazı kaynaklar, Karadeniz'in kirlilik kaynağının

* Peru açıklarında, hidrojen sülfür bazen derinliklerden yüzeye çıkar ve "el Nino" diye bilinen felakete yol açar. Ekosistemi öldürür, gemilerin altını siyaha boyar ('Callao Boyası' etkisi). Yine de dünyanın en büyük yaşam bulunmayan su kütlesi Karadeniz'in derinlikleridir. Ve gene son yüzyıla kadar, Karadeniz insanlara devasa bir bolluk yeri olarak görünmüştür. Yüzeyden yüz metre itibaren, oksijensiz sınırı belirleyen 'haloklin' veya 'oksilin' çizgisinin üstünde yaşam kaynamaktadır.

Tuna, Dinyeper ve Dinyester havzaları olduğu ve %75 kirliliğin Tuna nehrinden kaynaklandığını açıklamakta, Rus nehirlerinin kirlilemedeki payının %20 olduğunu ve kalan %5'in de Türkiye ve Bulgaristan'dan geldiğini ifade etmektedirler. Karasal kaynaklı kirlileticiler bağlamında sadece Tuna nehrinden Karadeniz'e her yıl yaklaşık 110.000 ton petrol transfer edilmektedir (Güven, 2006).

Karadeniz'e egemen olan ırmaklardır. 5 büyük ırmak: Kuban, Don, Dinyeper, Dinyester ve en önemlisi, havzası Fransa sınırına kadar uzanan ve bütün doğu ve Orta Avrupa'yı kapsayan Tuna. Tuna her yıl tek başına 203 km kp tatlı suyu Karadeniz'e taşır, bu miktar Kuzey Denizine akan bütün tatlı sulardan fazladır (Ascherson, 2001). Karadeniz'in 2,2 milyon km² byklğindeki toplama alanının önemli bir kesimini oluşturan ve en yüksek kirlilik yükü payına sahip olan Tuna Nehri'nin getirdiği organik madde yükü 1950'lerden beri 10 kat mertebesinde artmıştır. Araştırmalara göre Kıta Avrupa'sının ürettiği kirliliğin üçte biri Karadeniz'e ulaşmaktadır (Kutluk, 2003).

2.3. Tarihçe

Karadeniz'i tarihe sokan balıktır (Ascherson, 2001). Karadeniz'den Avrupa'ya taşınan iki stratejik madde bulunmaktaydı: Buğday ve kereste. Bu içi Venedik ve Cenevizliler yapmaktaydılar (Taraki, 2005). İ.Ö. yedinci yy. gelindiğinde, İonyalı Yunanlılar bütün Karadeniz'in vresinde koloniler kurmuşlardır ve bu toplulukların ilk işleri balık tuzlamak, paketlemek ve ihraç etmek olmuştur (Ascherson, 2001).

Karadeniz'in kuzey kıyılarında zenginliğin daima iki koşulu vardı: i steplerde istikrarlı barış ve Karadeniz'le Akdeniz arasında serbest geçiş (Ascherson, 2001). Montrö ile getirilen ticari gemilerin geçiş serbestliği ilkesi de bu zenginlik için gereklidir.

Cenova ve Venedik baskıları istisnai olarak Çanakkale Boğazından geçme hakkını Bizans'tan aldılar, ancak 1204'de Haçlılar İstanbul'u yağmalayınca, bu iki denizci devlet İstanbul Boğazından geçmeye ve Kırım sahiline, Azak Denizi'ne ve nihayet Don Irmağına ulaşmaya muvaffak olmuşlardır (Ascherson, 2001).

Kara İmparatorluğu olan Osmanlı İmparatorluğunu Deniz İmparatorluğu haline getirmek isteyen Fatih, Karaların Sultanı diye okunan hutbeyi, Denizlerin ve Karaların Sultanı şeklinde değiştirmiştir (Tarakçı, 2005). Bu tarihlerde Osmanlı'nın denizin önemini kavramaya başladığı söylenebilir.

“İstanbul'un fethinden on yıl kadar sonra, babasının yerine geçen Çar 3 üncü İvan, Rusya'yı birleştirme davasını ele almıştı. Bu hükümdar, 1472'de son Bizans İmparatorunun yeğeni Sofya Paleolog ile evlendi ve o andan itibaren armasını iki başlı kartalı seçti. Bu remiz ile Çar, Rusya'nın, Boğazları zaptetmek ve “Konstantinapolis”i memleketinin dini başkenti haline getirmek olan, tarihi vazifesini cihana ilan etmek istiyordu. Aynı surette bir Paleolog ile evlenmekle de, Bizans ve Roma İmparatorlarının verasetini devam ettirmek istiyordu.” (Erkin, 1968). Rusya bundan böyle kendisini 3. Roma olarak adlandıracaktı.

Büyük Petro'nun demir eli Rusya'yı Azak Denizi kıyılarına ulaştırmıştır. 1690'larda Hollandalı, Alman gemi yapımcılarına, Rus donanmasını inşa etmekle görevlendirmiştir.* “Rusya ile açık denizler arasında Türk Düşmanları tarafından kapatılmış üç dar boğaz vardı. Birincisi Azak kalesiydi; Türkler tarafından Don ırmağının denize ulaştığı kanalı denetlemek için inşa edilmişti. İkinci engel Yenikaleydi; Osmanlılar tarafından Kerç Boğazını tutmak için inşa edilmişti. Bu engeli 18.yy.da Büyük Katerina kırdı. Üçüncüsü İstanbul ve Çanakkale boğazlarıydı, İstanbul'un kendisinden geçilip Akdeniz'e çıkılıyordu. Boğazlar 1922'de Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışından beri dünya tüccar gemilerine açık, ama Rus Ordu ve Donanmaları hiçbir zaman bunları ele geçiremediler.”(Ascherson, 2001). Tarihsel olarak Rusya'nın sıcak denizlere inme düşüncesi 17. yüzyıla kadar dayanmaktadır.**

* Çar I.Petro'nun Vasiyeti

Rusya'nın sahası, kuzeyde aralıksız olarak, Baltık Denizi kıyıları boyunca ve güneyde Karadenizi kıyıları boyunca genişletilmelidir. Mümkün olduğunca İstanbul'a ve Hindistan'a yaklaşmalı. Her kim İstanbul'u ve Hindistan'ı ele geçirirse, dünyanın hakimi olur. Bunun için Rusya sürekli olarak Türkiye ile, sonra da İran ile Harp etmeli. Karadeniz sahillerine askeri limanlar kurmalı; bu denizle beraber Baltık Denizi'ne de sahip olmalıdır. İran Körfezine ulaşabilmek için İran'ın çökmesi hızlandırılmalıdır. (TARAKÇI, 2005, S 359) Petro'nun Petrolden haberi olmadan bu tespitleri yapması, bu bölgelerin sadece enerji merkezi değil coğrafi konumlarının bile ne kadar önemli olduğunun göstergesidir.

** 1697'de Rus Çarı I. Petro Karadeniz'deki Azak kalesini Osmanlı hakimiyetinden alıp bir Osmanlı gölü olan Karadeniz'e çıkmayı ve burada egemenliğini yaymayı planlamıştı. Deli Petro'nun bu hayali ve vasiyeti Çariçe II.Katerina (Rus tarihinde Büyük Katerina olarak bilinir, aslen bir Alman devşirmesidir.) döneminde İngiliz

Karadeniz’de Britanya’yı telaşa düşüren sebep, Rusya’nın ilerlemesinin Akdeniz’deki Britanya Deniz kuvvetlerini ve Hindistan yolunun savunmasını tehdit etmesiydi. 1810 ve 1820 yıllarında İranlılarla yaptıkları savaşı kazanan Ruslar, Hazar deniz üzerinde kontrolü ele geçirerek, Bakü’de dünyanın ilk petrol rafinerisini kurmuşlardır. Bu rafineri onların her iki dünya harbinden de başarıyla çıkmaları üzerinde hayati bir rol oynamıştır. Ruslar 20 yıl içerisinde Hazar filosunu kurarak, bölge ülkelerine karşı kontrolü ele geçirmiş ve o tarihten bu yana Hazar’a kıyısı olan hiçbir ülkenin daha üstün bir deniz gücü oluşturmasına izin vermemiştir (Tarakçı, 2005). “Tarih diye yazıyordu Gorchov: Deniz Kuvvetlerine sahip olmayan devletlerin, büyük güç olma statülerini uzun süre ellerinde tutamayacağını göstermiştir...kıtalar, dev bir adadan ibarettir.” (Tarakçı, 2005).

1911 yılından itibaren İngiliz Donanmasının kömürden petrole geçmesi ile dünyanın o zamanki en büyük deniz gücü kendi anavatanında bulunmayan bir yakıtla bağımlı hale gelmiştir. Churchill’in bu çok tartışılan kararı, İngiltere’nin kaçınılmaz olarak başta Ortadoğu olmak üzere dünya petrol bölgelerine el atma politikasını doğurmuştur. İngiltere güçlü deniz kuvveti sayesinde bunda fazla zorlanmamıştır (Tarakçı, 2005).

Lozan anlaşması ile kurulan Boğazlar statüsünde askersizleştirme, uluslararası yönetim ve geçiş serbestliği ilkeleri esas alınmıştır. 1936 Montrö Sözleşmesi ile, askersizleştirme ve uluslararası yönetim ilkelerinden vazgeçilmiş ve Türkiye’nin egemenliği kuvvetlendirilmiştir. Bu konulara Montrö Sözleşmesi bölümünde ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Soğuk Savaş boyunca Karadeniz’deki statüde sorun yaşanmamış, 1991’de

amirallerinin yardımıyla 1770 Çeşme Baskını ile geçici ve 'de facto' gerçekleşmiştir. 1774 Küçük Kaynarca anlaşması çerçevesinde ise Rusya Karadeniz’in sadece kuzey kısımlarına hakimiyetini de hukuken kabul ettirmiştir. Fakat Kırım harbi ve 1856 Paris anlaşması ile Rusya’nın Karadeniz’de donanma bulundurmasına son verilmiştir.

Buna karşı 1878 Ayastefanos anlaşmasıyla Bulgaristan’ın Adriyatik, Ege ve Karadeniz sahillerine sınırı olan büyük bir prenslik olarak ortaya çıkmasıyla Rusya yaklaşık 200 yıl sonra hayali olan sıcak denizlere inme isteğini gerçekleştirmiş oluyordu. Fakat bu hayal 4 ay gibi kısa bir süre sonra zamanın büyük gücü olan İngiltere’nin Rusya’nın Akdeniz’de donanma bulundurma ihtimalini stratejik çıkarlarına aykırı bularak, Berlin anlaşması sonucu Bulgaristan’ın Ege ve Adriyatik kıyılarını komşu ülkeler arasında paylaşırmasıyla Rusya’nın Akdeniz’e inmesi engellenmiştir Rusya’nın Akdeniz’de Donanma Üssü Kurma Planı, Muharrem EKŞİ 20/08/2007, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1139. Erişim Tarihi: 19.11.2008

SSCB'nin dağılmasıyla Karadeniz gündeme taşınmış ve günümüze kadar da artarak devam etmiştir.

III. STRATEJİ

Karadeniz'in artan stratejik önemini incelemeden önce strateji kavramını incelemek uygun olacaktır.

3.1. Kavram ve Tarihçe

Strateji sözcüğü, eski Yunanca da “generallik sanatı” anlamına gelen “strategos” sözcüğünden türemiştir. Bilinen ilk olmakla birlikte, doğunun yetiştirdiği en eski strateji olan Sun Tzu, İ.Ö.500 yıllarında, bugün dahi geçerliliğini koruyan savaş prensiplerini ortaya koymuştur (Mütercimler, 2000). Batıda yayımlanan ilk ve en özgün strateji yapıtları ise Floransalı Machiavelli'nin yazmış olduğu “Savaş Sanatı” ve “Prens” tir (Emanet, 2003).

Uluslararası ilişkiler ve dış politika alanlarını ilgilendiren anlamıyla strateji, bir devletin belirlenen hedefe ulaşmak için mevcut askeri, ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal güçleri birbiriyle uyumlu biçimde düzenleyip, biraraya getirerek koşulların gerektirdiği şekilde işlevsel biçimde hedefe uygun olarak yönlendirmesidir. Strateji oluşturma sürecinde; ulaşılmak istenen hedefin iyi tanımlanması, belirlenen hedefin gerçekleşmesi için gerekli güç ve imkanların oluşturulması ya da mevcut güç ve olanaklar arasında eşgüdüm-akışkanlık sağlanması, bu güç ve imkanların hedefe yönelik olarak uygun biçimde sevk edilmesi gerekmektedir (Akad, 1992).

Strateji kavramı Türkiye’de yeni bir kavram olarak bilirse de, bu kavramın Uzak Doğu ve Avrupa’da çok daha eski tarihlere dayandığını görürüz. Strateji kavramının ortaya çıkış tarihi M.Ö. 2500 yıllarına kadar uzanmaktadır. Sun Tzu, dünyada en önemli stratejistlerden biri olarak kabul edilirken, M.Ö. 51’de Jül Sezar tarafından yazılan “Galya Savaşı”, strateji konusundaki en eski kitap olarak bilinmektedir. Ayrıca, stratejiyle ilgili olarak 1700’den beri yazılmış çok sayıda kitap bulunmaktadır. Ancak, strateji kavramını

askeri alanda bir sanat olarak Napoleon Bonaparte'in uyguladığı ve 19.yüzyılda Batı'da Carl von Clausewitz'in bu kavramın teorik yapısını belirlediği kabul edilmektedir. Machiavelli'nin yazdığı "Savaş Sanatı" ve "Prens", strateji üzerine Batı'da yayımlanmış en meşhur özgün kitaplar olarak bilinmektedir. Bundan başka, Clausewitz tarafından yazılmış olan "Savaş Üzerine" 19. yüzyılda stratejiyle ilgili en önemli kitap kabul edilmektedir (Mütercimler, 1997).

Roma şiddetin en büyük örgütleyicisi olarak dünyayı büyük bölümünü hegemonyası altına alırken, ölüm oyunlarını da halkın en büyük eğlencesi yapmıştı (Akad, 2001). Günümüzün hegemon güçlerinin de benzer uygulamalar içinde olduğu görülmektedir. Sun Tzu: "Harbin uzamasından yararlanmış olan hiçbir memleket gösterilemez" der. Bu savaşan devletler için geçerli olabilir, ancak savaş dışı devletler bu durumdan olumlu yönde yararlanabileceklerdir.

Günümüzde stratejinin sözlük anlamı da şöyledir: i) Önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yol, ii) Bir ulusun veya uluslar topluluğunun, barış ve savaşta benimsenen politikalara en fazla desteği vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askerî güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatı (Türkçe Sözlük, 2005).

Jeostrateji, stratejik açıdan coğrafi unsurların incelenmesini ve stratejik sonuçlar çıkarılmasını kapsar. Söz konusu coğrafi unsurlar; ekonomik, sosyal, politik ve fizikidir (Emanet, 2003).

Denizci Stratejinin kuralları 19.yy. sonlarında Amerikalı deniz tarihçisi ve stratej Alfred Thayer Mahan (1840-1914) ile İngiliz deniz tarihçisi Julian Corbett (1854-1922) tarafından formüle edilerek yazılı hale getirilmiştir (Tarakçı, 2005). İngiliz Halford Mackinder'in "Kara Hakimiyet Teorisi", ABD'li Nicholas J. Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi", ABD'li Saul B.Cohen'in "Jeostratejik ve Jeopolitik Alanlar Teorisi" en çok gündeme gelmiş teorilerdendir.

Liddel-Hart'a göre gerçek askeri hedef fiziki olmaktan daha çok zihinsel bir hedef olmalıydı ve bu da düşmanın komuta kademesinin paralize edilmesinden başka bir şey

değildir. Stratejide güç ile mesafeler arasındaki oranlar zaman referansı içerisinde incelenmeli ve düşmanı ikilemede tutacak manevralar ile güçleri dağıtılmalıdır. Savaş bir dizi uzlaşmadır ve bazı yerlerde güçlü olmak için bazı yerlerde zayıf olmayı kabul etmek, ancak bu seçimleri doğru yapmak gerekir. Keza bunun için nicelikten çok niteliğe önem vermek gereklidir. Nitekim 2.Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan teknolojik gelişmeler nicelik yerine niteliği öne çıkartan bir eğilim yaratmıştır (Akad, 2001).

Andre Beaufre 1963 “Stratejiye Giriş” Her duruma uygun bir stratejinin olamayacağını, duruma göre farklı stratejiler geliştirilmesinin gereğine değinmiştir. Topyekün strateji içinde 5 adet yol öngörmektedir. Birincisi, yeterli güç bulundurarak doğrudan tehdit oluşturmak; ikincisi güç kullanma tehdidiyle birlikte sürekli bir ekonomik baskı ve politik baskı uygulamak; üçüncüsü ise tek bir darbe yerine küçük adımlarla elde etmeyi (salam taktiği de denmiştir). Dördüncü yol düşük yoğunluklu uzun bir mücadele (örneğin ulusal kurtuluş savaşları) ve beşinci yol da düşman ordusunun imhasını öngören klasik savaş. Stratejinin özünün inisiyatifin elde tutulması olduğunu da vurgulamıştır (Akad, 2001).

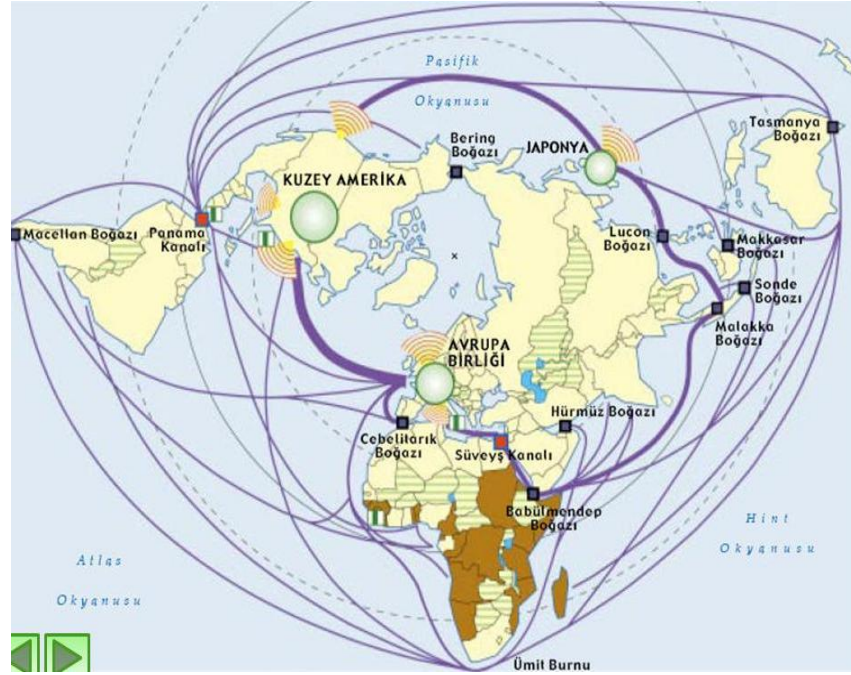
Günümüzde strateji kavramı klasik anlamının ötesinde bir içeriğe sahiptir. Strateji'nin alanı, küresel ısınma, küresel enerji gereksinimleri, nanoteknoloji, gen teknolojisi gibi alanları ve bunların mücadele içinde kullanımını da kapsamaktadır. Carl von Clausewitz'in "çarpışmaların, savaşın amacına ulaşmak için kullanılması" şeklinde tanımladığı strateji kavramının günümüzdeki anlamı çok farklı ve stratejinin ilgi sahası çok daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Aslında “çarpışma” kelimesinin günümüzde barış/savaş durumundaki mücadeleleri kapsadığı düşünülebilir.

3.2. Strateji, Türkiye ve Çevresi

Türkiye, iki kıta üzerinde toprağı olan üç ülkeden birisidir (diğerleri: Rusya ve Mısır). Ayrıca Türkiye, dünyanın en büyük kara parçası olan Asya, Avrupa ve Afrika'nın, jeopolitik terim ile dünya adasının birleşme noktası üzerinde, menteşesi durumundadır. Türkiye bu menteşe üzerine vurulan kilit, aynı zamanda anahtarı değerindedir. Coğrafi konum güç değerlendirmesi ile desteklendiğinde jeopolitik konuma ulaşılır. Türkiye'nin coğrafi konumu,

üç kıtanın birleşme noktası üzerinde bulunması; Balkanlar-Orta Doğu arasında bulunması; Karadenizi Akdenize bağlaması, Boğazlara sahip olması gibi coğrafi özelliklerini anlatır. Türkiye'nin jeopolitik konumu dendiği zaman ise, coğrafi konumda sayılan bütün özelliklere ek olarak ABD, eski Sovyet coğrafyası, AB, Orta Doğu dörtlü güç merkezinin birleşme noktasında bulunuşu; NATO'nun güney kanadı üzerinde oluşu; AB ile İslam dünyası etkileşim noktası üzerinde bulunuşu gibi özellikleri açıklanmış olur (İlhan, 1989).*

Şekil 1.'de görülen dünya üzerindeki önemli boğazlar ve kanalları incelediğimizde, büyük oyunun içerisinde ne kadar önemli oldukları anlaşılmaktadır. ABD, denizlerde seyir serbestisini savunmakta, bu kapsamda bu boğaz ve kanallarda da serbestliği savunmaktadır.

Şekil 1. Dünya üzerindeki önemli boğazlar ve kanallar. Kaynak: <http://images.google.com.tr/imgres?imgurl=http://www.burasicanakkale.com/> Erişim Tarihi:01.01.2009

* Türkiye iki kıtada birden toprağı olan sayılı ülkelerden biridir. Balkanlar üzerinden Avrupa, Karadeniz ve Kafkasya üzerinden Rusya, İran ve Orta Doğu üzerinden Asya ile Hint Okyanusu, Akdeniz üzerinden Afrika ile bağlantılıdır. Anadolu toprakları, Asya'nın Avrupa sınırını; Trakya bölgesi ise Avrupa kıtasının Asya sınırını oluşturur. Avrasya kıtasını merkez ve Türkiye, İran, Afganistan, Çin ve Kore'yi de ilk kenar ay olarak değerlendirmiş olan İngiliz jeopolitikçi H. Mackinder'in kara hakimiyet teorisine ve kenar kuşakta yer alan ülkeleri merkez, Avrasya'yı ise ikinci derecede önemli olarak değerlendirmiş olan Spykman'ın kenar kuşak teorisine göre Türkiye her iki teori kapsamında da büyük bir jeopolitik önem arz etmektedir.

Dünya petrol rezervlerinin çoğunu barındıran; Kafkasya, İran, Mezopotamya ve Arap yarımadası havzalarıyla bitişik; farklı siyasi ideolojilerin, farklı din ve kültürlerin, farklı ekonomik ve sosyal yapıların çevresinde biriktiği; doğudan bakıldığında Avrupa'nın, batıdan bakıldığında Arap-İslam yakın Doğunun çeşitli motiflerini bünyesinde mezc eden jeostratejik bir köprü durumundadır. Türkiye, hem bitişik bulunduğu bölge ve havzalardaki gelişmelerin yönlendirilmesine ve denetlenmesine müessir olma imkanlarına sahip; hem de bu bölge ve havzalardan gelebilecek ters yönde çeşitli tazyiklere karşı direnme gücünün idamesi zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Kuzeydeki, Rusya güç merkezinin yaygınlaşma siyasetleri izlemediği dönemlerde manevra alanı büyümekte, aksi durumda hareket marjı daralmakta ve bölge dışı güç odakları ile savunma tertiplerine girme ihtiyacı duymaktadır (Emanet, 2003). Mahan, ABD'nin en başta gelen görevinin, Rusya'yı çelik bir halka ile kısıtlayacak bir şekilde, bu hareketi düzenlemek ve kara gücünün deniz gücüne üstün gelmesini engellemek olduğunu savunmuştur. "Ama", diye vurgulamıştır: "Rusya'nın merkezine nüfuz edilemez. Bu kısıtlama, eğer gerekirse, bu muazzam cephenin kanatlarından uygulanmalıdır." (Tarakçı, 2005).

Halford Mackinder, Mahan'ın teorisini kendisine başlangıç noktası yaparak, yirminci yüzyılın başlarında onun yolunu sürdürmüştür. Mackinder'e göre denizci güçler bakımından hiçbir görev, Rusya'yı sürekli bir askeri baskı altında tutarak Rusya'yı kısıtlamaktan daha önemli veya acil olamazdı. Bu politikayı haklı çıkarmak için, Mahan tarzında bir kavram icad ederek, Dünyanın Avrupa ve onun etrafında eş merkezli iki adet yarım çemberden oluştuğunu savunmuştur. 1904'de ileri sürdüğü bu teoriye göre, Ana-kıta deniz gücüne dayanan ve iç çemberi Almanya, Avusturya, Türkiye, Hindistan ve Çin; dış çemberi İngiltere, Güney Afrika, Avustralya, ABD, Kanada ve Japonya tarafından kuşatılmaktadır ve 1000 yıl süreyle ana kıtanın bu ülkeler tarafından fethedilmesi mümkün görülmemiştir (Tarakçı, 2005).

Enerjinin giderek artan önemi, küresel enerji talebindeki artış, enerji kaynaklarını ve yollarını kontrol mücadelesi; küresel ısınmanın potansiyel etkileri ve ortaya çıkarabileceği jeopolitik sorunlar; giderek kuruyan veya kirlenen su kaynakları, küresel ısınma etkisi ile suyun değerinin giderek artacak olması; küresel demografideki dengesizlikler, giderek artan

dünya nüfusun ortaya çıkardığı demografik sorunlar; küresel yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizlik; nanoteknoloji, bioteknoloji, iletişim ve genetik teknolojilerindeki hızlı gelişmeler; küreselleşme ve küreselleşen ekonomiler, yükselen ekonomiler, küresel ekonominin ağırlık merkezinin Atlantik'ten Pasifik'e kayması; sivil toplum örgütleri, çok uluslu şirketler, uluslararası ve askeri örgütler gibi devlet dışı aktörlerin yükselen gücü; gelişmekte olan ülkelerdeki yönetim sorunları; savaşın değişen doğası; küresel üstünlüğünü sürdürme gayretleri içindeki ABD ile birlikte yükselen jeopolitik güçler Çin, Rusya, Hindistan'ın giderek artan etkinliği; giderek çok kutuplu bir görünüm almaya başlayan jeopolitik düzen, öncelikle stratejik kaynaklara erişim için yapılan güç mücadeleleri, Batı ile radikal İslam arasında giderek şiddetlenen medeniyetler çatışması ve jeopolitik belirsizlikler yeni yüzyılı şekillendiren etkenleri oluştururken stratejik sorunların boyutlarını ve doğasını da değiştirmekte ve bütün bu sorunlar günümüzde güvenliğin ve stratejinin ilgi sahasına girmektedir.*

Mevcut sorunların aşılması için büyük stratejiyi planlayanların gerektiğinde sert gücü (askeri güç), gerektiğinde de yumuşak gücü (askeri olmayan güç), en önemlisi de sert gücü ihmal etmeyen, ancak yumuşak gücün kullanılmasına öncelik veren, sert güç ile yumuşak gücün birlikte kullanılmasını öne çıkaran "akıllı güç" konseptini uygulaması giderek önem kazanmaktadır.

Stratejinin ilgi alanı genişlerken ve büyük stratejinin uygulanmasında akıllı gücün kullanılması öne çıkarken; jeostrateji, coğrafya üzerinde ve coğrafi amaçlar için yapılan güç mücadelelerinde stratejik planlama ihtiyacını karşılamaktadır. Savaşın doğası değişirken ve devlet ile devlet dışı askeri güçler arasındaki gayri nizami asimetrik savaşların olasılığı artarken askeri stratejinin, çatışmanın konvansiyonel savaştan asimetrik savaşa kadar genişleyen yelpazesindeki bütün olasılıklara karşı hazırlıklı olması gerekmektedir.*

* Güvenliğin Boyutları, Emekli Tuğgeneral Nejat EŞLEN, Cumhuriyet Strateji- 25 Şubat 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1370 Erişim Tarihi:21.12,2008

20. yüzyılın ilk yarısında, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, strateji kavramının, öncelikle dış politika ve güvenlik politikaları olmak üzere çeşitli alanlara uygulanması, uluslararası politikadaki kutuplaşma nedeniyle bir zorunluluk haline gelmiştir.*

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Soğuk Savaş yılları boyunca uluslararası politikaya egemen olan mevcut siyasal düzen, yerini dünya siyasetindeki yeni oluşumlara bırakmıştır. Eski Sovyetlerin jeopolitik alanındaki beklenmedik değişiklikler, Avrupa devletlerini ve özellikle de ABD'yi, Soğuk Savaş yıllarında Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı Devletleri'ne karşı benimsedikleri stratejileri yeniden düzenlemeye zorlamıştır. Bir anlamda, uluslararası sistemdeki olağandışı değişiklikler, bu devletleri eski stratejilerini yeniden değerlendirmeye ve eski dünya düzeninin mevcut kalıntıları arasında yeni kaynaklar aramaya zorlamıştır (Chilcoat, 1995).

Geçmiş incelenirken dikkatlerin tarihin sürekliliği üzerinde değil kırılma noktaları üzerinde toplanması gerekmektedir. Bu kırılmaların ne zaman, nasıl, hangi etkilerle oluştuğunu gözönünde bulundurarak; gelecekte hangi koşullar altında ve hangi etkilerle ne türden sonuçların doğabileceği analiz edilmelidir. "geleceği araştırmanın en iyi -belki de tek- yolu, geçmişini incelemek ve bugünü biçimlendirecek trendleri araştırmaktır" (Maynes, 1993).

"Türkiye 1991'de birdenbire Sovyetler Birliği'nin dağılması durumuyla karşı karşıya kaldı ve iyi bilmediği Kafkaslar, Orta Asya ve Balkanlar'la yüzleşti. Türkler bu üç bölgeyle ilgili hedefleri politik olmayıp ekonomik ve kültürel nitelikte olmuştur. Ancak Türkiye, kendi mevcut potansiyeli ile bu bölgelere tek başına girebilecek yeterlilikte değildi. Türkiye'yi bölgelere tek başına girmekten alıkoyan nedenlerden biri, Türk bürokrasisinin 1991 yılından sonra meydana gelen değişiklikler karşısında oldukça ürkek davranmasıydı, çünkü Türk

* Amerika'nın öncülüğündeki Batı ile Rusya'nın öncülüğündeki Doğu dünyası arasında II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Doğu-Batı bloklaşması, her iki kutubun da bir diğerine karşı güvenlik ve strateji politikaları oluşturmalarını ve gelecekleriyle ilgili belirli planlar yapmalarını gerektirmiştir. Bu düşünce, ayrıca her iki tarafı siyasal (Varşova Paktına karşı NATO gibi) ve ekonomik (COMECON'a karşı EEC gibi) stratejiler geliştirmeye de sevk etmiştir. Bu nedenle, Soğuk Savaş döneminden bu yana yalnızca stratejinin içeriği zenginleşmemiş aynı zamanda strateji geliştirmenin önemi de artmıştır. Güvenliğin Boyutları, Emekli Tuğgeneral Nejat ESLEN, Cumhuriyet Strateji- 25 Şubat 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1370 Erişim Tarihi:21.12.2008

bürokrasisi bu değişiklikler ortaya çıkmadan önce bunlara ilişkin hiçbir bir projeksiyon geliştirmiş değildi.” (Köni, 1998).

“Refah” ve “beka”,devlet ve toplumların var olabilmek için dengeli şekilde sağlamaları gereken çok önemli iki unsurdur.* Karadeniz’i ve bu kapsamda Türk Boğazları’nı merkeze alarak oluşturulacak stratejiler, Türkiye’nin refah ve bekasında önemli bir yere sahip olmayı her zaman için sürdürecektir.

* “Refah” bir devletin toplumunun ve bireylerinin, günün şartlarında insanlığa yaraşır şekilde yaşayabilme imkan ve kabiliyeti olarak tarif edilebilir. Refahın kesintisiz bir şekilde temini için huzurlu ve güvenli ortamın sürdürülebilir olması gerekir. “Beka” ise var olmaktır. Özgürlüktür. Devletin var olmasıdır. Bunun için, etkili ve dengeli milli güvenlik siyasetinin uygulanması hayati önem taşır. “Refah” ve “beka” arasında sağlanacak denge bir devlet için çok önemlidir. Milli Güvenlik Siyasetinin Oluşturulması. Yılmaz AKLAR ASAM Jeopolitik ve Strateji uzmanı www.asam.org.tr, Erişim Tarihi: 21.12.2008

IV. BÖLGE ÜLKELERİ İLE EKONOMİK İLİŞKİLER

Gelişmişlik yönünden; Kuzey ile Güney, enerji yol ve kaynakları yönünden; üretene tüketen, medeniyet yönünden; Doğu İle Batı, dönüşüm yönünden ise sosyalizmden kapitalizme evrilen ülkelerin merkezinde Karadeniz Havzası yer almaktadır (Yeniçeri, 2006). Karadeniz Avrupa-Asya ilişkilerinde konumu gereği her zaman başlıca rol oynamıştır ve bu rol artarak devam etmektedir.

4.1. Genel

Bazı yorumcular özellikle NATO'nun yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde genişlemesi kapsamında Hazar'ın batı kıyıları ve Kafkaslar'ı içine alacak biçimde Baltık Denizinden Balkanlar'a kadar yayılan bölgeye "Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi" demektedir (Shalamanov, 2005).

1975 yılında yaklaşık dört milyar olan dünya nüfusu, 02 Kasım 2008, itibariyle 6,734,277,808 olmuştur.* Çin dünya nüfusunun yaklaşık olarak %20'sini teşkil ettiği halde, dünya çimento üretiminin %40'ını ve dünya çelik üretiminin neredeyse %30'unu talep etmektedir (Barnett, 2005). Dünya toplam petrol ve gaz rezervlerinin %40'ı denizlerde bulunmaktadır (Tarakçı, 2005). Üreten Batı, tüketen Doğuyu her yönden abluka altına almakta, koridorlar yaratarak bölmekte ve birbirleri arasında iletişimi koparmaktadır.

"G-8 ülkeleri 1975 yılında, dünyanın büyük ekonomilerinin, önceki yılların gürültüsünün ardından (örneğin: altın standardının sonlandırılması, petrol fiyatlarındaki şok) küresel ekonominin gelişmesi için iş birliği yapması fikri üzerine kurulmuştur. Zamanla bu grup, küreselleşmenin ilerleyen yayılımını şekillendirmenin ve kalkınma konularında Boşluğa

* Alternatif Enerji Kaynakları.Biyolojik Yakıtlar, 2.11.2008 Prof. Dr. Ekrem GÜREL <http://www.turksam.org/tr/a1515.html> Erişim Tarihi: 12.02.2009

açılmanın yollarını aramaya başlamıştır. 1998’de Rusya’nın katılımıyla G-8 şu andaki şekline kavuştu ve bunun yanı sıra 1999’da daha fazla sayıda üyeyle G-20 kurulmuştur.”* (Barnett, 2005).

1982 yılında kabul edilen BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, dünya çapında önemli bir hukuki boşluğu doldurmasına rağmen, denizlerdeki bölgesel sorunlara çözüm getirememiştir. Ege, Endonezya gibi bir çok bölgedeki özel durumları çözememiştir (Tarakçı, 2005).

Küreselleşme ayrıcalıkların, mahrumiyetin, servetin ve yoksulluğun, kaynakların ve acizliğin, gücün ve güçsüzlüğün, özgürlüğün ve kısıtlamanın yeniden dağıtımıdır (Bauman, 1997). Tüketilebilecek olandan fazla üretme eğilimi taşıyan kapitalizmin günümüzdeki formu yani var olan şekli küreselleşmiş kapitalizmdir (Amin, 1999). Özellikle Soğuk Savaş sonrası girilen dönemde Balkanlar-Orta Doğu ve Kafkaslar bir “istikrarsızlık üçgeni” görünümündedir (Okman, 1995).

Soğuk Savaşın ardından dünyada ilk ve tek küresel güç ABD ortaya çıkmıştır. Bu üstünlüğün kısa vadeli korunması ve bunun uzun vadede kurumsallaştırılmış küresel bir işbirliğine dönüştürülmesi Avrasya’daki etkinlikle doğru orantılıdır (Brezinski, 1998).

Karadeniz Bölgesi’nde genel konjektüre bakıldığında; Soğuk Savaş döneminde; Türkiye hariç SSCB ve uydularıyla çevrili ve dış etkiye kapalı olduğu, Güvenlik sorunu olmadığı söylenebilir. SSCB’nin dağılması sonrasında;Yeni Kıyıdaş Ülkeler ortaya çıkmıştır: Ukrayna ve Gürcistan, RF sınırı küçülmüştür, çok taraflı iş birliği geliştirilmeye başlanmıştır: KEİB’den KEİT’e, uluslararası mücadelenin arttığı görülmektedir.

* G-20 temel olarak küreselleşmenin (Arjantin, Avustralya, Brezilya, Kanada, Çin, AB, Fransa, Almanya, Hindistan, İtalya, Japonya, Meksika, Rusya, Güney Afrika, Güney Kore, İngiltere ve ABD) artı iki bağlantı ülkesinin (Endonezya ve Türkiye) ve Boşluk’tan bir enerji payandasının (Suudi Arabistan) İşleyen Merkezi durumunda. Hepsi bir arada düşünüldüğünde, bu yirmi ülke dünya nüfusunun ortalama üçte ikisini ve küresel GSYİH’nin %90’ından fazlasını oluşturmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası Batı'nın üç aşamalı stratejisi kısaca (Aydın, 2006);

- Merkezi ve Doğu Avrupa'nın Transatlantik sisteme dahil edilmesi – NATO ve AB genişlemeleri,
- Geniş Karadeniz'de etkinlik kurma,
- RF sınırlarına kadar genişleme – Kafkasya'nın Transatlantik sisteme dahil edilmesi, şeklinde sıralanabilir.

Karadeniz'e yoğunlaşan ilginin sebepleri: 9/11 (11 Eylül) ve 3/11 (11 Mart-Madrid) terör saldırıları sonrası ABD'nin tehdit algısı ve Karadeniz perspektifinde yaşanan değişiklik, Kıyıdaş ülkelerin yanı sıra Balkanlar'ı, Kafkasya'yı, Hazar'ı, Orta Asya'nın ve belki de İran'ın bir bölümünü kapsayan bir analiz çalışması, Büyük Ortadoğu'ya açılan arka kapı olarak görülmesi, Atlantik bölgesi ile dünya petrol rezervlerinin yüzde 65'ini temsil eden sorunlu Ortadoğu arasında stratejik koridor olması, Radikal terör örgütlerinin, organize suç şebekelerinin kaçakçılık rotası olması gibi sebeplerdir.

Kafkaslar, Balkanlar, Rusya ve Türkiye dörtgeninin ortasındaki Karadeniz'de etkin olan güç, Avrasya'nın ve hatta Orta Doğu'nun kontrolünde büyük bir ivme kazanacaktır. Bölge'de Transatlantik Girişiminin amaçları: RF'yi sınırlarıyla sınırlamak, Demokrasi Destek Programları, Ermenistan'ın koparılması, İran'ı ve Rusya'yı yarararak cepheyi bölmek, Rusya ve Çin'i yarararak cepheyi bölmek, Enerji havzalarına yaklaşmak, Boş bölgeleri doldurmak şeklinde sıralanabilir. Rusya Federasyonu ise; Yakın Çevre Doktrini geliştirmek, ihtilaflar arttırmak: Karabağ, Güney Osetya, Abhazya, Transdinyester, Enerji kartını kullanmak istemektedir.

20.yy'da denizden karaya güç kullanımı (Power Projection), deniz görevi olarak artan önemde ortaya çıkmıştır. Deniz ortamının serbestliği ve barış ortamında bile dünyanın her yerine ulaşabilme özelliği, bugünün yüksek askeri teknolojisi ile birleşerek, denizden karaya her türlü gücün nakline imkan sağlamaktadır (Tarakçı, 2005). Karadeniz, bu sebeple öne çıkmıştır. Boğazlardan geçecek büyük bir güç, Balkanlar, Kırım, Kafkasya, Hazar hatta Orta Asya'da etkin konuma geçecektir.

AB için Karadeniz ve çevresi, küresel bir aktör olma yolunda önemli bir geçiş coğrafyası ve gelecekte yüzleşmek zorunda kalacağı sorunları bugünden çözümlenmesi gereken bir alandır. Bu kapsamda Karadeniz ülkeleri Avrupa'nın doğuya kara yolu ile açılmasında yegane coğrafyayı kaplamaktadırlar. Karadeniz'de etkili olmayan bir Avrupa'nın uzun vadede Orta Asya ve Ortadoğu'da etkili olmasının pek mümkün olmayacağı değerlendirilmektedir. Diğer yandan Doğu'nun ekonomik olarak yükselişi AB'yi bu coğrafyaya kesintisiz ve ekonomik yoldan yakın olmaya zorlamaktadır. Bu doğrultuda AB'nin geliştirdiği Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru Projesi (TRACECA) Balkanlar'dan Asya'nın içlerine kadar büyük bir alanı kapsamaktadır (Erkek, 2006). AB'nin Bölgeye ilgisi Soğuk Savaş'tan beri sürekli artmaktadır. Karadeniz Avrupa ile Asya arasında çatışmaları ayıran bir bölge olmuştur (Aydın, 2004).

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası, Karadeniz (Ukrayna, Rusya Federasyonu, Gürcistan) ve Hazar kıyılarında (Azerbaycan, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Türkmenistan) yeni devletler ortaya çıkmıştır. Moskova, Karadeniz ve Hazar'da önemli limanlarını kaybetmiştir. Varşova Paktı'nın da dağılması ile birlikte Bulgaristan ve Romanya, Moskova'nın nüfuz alanından çıkmıştır. Böylece, Sovyetler Birliği döneminde Karadeniz (Türkiye kıyıları hariç) ve Hazar (İran kıyıları hariç) Sovyet denizleri iken, günümüzde Karadeniz Avrupa denizi, Hazar ise Avrasya denizi haline dönüşmektedir. Sovyetleri Birliği'nin mirasçısı olan Rusya Federasyonu ise Karadeniz'de Kuzeybatı Kafkasya, Hazar'da ise Kuzeydoğu Kafkasya kıyılarına sıkışmıştır (Kanbolat, 2006).

Karadeniz Bölgesi günümüzde var olan pek çok bölgesel ve alt bölgesel yapılar içerisinde öne çıkmaktadır. Karadeniz Bölgesi, tümü Karadeniz'e kıyıdaş olmayan ancak KEİ gibi bölgedeki işbirliği faaliyetlerine aktif olarak katılan Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu (RF), Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan'ı içermektedir. Bölge aynı zamanda, bazıları uzun süredir varolan, bir kısmı ise mevcut trendleri, global ve bölgesel değişimleri yansıtan birkaç ayırt edici özelliğe sahiptir (Dubovyk, 2003).*

* - Dünyadaki farklı kültürleri, medeniyetleri, kıtaları ve jeopolitik bölgeleri, bakış açısına bağlı olarak ayıran veya birleştiren bir konumdur.

Halihazırda, Karadeniz Bölgesi devam eden değişimler ve artan dinamikler ile karakterize edilmektedir. Güç boşluğu, bölgede bir güvenlik boşluğu doğurmuştur. Gelecekte bölgede istikrar olabileceği gibi, istikrarsızlık ta muhtemeldir. Bölgedeki ülkeler güçsüz olsa da, istikrarlı bir bölgesel sistemin tesisi için etkili dış güçlerin varlığı gerekli olabilecektir (Dubovk, 2003).

Doğudan batıya yaklaşık 1200 km ve kuzeyden güneye ise 600 km uzunluğunda bir alana sahip olan Karadeniz’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla kıyıdaş ülke sayısı bir anda artmıştır. Coğrafi olarak Türkiye’nin kuzeyinde ve Avrupa’nın güney doğusunda bulunan Karadeniz, Türk Boğazları, Marmara Denizi, Ege Denizi ve Akdeniz üzerinden Atlantik Okyanusu’na çıkışı sağlamaktadır. Karadeniz sahilleri kuzeyde Ukrayna, doğudan Rusya ve Gürcistan, güneyde Türkiye ve batıda ise Bulgaristan ve Romanya ile çevrilidir. Karadeniz aynı zamanda, Türkiye ve Rusya hariç diğer sahildevletlerin denizlere yegane çıkış yoludur. Büyük Karadeniz bölgesi adı altında Karadeniz’e kıyıdaş devlet olma özelliğini taşıyan ülkelerin yanısıra, Hazar enerji kaynaklarının Batıya aktarılmasında kullanılan ve Asya’yı Avrupa’ya bağlayan koridorda yer alan devletler de (Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan) Karadeniz’e ait kabul edilmektedir.

Renkli devrimler Baltıklar-Karadeniz-Hazar Denizi hattında yeni bir güç mücadelesinin başlangıcını oluşturmuştur. ABD bu çerçevede Karadeniz’e kıyısı olan iki devlette (2003’te Gürcistan ve 2004’te ise Ukrayna) renkli devrimleri desteklemiş ve bu ülkelerde Batı yanlısı rejimler iş başına gelmiştir. Ardından ise bu ülkenin öncülüğünde

- Akdeniz, Balkanlar ve Kafkaslar gibi birkaç komşu bölgeye olan büyük orandaki açıklığı ile karakterize edilmektedir. Bu açıklık bölgenin sınırlarını ve doğasını isimlendirmekte bazı sorunlar yaratmaktadır. (Karadeniz-Hazar bölgesi, Akdeniz-Karadeniz bölgesi gibi isimlerde bu sorun görülmektedir)

- KEİB, NATO, AGİT, Kolektif Güvenlik Anlaşması, GUUAM (Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova’dan oluşan politik, ekonomik ve stratejik ittifak) gibi güvenlik, ekonomi ve politika alanlarında faaliyet gösteren pek çok bölgesel organizasyonun hareket alanı haline gelmektedir.

- Bölge uyumsuzluk ve çatışmalara gebe. Bölgede Transdinyester, Abhazya-Gürcistan, Gürcistan-Osetya, Dağlık Karabağ, Çeçenistan gibi halen sıcak çatışma içermeyen ancak gelecekte dönüşebilecek çeşitli ihtilaflar bulunmaktadır.

- Karadeniz Bölgesinin önemi, son yıllarda Hazar havzasındaki ve Asya’daki enerji kaynaklarının batıya ulaştırılmasında yeni boru hatlarının ortaya çıkmasıyla artmıştır.

- Karadeniz Bölgesi ABD için özel önemi olan Balkanlar, Orta Doğu ve Merkezi Asya bölgelerine çok yakındır.

Baltıklar-Karadeniz-Hazar Denizi hattında Demokratik Devletler Birliği (DDB) kurulması çalışmaları başlatılmıştır. Bu girişim Rusya'nın öncülüğünde kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'na ciddi bir darbe niteliğindedir.

ABD'nin Karadeniz'de etkin olabilme düşüncesinin gerçekleştirilmesinde en önemli engellerden birisi Montrö Sözleşmesi'dir. Bu anlaşma değişik senaryolar içinde eritilmeye ve değiştirilmeye çalışılmak istenmektedir. ABD için kısa vadede kendi bayrağı ile Karadeniz'e girememesi durumunda NATO bayrağı altında "yumuşak geçiş" planları da gündemdedir. Ancak Rusya bundan büyük bir endişe duymaktadır.Karadeniz uğrunda bugün sadece ABD ve Rusya değil bir çok küresel ve bölgesel g ile kıyıdaş ülkeler ve kurumlar stratejik derinliği olan bu deniz için mücadele etmektedir.*

Karadeniz evresi'nin en önemli ülkelerinden Rusya, Hristiyan, Müslüman ve Musevi tüm semavi dinlerden milyonlarca kişiye ev sahipliği yaptığı gibi 20 milyondan fazla Müslüman'ın da yaşadığı ülkedir. Bulgaristan kurulduğu günlerden son döneme kadar sadece bir Hristiyan lkesi olmamıştır.**

Türkiye ile Ermenistan arasında diplomatik ilişki bulunmamasına rağmen Türkiye'deki tek Ermenistan temsilcisinin KEİ temsilcisi olması kayda değer bir durumdur. Diğer bir deyişle Türkiye ve Ermenistan kalıcı diyaloguunu ancak KEİ üzerinden gerçekleştirmektedir.

Karadeniz; sahilleri ve hinterlandı ile birlikte 320 milyonun üzerindeki nüfusu ve 20 milyon kilometrekarelik bir bölgeyi, Körfez bölgesinden sonra dünyanın en zengin doğal gaz rezervlerini kapsadığı gibi, kurulduğu dönemlerde 300 milyar dolarlık ticaret hacmine sahip

* şanghay işbirliği rgt'nün (şİÖ) desteğini arkasına alan ve renkli devrimlerin kendisini de etkilemesinden korkan Özbekistan ABD üslerini ülkesinden çıkarmıştır. Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması Sinan OĞAN <http://www.turksam.org/tr/a907.html> Erişim tarihi: 21-12-2008

** Müslüman nüfus bir dönem % 50'ler civarındayken zamanla bu rakam azalmış, ancak glere ve Jivkov döneminin baskılarına rağmen yine de kaydadeğer bir seviyede kalmıştır. Bugün Bulgaristan'ın nüfusu 8,9 milyon olarak tahmin edilmektedir. Çeşitli kaynaklara göre değişmekle birlikte Bulgaristan vatandaşı Müslümanların nüfusunun 1 milyonu aştığı tahmin edilmektedir. Bu durumda Müslümanların toplam nüfusa oranı % 10'un üzerindedir.Karadeniz'de Son Gelişmeler ve Türkiye ve Karadeniz Havzası'nı Yeniden Hatırlamak24 Ağustos 2008 Yrd.Doç.Dr. Gamze Güngörmüş KONA <http://www.turksam.org/tr/a1461.html> Erişim tarihi:28.11.2008

KEİ'e de adını vermiştir. KEİ'in kurulması ile birlikte öncelikle Azerbaycan'ın olmak üzere, Hazar havzası petrol ve doğal gaz kaynaklarının Batı'ya nasıl ulaştırılacağı konusu dünya gündemine oturmuştu. Bunun için başlangıçta iki önemli seçenek vardı. Biri Azerbaycan'ın başkenti Baku'den Türkiye'nin Akdeniz kıyısındaki Ceyhan'a boru hattı tesis etmek, ikincisi ise bu petrolü Rusya'nın Karadeniz'in doğusundaki limanlarına boru hattı ile ulaştırmak, oradan Türk Boğazları yoluyla tankerlerle taşımaktı. Daha sonra bu seçeneklerin ikisinin birlikte yapılacağı üçüncü bir seçenek ortaya çıkmıştır. Birinci seçenekte boru hattının Baku'den Ceyhan'a kadar uzatılması hem uzun vadeli hem de masraflı bulunmuştu. İkincisinde ise o yıllara kadar pek çok deniz kazasının olduğu Türk Boğazlarından sürekli olarak tehlikeli petrol taşımanın, muhtemel kazalarla bu sahillerdeki yerleşim bölgelerinde yaşayan insanlara ve çevreye vereceği onarılması güç zararlar, önemli bir sakınca olarak ortaya konmuştu.*

Karadeniz ve çevresi gelinen noktada dünyanın temel problemlerinin merkezlerinden birisi olmuş ve olmaya da devam edecektir. Türkiye bu bölgede her yönüyle güçlü bir devlet olmalı ve haklarını savunmalıdır, bunu da barışçıl politikalar yürüterek, ekonomik ilişkileri ön plana alarak gerçekleştirmelidir. Karadeniz üzerinde geliştirilecek taşımacılık ile ülkelerin birbirine bağımlılıkları artırılmalı, ancak Türkiye gücünü etkin olarak kullanabilen tarafta yer almalıdır.

4.2. Ülkeler ve Ekonomik Durum

Bu bölümde Karadeniz ülkelerinin önemli olduğu değerlendirilen ekonomik ve siyasi boyutları ve Türkiye ile ilişkileri incelenmiştir.

4.2.1. Azerbaycan

İkili ticaret hacmimiz 2003'den bu yana yılda ortalama %40 oranında artarak, 2007 yılı ilk 11 aylık döneminde 1.2 milyar Dolar'ı aşmıştır. Ticaret dengesi önemli ölçüde ülkemiz lehine gerçekleşmektedir. Azerbaycan'dan ithalatımız BTC projesiyle birlikte

* ABD'nin Karadeniz'e Çıkma ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni Aşma Girişimleri 20 Ağustos 2008 Doç.Dr. Celalettin YAVUZ, Jeopolitik ve Harp Tarihi Uzmanı-TÜRKSAM Başkan Yardımcısı (19.8.2008) <http://www.turksam.org/tr/a1458.html> Erişim tarihi: 19.12.2008

2005'ten itibaren ciddi oranda artmıştır.* Tablo 1.'de ihracat-ithalat verilerini incelediğimizde, ihracatımızın 3 kat daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Türkiye-Azerbaycan İkili Ticari Verileri: (DTM Milyon Dolar), (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-ekonomik-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 03.12.2008)

	İhracatımız	İthalatımız	Hacim	Denge
2002	231 (%3)	65 (-%17)	296 (-%2)	166 (%13)
2003	315 (%36)	123 (%89)	438 (%48)	192 (%16)
2004	401 (%27)	135 (%10)	536 (%22)	266 (%39)
2005	524 (%31)	271 (%101)	795 (%48)	253 (-%5)
2006	692 (%32)	333 (%23)	1025 (%29)	359 (%42)
<i>2006/XI</i>	<i>617</i>	<i>320</i>	<i>937</i>	<i>296</i>
<i>2007/XI</i>	<i>934 (%51)</i>	<i>280(-%12)</i>	<i>1216 (%29)</i>	<i>652 (%120)</i>

Petrol ve gaz sektörünün gelişimi, Azerbaycan ekonomisinin büyümesinde ana itici rolü oynamaktadır. Azerbaycan gayri safi milli hasılası, 2003-2007 yılları arasında dört kat artmıştır. Ülkenin gayri safi milli hasılasının %60'ı petrol ve doğalgazdan elde edilen gelirlere oluşmaktadır.**

* <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-ekonomik-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 03.12.2008

** Mayıs 2006'da açılan ve 1 milyon varil/günlük taşıma kapasitesiyle dünyanın günlük %1'lik petrol ihtiyacını karşılayan BTC boru hattı Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesinden önce Azerbaycan'ın en kritik ihracat rotasıydı. BTC boru hattı, 5 Ağustos 2008'de PKK terör örgütünün yaptığı bir terörist saldırı nedeniyle kapatılmıştır. Boru hattında patlamanın olduğu kısım dâhil 4 mil uzunluğundaki bölümü, hattın içinde bulunan petrolün yanarak boşalması ve tamiratın yapılması için kapatılmıştır. Sevkiyata ara verilmesinden 2 gün sonra Rusya, Gürcistan'a müdahale etmiştir. BTC, Batılı şirketlerin kontrolünde güvenilir bir enerji koridoru oluşturularak Hazar bölgesinde bulunan petrol ve doğalgazı Batıya taşıma projesinin en büyük yatırımı durumundadır.

BTC'nin kapatılmasıyla birlikte, Azerbaycan petrol ihracatına devam edebilmek için, 200 bin varillik petrolü alternatif hatlara yönlendirmiştir. Bu hatlardan birisi daha önceden kullanılmayan/atıl durumda bulunan ve Gürcistan'dan geçerek Karadeniz kıyısındaki bir Gürcistan limanına giden Baku-Supsa petrol boru hattıdır. 1999 yılında açılan, 100 bin varil/günlük kapasiteye sahip 550 mil uzunluğundaki bu hat, Rusya'nın kontrolünde olmayan ve Azerbaycan'a ihracat imkânı sağlayan ilk boru hattı olma özelliğini taşımaktadır. Rusya'nın müdahalesiyle çatışma bölgesinde kalan bu hattı da, işletmecisi olan BP şirketi tedbir olarak 11 Ağustos 2008'de kapatmak zorunda kalmıştır.

Kullanılmaya başlanan diğer boru hattı ise Rusya'dan geçen 100 bin varil/gün kapasiteli Bakü-Novorossiysk petrol boru hattı olmuştur. İşin en ilginç yanı ise BTC'nin, bu boru hattını devre dışı bırakmak için inşa edilmiş olmasıdır. BTC'nin kapatılmasıyla biriken petrolün geriye kalanını taşımak için Azerbaycan, demiryolunu kullanmayı denemiştir. Bunun için elinde alternatif olarak üç Gürcistan limanı bulunmaktaydı. Birincisi, 200 bin varil/gün kapasiteli Batum limanıdır. İkincisi 100 bin varil/gün kapasiteli Poti limanıdır. Üçüncüsü ise, 2007

4.2.2. Ermenistan

Türkiye, Ermenistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biridir. Türkiye, bağımsızlığının ardından ekonomik güçlüklerle karşılaşan Ermenistan'a insani yardım yapmış, ayrıca toprakları üzerinden Ermenistan'a insani yardım malzemesi gönderilmesine imkan sağlamıştır. Türkiye, Ermenistan'ın bölgesel kuruluşlar, uluslararası camia ve batılı kurumlarla bütünleşmesi yönünde aktif çaba harcamıştır. Bu çerçevede, Ermenistan, Türkiye tarafından Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) Örgütü'ne kurucu üye olarak davet edilmiştir.

Ancak, Ermenistan'ın uzun bir süreden beri izlediği, bölgesel istikrar ve güvenliği tehdit eden ve iyi komşuluk ilişkilerinin ruhuna aykırı tutumu nedeniyle, bu ülkeyle bugüne dek diplomatik ilişki tesis edilmesi mümkün olmamıştır.

Ermenistan ile diplomatik ilişki kurulamamasının belli başlı nedenleri arasında, sözde soykırımın uluslararası alanda tanınması yönünde Ermenistan'ın çaba harcaması yer almaktadır. Ermenistan Anayasası'nın giriş bölümünde Bağımsızlık Bildirisi'ne, dolayısıyla sözde 1915 "soykırımı"na da atıfta bulunmaktadır.

Ayrıca, Ermenistan, 822, 853, 874 ve 884 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararlarına uymayarak, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanımamaya ve Azerbaycan topraklarının yaklaşık % 20'sini işgal altında tutmaya devam etmektedir.* Son dönemlerde ilişkilerde yumuşama başlamış, sınır kapısının açılarak ekonomik ilişkilerin canlandırılması yönünde adımlar atılmaktadır. Ancak bu durum, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini kısa vadede olumsuz

yılında açılan 200 bin varil/günlük kapasiteye sahip Kulevi petrol terminalidir. Azerbaycan, bu limanlara demiryolu vasıtasıyla petrol sevkiyatına başlamıştır. Ancak 8 Ağustos 2008 tarihinde bir Rus hava saldırısı sonrası, Poti limanı devre dışı kalmış ve kullanılamaz hale gelmiştir. Hemen akabinde ise Kulevi petrol terminali de çatışmalar nedeniyle devre dışı kalmıştır.

Elindeki alternatifleri birer birer tükenen Azerbaycan, 100 bin tonluk ilk petrol sevkiyatını Hazar'da bulunan Neka İran Ulusal Petrol Terminaline yapmak zorunda kalmıştır. Kriz döneminde Azerbaycan'ın çözüm arayışları içerisinde, Batılı ülkeleri ve özellikle de ABD'yi en çok kızdıran, ambargo uygulanan İran seçeneğinin kullanılması olmuştur.

25 Ağustos 2008 tarihinde BTC tekrar faaliyete geçmiştir. BTC'nin kapalı kaldığı 20 gün içerisinde Azerbaycan'ın elinde tam 17 milyon varil petrol birikmiştir. Bunun Azerbaycan'a maliyeti 1 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Kafkasya coğrafyasında, Azerbaycan ile Rusya ve İran arasında ilişkilerin gelişeceği yeni bir dönem başlayacaktır. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-ekonomik-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 03.12.2008

* <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 03.12.2008

etkileyecektir. Orta ve uzun vadede ekonomik olarak Türkiye'ye bağılı bir Ermenistan üzerinde yaptırımlar daha fazla olabilecek ve Karabağ sorunun çözümünde ilerleme sağlanabilecektir.

4.2.3. Gürcistan

Abhazya ve Güney Osetya sorunları, bölgesel barış ve istikrarın önündeki en önemli engeller arasında yer almaktadırlar. Türkiye başından itibaren, Abhazya ve Güney Osetya ihtilaflarının, Gürcistan'ın toprak bütünlüğü içinde barışçı yollarla çözümlenmelerini desteklemektedir. Türkiye bu dönemde, bölgesel barış, istikrar ve işbirliğinin tesisi amacıyla Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu (KİİP) inisiyatifini geliştirmiş ve bu yönde, bölge ülkeleriyle yoğun diplomasi temasları sürdürmüştür.* Son savaş sonrası, Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'yı tanımıştır. Türkiye Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunmaktadır.

Tablo 2. Türkiye-Gürcistan İkili Ticaret Verileri: (DTM, milyon dolar), ([http://www. mfa. gov. tr/turkiye-gurcistan-ekonomik-iliskileri. tr. mfa](http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-ekonomik-iliskileri.tr.mfa) Erişim Tarihi: 03.12.2008)

	İhracatımız	İthalatımız	Hacim	Denge
2001	144 (%10)	127 (-%18)	271 (-%5)	17
2002	103(-%28) (%306)	138 (%9)	241 (-%11)	-35
2003	155 (%50) (%234)	272 (%97)	427 (%77)	-117
2004	200 (%29)%9)	307 (%13)	507 (%19)	-107
2005	271 (%36)%72)	301 (-%2)	572 (%13)	-30
2006	412 (%52)%340)	340 (%13)	752 (%31)	72
2006/XI	367	311	678	56
2007/XI	562 (%53)(%416)	273 (-%12)	836 (%23)	289

Tablo 2.'de görüldüğü gibi 2002'de 241 milyon dolar olan ikili ticaret hacmimiz, bu yıldan itibaren istikrarlı bir artış göstererek 2006 yılında 752 milyon dolara ulaşmıştır. 2007 yılı ilk on bir ay itibariyle ise 836 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

* <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 03.12.2008

BTC ve BTE gibi enerji alanındaki bölgesel projelerin ardından, bölgesel çapta ulaştırma alanındaki en önemli proje olan Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı'nın Gürcistan kesiminin temel atma töreni, 21 Kasım 2007 tarihinde üç ülkenin Cumhurbaşkanı'nın katılımlarıyla Tiflis'te gerçekleştirilmiştir.*

4.2.4. Ukrayna

Ukrayna Soğuk Savaş sonrası stratejik önemi en fazla artan ülkelerden birisidir. Bulunduğu coğrafyanın Rusya ile Doğu Avrupa arasındaki bağlantıyı sağlaması ve tampon bölge olması, BDT'nin birleştirici en önemli ülkesi olması, Rus enerji nakil hatlarının Avrupa'ya aktarımında merkezi bir rol oynaması ve Rusya'nın bölgede Slav kültürü ve Ortodoks dinine bağlı etkisini kontrol etmesi özelliği Ukrayna'yı jeostratejik bir oyuncu yapmakta, gelecekte de jeopolitik bir mihver olma potansiyeli vermektedir. Ukrayna bugüne kadar Rusya ile Batı arasında dengeli bir politika izlemeye gayret göstermiş, ancak 2004 yılı sonunda gerçekleştirilen Turuncu Devrim sonrası dengenin ağırlık noktası Batı'ya doğru kaymıştır. Aynı zamanda Ukrayna, geniş ve verimli topraklara, zengin maden ve kömür yataklarına, SSCB'den miras kalan güçlü bir sanayiye, akademisyen ve araştırmacı kadrolarına, iyi eğitilmiş işgücüne ve yaklaşık 50 milyonluk nüfusun oluşturduğu yüksek bir ekonomik potansiyele sahiptir. Ukrayna gelecekte Karadeniz Bölgesi'nde ve Rusya-AB-ABD arasında oluşacak dengelerde önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir (Erkek, 2006).

Ukrayna enerji olarak çok büyük ölçüde Rusya'ya bağımlıdır. Rusya ve Türkmenistan, Ukrayna'nın ithalat yaptığı ülkeler içerisinde ilk sırada yer almakta ve bu ülkelerden yapılan enerji ithalatı toplam ithalatın yüzde 40'ına tekabül etmektedir. Ukrayna ise bu bağımlılığı Kafkaslar ile Odessa arasında kurulacak bir hat ile aşmak istemektedir. Ukrayna'yı Rusya'ya bağımlı kılan bir diğer unsur ise Ukrayna içinde bulunan Rus nüfusedir. Ülke nüfusunun yaklaşık % 24'ünü oluşturan Ruslar, ülkenin doğusunda yer alan sanayi bölgelerinde ve önemli büyük şehirlerde yaşamaktadırlar. 2004 seçimleriyle de ortaya çıkan parçalanma korkusu Ukrayna'yı, her zaman RF ile dengeleri korumaya zorunlu kılmaktadır. Zira son birkaç yılda Ukrayna, RF'nin üçüncü

* <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-ekonomik-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 03.12.2008

büyük ticaret ortağı haline gelmiştir. Bu zorunluluk, Ukrayna'yı bölgede Rusya'ya rakip olan ve aynı zamanda Rusya-ABD dengelerini gözetmek mecburiyetinde olan Türkiye ile iyi ilişkilere yöneltmektedir. "Karadeniz'de Deniz Alanında Güven ve Güvenlik Arttırıcı Önlemler (GGAÖ) Oluşturulması" sürecini fikri olarak başlatan ülkenin Ukrayna, BLACKSEAFOR Harekatı'nı başlatan ülkenin ise Türkiye olması ve her iki ülkenin de uluslararası boyutta birbirlerine başlattıkları konularda destek vermesi, bu ülkelerin bölgesel güvenlik düzleminde birbirine yaklaştığını gösteren hususlardır (Alkan, 2006). Ukrayna, RF ile zaman zaman gergin olarak nitelendirilebilecek ilişkilerine rağmen Karadeniz güvenliği konusunda Ruslarınkine yakın bir tutum sergilemeye başlamıştır. Karadeniz Uyum Harekatı (KUH)'na olumlu tepki veren ilk ülkelerden olup, BLACKSEAFOR'un transformasyon sürecine de belli oranda destek sağlayan Ukrayna, Ocak 2006'da gündeme gelen Romen önerisi üzerine süreç askıya alındığında Türkiye'ye desteğini bildiren tek ülke konumunda olmuştur (Altay, 2006).

4.2.5. Romanya

Romanya, son yıllarda Karadeniz'de öncü ve etkin bir politika izleme arayışına girmiş olup, bu bağlamda sivil toplum örgütlerini de kapsayan aktif bir süreç başlatmıştır. Romanya Karadeniz politikasını, NATO ve AB'nin bölgeye daha fazla girmesi üzerine oturtmakta ve dış politikasının önemli bir boyutu haline dönüştürmeye çalışmaktadır. Romanya'nın bu yaklaşımının arkasında Karadeniz'de Rusya ve Türkiye faktörlerini dengeleme ve askeri imkansızlıklarını NATO ve AB'yi bölgeye çekerek kapama arayışı da yaratmaktadır. Uzun dönemde Rusya etkisine bir daha girmemek düşüncesi vardır.

Romanya, Türkiye'nin ekonomik ilişkilerinin, yatırımlarının kuvvetli olduğu bir ülkedir. İhracatımızda da önemli bir yere sahiptir.

Romanya, belli bir süre, resmen olmasa da bazı düşünce kuruluşları ve hükümet dışı oluşumlar aracılığıyla Montreux Sözleşmesini de sorgulamış, ancak ABD'nin bu konudaki tutumunun belirginleşmesiyle bu yaklaşımından vazgeçmiştir. BLACKSEAFOR'un

transformasyonuna ilişkin süreçte Romanya başından beri kısıtlayıcı ve engelleyici bir tutum takınarak, sürecin ilerlemesini sekteye uğratmaya çalışmıştır. Mayıs 2006'da Ankara'da yapılan ikili siyasi-askeri istişarelerde Romen tarafı, ülkemizin Karadeniz güvenliğinde oynadığı öncü rolü teslim ettiğini ve desteklediğini açıkça belirtmiş, KUH'na katılım niyetini de beyan etmiştir. Romanya'nın söz konusu tutumunun şekillenmesinde ABD'nin önemli rol oynadığı değerlendirilmektedir. KUH'a ilişkin daha olumlu bir tutum sergilemeye paralel olarak Romanya'nın BLACKSEAFOR konusunda hala ciddi tereddütlerinin bulunduğu, özellikle Ruslarla bilgi değişimine ve kendi deniz kuvvetlerini diğer ülkelerin (özellikle RF) komutasına teslim etme hususuna yanaşmaya sıcak bakmadığı, ayrıca, BLACKSEAFOR sürecinin daha yavaş ilerlemesini arzu ettiği gözlenmektedir (Erkek, 2006).

4.2.6. Rusya

Türkiye'nin Rusya'dan enerji ithalatına paralel olarak, iki ülke arasındaki ticaret hacmi de gelişmiştir. 2008 yılı itibarıyla Rusya, Türkiye'nin en büyük ticaret hacminin olduğu ülkedir. Türkiye 2007 yılında Rusya'dan 24 milyar dolarlık ithalat yaparken, Rusya'ya yaklaşık 5 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir. 2008 yılının ilk yarısında ise, iki ülke arasındaki ticaret hacmi 19,9 milyar dolara ulaşmıştır.*

Türkiye çoğunlukla Rusya'ya katma değeri düşük olan ve kolaylıkla ikame edilebilen tekstil ürünleri ile tarımsal ürünler satarken, Rusya'dan ikamesi çok zor olan enerji (özellikle doğal gaz) satın almaktadır. Türkiye, doğal gaz ihtiyacının %60'ından ve termal kömür ihtiyacının %50'sinden fazlasını Rusya'dan ithal etmektedir. Geçen aylarda Rusya, Türkiye'nin kendisine yaptığı ihracatı çeşitli gümrük prosedürleriyle sekteye uğrattırken, Türkiye Rusya'dan doğal gaz satın almaya devam etmek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte Türkiye'nin de arzu ettiğinde veya mecbur kaldığında Rusya'ya karşı uygulayabileceği seçenekleri mevcuttur.

* www.stratfor.com, Turkey, Iran: Ankara's Priority Shifts, 15 Ağustos 2008. Erişim Tarihi 12-11208

4.2.7. Bulgaristan

8 milyon nüfuslu Bulgaristan'ın yaklaşık 1 milyonu soydaşlarımızdır. 1990'lardan itibaren gelişmeye başlayan iyi ilişkiler devam etmektedir. Soydaş vatandaşlarımızın ekonomik ve siyasi olarak desteklenmesiyle, Türkiye'nin bölgede etkinliğinin artacağı değerlendirilmektedir.

4.2.8 Türkiye

Karadeniz'de petrol, doğal gaz arama konusunda Norveç şirketleriyle görüşmeler yapılmaktadır. Karadeniz'de petrol arama konusunda Petrobras ile yola çıkılmış, Amerikalı Exxon Mobil ile bir anlaşma imzalanmış, Hazar'da zaten TPAO, Norveç ile beraber çalışmaktadır.* Karadenizde petrol arama çalışmaları, özellikle petrol fiyatlarının yüksek olduğu dönemlerde artarak sürecektir.

Azerbaycan-Nahcivan'a gerçekleştirilen %56,6 ihracat artışı dışında, Gürcistan'a (%51,4), Yunanistan'a (%40,2) ve Suriye'ye (%31,6) gerçekleştirilen ihracatlardaki artış oranları da dikkat çekicidir.**

Toplam 45 ülkeden oluşan çevre ülkelere olan ihracatımız ise; anılan dönemde bir önceki döneme göre, %38,4 artış göstererek 29,4 milyar dolar seviyesine ulaşmış ve bu ülkelerin toplam ihracatımız içerisindeki payı %27,8 olarak gerçekleşmiştir.

* http://www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/2008/Kasim/26/Haber_516904.aspx Erişim Tarihi 29-11-08

** Ülke gruplarının toplam ihracatımız içindeki paylarına bakıldığında NAFTA ülkelerinin payı %6,2'den %4,2'ye ve Avrupa Birliği(15)'nin payı %48,2'den %47,1'e gerilerken, Avrupa Birliği (27)'nin payı %56,4'ten %56,9'a, Asya Pasifik ülkelerinin payı %3,4'ten %3,6'ya, Latin Amerika ülkelerinin payı %0,7'den %0,8'e, Yakın ve Ortadoğu ülkelerinin payı %13,3'ten %14'e, Afrika ülkelerinin payı %5,3'ten %5,7'ye ve Türk Cumhuriyetlerinin payı %2,3'ten %2,8'e yükselmiştir.

Avrupa Birliği ülkelerine yapılan ihracata bakıldığında, Avrupa Birliği (15) ülkelerine yapılan ihracatta %20,7'lik artışın bulunduğu, yeni üye olan 12 ülkeye yapılan ihracatta artışın ise %47,8 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu artışlarda, özellikle Romanya, Bulgaristan, Malta, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyetine yapılan ihracatta yaşanan gelişmeler etkili olmuştur.

Çevre ülkeler arasında en büyük ihrac pazarlarımız olarak Rusya Federasyonu (%4,6), Romanya (%3,5), B.A.E (%2,8), İsrail (%1,6) ve Suudi Arabistan (%1,4)'dır.*

Tarihi İpek Yolu'nu tekrar canlandırmak için başlatılan girişimler, Karadeniz'in umudu olmuştur. İpek Yolu'nda Türkiye kilit bir role sahip olup, önümüzdeki dönemde Karadeniz'in tarihteki kritik rolünü tekrar üstlenmelidir. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) iş birliği ile İstanbul'da gerçekleştirilen "Kara Taşımacılığında Yeni Fırsatlar ve Projeler" konulu seminerde, 2007 yılında dünya ihracat hacminin yaklaşık 14 trilyon dolara ulaştığına dikkat çekilerek, tarihi İpek Yolu'nu geliştirme projesi masaya yatırılmıştır. Litvanya, Ukrayna ve Belarus tarafından Baltık Denizi ile Karadeniz'i birleştiren kombine demiryolu taşımacılığı sistemi "Viking Projesi" ile Türkiye'nin Karadeniz limanları, Ortadoğu ve Kafkasları Avrupa'ya bağlamaktadır. Bu bölgede Trabzon coğrafi konumu, limanları ve karayolu bağlantıları ile özel bir önem taşımaktadır. İstanbul'da yapılan Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Birliği'nin (IRU) 31. Dünya Kongresi'nde İpek Yolu'na yeniden hayat verme yolları görüşülmüştür.**

Avrupa Birliği, stratejik açıdan önemi artan Karadeniz bölgesinde işbirliğini arttırmayı hedeflemektedir ve bu çerçevede, Türkiye önemli bir ortak olarak kabul edilmektedir. Avrupa Birliği, Karadeniz'deki işbirliğini ve istikrarı arttırmak için 2007 yılı Nisan ayında "Karadeniz Sinerjisi" adı altında bir girişim başlatmıştır. AB'nin iki yeni üyesi Bulgaristan ve Romanya'nın Karadeniz'de kıyısı bulunmaktadır. Türkiye ile üyelik müzakereleri devam

* 2007 yılında komşu ve çevre ülkelere göre ihracat değerlendirmesi yapıldığında, 7 komşu ülke ve 45 çevre ülke olmak üzere toplam 52 ülkeye yönelik ihracatımızın bu dönemde %35,5 artış göstererek 40,5 milyar dolar seviyesine ulaştığı görülmektedir. Komşu ve çevre ülkelerin ihracatımızdaki toplam payı ise %38,3 olarak gerçekleşmiştir.

Toplam 7 ülkeden oluşan komşu ülkelere ihracatımız 2007 yılında %28,5 artış göstererek 8,7 milyar dolardan 11,1 milyar dolara yükselmiştir. Bu grup içerisinde ilk sıraları %2,7'lik payla Irak, %2,2'lik pay ile Yunanistan, %1,9'luk payla Bulgaristan ve %1,3 ile İran almaktadır.

Komşu ve çevre ülkeler arasında en yüksek ihracat artışı sağlanan ülkeler sırasıyla: Cibuti (%340,5), Bosna Hersek (%193,4), Karadağ (%150,9), Bahreyn (%117,6), Lübnan (%70,5), Sırbistan (%67,1), Tunus (%67,1), Hırvatistan (%64,6) ve Kosova (%64,6)'dır. 2007 Yılı İhracatının Genel ve Sektörel Değerlendirmesi Dış Ticaret Müsteşarlığı İnternet Sayfası Komşu ve çevre ülkeler arasında en yüksek ihracat artışı sağlanan ülkeler sırasıyla: Cibuti (%340,5), Bosna Hersek (%193,4), Karadağ (%150,9), Bahreyn (%117,6), Lübnan (%70,5), Sırbistan (%67,1), Tunus (%67,1), Hırvatistan (%64,6) ve Kosova (%64,6)'dır. <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&dil=TR&yayinid=1128&icerikid=1234&from=home> Erişim Tarihi: 12-03-09

** Karadeniz ekonomisi İpek Yolu'nu bekliyor. http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=96960&KTG_KOD=172 Erişim Tarihi: 12-03-09

etmektedir ve bu nedenle de, Türkiye'nin Avrupa'nın bu yeni stratejisini, politikasını nasıl yaklaştığını anlamak çok önemlidir. Bu strateji, Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde önemli bir rol oynamaktadır.*

Türkiye'nin 2008 yılı ihracat ve ithalat rakamlarına baktığımızda, Karadeniz ülkeleri ve bölgenin yakın çevresinde bulunan ülkeler ile ticaret hacminin arttığı görülmektedir. Ancak Rusya'dan petrol ve doğal gaz ithalatı sebebiyle, ihracatın ithalatı karşılama oranı düşüktür.

2011 yılında devreye girmesi planlanan 450 milyon dolar maliyetli Bakü-Tiflis-Kars (BTK) projesinin de, Sibiry'a'dan geçen Pekin-Hamburg hattının rakibi olması beklenmektedir. "Demir İpekyolu" adı verilen, İstanbul'un iki yakasını Boğaz'ın altından bağlayacak Marmaray projesinin de 2011'de tamamlanmasıyla Çin'den İngiltere'ye kesintisiz tren yolculuğu sağlanacaktır (Alkan ve Özpınar,2008).**

* Güneydoğu Avrupa Derneği ile Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği TÜSİAD tarafından Almanya'nın başkenti Berlin'de düzenlenen "Karadeniz Bölgesi- Türkiye'nin Perspektifleri" başlığını taşıyan uluslararası konferansın açılışında da Türkiye'nin bölgedeki önemine dikkat çekilmiştir. Bu konferans, stratejik önemi giderek artan Karadeniz'de, Türkiye, Avrupa Birliği ve diğer bölge ülkelerinin ortak çıkarların belirlenmesi ve yeni projeler geliştirilmesini hedeflemektedir. Somut çıkarların bulunduğu bölgede: güvenlik konusuna dikkat çekilmiş, Avrupa'daki kaçak göçmenlerin yüzde 80'i, Karadeniz bölgesinden geldiği belirtilmiştir. Çözülmemiş sorunlar nedeniyle gerginlikler de yaşanmaktadır. AB'nin Karadeniz bölgesine ilgisi artıyorJ ülide Danışman / Berlin 30.05.2008 <http://www.dw-world.de> Erişim Tarihi 12-03-2009

** Kanadalı yatırım bankası CIBC World Markets'in yaptığı araştırmaya göre Çin'den ABD ve Avrupa'ya deniz yolu ile yapılan taşımaların maliyeti son on yılda 2,5 kat arttığı, Çin'in AB ülkelerine ihracatında ağırlıklı olarak denizyollarını kullanması, Avrupa limanlarında trafik sıkışıklığından kaynaklanan zararları artırdığı, Çin mallarının naklinin eskiye göye %30 uzaması, ticari kayba yol açtığı belirtilmektedir. Deniz yoluna en iyi alternatifse tren yoludur. Ton ve km. olarak hesaplandığında denizyolundan ucuz ve ondan daha süratli olabilen demiryolu taşımacılığını uluslararası boyuta taşımak için girişimler çoktan başlamıştır. Bunlardan birisi Pekin ile Hamburg arasında ilk deneme seferi yapılan Çin-Almanya blok yük trenidir.

Tablo 3. Türkiye'nin 2008 İthalatı. (http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4 Erişim Tarihi 12-03-2009)

Ülke Grubu	Toplam	Ocak	Mart	Nisan	Haziran	Ağustos	Ekim	Aralık
Country Grups	Total	January	March	April	June	August	October	December
TOPLAM	201 960 160	16 338 578	16 812 019	17 888 946	19 476 566	19 251 293	14 942 452	11 404 321
A-AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ (AB 27)	74 800 536	6 008 023	6 752 335	7 060 784	7 336 306	6 142 788	5 431 806	4 269 288
B-TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ	1 334 250	142 802	106 119	117 374	118 411	113 568	72 037	54 046
C-DİĞER ÜLKELER	125 825 374	10 187 753	9 953 565	10 710 789	12 021 849	12 994 937	9 438 610	7 080 987
1-Diğer Avrupa (A.B Hariç)	44 196 443	3 708 904	3 338 997	3 855 397	4 358 207	4 866 109	3 021 605	2 532 626
2-Kuzey Afrika	5 267 239	564 113	475 752	432 505	486 007	464 681	412 864	270 438
3-Diğer Afrika	2 503 214	289 538	158 015	140 676	282 304	308 118	163 807	115 022
4-Kuzey Amerika	13 403 795	806 993	945 038	1 127 952	1 241 843	1 529 022	1 036 906	910 189
5-Orta Amerika ve Karayipler	560 444	34 267	46 802	41 037	50 453	80 533	34 546	43 034
6-Güney Amerika	3 259 762	167 898	202 599	235 437	392 559	390 686	256 765	195 226
7-Yakın ve Orta Doğu	17 626 913	1 223 033	1 371 943	1 463 867	1 828 745	2 047 343	1 371 358	752 344
8-Diğer Asya	38 086 647	3 367 708	3 370 274	3 322 361	3 349 023	3 219 353	3 079 166	2 153 962
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	876 169	22 887	40 543	89 091	27 341	85 473	57 698	106 004
10-Diğer Ülke ve Bölgeler	44 747	2 411	3 603	2 468	5 367	3 620	3 895	2 143
Seçilmiş ülke grupları								
OECD Ülkeleri	102 899 306	8 059 311	8 751 790	9 270 960	10 102 914	9 676 091	7 300 506	5 902 772
Avrupa Serbest Ticaret İşbirliği (EFTA)	6 217 519	574 811	219 749	299 536	764 786	1 309 773	251 884	139 681
Karadeniz Ekonomik İşb. Teşkilatı (KEİ)	45 631 712	3 755 891	3 821 599	4 322 938	4 421 200	4 232 554	3 300 570	2 662 074
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	13 220 565	970 845	1 186 570	1 080 362	1 467 269	1 344 647	1 006 555	525 957
Bağımsız Devletler Topluluğu(BDT)	42 613 325	3 511 252	3 588 285	4 099 834	4 099 214	3 974 898	3 074 686	2 515 327
Türk Cumhuriyetleri	4 278 503	371 156	435 105	490 430	474 521	361 496	269 434	117 680
İslam Konferansı Teşkilatı (İKT)	29 178 449	2 380 729	2 438 007	2 527 616	2 919 806	2 949 282	2 270 772	1 247 917

Tablo 3.'te görüldüğü gibi, KEİ kapsamında yapılan ithalatımız oldukça yüksektir. Buna BDT'nu da kattığımızda, neredeyse OECD ülkelerinden yapılan ithalat rakamını yakalamaktadır.

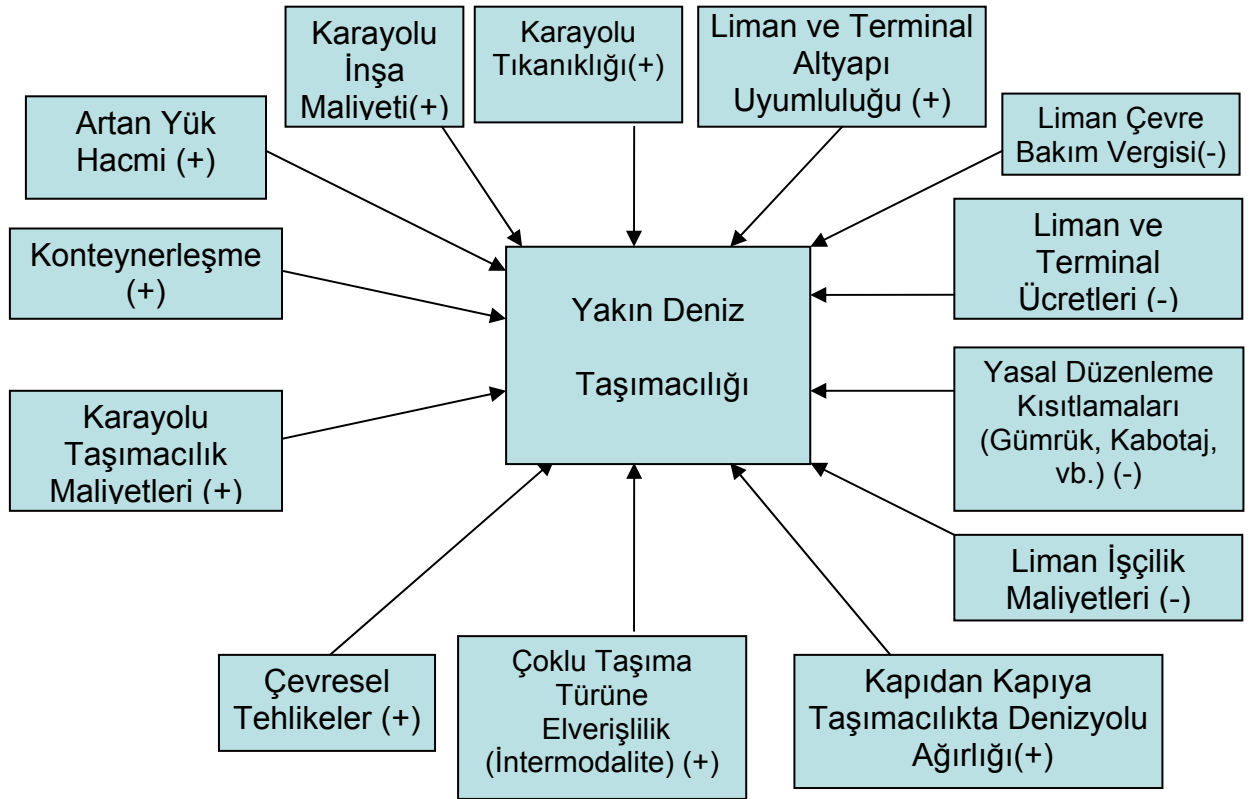
Tablo 4. Türkiye'nin 2008 İhracatı. (http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4 Erişim Tarihi 12-03-2009)

Ülke Grubu	Toplam	Ocak	Mart	Nisan	Haziran	Ağustos	Ekim	Aralık
Country Groups	Total	January	March	April	June	August	October	December
TOPLAM	131 974 788	10 625 989	11 425 313	11 362 658	11 771 117	11 047 056	9 720 254	7 712 207
A-AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ (AB 27)	63 375 294	5 456 790	5 774 664	5 884 142	5 718 332	4 671 484	4 549 851	3 220 509
B-TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ	3 008 061	274 170	264 247	287 501	279 636	234 865	212 528	179 513
C-SINIR TİCARET MERKEZLERİ	6 501	744	782	1 162	1 720			
D-DİĞER ÜLKELER	65 584 933	4 894 286	5 385 620	5 189 853	5 771 429	6 140 708	4 957 876	4 312 185
1-Diğer Avrupa (A.B Hariç)	15 666 713	1 594 741	1 427 351	1 312 268	1 231 380	1 228 226	1 183 731	1 018 077
2-Kuzey Afrika	5 849 488	351 441	531 304	507 549	530 495	546 735	478 175	494 447
3-Diğer Afrika	3 211 958	331 970	381 556	178 057	276 279	287 073	213 236	247 406
4-Kuzey Amerika	4 791 034	399 058	436 958	385 057	353 243	414 419	443 183	359 218
5-Orta Amerika ve Karayipler	828 687	69 480	66 755	90 674	39 206	124 274	30 401	51 263
6-Güney Amerika	901 460	46 052	58 929	60 462	70 474	108 047	92 274	34 203
7-Yakın ve Orta Doğu	25 416 519	1 496 220	1 687 757	1 861 453	2 572 846	2 642 337	1 815 824	1 621 897
8-Diğer Asya	7 073 835	509 932	660 765	637 003	579 541	591 619	510 253	407 518
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	435 300	29 117	55 600	37 084	37 400	32 754	32 418	24 332
10-Diğer Ülke ve Bölgeler	1 409 938	66 274	78 644	120 245	80 564	165 224	158 380	53 824
Seçilmiş ülke grupları								
1-OECD Ülkeleri	70 446 914	6 548 186	6 440 852	6 340 509	6 115 207	5 110 587	5 195 702	3 941 878
2-EFTA Ülkeleri	3 262 381	774 868	283 181	150 966	104 178	109 565	218 806	396 833
3-Karadeniz Ekonomik İşbirliği	20 844 499	1 424 584	1 851 672	1 958 655	1 963 267	1 802 068	1 640 471	993 926
4-Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	6 245 282	398 785	477 909	497 925	516 432	549 361	493 955	475 556
5-Bağımsız Devletler Topluluğu	13 925 401	858 569	1 181 285	1 253 116	1 282 023	1 250 113	1 134 743	781 535
6-Türk Cumhuriyetleri	3 747 974	204 359	269 945	318 201	338 479	358 727	304 530	270 701
7-İslam Konferansı Teşkilatı	32 582 821	1 896 606	2 328 222	2 485 253	3 215 782	3 361 126	2 417 179	2 249 030

Tablo 4. incelendiğinde KEİ ve BDT ülkelerine ihracatımızın Tablo 3.'de yer alan ithalatımıza göre düşük kaldığı görülmektedir. Bunun da temel sebebi RF'den tedarik edilen doğal gaz'dır.

4.2.9. Kısa Mesafeli Deniz Taşımacılığı

En ucuz taşımacılık deniz yoluyla yapılan taşımacılıktır. Deniz taşımacılığı ile 1 liraya taşınan bir malı, demiryoluyla 3,5 liraya, karayoluyla 7 liraya ve nihayet havayoluyla ancak 22 liraya taşımak mümkündür. Türkiye ise, dünya deniz ticaretinden yeterli payı alamamaktadır. Dünya deniz ticaret hacmi yıllık yaklaşık olarak 300 milyar dolardır. Türkiye bu pastanın sadece %1'ine sahiptir. Yani ancak 3 milyar dolar alabilmektedir. Komşumuz Yunanistan ise yılda yaklaşık olarak 60 milyar dolar kazanarak bu pastanın %20'sini almaktadır (Tarakçı, 2005).

Şekil 2. Kısa Mesafeli Denizyolu Taşımacılığını Geliştiren Faktörler. (http://www.insourceaudit.com/WhitePapers/Short_Sea_Shipping.asp, Erişim Tarihi: 10.7.2008)

Şekil 2’de KMDT’nın avantajlarına bakıldığında, kara taşımacılığının sıkışıklığını azaltacak önemli bir alternatif olduğu söylenebilir.

AB açısından önemi artan Karadeniz’de, Türkiye, Avrupa Birliği ve diğer bölge ülkelerinin ortak çıkarların belirlenmesi ve yeni projeler geliştirilmesini hedeflenmektedir.

Avrupa Kıtası ele alındığında, Kısa Mesafeli Deniz Taşımacılığı (KMDT); gerek Avrupa limanları, gerekse bu limanlar ile Avrupa ülkesi olmayıp, Avrupa sınırlarındaki kapalı denizlere kıyısı olan ülkeler arasında yapılan yolcu ve yük taşımacılığı olarak tanımlanabilmektedir (Dağlı ve Erdal, 2008).

Bu tanıma göre; KMDT, iç suyolları ve uluslararası deniz taşımacılığını, ana limanlara bağlantı yapan ikmal hizmetlerini, kıyı boyunca ve adalara yapılan taşımacılığın yanı sıra nehir ve göllerde yapılan taşımacılığı kapsamaktadır. Bu bağlamda KMDT; Avrupa Birliği’ne üye ülkeler ile Akdeniz, Karadeniz ve Baltık Denizi’ne kıyısı olan devletler ve Avrupa Ekonomik Alanına üye olan Norveç, ve İzlanda arasında yapılan deniz taşımacılığını içine almaktadır (Dağlı ve Erdal, 2008).

AB ülkelerinde, KMDT’ni teşvik etmek için KMDT Tanıtım Merkezleri (Short Sea Promotion Center-SPC) kurulmuştur. Söz konusu merkezlerin kuruluş amacı, başvuran ilgilileri (lojistik şirketleri, üreticiler, sivil toplum örgütleri vb.) KMDT hakkında bilgilendirmek ve bu taşıma yöntemini kullanmak isteyenlere tarafsız bir biçimde yol göstermektir (Dağlı ve Erdal, 2008).

Karadeniz Bölgesinde yakın bir dönem içerisinde ticarete büyük bir canlılık gözlenmektedir. Avrupa ve Avrasya arasındaki ticaretin gelişmesi ve bu bölgenin dünya ile entegrasyonunda Akdeniz ve Karadeniz kıyısındaki limanların önemi her geçen gün artmaktadır. Kendi karasularımız ve iç suyollarımızda Kabotaj taşımalarını geliştirmek amacıyla, kabotaj yüklerin gümrüklü sahalarda da taşınabilmesine imkan sağlayan Gümrük Müsteşarlığı Tebliği önemli bir gelişmedir (Dağlı ve Erdal, 2008).

Şekil 3. TRACECA. (http://www.traceca.org.tr/sttra/images/glb_map_buyuk.jpg Erişim Tarihi: 26-02-09)

Uluslararası Ulaştırma konulu Avrupa-Kafkasya-Asya Koridorunun ulaştırmasının gelişimi “Çok-Taraflı Temel Uluslararası Ulaştırma Anlaşması (MLA)” çerçevesinde TRACECA ulaştırma koridorunda kilit amaçlardan bir tanesi deniz ulaştırmasının rekabet kapasitesini ve de özellikle denizcilik alanında kesintisiz yük akışındaki önemini artırmaktır.*

Karadeniz’de deniz trafiğini etkileyebilecek önemli bir proje de TRACECA (Transport Corridor Europe Caucasus Asia:)’dır. TRACECA Koridoru, Avrupa Birliği tarafından, zengin kaynaklara sahip BDT Ülkelerini, Kafkasya üzerinden Avrupa’ya bağlayacak fiziki altyapısının oluşturulmasını sağlamak amacıyla geliştirilmiş, Avrupa’yı Asya ile birleştirecek bir Doğu-Batı koridorudur (Zeybek, 2006).

TRACECA programı içerisinde, teknik ve yatırım projelerinde denizcilik projeleri de yer almaktadır. TRACECA ülkeleri deniz ulaştırmasında lider rolü ile çok modlu ulaştırma

* TRACECA koridoru boyunca önemli limanlar şunlardır: Ilichevsk (Ukrayna), Constantza (Romanya), Varna, Burgaz (Bulgaristan), İzmir, Derince, Haydarpaşa, Samsun, Bandırma, Mersin, İskenderun (Türkiye), Poti ve Batum (Gürcistan), Bakü Uluslararası Deniz Ticaret limanı (Azerbaycan), Aktau Deniz Ticaret limanı (Kazakistan), Türkmenbaşı (Türkmenistan).

Trans-Hazar ve Karadeniz hattında yük trafiği demiryolu, denizcilik, birleşik feribotlar ve diğer özellikli gemiler ile sağlanmaktadır. Azerbaycan Hükümeti Hazar Gemicilik Şirketi, Bakü-Aktau-Bakü ve Bakü-Türkmenbaşı-Bakü rotalarını işletmektedir. TRACECA rotası boyunca düzenli feribot hattı olan Ilichevsk-Poti, Varna-Ilichevsk, Varna-Poti/Batumi, Constantza-Derince Karadeniz havzasında işletilmektedirler.

gelişimi konusu ile karşı karşıya kalmaktadır, bundan dolayı verimli ulaştırma sistemi geliştirilmesinde ve TRACECA üye ülkelerinin ekonomik potansiyellerinin ilerlemesinde yeni adımlar atılması gerekmektedir.

Tarihi Büyük İpek Yolu, Güney Kafkasya ülkelerinden geçerek Avrupa'yı Asya'ya bağlayan en kısa yoldur. Bugün İpek Yolu'nun Avrupa Rönesansı Avrupa-Kafkasya-Asya ulaştırma koridoru TRACECA'dır. AB TRACECA Programı, AB'nin desteği ile teknik yardım çerçevesinde gelişmekte olan ülkelere sunduğu özel bir projedir.*

Avrupa Kısa Mesafeli Denizyolu Ağı Toplantısı 23 Ekim 2008 tarihinde yapılarak Türkiye Tanıtım Merkezinin Ağa üyeliği diğer Tanıtım Merkezlerinin oy birliği ile kabul edilmiştir. 24 Ekim 2008 tarihinde ise Fransa Tanıtım Merkezi koordinasyonunda "1.Avrupa Deniz-Nehir Taşımacılığı Semineri" icra edilmiştir.

* Stratejik çerçeve 2015 yılına kadar AB-TRACECA ve TRACECA-TRACECA seviyesinde sürdürülebilir, yeterli ve entegre olmuş çok modlu ulaştırma sistemine ulaşmak için birçok dayanağı içermektedir. Strateji bütün TRACECA ülkelerinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmiş olup bölgesel ulaştırma sistemindeki ana sorunların çözümünü içermektedir.

IGC TRACECA Stratejisi ana odakları:

- Ulaştırmanın kurumsal birimlerini güçlendirmek ve modernize etmek
- Altyapı şebekelerini entegre ve birleştirme
- Çok modlu zincir geliştirme
- Hava taşımacılığının tüm potansiyeli ile kullanımı ve hava trafiği yolcu arttırımı
- Güvenilir fonlama sonuçları
- IGC TRACECA'nın güçlendirilmesi ile Stratejiyi destekleme

AB TACIS-TRACECA Programı 1993 yılında Avrupa Komisyonu, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan hükümetlerinin katılımı ile Brüksel'de düzenlenen Konferansta (Brüksel Deklarasyonu,1993), bu ülkelerin ticareti ve ulaştırmayı güçlendirmek ve uluslararası ekonomiyle bütünleşmelerini sağlamak için formüle edilmiştir. 8 Eylül 1998 tarihinde, Türkiye, Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan'ın da katılımıyla toplam 12 ülkenin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından, Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridorunun Geliştirilmesi İçin "Çok-Tarafli Temel Uluslararası Ulaştırma Anlaşması(MLA)"İmzalanmış olup, bu anlaşma TRACECA Programının uygulanmasına temel teşkil etmektedir. Türkmenistan Tacis-TRACECA Programına katılımcı olmakla birlikte, MLA'ya taraf değildir. Anlaşma, taraf ülkelerin; Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Tacikistan, Ukrayna, Özbekistan, Romanya, Bulgaristan ve Türkiye; Parlamentoları tarafından da onaylanmıştır.

2000 yılında, Temel Anlaşmanın hükümlerini uygulamak ve tamamlamak için TRACECA Hükümetlerarası Komisyonu (IGC), 2001 yılında ise IGC'nin yürütme organı olarak görev yapan IGC TRACECA Daimi Sekreterliği Bakü'de kurulmuştur. TRACECA, IGC "Rules of Procedure" a uygun olarak çalışmakta olup önerileri ve kararları Azerbeycan/Bakü'de yer alan IGC TRACECA Daimi Sekreterliği tarafından üstelenilmektedir. Daimi Sekreterliğin her üye ülkede Daimi temsilcileri (Ulusal Sekreterlik) bulunmaktadır.

<http://www.traceca.org.tr/tra/traceca-anasayfa> ert 26-02-09 T.C. Ulaştırma Bakanlığı, TRACECA Türkiye Ulusal Sekreterliği.

Gürcistan, Karadeniz kıyısındaki Poti limanını Arap şirketine satmıştır. Poti limanı, Ağustos'ta Güney Osetya sorunu yüzünden çıkan Rusya ile yaşanan savaşta Rus uçaklarının bombardımanına hedef olmuş ve büyük zarar görmüştür.*

Son zamanlarda Trabzon, Karadeniz'de deniz taşımacılığı ve güvenlik noktası oluşturmak amacıyla önem kazanmıştır. İran bölgeye özel önem vermektedir. İran'ın amacı, ülkenin kuzeyinde bulunan eyaletlerin tüm tüketim maddelerinin Trabzon üzerinden ithal edilmesidir. Halen, bu bölgelerde kullanılan tüketim malları, İran'ın güneyindeki Bender Abbas limanından ülkeye ulaştırılmaktadır. İran'ın tam güney ucunda bulunan Bender Abbas'ın, ülkenin kuzeyindeki Tebriz'e olan uzaklığı yaklaşık 2000 kilometredir. Oysa Trabzon limanı'nın Tebriz'e uzaklığı sadece 700 kilometredir. İran'ın Trabzon'u tercih etmesinin ardında, Bender-Abbas'a indirilen malların Kuzey Eyaletlerine varmasının yaklaşık bir ayı bulması, oysa Trabzon'a indirilen malın yaklaşık 15 gün içinde tüketiciye ulaştırılması bulunmaktadır.

Trabzon zenginlikten, özellikle liman Hindistan'dan İran'a uzanan kara yolunun batı durağı olarak hizmet ederken payını almıştır (yükseliş, 1869'da Süveyş Kanalı açılınca aniden kesilmiştir) (Ascherson, 2001). Daha önceden de Trabzon Limanının etkin olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 4. İran-Trabzon Bağlantısı

* Referans Gazetesi, 03/12/2008

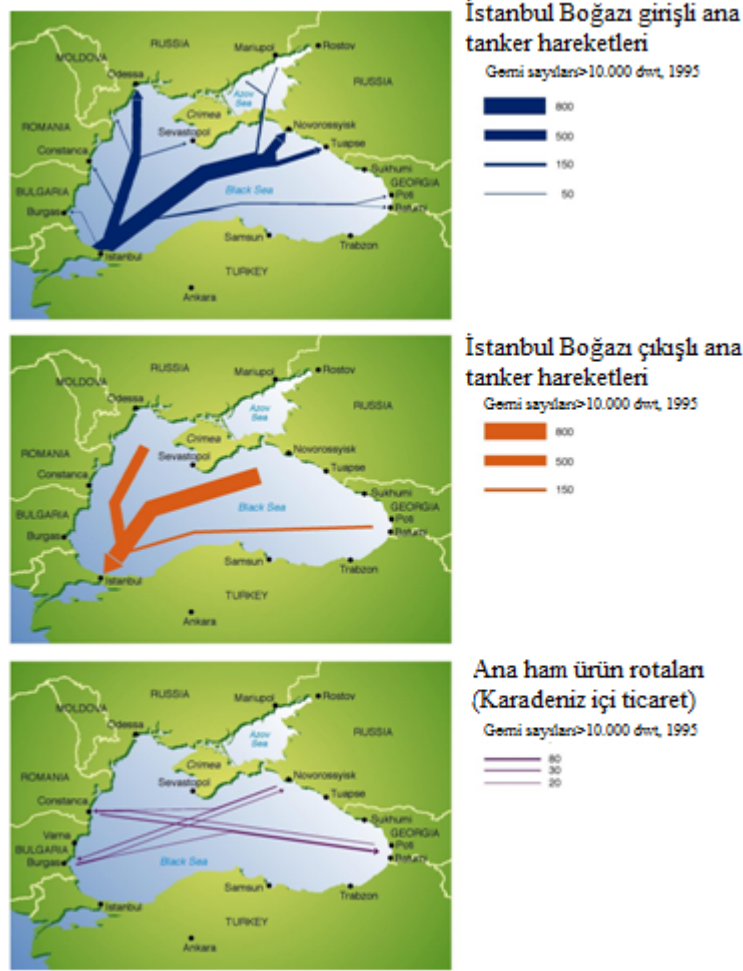
Trabzon limanı 8 Ağustos 2003'ta özelleştirilmiştir. Trabzon, daha önce de İran-İrak savaşı sırasında, benzer bir amaçla kullanılmıştır. İran'ın dünyaya açılan limanı olan Bender Abbas, İran-İrak çatışmaları nedeniyle kullanılamaz duruma gelince, İran'ın ithalatının büyük bölümü Trabzon başta olmak üzere, Türk limanlarından gerçekleştirilmiştir. Şimdi amaç, İran-İrak savaşı sırasında “mecburiyetten” yapılan uygulamanın, “kurumsal” hale getirilmesidir.*

Koridorlar üzerinde yer almaları dolayısı ile BDT Karadeniz bölgesinin lojistik güç merkezi olma potansiyeli taşıyan limanları şunlardır; Doğu Karadeniz : Poti, Batumi, Supsa, Novorosisk, Batı Karadeniz: Odessa (Erkek, 2006). Karadeniz'e inen ve bölgede mevcut trafiğin önemli kaynaklarından olan Hazar Havzası ihraç limanları Novorosisk (Rusya) ve Supsa (Gürcistan)'dır. Rusya, boru hatlarının Ukrayna'nın kontrolüne geçmesine engel olmak için, Bakü-Supsa-Burgas-Aleksandrapolis projesini desteklemektedir.

Karadeniz'de deniz ulaştırma trafiğinin en çok kullanıldığı bölge alanı yaklaşık 187.000 mil kare'dir. Bu hatların en risklisi İstanbul Boğazı-Kerç/Novorosisk/Tuapse hattıdır. Bu hattın boyu yaklaşık 400 mil'dir ve trafik yoğunluğu hesaplamasına göre Karadeniz genelinin %12'sini kapsamaktadır. Karadeniz'de 1989 yılındaki Avrasya olayından başka denizde terörizm ile ilgili bir olay bulunmasa da özellikle İstanbul Boğazı-Novorosisk hattı petrol taşımacılığı nedeniyle risk taşıyan hatlardan biridir. IMO kararları gereğince 300 GT ve üzerindeki gemiler AIS (Automatic Identification System (OTS-Otomatik Tanımlama Sistemi)) cihazları ile donatılacağından, Karadeniz sahillerine konuşlandırılan AIS istasyonları ile Karadeniz'de gerçek zamanlı deniz ticari trafiğini oluşturmak ve izlemek artık daha kolaydır (Erkek, 2006).

Karadeniz'e kıyısı olan ve havzasında yer alan diğer ülkeler ile iş birliğine gidilmesi, ekonominin geliştirilmesiyle karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi Türkiye tarafından esas alınmalıdır. Buna paralel olarak Karadeniz üzerinde gerçekleştirilecek taşımacılığın artırılmasına yönelik adımlar atılmalıdır.

* www.shortsea.org.tr / Intermodal Taşımacılık Konferansı (- EIA- Avrupa Çok Modlu Taşımacılık Derneği Katkıları ile) Erişim Tarihi: 15.08.2008

Şekil 5. Karadeniz’de petrol taşımacılığı. (http://maps.grida.no/go/graphic/oil_transport_in_the_black_sea Erişim Tarihi: 1-12-08

Karadeniz’de, bölge ülkeleri ile deniz ticaretini geliştirmeye yönelik adımlar atılmalıdır. Karadeniz’i merkeze aldığınızda en ekonomik taşıma yöntemi deniz taşımacılığı olacaktır. Şekil 5’te Karadeniz deniz taşımacılığında Türk Boğazları’nın önemi açık olarak ortadadır. Türkiye ve Ukrayna-Rusya-Kafkasya arasında deniz taşımacılığının geliştirilmeye hazır olduğunu değerlendirmek mümkündür.

4.3. Kritik Bölgeler

Günümüzde, dünya üzerinde, sıcak çatışmalara yol açabilecek noktalar oldukça fazla sayıda mevcuttur. “Sıcak noktalar” diyebileceğimiz, yani jeopolitik gerilimlerin şiddetli

olduğu uzak mesafeler bulunmaktadır (Lacoste, 2007). Bu jeopolitik gerilim noktalarının sayısının azalması demek, dünya üzerinde savaşların azalması demek olacaktır.

Karadeniz Bölgesinde; Balkanlar, Ukrayna-Kırım, Kafkasya birinci derecede, Azerbaycan, Ermenistan, Hazar Bölgesi ikinci derece kriz alanları olarak sayılabilir. Ayrıca Boğazlar bölgesi de Montrö ile sükuna kavuşmuş olsa da belli dönemlerde kriz konusu olmaktadır. Özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra bu bölgenin statükosunda deprem yaşanmış ve bu depremler sonucu ortaya büyük hasarlar çıkmıştır. Bu hasarların etkisi ve deprem süreci devam etmektedir. Karadeniz'e sahildar ülkelerin sayısını da artırmış, SSCB ile imzalanan anlaşmalar yeni devletler tarafından da halefiyet prensibince onaylanmıştır. Karadeniz'e sahildar olan Rusya, Ukrayna ve Gürcistan 1991 yılında imzaladıkları Minsk Protokolünün ekindeki Almaata Deklarasyonu ile söz konusu anlaşmalara bağlılıklarını teyit etmişlerdir.

Yeni bağımsız devletler arasında eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin ortak varlıkların bölünmesi süreci başlamıştır. RF ve Ukrayna paylaşacak daha çok varlıkları olması nedeniyle bu devletler arasında daha ön plana çıkmışlardır. Batılı gözlemciler tarafından Ukrayna'da bulunan SSCB'ye ait nükleer silahların SSCB'ye nakli, Kırım'ın statüsü, Karadeniz Donanması ve ana üs Sivastopol'un durumu her an krizi tırmandırabilecek sorunlar olarak dile getirilmiştir. Bu sorunlar içerisinde Karadeniz Donanması'nın paylaşımı ve Sivastopol Üssü'nün durumu, Ukrayna ile RF arasında en önemli sorunu teşkil etmiştir. Uzun süren bir müzakere süreci sonrası (1992'den itibaren) 28-31 Mayıs 1997 tarihleri arasında Kiev'de üslerin ve donanmanın paylaşımı ile ilgili Ukrayna ve RF arasında üç ayrı anlaşma imzalanmıştır (Alkan, 2006).*

Bu anlaşmalar neticesinde SSCB'nin Karadeniz Donanması'nın % 82'si RF'nin %18'i Ukrayna'nın olacak şekilde paylaştırılmış, Rus Donanması'nın Karadeniz'deki ana üssü 20 yıllık bir dönem için Sivastopol olarak belirlenmiştir.

* Bu anlaşmalar;

- Rusya Federasyonu Karadeniz Donanması'nın Ukrayna'da Konuşlanmasının Şartları ve Statüsü Anlaşması,
- Karadeniz Donanması'nın Paylaşımı ve Ukrayna Topraklarında Konuşlanmasıyla ilgili olarak Ödemelerin/Hesapların Çözümüne Kavuşturulması Anlaşması,
- Karadeniz Donanması'nın Paylaşımının Parametreleriyle İlgili İmzalanan Anlaşma'dır.

Ukrayna içindeki etnik durum ve siyasal tabloya bakıldığında Dinyeper Nehri'nin doğusunda kalan Doğu illeri olarak adlandırılan bölgede yoğun bir Rus nüfusu bulunmaktadır. Ukrayna'nın en önemli liman kenti konumundaki Odessa'da Rus nüfusunun ağırlıkta olduğu göz önüne alınırsa Ukrayna içindeki Ruslar faktörünün ulusal ekonomi yapılarından dışlanmasının oldukça zor olduğu görülmektedir (Alkan, 2006).*

Ukrayna Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte stratejik önemi en fazla artan ülkelerden biri olmuştur. 6 Temmuz 2004'te imzaladığı askeri doktrininden AB ve NATO hedeflerini çıkarması ve 15 Ağustos 2004 tarihinde yapılan RF ve Ukrayna görüşmesinde Ortak Ekonomik Pazar çerçevesinde iki ülke arasında entegrasyonun hızlandırılması ve derinleştirilmesi yönünde uzlaşmaya varılması Batı için tehlike çanların çalması anlamına gelmiştir. Soçi Zirvesi'nde de "Gaz Sektöründe Stratejik Ortaklığı Sağlayacak Önlemler" adlı anlaşma imzalanarak, Ukrayna topraklarından geçerek Batı pazarlarına aktarılan Rus petrolünde % 50 artış sağlanması kararı ve Batılı şirketlerin Ukrayna'nın boru hatlarını kullanarak Odessa Limanı'ndan petrol sevkiyle ilgili resmi taahhütten vazgeçerek Ukrayna boru hatlarını ve Odessa Limanı'nı Rus petrolünün sevkine tahsis etmesi Batı'yı rahatsız etmiştir. Ukrayna, RF ile iyi geçinmek zorundadır, RF ile ilişkilerinin aşırı kötüleşmesi Ukrayna'yı parçalanmanın eşiğine getirebilir (Alkan, 2006). Batı-Rusya mücadelesi, Karadeniz Bölgesinde özellikle Ukrayna üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Kafkasya, dünyanın, yüzölçümü bakımından en büyük, askeri güç bakımından ikinci büyük güç olarak bilinen SSCB'nin dağılmasının ardından, jeopolitik sarsıntı geçirmiştir. Bu kapsamda, Kafkasya bölgesinde jeopolitik boşluk alanı oluşmuş ve bölge oluşan jeopolitik boşluğu doldurmak isteyen, küresel ve bölgesel aktörlerin güç mücadelesine sahne olmuştur (Kantarıcı, 2006). Özellikle Kafkasya Soğuk Savaş sonrası, adeta şiddet saçan bir bölgeye dönüşmüştür. Kafkasya bölgesi "Avrasya'nın Balkanları'dır".11 Mayıs

* Nüfusun % 20'sini oluşturan Ruslar'ın ağırlıklı olarak yaşadığı yerler ise Doğu illerinin yanında Kırım, Odessa ve Kiev'dir. Doğu illeri tamamen RF'nin ekonomik yapılarına bağlı durumdadır ve Ukrayna'nın doğusu tam bir ekonomik güç bile değilken batı büyük ölçüde doğuya bağımlıdır. Ülkenin kuzeybatı ve merkezi bölgelerinin geçim kaynakları ziraat iken, ülkenin doğusu Ukrayna'nın kömür yatakları, çelik endüstrisi, ve askeri endüstriyel komplekslerinin bulunduğu eski endüstri merkezidir.

1918'de kurulan bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin toprakları SSCB döneminde bugünkü siyasi coğrafyayı yansıtan Adige, Abhazya, Karaçay-Çerkes, Kabartay-Balkar, Kuzey Osetya, Çeçenistan, Dağıstan ve İnguşetya Cumhuriyetleri biçiminde bölünmüştür. "Böl ve yönet" politikasının uzantısı olarak merkez tarafından dayatılan yapay kimlik ve sınırlar ile kurumsallaştırılmaya çalışılan toprak ihtilafları Sovyet Kuzey Kafkasya'sını karakterize etmiştir. Kafkasya'nın 1990 sonrası dönemde "kriz yayı" şeklinde görülmesinin en önemli nedenleri, politik istikrarsızlık, ekonomik krizler, devletlerin yapılarında görülen erozyon, yolsuzluklar ve güvenlik sorunlarıdır. Kafkasya'da SSCB sonrası dönemde görülen çatışmalar da bir soğuma ve ateşkes görülse de hiçbirinde nihai bir barışa ve uzlaşmaya ulaşamamıştır (Demir, 2006). 2008 yılında meydana gelen Rusya-Gürcistan Savaşı, aslında, Rusya-Batı Savaşı olarak adlandırılabilir.

Karadeniz'in birinci derece kritik bölgelerini incelediğimizde, kısa ve orta vadede bu bölgede suların durulmayacağını anlamak mümkün olacaktır.

4.3.1. Balkanlar

Balkanlar; Adriyatik denizi, Doğu Akdeniz ve Karadeniz arasında bir jeopolitik bütün oluşturmaktadır (isimdeki çoğulluk eki kültürel ve jeopolitik çeşitliliğe işaret etmektedir). Bugün resmi olarak dokuz devlete bölünmüş bir düzine halkı içermektedir: Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk ve Yugoslavya Federasyon'unun trajik parçalanmasının (1991-1995) ardından kurulan altı devlet: Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Sırbistan-Karadağ, (her biri kendi hükümetine ve meclisine sahip) üç devletimsi bütüne bölünmüş Bosna Hersek ve Kosova. XX. Yüzyılın son on yılında, Yugoslavya'nın dramı ve onun bugüne kadarki uzantıları Avrupa'nın bu kısmında, Doğu Akdeniz'in kuzeyinde, jeopolitik sorunların hala çok ağır olduğunu göstermektedir (Lacoste, 2007).

1990'lar boyunca Balkanlar ABD için, Almanya, Fransa, Rusya ve bir ölçüde Çin'e karşı uluslararası alandaki gücünü yeniden ortaya koyduğu, diğer bir deyişle hegemonyayı yeniden ürettiği stratejik alanlardan biri olmuştur. 1992'den itibaren kendi başına bir küresel aktör olarak uluslararası alanda yer almaya çalışan AB'nin dış politika ve güvenlik alanındaki

zayıflığını göstermek, kendi kıtasındaki çatışmaları çözemeyeceğini kanıtlamak açısından da Balkanlar önemli rol oynamıştır (Aydın ve Çağrı, 2006).

Osmanlı İmparatorluğundan kalma Türk ve İslam birikiminden yararlanmak isteyen Atlantik güçleri, Balkanlardaki Avrupa ve Rus etkisini kırmak, Balkan ülkelerinin AB ile bütünleşme sürecini kesmek, Rusya'nın sosyalist dönemden gelme birikimini yeniden kullanmasına izin vermemek üzere Türkiye'yi yeniden Balkan bölgesine sürmektedirler (Çeçen, 2006).

Nisan 1994 tarihinde NATO tarihindeki ilk taarruz operasyonu çerçevesinde, İttifak kuvvetleri Bosnalı Sırp'lara ait mevzilere füze ve bomba saldırısı gerçekleştirmiştir (Jafarov, 2007). Bosna Hersek katliamı yaşanırken, Bosna'nın müslüman halkının sayısından daha fazla Bosnalının Türkiye'de yaşadığı anlaşılınca, Türkiye Balkan sorununa soğuk savaş döneminde de olduğu gibi uzak kalamayacağını anlamıştır (Çeçen, 2006).

Makedonya'nın en önemli iç sorunu ülkede Makedon nüfusa yakın oranda bir Arnavut nüfusun bulunmasıdır. İki milyon civarında nüfusun bulunduğu ülkede bir milyondan fazla Arnavut asıllı insan yaşamakta ve bunlar ülkenin batısında buldukları için Arnavutluk ile bütünleşebilmenin çabası içine girmektedirler. Bu çerçevede bugünkü Arnavutluk ile halkının %90'ı Arnavut olan Kosova ile beraber Makedonya'nın batısını da içine alan bir büyük Arnavutluk projesinin arayışı içerisindedirler. Eski bir Osmanlı eyaleti olan Makedonya, bütün komşularının kendi ülkesinden toprak istemesi nedeniyle, yakın komşularına karşı uzak komşusu olan ve eski Osmanlı İmparatorluğunun günümüzdeki mirasçısı olarak Türkiye ile yakın ilişkiler geliştirmiştir (Çeçen, 2006).

Doğu Avrupa geleneksel olarak Rusya ve Almanya arasında etkinlik mücadelesine sahne olduğu için Rusya'nın çekilmesiyle burada Almanya'nın öne çıkması doğal sayılmıştır. Almanya ilk iş olarak Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını sağlamış; bu elde edilirken en büyük zararı Bosna görmüştür (Akad, 2001). ABD, bu rekabetten fırsat bularak yavaş yavaş bölgeye yerleşmiştir. Rusya'nın geleneksel baskısından bunalan ve geçmişi tekrar yaşamak istemeyen Balkan devletleri bugün ABD etkisini normal karşılamaktadır.

Balkanlar, Avrupa ve dünya tarihinde önemli rol oynamış bir bölgedir. Stratejik açıdan hassas olan bu bölge, Türkiye'nin Kıta Avrupası'na geçiş kapısını oluşturmaktadır. Türkiye ve Balkan halkları arasında ülkemizin bölgeyle yakın ilişkisini yansıtan ve esasen güçlü tarihi ve kültürel bağlar mevcuttur. Türkiye, bu bağlarla kendisini Balkanların ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir. Bu doğrultuda Türkiye, 18 Şubat 2008 tarihinde Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ve adı geçen ülke ile diplomatik ilişki tesis etme kararı alan ilk ülkeler arasında yer almıştır.*

NATO İstanbul Zirvesi'nde alınan karar uyarınca, NATO'nun Bosna-Hersek'teki, SFOR hareketinin 2004 yılı sonunda tamamlanmasını müteakiben AB tarafından NATO imkan ve yeteneklerinden yararlanılmak suretiyle, EUFOR-ALTHEA isimli yeni ve ayrı bir hareket başlatılmıştır. SFOR'un hitamı sonrasında NATO ve AB arasındaki işbirliği sürmüş ve SFOR'dan EUFOR-ALTHEA'ya sorunsuz geçiş yapılmıştır.*

Rusya Kosova'nın bağımsızlığının Kuzey Kafkasya'daki bağımsızlık taleplerini yeniden tetikleyeceğinden korkmaktadır. Diğer taraftan uluslararası alanda da toprak bütünlüğü konusunda elinin zayıflatılacağından korkmaktadır.** Romanya son yıllarda Karadeniz bölgesine yönelik aktif bir rol oynamaya çalışmaktadır. Özellikle NATO ve AB sınırlarının Karadeniz'in Batı kıyılarına kadar uzanmasıyla birlikte bu rolde artış olmuştur.

Güney Osetya krizinin alevlenmesiyle birlikte Romanya'nın Rusya Federasyonu'na karşı ılımlı tavır sergiliyor olmasının arkasında Dinyesteryanı sorununun yatmaktadır. Moldavya'nın doğusunda bulunan Dinyesteryanı bölgesindeki Moskova destekli Rusların ayrılıkçı hareketleri, Romanya'yı dış politika alanında rahatsız eden konuların başında gelmektedir. Dinyesteryanı bölgesi, RF'den bağımsızlıklarının tanınmasını önce birkaç kez talep etmiştir. RF meclisin alt kanadı Duma Dinyesteryanı'nın bağımsızlığını desteklemiş, ancak Kremlin bunu onaylamamıştır.*** Moldavya ve Dinyesteryanı arasında 2005 yılından

* http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-guvenlik-perspektifleri-ve-politikalari.tr.mfa Erişim Tarihi: 12-12-2008

** Kosova Ateşi Kafkasya'yı Sardı / Cavid VELİEV - Yakınoğu ve Kafkasya Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi : 03.03.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1207&sayfa=10> Erişim Tarihi: 25-12-2008

*** Tarihi Büyük Romanya hayalinin bir parçası olan Besarabya bölgesinin bir bölümünde kurulu bulunan Moldavya, yaklaşık üç asır Osmanlı yönetimi altında kaldıktan sonra, 1812'de Bükreş Antlaşması ile Rusların

beri “5+2” olarak adlandırılan müzakereler sürdürülmektedir. Bu müzakerelere ise RF, ABD, AB, Romanya ve Ukrayna arabuluculuk etmektedir. Moldavya’nın federalleştirilmesi üzerine bir öneriyi gündeme taşınabilecektir. Rusya Federasyonu 2003 yılında da bu yönde bir öneride bulunmuş, ancak Moldavya yetkilileri federalleşmeye karşı çıkmıştır. Güney Osetya’dan ders alan Moldavya, Dinyesteryanı bölgesine yönelik bir silahlı müdahalede bulunmayacakları garantisini Rusya’ya vermiştir. Ancak bölgede statükonun her an değişebileceği değerlendirilmektedir.

Dinyesteryanı sorunu yüzünden Romanya, Kosova’nın bağımsızlığına katı bir şekilde karşı çıkmıştır. Diğer taraftan, Bükreş geçmişte özellikle ABD’yi arkasına alıp, Dinyesteryanı’nı Moldavya’nın sınırları içinde tutmaya çalışmıştır. Şimdi de RF gücünü dengelemek için Romanya’nın Brüksel ile Vaşington’u Karadeniz bölgesine daha çok çekmeye çalıştığı ortadadır. Çünkü Güney Osetya olaylarında Gürcistan, RF’nin silahlı kuvvetlerinin karşısında adeta yalnız bırakılmıştır. Gürcistan’ın başına gelenin benzerini Dinyesteryanı sorunu çerçevesinde Moldavya’da yaşamamak için, Romanya’nın Moskova’yı önemsemeye ve diyalog çağrılarında bulunmaya başlamış olması, bir dış politika ilkesi olması gerekir.* Kafkasya’da meydana gelen Rus etkisi bu bölgede de etkisini göstermiştir.

Romanya 1878 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra, bugünkü Moldova topraklarını 1918 yılında ilhak etmiş, ancak SSCB bu ilhakı tanımamış ve SSCB 1924 yılında Ukrayna’nın batısında, Dinyester Nehri’nin doğusunda, Moldova Cumhuriyeti’ni kurmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonunda da bugünkü Moldova, tamamen SSCB egemenliğine geçmiş ve yeni düzenleme ile Moldova’nın kuzey ve güneyi Ukrayna Cumhuriyeti’ne verilmiş, Transdinyester bölgesi ise Moldova topraklarına dahil edilmiştir. Böylece Moldova’nın denize çıkış imkanı da ortadan kalkmıştır. Güneydeki sınır

denetimi altına girmiştir. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Romanya’ya bağlanan bugünkü Moldavya, 1924 yılında Rusya tarafından tekrar işgal edilmiştir. Yaklaşık 500 bin nüfusu olan Moldavya 27 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Bazı Romen politikacılardan Moldavya’nın Romanya ile birleşmesi gerektiği yönündeki çağrılarını bugün bile duymak mümkündür. Bükreş’in Moldavya’ya yönelik resmî yaklaşımı ise, “Bir millet, iki devlet” yönündedir. Romanya’nın Kafkasya - Karadeniz Atağı. Erhan TÜRBEDAR 4 Eylül 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2561&kat1=60&kat2=> Erişim Tarihi: 05.12.2008

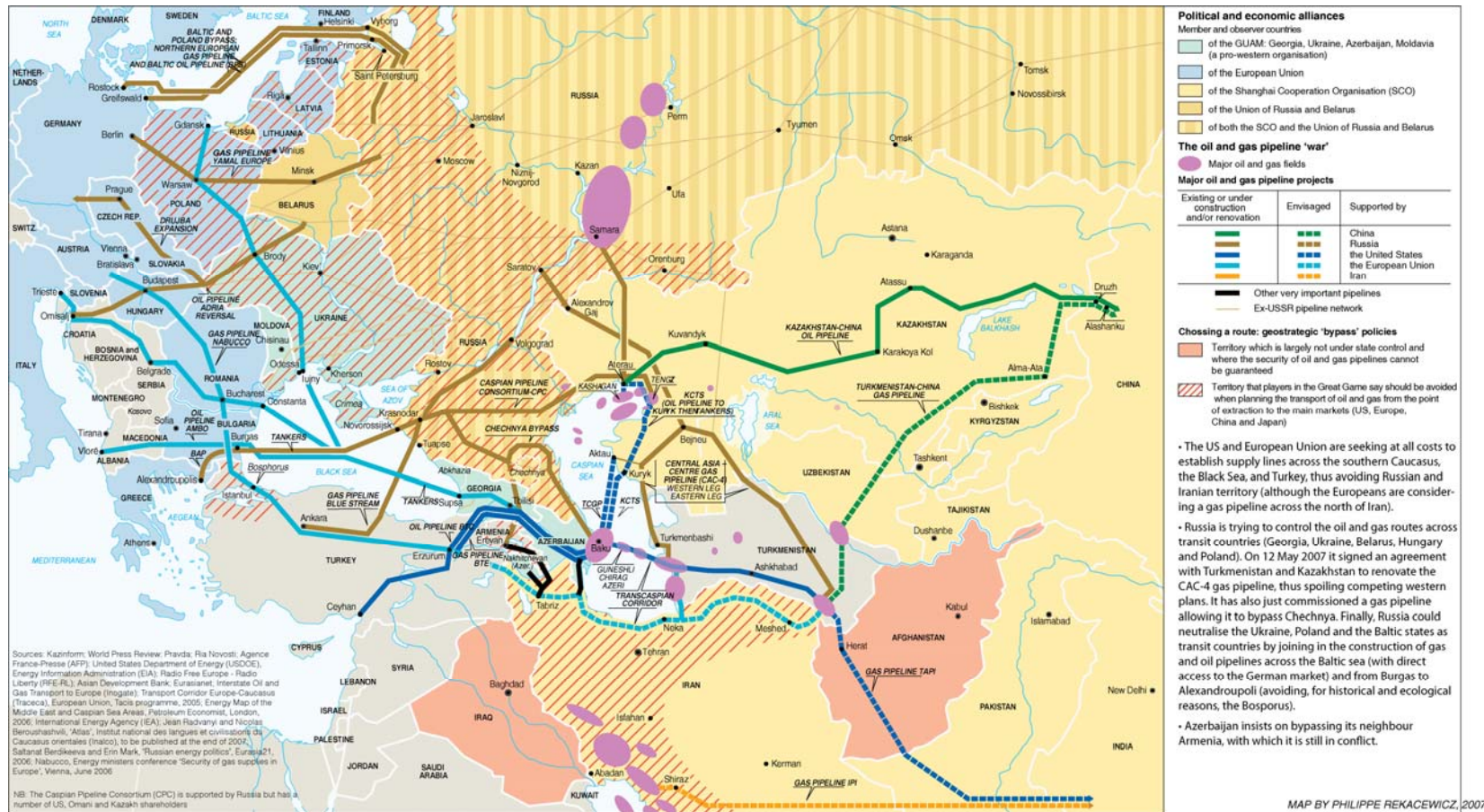
*Romanya’nın Kafkasya - Karadeniz Atağı. Erhan TÜRBEDAR 4 Eylül 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2561&kat1=60&kat2=> Erişim Tarihi: 05.12.2008

düzenlemesi ile de Gököğuz ya da Gagauz olarak bilinen Hıristiyan Türk toplumu iki parçaya bölünmüştür.

Moldova'nın Transdinyester sorununu çözememesinin nedeni RF'ye olan bağımlılığından ve bölgedeki Rus askeri birliklerinden endişe duymasından kaynaklanmaktadır. Örneğin Moldova doğalgaz olarak %99 RF'na bağımlıdır ve ihracatının %43'ünü RF'yle yapmaktadır. 1999 AGİT Zirvesi'nde AKKA çerçevesinde Rus birliklerinin ve cephanesinin 2001 yılı sonuna kadar Moldova topraklarından çekilmesi karara bağlanmışken Rusya hala bölgede 1300 askerini bulundurmaktadır. Bu etkenler de Moldova'nın yüzünü Batı'ya çevirmesini zorlaştırmaktadır (Alkan, 2006).

Balkanlar, aynı zamanda Hazar havzasından gelen petrol ve doğalgazın Avrupa'ya aktarılmasında önemli bir geçiş noktasıdır. AB, bu bölgede enerji ulaşım güvenliğini sağlayacak adımları atacak, NATO'yu da bu bölgede kullanmak isteyecektir. ABD'nin bu bölgedeki yerleşme çabaları, özellikle Bulgaristan ve Romanya'da üs kurmakla devam etmektedir.

Balkanlar'dan geçen petrol boru hatları, Şekil 6.'da görüleceği gibi, Türkiye, Karadeniz ve Ukrayna'dan gelen hatların Avrupa'ya ulaştırılmasında ana geçiş noktasıdır.

Şekil 6. Balkanlar ana petrol boru hattı projeleri, (Philippe Rekacewicz, Balkan Vital Graphics, 2007)

4.3.2. Kırım

1783’de 2 (Büyük) Katerina, Kırım’ın bundan böyle sonsuza kadar Rusya’ya ait olduğunu ilan etmişti. Ve 1954’de Nikita Kruşçev, kendi halkının dikkatini, çekilen acılardan başka bir yere yöneltmek isteyen bir Ukraynalı, Kırım’ı Rusya’dan, her zaman ona ait olmak üzere Ukrayna’ya devrettiğini açıklamıştır (Ascherson, 2001).

SSCB’nin dağılmasıyla birlikte 19.yy Rus çarlarının ve hatta 18.yy fatihi büyük Katerina’nın imparatorluğu neredeyse bütünüyle yitirilmiştir. 1954’den beri Kırım’la birleşmiş olan Ukrayna, Baltık devletleri Litvanya, Letonya ve Estonya’dan sonra bağımsız olmuştur. Rusya’nın yıllarca büyük maliyetlerle kazanılıp genişletilen batı denizlerine açılan geniş pencereleri dar bir açıklık olarak kalmıştır. Rusya, Baltık’ta Klaipeda, Riga ve Tallinn limanlarını kaybetmiş ve kendisine yalnızca Kaliningrad (Könisberg) ile St.Petesburg kalmıştır. Karadeniz’e Novorossiysk’ten ve Azak Denizinin sığ, balçıklı limanlarından bakabilmektedir. Liman şehri Odessa, yeni liman Iliçevsk, Nikolaev’deki tersaneler, Balaklava, Feodosia ve Kerç rıhtımlarının hepsi Moskova’nın kontrolünden çıkmıştır. Ve hepsinden önemlisi Kırım’da’ki Sivastopol Karadeniz Donanmasının üssü kontrolünden çıkmıştır (Ascherson, 2001).

Rusya’nın Gürcistan’a karşı gerçekleştirdiği askeri müdahale ve Güney Osetya işgali için gösterdiği 'Can güvenliğini sağlama' gerekçesini Kırım’da da devreye sokmuştur.

Rusya’nın tıpkı Güney Osetya’da olduğu gibi, son yıllarda Kırım Yarımadası’nda Ukrayna vatandaşı Rus azınlığa pasaport dağıtmakta olup, bu durum ileride olası bir anlaşmazlıkta Güney Osetya’nın Kırım için emsal olabileceği değerlendirilmektedir. Ukrayna anayasasına göre, ne Kırım’da ne de Ukrayna’nın başka bir bölgesinde yaşayan halkın çifte vatandaş olması mümkün değildir.*

* Rusya Kırım’da pasaport dağıtıyor <http://www.timeturk.com/Rusya-Kirimda-pasaport-dagitiyor-24910-haberi.html> Erişim Tarihi: 18.01-2009

Ukrayna'da muhtemel NATO üyeliği tartışıldığı bugünlerde Rusya'da Ukrayna'nın parçalanma ihtimali tartışılmaktadır. Hatta Kommersant gazetesinin iddiasına göre Rusya-NATO Konseyi'nin görüşmelerinde Putin, Ukrayna'nın parçalanma ihtimalini dile getirmiştir. Böyle bir ihtimal uzak gibi görünse de, NATO-Rusya ilişkileri bir restleşmeye dönüştüğü takdirde gerçekleşmesi mümkündür. Bu açıdan Avrupa ülkelerinin NATO genişlemesini Rusya'yı provoke etmeden ele almak istemeleri doğal görünmektedir.*

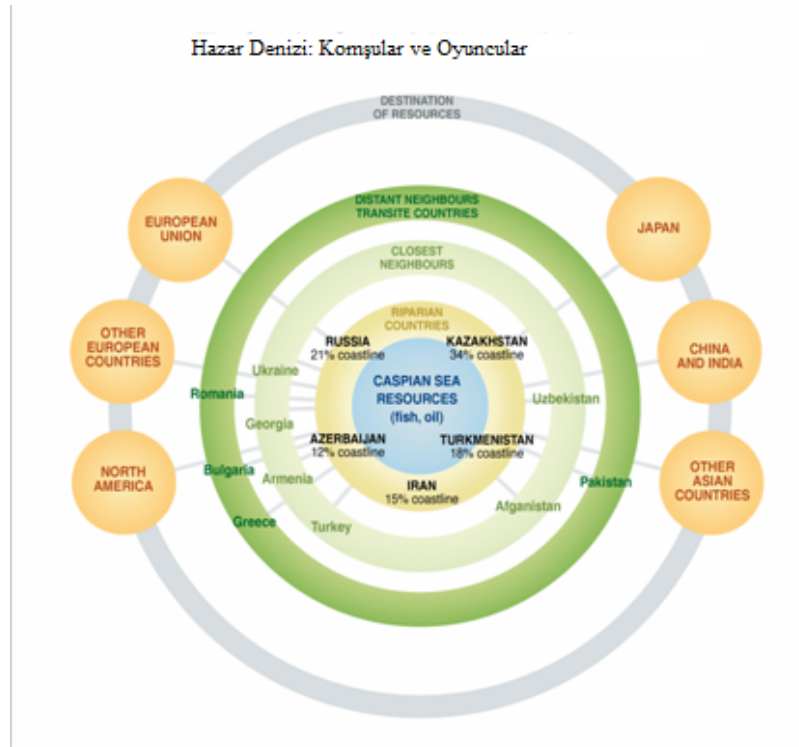
Rus nüfusun yoğunluklu olarak yaşadığı, RF ve Ukrayna gemilerinin ana üslerinin ve birçok tatil yerinin olduğu Kırım, 1954 yılında Sovyet lideri Nikita Khrushchev tarafından Ukrayna'nın Rusya ile birleşmesinin 300'üncü yıldönümünde dostluk jesti olarak Ukrayna'ya verilmiştir. Kırım'ın Ukrayna'ya katılmasını müteakip Kırım'da birçok Rus politik organizasyonları faaliyetlerde bulunmuşlardır. 1992 yılındaki etnik gerilimlerde Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılıp RF'ye katılması düşünceleri dile getirilmeye başlamıştır. Temmuz 1992'de her iki ülkenin parlamentoları bir karar vererek, Kırım'ın ekonomik ve kültürel özerkliğe sahip olarak Ukrayna'ya bağlı kalması sonucuna varılmıştır. Kırım içerisinde Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir unsur ise Kırım Tatarları'dır. Kırım'ın % 12'lik nüfusuna sahip Kırım Tatarları komünistlerden başka Kırım'da politikada aktif olan tek unsurdur ve Kırım Tatarları'nın çok büyük çoğunluğu Kırım'ın Ukrayna'yla bütünleşmesini istemektedir. Ukrayna'da ise Kırım Tatarları karşı komünist bir hareket olarak görülmekte ancak burada yaşayan Tatarlar'a birgün Türkiye'ye katılma istekleri olabileceği düşüncesi ile şüphe ile bakılmaktadır. Ancak Ukrayna-Türkiye ilişkilerinde sık sık analiz edilen Kırım meselesi, bugün ve yakın gelecekte iki ülkenin ilişkilerini zedeleyecek bir durum arz etmemektedir. Nitekim Türkiye Kırım üzerinde hiçbir zaman hak iddia etmemiştir (Alkan, 2006). 1920-1945 arası bütün Kırım Tatar'ları Orta Asya'ya sürülmüştür.

* Putin'e atfedilen sözlerde Ukrayna'nın Doğu Avrupa'dan ve Rusya'nın ona bağışladığı topraklardan oluştuğundan bahsedilmektedir. Bu sözler, doğrudan doğruya Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Kırım yarımadasını işaret etmektedir. Nüfusunun çoğunluğunun Ruslardan oluşan ve gerçekten de sadece 1954'den bu yana Ukrayna toprağı olan Kırım yarımadasında ayrılıkçılığın körüklenmesi halinde Karadeniz havzasında bir tane daha sorunlu alan ortaya çıkabilecektir. Tartışmalı NATO Zirvesi: Rusya-ABD Rekabeti Zirveye Damga Vurdu / Anar SOMUNCUOĞLU - Rusya - Ukrayna araştırmaları masası eklenme tarihi : 14.04.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1253&sayfa=7> erişim tarihi: 18.11-2008

Ukrayna'nın Batı ile ilişkileri geliştikçe, RF bundan rahatsızlık duymakta, kuşatılmışlık duygusu büyümektedir. Ukrayna içerisindeki Rus azınlık –yaklaşık Ukrayna nüfusunun %20'sini oluşturmakta- Rusya için önemli bir koz olarak kalacaktır.

4.3.3. Kafkasya-Hazar Havzası

Kafkasya, Avrupa ve Asya arasında ve Rusya-güney arasında geçiş kapısı konumundadır. Kafkasya'nın Avrasya'da kuzeyi, güneye ve doğuyu, batıya bağlayan bir köprü olması, bölgenin jeopolitiğini belirleyen en önemli etkidir. Bölge, bu özelliğiyle günümüzde de bir çekim merkezi olmuştur. Geçmişte İpek Yolu'nun, günümüzde ise enerji boru hatlarının ve doğuya giden demir ve kara yollarının güzergâhı üzerindedir. Jeopolitik olarak Kafkasya Hazar Denizi vasıtasıyla Orta Asya'ya bağlanmanın yanında, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının arasında ve Akdeniz-Ege-Marmara ile Boğazlar-Karadeniz ve Azak Denizi su yolunun ucunda olmasıyla da büyük önem taşımaktadır.

Şekil 7. Hazar Denizi ve Dünya: sahne ve aktörler. (Philippe Rekacewicz, UNEP/GRID-Arendal2007<http://maps.grida.no/go/graphic/caspiansea-and-the-world-the-stage-and-the-actors>. Erişim Tarihi: 11.12.2008)

Şekil 7’de Hazar Bölgesi aktörlerinin tüm dünyayı kapsadığı görülmekte olup, küresel kriz merkezlerinden birisi olmasının oldukça doğal olduğu değerlendirilmektedir.

Kafkasya, Orta Asya ile ön Asya arasında yer alan bir geçiş merkezidir. Tarihin her döneminde buradan bir çok kavim geçmiştir. Hemen hemen her dönemde görülen bu gelişmeler burasının bir anlamda bir kavimler kapısı konumuna getirmiştir. Bu bölgede elliye yakın boy, kavim ve etnik topluluk bulunmaktadır ve bunlar yüz yıllardır bir arada yaşamaya çalışmaktadırlar. Coğrafi açıdan, Kafkasya, Kuzey ve güney olarak iki kısma ayrılmaktadır. Aradan geçen yüksek sıradağlar, böylesine bir doğal bölünme meydana getirmesine rağmen, birçok açıdan kuzey ve güney Kafkasya’nın tarihi ortaktır. Güney Kafkasya’da zaman süreci içinde oluşmuş başlıca üç ulus bulunmasına karşılık, Kuzey Kafkasya’da yüz yıllar içinde bir uluslaşma süreci yaşanmamıştır (Çeçen, 2006). Kafkasya bölgesi stratejik konumu nedeniyle, tarih boyu Yunanlar, Romalılar, Partlar, Bizanslılar, Araplar, Moğollar, Osmanlılar, Persler, Ruslar gibi bölge imparatorlukları için bir savaş alanı olagelmıştır. Bölgeye, XVI. yüzyılın ortalarında Rus yerleşimi başlamış, Rusların bölgede kesin kontrolü sağlaması 300 yıl almıştır. Rus varlığı başlangıçta Osmanlılara ve Perslere karşı sağladığı koruma nedeniyle memnuniyetle karşılanmıştır. Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan, cumhuriyet hâline getirildikleri 1936 yılına kadar Sovyetler Birliği tarafından bir federasyon olarak yönetilmiştir.*

Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası arasında Nisan 1829’da imzalanan Edirne Anlaşması öncesine kadar, Gürcistan Ermenileri Tiflis başta olmak üzere genelde kentlerde oturuyorlardı. Ancak, Edirne Anlaşması ile birlikte Çarlık Rusyası, günümüz Gürcistan’ı içindeki 10 Osmanlı sancağı ile Ahıska Türklerine ait toprakları ve Güneybatı Kafkasya’yı ele geçirmiştir. Çarlık Rusyası’nın işgal ettiği Güneybatı Kafkasya’nın Müslüman halkı Osmanlı topraklarına, Osmanlı sınırları içindeki Doğu Anadolu’da yaşayan Ermenilerin bir kısmı da, bölgenin boşalmasından istifade ederek, söz konusu

* “Kafkasya Coğrafyasında Yaşanan Gelişmeler Bölgesel ve Global Aktörlerin Bölgeye Etkisi”, Gamze Güngörmüş Kona 26 Kasım 2007, <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=6> Erişim Tarihi: 23-11-2008

bölgeye göç etmişlerdir. Böylece 19. yüzyılın ilk yarısında yaşanan zorunlu ve gönüllü göçlerle Güneybatı Kafkasya'nın bugünkü şeklini alan etnik yapısının temelleri atılmıştır. Güneybatı Gürcistan'ın kırsal kesiminde de Ermeni nüfusunun oluşumuna yol açılmıştır. Ahıska bölgesini Rusya'ya bırakan sınır, Türkiye ile Rusya arasında 1921 yılında imzalanan Moskova Anlaşması ile teyit edilmiştir.* 1870'e doğru, Azerbaycan'da Bakü petrolü bulunmuştur (Lacoste, 2007). Kafkasya'nın karışıklıkların ve petrolün tarihinin aynı dönemler olduğu dikkat çekicidir.

Kuzey Kafkasya halkları, ulus sorununu geçen yüzyıl içinde çözümleyemediği için ulusal devletini de kuramamıştır. Rusların sürekli engellemesiyle önlenen Kuzey Kafkasya Devleti, ancak yarım yüzyıllık bir Rus işgalinden sonra Çarlığın çöküşü döneminde gündeme gelmiştir. Bu dönemde Kuzey Kafkasya halkları da ayaklanmışlar ve kendi bağımsız gelecekleri için dayanışma sağlayarak 1918 yılında bağımsız Kuzey Kafkasya Federasyonunu kurmuşlardır. Kuzey Kafkasya'nın tüm etnik bölgeleri yedi ayrı cumhuriyet olarak bu bağımsız federasyon içinde yer almışlar ve kurdukları ortak devletleri ile de 20'nci yy'da bağımsızlıktan yana bir gelecek oluşturmak üzere yola çıkmışlardır. Ne var ki bu yüzyılın başlarında Rusya'da ortaya çıkan Rus devriminden sonra oluşturulan Kızıl Ordunun işgali ile bu bağımsız Kafkas Federasyonuna son verilmiş ve Kuzey Kafkasya yeniden Moskova'ya bağlı bir siyasal düzene sokulmuştur (Çeçen, 2006).

1.Dünya Savaşı öncesinden itibaren Alman, İngiliz ve özellikle Rus imparatorluğu ile ilişkileri çok yakınlaşan Fransız şirketleri Bakü'de, Hazar'ın kıyısında (bugünkü Azerbaycan'da) petrol imtiyazları elde etmiştir. O zamanlar Rusya, Karadeniz ve Akdeniz yoluyla Avrupa için temel petrol sağlayıcısıydı. Ancak 1917'de Bolşevik devrimi imtiyazlara el koymuş; Rus petrolünün Batı Avrupa'ya ihracatına sınır getirilmiştir. Bu durum Avrupa piyasasına yerleşen Amerikan büyük petrol şirketlerinin işine yaramıştır (Lacoste, 2007).

* Ahıska Türklerinin Gürcistan'a Geri Dönüş Sorunu Çözülüyor Mu? Hasan KANBOLAT ASAM Kafkasya Uzmanı www.asam.org.tr Erişim Tarihi: 19-12-2008

Devrimden sonra Abhazya, Sovyetler Birliğine bağlı tam bir Cumhuriyet ilan edilmiştir ama 1931’de Stalin –büyük Gürcü- ülkeyi Gürcistan’a bağlı özerk cumhuriyet düzeyine indirmiştir (Ascherson, 2001).

20 Ocak 1920’de Kuzey Kafkasya topraklarının tamamını kapsayacak şekilde, Dağıstan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Sovyet Dağlı Cumhuriyeti adı altında iki ayrı cumhuriyet kurulmuş ve bu iki yapı Rusya Federal Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne bağlanmıştır. Dağlı Cumhuriyeti Sovyet rejimi bölgede tam olarak yerleştikten sonra, bölgeyi ve halkları daha kolay kontrol etmek ve dağınık bir biçimde elde tutmak amacıyla etnik tabanda parçalara ayrılarak 6 özerk bölge ya da cumhuriyet oluşturulmuştur. Bu tarihten sonra Sovyet idaresi değişik zamanlarda ve sebeplerle bölgedeki idari yapılanmaların şekillerini ve adlarını bir çok defa değiştirmiş, statülerini yükseltmiş veya indirmiş, etnik grupları birleştirmiş veya ayırmıştır. Bölgeye hakim olma adına yapılan bu politikalar her seferinde bölgede ciddi sıkıntılar yaratarak günümüzün etnik çatışmalarına zemin hazırlamıştır (Aydın ve Çağrı, 2006). Günümüzde Batı, dünyanın bir çok bölgesinde olduğu gibi, Kafkasya’da da mikro milliyetçilik akımları desteklemekte, enerji yolları ve kaynakları üzerindeki Orta Doğu benzeri yıllardır devam eden çatışmalar bölgeye de yansımaktadır.

Önceleri bir Trans-Kafkasya Sovyet Federe Cumhuriyetine bağlı olan Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan Sovyet Cumhuriyetleri 1936’da kuruldu; ancak Stalin’in karar verdiği “uluslar politikası” uyarınca bu cumhuriyetlerin her biri tekil etnik gruplara ait özerk cumhuriyetleri içeriyordu. Bu doğrultuda, Gürcistan Cumhuriyeti Abhazya, (Müslüman nüfuslu) Acaristan ve (İran ailesinden bir dil konuşan Hristiyan nüfusa sahip) Kuzey Osetya Özerk cumhuriyetlerini bir araya getirirken, Azerbaycan cumhuriyeti özellikle Ermeni nüfusa sahip Dağlık Karabağ ve Azeri nüfusa sahip ama Azerbaycan’ın geri kalanından Ermenistan’ın güneydoğusu ile ayrılmış Nahçıvan Özerk Cumhuriyetlerini içeriyordu (Lacoste, 2007).

Sovyet İdaresi altında Kuzey Kafkasyalıların yaşadıkları ve halklar üzerinde en ağır etkiye sahip olan gelişme ise 2. Dünya Savaşı sırasında Nazilerle işbirliği içerisinde oldukları iddiasıyla Kuzey Kafkasya Halklarının dördünün Stalin tarafından toptan Orta Asya ve

Sibirya'ya sürülmeleridir. Bu sürgünün ardında yatan temel mantık Çeçen ve İnguşların baş edilemez isyancılar, Karaçay ve Balkarların da Türk kökenli olmaları nedeniyle beşinci kol olarak kabul edilmeleridir (Aydın ve Çağrı, 2006).

Yeni dünya düzeni her bölgeye yeni sorunlar getirmiştir. Yeni dünya düzenine geçiş aşamasında soğuk savaşın buzdolabına konulmuş olan tüm sorunları yeniden gündeme gelmiştir. Bosna, Karabağ, Kuzey Irak, Filistin gibi sorunların yanısıra Kafkasya sorunu da sıcak bir sorun haline gelmiş ve savaş çıkmıştır. Kafkasya'daki diğer ülkelerin Avrupa ülkeleri sayılması, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın AGİT'e üye olması da Kafkasya'yı Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası durumuna düşürmektedir (Çeçen, 2006).

Asya'daki İran, Rusya, Çin ve Türkiye denklemine gelecek olaylar Kafkasya'nın geleceğini belirleyecektir. Yeni dünya düzenine geçilip geçilemeyeceği bir iki sene içinde az çok belli olacaktır. Böyle bir düzen kurulursa Kafkasya özgür olacaktır. Kurulamazsa Kafkasya'da yeni bir Rus emperyalizmi dönemi yada karışıklıklar dönemi, beklenmektedir (Çeçen, 2006). 2009 yılına gelindiğinde, ikinci öngörünün daha doğru olduğu, Rusya lehine gelişme olduğu görülmektedir. Ancak ABD'nin de Gürcistan üzerinde etkisini kuvvetlendireceği ve Ermenistan üzerinden yeni açılımlar peşinde olduğu görülmektedir.

Türkiye açısından Kafkasya'ya bakıldığı zaman bu bölgeye uzun süre ne kadar ilgisiz ve uzak kaldığımız ortaya çıkmaktadır. Bölge halkı ile doğrudan bağlantısı olan Türkiye soğuk savaş yıllarında sırtını Kafkasya'ya dönerek yaşamasının acı faturaları şimdilerde görülmektedir (Çeçen, 2006). Kafkaslar'ın kuzey yamacında sekiz özerk cumhuriyet (Kabardin-Balkar, Kuzey Osetya, İnguşetya, Çeçenistan, Dağıstan, Kalmukya, Karaçay-Çerkes ve Adıgey) yan yana dizili: Dilleri çok ayrı ve farklı çünkü Türkiye'nin yakınlığına rağmen Türkçe'ye yakın diller sadece sıradağların batısında ve doğusunda konuşulmaktadır. Ama bütün bu topluluklar İslam dinine mensup; tek istisna sıradağların ortasında yaşayan Hristiyan Osetler (Lacoste, 2007). Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Güney Kafkasya bölgesindeki üç yeni devletin bağımsızlığını herhangi bir ayırım gözetmeksizin 1991 yılında tanımıştır.

Kafkasya'da Ermeniler ve Azerbaycan arasında Nagorno-Karabağ bölgesi konusunda süren savaşın potansiyel sonuçları da son derece önemlidir. Sona ereceğine dair hiçbir işaret bulunmayan bu çatışma Batı ile anlaşmazlıklara yol açabilecek ve ilişkileri bozabilecektir. (Fuller ve Lesser, Çev.2000) Günümüzde hala devam eden bu sorun yakın zamanda da pek çözülecek gibi görünmemektedir. Ancak, Ermenistan'daki Rus askerleri geri çekilir ve onların yerine başka yabancı güçler gelmezse güçlenen bir Azerbaycan'ın topraklarını geri alabileceği değerlendirilmektedir.

Montrö'ye göre Karadeniz'e kıyıdaş olan ülkeler haricindeki ülkelerin belirli tonajları aşan savaş gemilerinin Boğazlar yoluyla Karadeniz'e açılmasına set çekilmiştir. Bununla beraber Orta Asya enerji kaynaklarının en kısa süre içinde Batı'ya aktarılmasının yolu da Kafkaslar üzerinden Karadeniz ve Türkiye üzerinden olabilmektedir. Batılı ülkelerin yani ABD'nin bu alternatif kaynağı güvenliğe almasının bir şartı da Karadeniz'i kontrol etmesidir. ABD'nin Karadeniz bölgesinde edineceği bir üs, ona Orta Asya'nın kapı bekçiliğini de getirecektir.*

Türkiye ile Kafkasya bölgesi arasında projeler arasında; faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ve Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları ile Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan Cumhurbaşkanlarının katılımıyla 21 Kasım 2007 tarihinde temeli atılan Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu yer almaktadır. BTK, kesintisiz geniş Avrasya demiryolu hattında ihtiyaç duyulan halkayı oluşturacağı gibi Doğu ve Batıyı birbirine bağlayan temel bir ulaştırma koridoru haline gelecektir.

Dağlık Karabağ sorunu, Kafkasya'da siyasi istikrar, ekonomik kalkınma ve bölgesel iş birliğinin gerçekleştirilmesinin önündeki en önemli engeli oluşturmaya devam etmektedir. AGİT bünyesindeki Minsk Grubu'nun bir üyesi olan Türkiye, bu süreci, soruna Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde barışçıl, kalıcı ve adil bir çözüm için yararlı bir mekanizma olarak değerlendirmektedir. Türkiye bu çerçevede, Minsk Süreci'nin eşbaşkanları tarafından 2004 yılında başlatılan Prag Süreci'ni de desteklemekte ve somut sonuçlarını görmeyi temenni etmektedir. Türkiye, Ermenistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden

* http://www.haberdargazetesi.com/haber_detay.php?id= Kaynak: haberdargazetesi.com Erişim Tarihi: 29-11-09

birisi olmuştur. Ancak, Ermenistan'ın izlediği politikardan kaynaklanan sorunlar diplomatik ilişkilerin tesisini engellemiştir.*

Şekil 8. Kafkasya bölgesindeki ulaştırma ağı. (Caucasus Atlas project, 2007 Manana Kurtubadze 2008 <http://maps.grida.no/go/graphic/transportation-network-in-the-caucasus-ecoregion>)

Kafkasya'nın özellikle Gürcistan'ın Avrupa-Karadeniz-Hazar arasındaki konumunun önemi Şekil 8.'de açıkça görülmektedir.

Uluslararası taşımacılık koridoru olan Güney-Kuzey Koridoru'nun yapımına dair çalışmalar Eylül 2000'den itibaren Rusya, İran ve Hindistan arasında başlamış ve 11 Mayıs 2002'de taraflar arasında anlaşmaya varılmıştır. Güney-Kuzey koridoruyla Baltık Denizi'nden, Basra Körfezi ve Hint Okyanusu'ndaki limanlara transit taşımacılık yapılması planlanmaktadır. Azerbaycan'ın bu projeye 2005 yılında katılmasıyla Güney Kafkasya bu projenin bir parçası olmuştur.**

* Karadeniz Stratejik Gelişim Vizyonu 29 Kasım 2008 <http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa> Erişim Tarihi: 15.01.2009

** Uzmanların hesaplamalarına göre bu koridor Doğu Avrupa ile Güney Asya arasında taşımacılık süresini 10 gün düşürecektir. Günümüzde Doğu Avrupa ve Güney Asya arasındaki taşımacılık Süveyş Kanalı üzerinden 30-

Kosova Güney Kafkasya'daki ayrılıkçı bölgelere emsal teşkil etmeyecektir. Güney Kafkasya ayrılıkçı bölgelerinden farklı olarak Avrupa devletleri ve ABD uzun zamandır Kosova'yı bağımsızlığa hazırlamaktaydı. ABD ve Avrupa devletleri Güney Kafkasya'daki hiçbir ayrılıkçı bölgenin bağımsızlığını desteklemiyor tam tersi devletlerin toprak bütünlüğünü desteklemektedir. Diğer taraftan Rusya Federasyonu da Kosova'nın bağımsızlığının bölgedeki ayrılıkçılara emsal teşkil etmesini istememektedir. Çünkü Kosova'nın Güney Kafkasya ayrılıkçı bölgelerine emsal olması durumu Rusya Federasyonu'nun federe birimleri olan Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerini de etkileyecektir.* Bu yargı doğru çıkmadı, Güney Osteya ve Abhazy'a'nın bağımsızlığı Rusya tarafından tanınmıştır. Bu tanıma kendi içindeki ayrılıkçı hareketleri kısa vadede etkilemeyecekti, çünkü Rusya bölgede ağır bir savaşı göze alabileceğini göstermiştir.

Ermenistan-Rusya arasında iyi ilişkiler tarihi gerçekliklere dayanmasına rağmen Koçaryan'ın cumhurbaşkanlığı döneminde Rusya Ermenistan'da birçok stratejik kurumu borç karşılığında alabilmiş ve sonuçta Ermenistan enerji sektörü % 80 Rusya devlet şirketlerinin eline geçmiştir. Bu ekonomik bağımlılığın sonunda Ermenistan iç ve dış politika anlamında da Rusya'ya bağımlılaşmış ve günümüzde Ermenistan iç siyasetinde Ermeni halkından çok Rusya'nın sözü geçmektedir. Resmi propagandanın sonucunda Ermenistan kamuoyunda da Rusya, güvenliğin garantörü olarak görünmektedir. Ermeni devletinin ortaya çıkmasında ve Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgalinde Rusya'nın ciddi desteği, daha sonraki süreçte Rusya'nın Ermenistan'a verdiği silahlar, Gümrü'deki Rus askeri üssünün Ermenistan-Türkiye sınırlarını koruması ve dindaşlık gibi unsurlar Ermeni halkında Rusya'ya güveni artırmıştır.**

35 günde yapılmaktadır ki, Güney-Kuzey koridorundan bu süre 20-25 güne düşecektir ve taşımacılık maliyeti de Süveyş Kanalı'na nazaran % 15 daha ucuz olacaktır. Kafkasya'da mücadele projelerle sürüyor / Cavid VELİEV yakındoğu ve kafkasya araştırmaları masası eklenme tarihi: 14.04.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1251&sayfa=7> Erişim Tarihi: 12-01-2009

* Kosova ateşi Kafkasya'yı sardı / Cavid VELİEV - yakındoğu ve kafkasya araştırmaları masası Eklenme Tarihi : 03.03.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1207&sayfa=10> Erişim Tarihi: 09-12-2008

** Ermenistan seçimler / Cavid VELİEV - yakındoğu ve kafkasya araştırmaları masası eklenme Tarihi : 18.02.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1193&sayfa=10> Erişim Tarihi: 12-01-2009

Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgal etmesini hem askeri ve lojistik açıdan hem de taktik açıdan desteklemiş olan Rusya, sonuç olarak Türkiye-Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerinin kilitlenmesini sağlamıştır. Bu nedenle, Kafkas enerji imkanlarını Türkiye'ye ulaştıracak boru hatları, daha pahalı bir güzergah olan Azerbaycan - Gürcistan koridorundan Türkiye'ye ulaşmaktadır. Bu kilitlemeyi önleyici olarak, ABD destekli açılımlar devam etmekte, üç ülkenin ilişkileri yumuşatılmaya çalışılmaktadır.

Kuzey Denizi'ndeki petrol ve doğal gaz rezervlerinin tükeniyor olması nedeniyle Hazar Havzası, AB için, Körfez Bölgesine olan petrol bağımlılığının azaltılmasında ve bu bölgedeki gaz rezervlerinin kontrol altına alınmasında, Rusya'ya olan gaz bağımlılığını dengelemesinde hayati rol oynama potansiyeline haizdir (Aras, 2006). Rusya'nın bölgedeki varlığının azalmasıyla birlikte, hem ABD, Almanya, Japonya, Çin gibi uluslararası güçler ve hem de Türkiye, İran, Pakistan, Hindistan gibi bölge devletleri, jeopolitik ve jeoekonomik avantajlar edinmek amacıyla bu yeni oyunda yerlerini almaya başladılar. Tüm bu ülkeler kendi öncelikleriyle birlikte geldiler ve kendi tercihleri doğrultusunda yeniden Orta Asya cumhuriyetlerine yönelmişlerdir. Böylece, ekonomik olarak zayıf, siyasal olarak olgunlaşmamış ve istikrarsız ve etnik olarak da oldukça karışık durumdaki bu yeni Orta Asya devletleri, yönlendirilmeye ya da bu uluslararası ya da bölgesel güçler tarafından absorbe edilmeye açıktırlar (Brezinski, 1998). Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından beliren güç boşluğu nedeni ile Orta Asya bölgesinde yer alan petrol ve doğal gaz rezervleri bölgede ekonomik güç mücadelesinin başlamasında birinci derecede etkili olmuştur. Pek çok gözlemci tarafından Orta Asya dünyanın en zengin ham madde potansiyeline sahip bölgeleri arasında gösterilirken, petrol ve doğal gaz üretimi açısından Hazar Havzası'nın Basra Körfezi'nin ardından ikinci sırada yer aldığı belirtilmektedir (Razov, 1997). Ancak Rusya, bölgede o kadar da zayıf olmadığını göstermiştir. Hazar ve Orta Asya Havzaları enerji havzalarında söz sahibi olmaya çalışmaktadır. Ne var ki, ekonomik gücünün sınırlı olduğu değerlendirildiğinde, ABD ve AB ile mücadele etmesinin uzun vadede imkansız olduğu değerlendirilmektedir.

Petrol ve doğal gaz zenginliğine rağmen Hazar Denizi Havzası'nın denize çıkışı olmayışından dolayı bu bölgede petrol çıkarma ve sevkiyat konularında büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Oysa, 1914'ten önceki 20 yıl boyunca Hazar bölgesi en geniş ve en

gelişmiş petrol üretim alanlarından biri durumundaydı. Bununla Birlikte, 70 yıl süren Sovyet yönetiminin ardından Hazar bölgesindeki devletler petrol çıkarma teknolojilerinin oldukça gerisinde kalmışlardır.*

Özellikle Azerbaycan sahillerinde petrolün aktif bir şekilde üretilmesi ve dünya piyasalarına sürülmesiyle XIX. yüzyılda Batılı petrolcülerinin akınına uğrayan bölge 1900'lü yılların başında tek başına dünya petrol üretiminin yarısını karşılamaktaydı. 1949 yılında, yeni keşfedilen yataklarla Hazar'da en büyük üretici konumunda olan Azerbaycan, 1986 yılına kadar SSCB'nin denizden çıkardığı petrolün yüzde 60'ını tek başına karşılamıştır.**

Literatüre dünyanın en büyük gölü olarak geçen, ancak günlük kullanımda hep deniz olarak algılanan ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde de teknik olarak bir kapalı/iç deniz (enclosed sea) olarak nitelendirilen Hazar'ın coğrafi manada hangi statü içerisinde olduğu tartışma konusunun temelini oluşturmuştur.**

Yeni jeopolitik düzende yaklaşık on yıldır uluslararası bir mücadeleye sahne olan Hazar'daki statü tartışmalarında bugün gelinen nokta oldukça farklı bir şekil almıştır. Zira bir çok ülke başlangıçta savundukları fikirlerden vazgeçmiş, bazıları ise karşılıklı tavizler vererek anlaşmaya varmışlardır. Özellikler Rusya, Kazakistan ve Azerbaycan bu konuda oldukça önemli mesafeler katederek denizin dibinin ulusal sektörlere bölünmesi ve su yüzeyinin ise ortak kullanımı konusunda belirli bir konsensüse gelmişlerdir. Türkmenistan, Azerbaycan ile olan tartışmalı yataklar dışında bu gruba daha yakındır. İran ise en başından beri takındığı olumsuz tavrı sürdürmeye ve denizin beş eşit parçaya bölünmesi tezini savunmaya devam etmektedir. Bu sebeple eski Sovyet cumhuriyetlerinin bir şekilde anlaşabilecekleri varsayılsa bile çözümsüzlükten yana çıkarları bulunan İran'ın çözüm önerilerine sıcak bakmayacağı düşünülmektedir.**

* Türkiye - Orta Asya Cumhuriyetleri Ekonomik İlişkileri ve Rusya Faktörü Yrd.Doç.Dr. Gamze Güngörmüş Kona 20 Mayıs 2008 <http://www.turksam.org/tr/a1419.html> Erişim Tarihi: 17-12-2008

** Yeni Global Oyun ve Hazar'ın Statüsü 14 Şubat 2005 Sinan OĞAN <http://www.turksam.org/tr/a153.html> Erişim Tarihi: 21-12-2008

Rusya, 5 Ekim 1994'de Birleşmiş Milletler'e bir memorandum göndererek, Hazar'ın statüsüyle ilgili 1921 ve 1940 tarihli antlaşmaların yürürlükte olduğunu ve tüm kıyıdaş devletlerin buna uygun davranması gerektiğini bildirmiştir. Rusya'yı bu davranışa iten iki temel neden, GSMH'nin %50'sini enerji satışından sağlayan bir ülke olarak kendi pazarını yeni satıcılara kaptırma endişesi ve tehdit olarak algıladığı üçüncü güçlerin Hazar'da çoğalarak, bölgeyi Rus tekelinden çıkarıp uluslararası bir hale getirmelerinden duyduğu rahatsızlık olmuştur. Aralık 1994'de Çeçenistan'a askeri müdahale başlatan Rusya'nın bu müdahaledeki amaçlarından birini, üzerinde ısrarla durduğu Bakü-Novorossiysk boru hattının güvenliğini sağlamak ve boru hattı güzergahı rekabetinde elini güçlendirmek olmuştur. Nihayet, üretilen ilk petrolün Aralık 1997'de Norossiysk'e pompalanması üzerine Rusya, boru hattı güzergahı mücadelesinin ilk raundunu da kazanan taraf olmuştur.

6 Temmuz 1998'de Rusya'nın Kazakistan ile imzaladığı, Hazar'ın kuzey kısmının Rusya ile Kazakistan arasında paylaşımını öngören anlaşma Rusya'nın Hazar politikasında yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur. Rusya Hazar'ın milli sektörlere göre paylaşımına ilişkin benzeri bir anlaşmayı Putin'in Azerbaycan'ı ziyareti sırasında Ocak 2001'de Azerbaycan ile de imzalamıştır. Bu şekilde Azerbaycan ve Kazakistan'ın Hazar'daki milli sektörlerini tanımakla birlikte Rusya, boru hattı güzergahı konusundaki üstünlüğünü kaybetmemek için Hazar'ın altından boru hattı döşenmesine engel olmak amacıyla su tabakası ve deniz yatağının paylaşımına karşı çıkmayı sürdürmüştür.*

Rusya'nın Hazar bölgesindeki belli başlı dış politika hedefleri şunlardır: a) Rusya'nın güvenliğini ve jeopolitik menfaatlerini teminat altına alacak şekilde dost bir tampon bölge sağlamak; b) Rusya içlerine yayılabilecek veya sınır anlaşmazlıklarına yol açabilecek etnik gerginliklerden kaçınmak için bölgede istikrarı temin etmek; c) Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın petrol ve doğal gaz kaynaklarından azami istifade etmek; d) Yabancı güçlerin bölgeye girişini engellemek ve bölgedeki Amerikan varlığını zayıflatmak (Thomas ve Shull, 2000).

* Bu dönemde LUKOİL, GAZPROM, RUSNEFT, YUKOS gibi Rusya'ya ait büyük enerji şirketleri Hazar'la ilgili önemli projeler üstlenmişlerdir Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html> Erişim Tarihi: 14-12-2008

Franklin Roosevelt'in petrol karşılığı Suudi Arabistan'a askeri koruma sağlamayı üstlenmesinden bu yana enerji güvenliği Amerikan dış politikasının temel unsurlarında birini oluşturmaktadır. 1980'de ilan edilen Carter Doktrini Orta Doğu'da enerji güvenliğine her hangi bir tehdit söz konusu olduğunda Amerikanın askeri müdahalesini öngörüyordu. Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ve İran İslam Devrimi gibi gelişmeler üzerine Ocak 1980'de ABD Başkanı Carter, Basra körfezinden petrol akışının Amerika'nın hayati çıkarı olduğunu, bu konuda meydana gelecek her hangi bir aksaklığa silahlı kuvvetler dahil her türlü yöntemle müdahale edeceğini açıklamıştır. Carter doktrini ABD tarafından 1990-91'deki ve 2003'deki Irak müdahalelerinde uygulamaya konulmuştur.*

Hazar'ın petrol kaynakları Basra Körfezi kaynakları ile kıyaslanacak derecede büyük olunca, bu bölge de Amerika için stratejik öneme sahip bölgelerden biri olmuş ve doksanlı yılların ikinci yarısından itibaren Hazar Denizi Bölgesi, Amerikan dış politikası içerisinde giderek önem kazanmıştır. Daha önce “çıkart sahası” olarak görülen Kafkasya ve Orta Asya artık “sorumluluk sahası” olarak görülmeye başlanmış, Kafkasya, ABD'nin Avrupa Komutanlığı'nın sorumluluk alanına dahil edilirken, Orta Asya ise, Orta Doğu komutanlığına verilmiştir. Bu şekilde ABD, Hazar enerji kaynaklarının güvenliğinin sağlanması konusunda sorumluluk aldığını resmen ilan etmiştir. Daha sonraki süreçte ise, ABD, NATO çerçevesinde ve ikili anlaşmalar yaparak bölge ülkeleriyle geliştirilen askeri işbirliği sayesinde buradaki askeri varlığını güçlendirmiştir. Şubat 1997'de NATO Genel Sekreteri Javier Solana “Kafkas ülkeleri Avrupa Güvenliğinin dışında tutulduğu takdirde Avrupa'nın tam anlamıyla güvenli olamayacağını” yönünde bir açıklama yapmıştır (Solosky ve Paley, 1999).**

*Matthew Yeomans, “Oil, Guns and Money” http://www.globalpolicy.org/empire/analysis/2004/0902_yeomans.htm Michael T. Klare, “Transforming the American Military into a Global Oil-Protection Service” <http://www.globalpolicy.org/empire/economy/2004/1007oilprotection.htm#author>

** Eylül 1994'de imzalanan “Asrım Mukavelesi” ile Amerikan şirketlerinin Hazar petrolünün işlenmesi ve pazarlanmasına ilişkin projelerde büyük paylar alması üzerine ve Rusya'nın Çeçenistan Savaşı'ndaki performansından askeri gücünün o kadar da abartılmaması gerektiği ortaya çıkınca Amerikan yönetimi Hazar politikasında revizyona gitmiştir. ABD'yi bölgede daha aktif politika izlemeye iten bir diğer önemli faktör de bölgedeki Amerikan petrol şirketlerinin çıkarları doğrultusunda yönetime baskı yapmaları olmuştur. 21 Temmuz 1997'de dönemin ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott, Central Asia Institute'de yaptığı konuşmasında ABD'nin Hazar havzasına yönelik yeni yaklaşımını açıkça ilan etmiştir.

ABD'nin yeni Kafkasya ve Orta Asya açılımı Rusya ve Ermenistan'ı rahatsız ederken, diğer bölge ülkeleri güvenlikleri açısından ve Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltmak için ABD ve NATO ile işbirliğine olumlu yaklaşmışlardır. Hazar'a kıyısı bulunmamakla birlikte Hazar petrollerinin uluslararası pazarlara ulaştırılmasında güzergah konumunda bulunan Gürcistan, Hazar Denizi Bölgesi'nde ABD ile askeri işbirliğini en ileri düzeyde kuran ülke oldu. 1996'dan itibaren NATO çerçevesinde ABD ile yakınlaşan Gürcistan, Nisan 2003'de ABD ile ikili bir askeri işbirliği anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmayla ABD istediği kadar silahı bu ülkeye getirebilmesinin önü açılmıştır. Rusya Dışişleri Bakanlığı 11 Nisan 2003'de yaptığı açıklamada bu anlaşmanın bölgedeki güç dengesini bozarak uluslararası güvenliğe tehdit oluşturacağını belirterek “terörizmle mücadele adına Rusya'yı dışlayan bu girişimin tedirginlik uyandırdığını” belirtmiştir.*

ABD, eski Sovyet ardılı ülkelerin ekonomik ve siyasi dönüşümlerine destek vermek amacıyla 1992 başında Özgürlüğü Destekleme Yasası (Freedom Support Act) çıkarmıştır. Ancak Ermeni lobisinin faaliyetleri sonucu bu yasaya ek 907 sayılı madde kabul edilmiş ve Azerbaycan'a yardım Dağlık Karabağ sorunun çözümü ön koşuluna bağlanmıştır. İlk kez 1998 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, bu maddenin Amerikan çıkarlarına engel teşkil ettiğini belirterek kaldırılmasını talep etmiştir. Ancak, bunun için 2002 Ocak'ına kadar beklemek gerekmiştir (Ayhan, 2003). Bu tarihten itibaren ABD-Azerbaycan askeri ilişkileri de hızla gelişmeye başlamıştır. ABD, özellikle Azerbaycan'ın deniz kuvvetleri personelinin yetiştirilmesine katkıda bulunmuştur. Ağustos 2003'de ve 6 Şubat 2004'de ABD ve Azerbaycan Hazar Denizi'nde Azerbaycan'a ait kısımda askeri tatbikat düzenlemiştir. İran her iki tatbikat sırasında tarafları sert bir dille kınamıştır. Bu münasebetle İran'lı ve Rus

* Amerikan silahlarının ülkeye yerleştirilmesini, 80 kişiyi geçmeyecek Amerikan askerinin Gürcistan'da bir takım başlıklarla konuşlanmasını öngören anlaşma Amerikan askerlerine vizesiz ve pasaportsuz geçiş, silah taşıma serbestisi ve diplomatik dokunulmazlık sağlıyordu. Azerbaycan, Hazar Bölgesi'nde ABD ile askeri işbirliği yapan diğer kilit ülkedir. ABD, ülkesindeki Ermeni lobisinin etkisiyle Özgürlüğü Destekleme Yasası'na ek 907 sayılı madde çıkartarak uzun süre Azerbaycan'a hiçbir resmi yardımda bulunmamıştır. İlk kez 1998 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, bu maddenin Amerikan çıkarlarına engel teşkil ettiğini belirterek kaldırılmasını talep etmiştir. ABD, 907 numaralı maddeyi Azerbaycan'ın 11 Eylül olaylarından sonra ABD'nin başlattığı “teröre karşı savaş”a açık destek vermesi sonucu Ocak 2002 yılında kaldırmıştır. Anatoly Gordienko, “Poproşu Ne Zarıvatsya”, Nezavisimaya Gazeta, 14 Nisan 2003 Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html> Erişim Tarihi: 14-12-2008

yetkililer Hazar'da yabancı güçlere ihtiyaç duyulmadığı vurgulamışlardır.* Bu durum, Türkiye ve Rusya'nın Karadeniz'deki durumunu andırmaktadır.

ABD, Azerbaycan ve Ukrayna'ya mobil kuvvetler yerleştirmeyi planlamaktadır. Bu konu ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in Ağustos 2004'de Ukrayna ve Azerbaycan'a yaptığı ziyaret sırasında gündeme gelmiştir. Azerbaycan'daki birliklerin Baku-Tiflis-Ceyhan boru hattının güvenliğini sağlayacağını açıklayan ABD'nin Avrupa Karargahı Hava Kuvvetleri Komutanı General Charles Wold, Kafkas cumhuriyetleriyle stratejik askeri işbirliğini amaçladıklarını, bu ülkelerde Amerikan üsleri kurmayı planladıklarını açıklamıştır.** Türkiye de Hazar enerji kaynaklarının güvenliğine ABD ile aynı ölçüde önem vermektedir. Temmuz 2001'de Hazar Denizi'nden petrol araması yapan iki Azerbaycan gemisinin İran uçakları tarafından taciz edilmesi üzerine, Türkiye derhal soruna müdahil olarak Türk savaş uçaklarını Azerbaycan tarafına yardıma göndermiştir.***

2000 yılında iş başına gelen Bush yönetimi Mayıs 2001'de enerji güvenliğinin Amerikan dış politikasının önceliklerinden biri olacağını ilan etmişti. Hazar çevresinde gündün güne artan Amerikan varlığı da global düzeyde enerji kaynaklarının kontrolünün temel Amerikan stratejisi olduğunu ispatlayıcı niteliktedir.****

Rusya'nın I. Petro'dan bu yana Hazar'da filosu bulunmaktadır. SSCB döneminde ise, bu filo güçlendirilerek varlığını sürdürmüştür. İran'ın Hazar Denizi'ndeki donanması ciddi bir

* Viktoriya Panfilova ve Yalçın Aliyev, "Amerikans İgrayut v Voynu na kaspiy" Nezavisimaya Gazeta, 29 Ocak 2004., Elena Baykova, "Kaspiy Voruujijsya Do Zubov", Nezavisimaya Gazeta, 11 Haziran 2004. Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html> Erişim Tarihi: 14-12-2008

** Rauf Mirkadirov ve Igor Plugataryöv, "V Azerbaycane Poyavyatsya Voennie Bazı SŞA", Nezavisimaya Gazeta , 18 Ağustos 2004. Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html>

*** Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html> Erişim Tarihi: 14-12-2008

**** Haziran 2003'de Wall Street Journal'da Greg Jaffe bir ABD'li komutanın ağzından Afrika'daki Amerikan kuvvetlerinin en önemli varlık nedeninin Nijerya'nın petrol yataklarının korunması olduğunu yazmıştır. Matthew Yeomans, "Oil, Guns and Money" <http://www.globalpolicy.org/empire/analysis/2004/0902yeomans.htm> Michael T. Klare, "Transforming the American Military into a Global Oil-Protection Service" <http://www.globalpolicy.org/empire/economy/2004/1007oilprotection.htm#author> Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html> Erişim Tarihi: 14-12-2008

askeri varlık olmakla birlikte Sovyet donanması yanında önemsiz kalıyordu. Sovyet deniz gücünün Hazar'da mutlak üstünlüğü söz konusuydu. Sovyetler Birliği dağıldığında Hazar filosunun paylaşımı gündeme gelmiştir. Kazakistan ve Türkmenistan Hazar filosundan kendilerine düşen %25'lik payı istemeyerek, Rusya lehine feragat etmiş ve filo Azerbaycan ile Rusya arasında paylaşılmıştır. 1992'de Rusya ve Azerbaycan arasında imzalanan protokole göre Hazar filosunun %30'una Azerbaycan, %70'lik kısmı ise Rusya sahip olmuştur.*

Rusya, ABD'nin BDT bölgesinde artan askeri varlığına karşılık yakın çevresinde de yeni askeri önlemler almıştır. Ekim 2003'de kamuoyuna duyurulan yeni Rus askeri doktrini güvenlik tehdidi karşısında önleyici saldırıyı öngörmektedir.** Rusya'nın attığı tüm adımlar ABD'nin BDT Hazar Bölgesi çevresindeki askeri-siyasi hedefleri engellemeye yöneliktir.*** Rusya'da Savunma Bakanlığına bağlı güçlerin %40, içişlerine bağlı kuvvetlerin %50'si Kafkasya'da bulunmaktadır.**** Rusya'nın bu girişimleri, ABD'nin 11 Eylül sonrası açıklamış olduğu ulusal güvenlik stratejisi ile paralellik arz etmektedir. Bu da göstermektedir ki büyük/sömürgeci güçler ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için küresel düzeyde istedikleri yerlere müdahale hakkına kendilerini sahip olarak görmektedir. Bu düşünce Sevr

* Bu şekilde Rusya, Hazar Denizi'nde 100'ün üstünde gemi, uçak ve diğer savaş teknolojileri elinde bulunduran taraf olarak fiilen Hazar'ı tek başına kontrol etmeye başlamıştır. Rusya, Hazar'daki başat gücünü Hazar kaynakları üzerindeki hakimiyet mücadelesinde önemli bir koz olarak kullanmıştır. Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html> Erişim Tarihi: 14-12-2008

** Viktoriya Panfilova, "Naçolo Bolşova Puti" Nezavisimaya Gazeta, 13 Kasım 2003. http://ng.ru/cis/2003-11-13/5_odkb.html . Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html> Erişim Tarihi: 14-12-2008

*** Kırgızistan'ın Kant şehrindeki hava alanına önce Pentagon ilgi göstermişti. ABD, Kant'a gözünü dikince Putin, Kant hava alanı için Kırgız yönetimiyle anlaşma yapmış ve burada yeni bir Rus askeri üssü kurulacağını açıklamıştır. 2003 yılı başında ABD, terörle mücadele koalisyonu himayesinde Tacikistan'da daimi askeri üs kurulması için bu ülkeye yaklaşınca, Rusya buradaki askeri üssünü genişleteceğini açıklamıştır. 2003 Nisan sonunda Putin, Tacikistan'daki 201. Zırhlı tümeni ziyaret etmiş ve Rahmanov'la yaptığı görüşme sonunda da 201. Zırhlı tümendeki asker sayısının artırılacağını açıklamıştır. Ayrıca kurulan KGÖ'nün Konsey Başkanlığına Tacikistan Devlet Başkanı getirildi. Vladimir Muhi, "Nekollektivnaya Bezapasnost", Evraziya Sevodnya , 16.06.2003 <http://www.gazetasng.ru/article.cgi?id=43967> Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html> Erişim Tarihi: 14-12-2008

**** Moldova yönetiminin Trans-Dnyester sorununun çözümü konusunda Moskova'nın sunduğu memorandumunu imzalamaya yanaşmaması üzerine Rusya, bu ülkeden askerlerinin geri çekilmesini belirsiz süreyle durdurduğunu açıklamıştır. Bu arada birlik devleti kurma süreci içerisinde bulunduğu Beyaz Rusya'ya S-300 füzeleri dahil, Rusya Federasyonu Hava Kuvvetlerinin bir kısmını yerleştirmiştir. Bunun yanında Rusya, Kaliningrad Bölgesine "İskander" adlı yeni operativ-taktik kompleksini yerleştirmeyi planlamaktadır. Bu sayede tüm Baltık bölgesi ve Polonya Rusya'nın askeri kontrolü altına girecektir. 2003 yılında Rusya Ukrayna ile Azov Denizi konusunda bir anlaşma imzalayarak Rusya'nın onayı olmadan NATO gemilerinin buraya girmemesi konusunda güvence sağlamıştır. Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html> Erişim Tarihi: 14-12-2008

anlaşmasında ki “Güvenlik gerekçesiyle istenilen yere asker çıkarılması” maddesine benzemektedir.

Rusya'nın Hazar filosunu güçlendirmeye yönelik faaliyetleri Hazar'a kıyısı bulunan diğer ülkeleri tedirgin etmiştir. Hazar Denizi'nde her hangi bir deniz gücü bulunmayan Kazakistan, Kolektif Güvenlik Örgütü içerisinde askeri ve siyasi müttefiki olan Rusya'ya karşı silahlanmaya iten neden, Rusya'nın davranışları olmuştur. Kazakistan, ülkenin güneyi ile birlikte Hazar kıyısını güvenlik açısından stratejik öncelikli bölge ilan etmiştir.* Mayıs 2003'e kadar Hazar'da hiçbir deniz kuvveti bulunmayan ve kıyı güvenliğini sınır birlikleri ile sağlayan Kazakistan, Mayıs 2003'ten itibaren kıyı güvenliği için 3000 asker, 10 büyük gemi, 2 küçük çaplı gemi, 9 helikopterden oluşan deniz kuvveti oluşturmuştur.**

Türkmenistan'ı Hazar'da silahlanmaya iten en önemli neden Azeri, Güneşli ve Çırağ yatakları gibi kime ait olduğu tartışmalı bazı petrol yatakları üzerinde Azerbaycan'la yaşadığı sorunda elini güçlendirme isteği olmuştur. 2001 yılında Azerbaycan ABD'den iki adet savaş gemisi alınca, Türkmenistan buna karşılık Ukrayna'dan çeşitli savaş gemileri almıştır. Ukrayna, Türkmenistan'a silah sağlayan en önemli ortak olmuştur. Şubat 2004'de Türkmenistan ile Ukrayna arasında doğal gaz satışına ilişkin 25 yıllığına imzalanan anlaşma iki ülke arasındaki silah alış verişini destekleyici niteliktedir.***

Coğrafi, siyasi, ekonomik, kültürel ve diğer açılardan Hazar Denizi Bölgesi alt sisteminin bir parçası olan ve Hazar kaynaklarının işletilmesi ve pazarlanmasıyla ilgili projelere ortak bir ülke olarak Türkiye'nin bu gelişmelere ilgisiz kalması düşünülemez. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Türkiye, etrafı

* Hazar'ın kuzey kısmında kime ait olduğu tartışmalı olan yerlerde yeni petrol yatakları ortaya çıkınca Rusya'ya ait savaş gemileri bu yeni yatakları abluka altına almışlardır. Bunun üzerine Nazarbayev, bir yandan sınırların tespiti çağrısında bulunurken diğer yandan da Hazar'da Kazakistan'ın askeri varlığını artırmaya başlamıştır. Vladimir Muhin, “Nekollektivnaya Bezapasnost”, Evraziya Sevodnya , 16.06.2003 <http://www.gazetasng.ru/article> Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html> Erişim Tarihi: 14-12-2008

** Aleksey Matveev, “SŞA Pomogayut Kazakhstanu Formirovat VMF”, <http://www.gazetasng.ru/article.cgi?id=48523> Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html> Erişim Tarihi: 14-12-2008

*** Hooman Peimani, “Turkmenistan'a Military Investments: The Start of An Arms Race” Central Asia-Caucasus Analyst, January 28, 2004. Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html> Erişim Tarihi: 14-12-2008

istikrarsızlık deniziyle çevrili bir ada haline gelmiştir. Kafkaslar'da, Balkanlar'da, Orta Doğu'da ortaya çıkan çatışmalar ve istikrarsızlık unsurları Türkiye'nin güvenliğini doğrudan tehdit altına sokmuştur. Türkiye, barışçıl ve yapıcı dış politikası ve caydırıcı askeri gücü sayesinde son on beş yıldır etrafında süre giden yangından korunmayı başarmıştır. Hazar Bölgesi çevresinde görülen silahlanma yarışı, ortaya çıkan siyasi ve askeri kutuplaşma kısa ve orta vadede her açıdan Türkiye'nin çıkarlarına olumsuz etki edecek nitelik kazanabilir. Bu ortamda Türkiye'nin müttefikleri ve komşularıyla yapıcı diyalogu hem kendi istikrarı hem de Hazar Bölgesi ülkelerinin istikrarı açısından büyük önem taşımaktadır.*

Nihayetinde, Rusya, Gürcistan'a müdahale ederek ABD'nin hem Karadeniz hem Kafkasya hem de Hazar politikasına kısa vadede darbe vurmuştur. Ancak orta ve uzun vadede, ABD'nin bölgedeki etkinliğinin artarak devam edeceği ve bu çerçevede Montrö Sözleşmesini zorlayıcı yöntemlere yöneleceği değerlendirilmektedir. Bölge ülkelerinin, NATO ve diğer örgütler vasıtasıyla Batı güçleri ile yakınlaşmalarının artarak devam edeceği, RF'nun bölgede gerileme içerisine gireceği değerlendirilmektedir.

4.3.4. Türk Boğazları ve Montrö Sözleşmesi

“Türk Boğazları”; İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'nı kapsayan bir terim olarak kullanılmakta ve geçiş açısından bütünlük arz eden tek bir uluslararası su yolu sayılmaktadır.

Türk Boğazlar sisteminin, Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan tek su yolu olarak sahip olduğu stratejik önem tartışılmazdır. Türk Boğazları, ülkemizin olduğu kadar, Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin de gerek ekonomisi, gerek askeri güvenliği açısından hayati önem taşımaktadır. Boğazlar, Karadeniz ülkelerini dünya piyasalarına bağlayan ana ticaret güzergahıdır. Türk Boğazları seyir bakımından dünyadaki en zor suyollarından biridir. Boğazlardaki güçlü akıntılar, keskin dönüşler seyirüseferi son derece zorlaştırmaktadır.

* Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html> Erişim Tarihi: 14-12-2008

İstanbul ve Çanakkale Boğazları tarihi süreç içerisinde en çok önem atfedilen su geçiş yollarından biri olmuştur. Boğazlar'a verilen bu önem aynı zamanda Boğazlar'ın kendine sahip olan devletlerin kaderi üzerinde etken bir rol oynamıştır. Bu kapsamda Boğazlar'a sahip olan devletin zayıflaması/güçlenmesi ile birlikte Boğazlar üzerindeki hakimiyetini kaybetmesi/sağlamlaştırması birbiriyle paralellik izlemiştir (Davutoğlu, 2001).

RF-Gürcistan çatışması son yıllarda bazı politik ve akademik çevrelerde özellikle ABD'nin 2003-2006 yılları arasında NATO'nun Karadeniz'e girmesini tartışmaya açmasıyla ele alınan Montrö Boğazlar Sözleşmesini yeniden gündeme taşımıştır. ABD'nin RF-Gürcistan çatışması nedeniyle insani yardım hareketi amacıyla Montrö Sözleşmesi hükümlerinde yer alan tonaj kısıtlamalarına aykırı büyük bir deniz gücünü Karadeniz'e göndermek istemesi, benzer bir çatışmada gelecekte Karadeniz'de insani yardım amacıyla görevlendirilmek üzere 18'inci madde hükümleri çerçevesinde; BM bünyesinde çok uluslu bir deniz kuvveti teşkil edilmesi, ya da ABD veya AB'nin önderliğinde bir koalisyon kuvveti oluşturulması yönünde taleplerle karşılaşılacağı ihtimallerini ortaya koymuştur (Kandemir, 2008). Karadeniz benzeri yarı kapalı denizlerde, aslında tüm denizlerde denize kıyısı olan ülkelerin oluşturacağı ortak bir kuvvet ile güvenliğin sağlanması bölge dışı güçlerin etkisini minimize edecektir. Özellikle Karadeniz'e kıyısı olan Rusya, Türkiye, Ukrayna gibi güçlü ülkelerin olduğu bölgelerde bu güvenlik çok daha kolay sağlanabilecektir.

Rusya'nın 1699'da "Karlofça Antlaşması" ile Azak Kalesi'ni ele geçirerek Azak Denizi'nde bir filo kurmaya başlaması, Karadeniz'deki statüyü değiştirmesi için attığı ilk ciddi adımdır (Kılıç, 1999). 1900 yılında Rusya Savaş Bakanı olan general A.N.Kropotkin "Boğazların alınması Rusya'nın 20.yy.daki en büyük hedefidir" demiştir (Tarakçı, 2005).*

* Rus Dışişleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığının 1913 yılındaki müşterek kararı; "Osmanlı Boğazları ancak, herhangi bir dünya savaşının arifesinde, denizden yapılacak bir baskınla alınabilir. Bu amaçla Odesa'da bir kolordu, bol miktarda çıkarma aracı ve güçlü bir Karadeniz Filosu hazırlanmalıdır" şeklindeydi. Soğuk Savaş döneminde, Rusya, 90 yıl önceki bu stratejiye sadık kalarak en büyük amfibi gücü Karadeniz'de oluşturmuş, böylece boğazlar ve Türkiye üzerindeki tehdit ve baskısını SSCB'nin dağılmasına kadar, 40 yıl boyunca sürdürmüştür. Fransız tarihçi Rene Pinon 1928'de Esprit International dergisinde çıkan Boğazlar Meselesinin Gelişimi adlı yazısında şöyle demektedir: "İstanbul ve Boğazlar, Karadeniz'in ucunda hapsedilmiş olan Rusların gözlerini ve hırslarını durmadan çekmektedir. Rus milleti, elinden kaçırır gibi olduğu milli kaderini, hangi hükümet altında olursa olsun yarın ele alınca, ister Rusya harpten önce olduğu gibi bir tek devlet olsun, ister ayrı bir Ukrayna, ayrı bir Gürcistan bulunsun, kuzey milletleri kendilerini, aydın adaların yıkandığı denize ulaştırın

Montrö Sözleşmesi'nin imzalanmasına kadar Türk Boğazları ile ilgili yapılan uluslararası antlaşmalar da Türk Egemenliği Dönemi (1453-1809), İkili Anlaşmalarla Düzenleme Dönemi (1809-1841) ve Çok Tarafı Antlaşmalar Dönemi (1841-1923) olarak üç dönemde toplanabilir. İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın Türk hakimiyetine geçmesinden sonra Boğazlar yabancı devletlerin gemilerinin geçişine kapatılmış ve bu kapalılık sürekli bir kural haline getirilerek uygulanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü olduğu dönemlerde uygulanan 'kapalılık' ilkesi, devletin zayıflamaya başladığı 18. yüzyılın başlarından itibaren bazı zafiyetlere uğramıştır.

Rusya, Osmanlı Devleti gibi Karadeniz'in sadece kıyıdaş devletlerce kullanılması stratejisinin önemini anlamış, bu tutumunu, bugünkü Boğazlar rejimini düzenleyen Montrö Sözleşmesine kadar sürdürmüştür (Tarakçı, 2005). Türk Boğazları'nın halen uygulanmakta olan uluslararası hukuki statüsü 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanan Montrö Sözleşmesi ile belirlenmiş olup bu anlaşma ile kendi toprakları ve Boğazlar üzerinde Türkiye'nin egemenliğini tamamen ortadan kaldıran "Milletlerarası Boğazlar Komisyonu" ve askerden arındırılmış bölge kaldırılmıştır. Bulgaristan, Büyük Britanya, Avustralya, Fransa, Japonya, Romanya, Sovyetler Birliği, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan tarafından imzalanan "Montreux Boğazlar Konvansiyonu" 9 Kasım 1936 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Montrö mukalevesinin yerine geçmek üzere, Sovyetler ile Türkiye arasında ikili bir Boğazlar anlaşması yapılmasını teklif eden Sovyet notası (7 Ağustos 1946), Türkiye ile birlikte ABD ve İngiltere'ye de verilmişti (Nadas, 1991). * 19 Mart 1945'te, Sovyet Hükümeti, günün şartlarına ve harbin getirdiği değişikliklere uymadığı için esaslı tadilleri gerektiren 17

yola, petrol ve buğday yoluna karşı kayıtsız olamayacaklardır. Hukuk kaideleri değişebilir; kudret merkezlerini kader değiştirebilir; coğrafi mukadderat devam eder."

* Yörüngeler arası, Notalar ile Boğazlar mücadelesi başlamış oluyordu. ABD, Sovyet notasını "Türkiye Boğazların esas sorumlusu olarak kalacaktır. Bir saldırıya veya tehdide hedef olursa, bu milletler arası güvenlik için bir tehlike teşkil edecektir ve BM güvenlik kurulunun harekete geçmesi için açık bir sebep olacaktır." Tarzında cevaplandırıyordu (19 Ağustos 1946). Bu Amerikan notasının ardında aynı tarihte, Akdeniz'e gönderileceği 15 Ağustos 1946'da ilan edilen Amerikan Akdeniz filosu yer alıyordu.

Eylül 1925 tarihli Türk-Sovyet tarafsızlık antlaşmasını feshettiğini bildirmiştir (Erkin, 1968).^{*} Kars ve Ardahan istenmiş ve Boğazlarda üs ve iki taraf arasında Montrö Sözleşmesinin tadili istenmiştir.

Türk Boğazlarını dünya politika meselelerinin en önemlilerinden biri yapan da Rusya'dır. Bugün ülkesi Avrupa'nın ortalarından Asya'nın sonuna kadar uzanan bu büyük devletin kuzeyinde, donan deniz ve bundan ayrılan Beyaz Deniz, batısında Baltık Denizi, doğusunda Pasifik Okyanusu ve güneyinde Hazar Denizi ve Karadeniz vardır. Rusya'nın bu beş denizde işlek limanları vardır. En işlek limanları ise Karadeniz'dedir.^{**} Türkiye için, Boğazlar bir menfaat değil, varlık, egemenlik ve güvenlik meselesidir. Türk Boğazlarının başka bir su yolu, herhangi bir boru hattı gibi hiçbir şekilde alternatifi bulunmamaktadır. AB'nin Türkiye'den vazgeçememe nedeni, tamamen Türk Boğazlarının alternatifsizliğine dayanan güvenlik politikalarından kaynaklanmaktadır. Her iki dünya savaşında Türk Boğazları üzerinden desteklenmeyen Rusya, çok ağır insan ve materyal kaybına uğramıştır. Bu durum aynı zamanda her iki savaşın en az iki yıl uzamasına neden olmuştur (Tarakçı, 2005).

Ekonomi bakımından, Boğazlar, Karadeniz limanlarının ve Doğu ile Orta Avrupa mallarının sevkine imkan veren nehirlerin tabii nakil yoludur. Öte yandan,-çok zaman unutulmuş bir nokta- Boğazlar, aynı zamanda, Türkiye'nin Ege ve Akdeniz limanlarıyla Karadeniz limanlarını birbirine bağlar. Bu bakımdan, Boğazlar, hem iktisadi, hem de siyasi ve sosyal bakımlardan Türk Milleti için mükemmel bir bağlantı ve milli birlik unsurudur. Diğer bir deyimle, Türkiye için Boğazlar toprak bütünlüğünün ayrılmaz ve hayati bir parçasıdır (Erkin, 1968).

^{*} 8 Ağustos 1946 günü Boğazlar hakkında ilk Rus notası: madde 4: geçiş rejiminin Türkiye ve Karadeniz devletleri tarafından tesbiti, madde 5:Boğazların Türkiye ve Sovyetler Birliği tarafından savunmasının düzenlenmesi. İkinci Sovyet notası 24/25 Eylül 1946 gecesi verilmiştir.

^{**} Lozan Konferansında Çiçerin, Rus buğdaylarından %70'inden fazlasının Boğazlar yolu ile dünya pazarlarına ulaştığını söylemiştir. Beyaz Rusların 1919'da Paris Barış Konferansına verdikleri muhtıraya göre, Rus petrolünün %88'i, manganezin %83'ü, demirin %61'i Boğazlardan geçer, bütün Rus ihracatının %54'ü bu yolla yapılır. (Oranlar bugün de yaklaşık olarak aynıdır) Bu rakamlarla, Boğazların Rusya için ekonomik ve stratejik önemi anlaşılmaktadır. Rus görüşüne göre olmakla beraber, bu konuda en güzel kitaplardan birini yazmış olan Goryanof, bütün Şark Meselesini Rusya için şu sözlerle ifade eder: Boğazlar kimin elindedir? Sorbon profesörlerinden Renovin:Akdeniz'e ılık denize çıkmak meselesi herhangi bir Rus hükümeti için geçici bir amaç değildir ve olamaz. Onun önüne bu temelli meseleyi her lahza koyan coğrafi şartlardır demektedir.

1921’de, Moskova müzakereleri esnasında, Türkiye’nin doğu sınırları çizilirken, Antlaşma, Kars, Ardahan ve Batum illerinin kesinlikle Türkiye’ye avdetini kabul etmiş iken Batum, limanı ile birlikte Sovyetler Birliğine bırakılmıştır (Erkin, 1968).*

“Lozan Konferansında, geçmişte Boğazların harp gemilerine açılmasına karşı gelen Büyük Britanya, şimdi geçiş serbestisi prensibini savunuyordu. Öte tarafta, Sovyet Rusya, Çarlığın Akdeniz’e çıkma politikasını terk ederek, Boğazların kapalı tutulmasını sağlamağa çalışıyordu. Bir tarafta Büyük Britanya, Karadeniz’de Rusları gözaltında bulundurmak lüzumunu duyuyor, öte yandan da, Ruslar, kendi sahaları olarak saklamak arzu ettikleri denize yabancı filoların girmesini önlemek amacını güdüyorlardı.” (Erkin, 1968). Bugün, Büyük Britanya yerine ABD’yi koyduğumuzda değişen bir şey olmadığını görmekteyiz. Gücün kimde olduğuna göre Boğazların statüsü belirlenmeye çalışılmaktadır. Montrö Sözleşmesi’nin imzalandığı dönemlerde, gemilerin tonajı silah sistemleri ile doğru orantılıydı, yani büyük gemilerde büyük toplar vardı, bugün ise küçük bir gemide bir çok büyük gemiye nazaran çok daha fazla silah gücü olabilmektedir. Ancak esas sınırlayıcı nokta, Karadeniz’e kıyası olmayan devletlerin en fazla 21 gün Karadeniz’de kalabilmesidir.

Montrö Sözleşmesi, SSCB’ne, dostane müzakereler yoluyla, Büyük Petro zamanından beri, ilk defa, asırlık Rus rüyalarını gerçekleştirmişti. Yani, Rus harp gemilerini Akdeniz sularının özlemi içinde tutan fiili ve hukuki manileri ortadan kaldırmış ve Karadeniz’de sahili olmayan devletlere ait deniz kuvvetlerinin –bu denizde çok önemsiz miktarlara düşürülmüş bulunan- mevcudiyetinden doğan eski korkuları da yok etmişti (Erkin, 1968).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin varlığı, sınırları ve egemenliği Lozan Antlaşması ile tespit ve tescil edilmiştir. Bu antlaşmada Türk Boğazları üzerinde tam bir egemenlik sağlanamamış, uluslararası denetim ön planda tutulmuştur. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ise Türkiye’nin boğazlar üzerinde tam oluşmayan egemenliğini sağlayarak, bir noktada Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bağımsızlığını ve egemenliğini tescil eden bir hüviyet taşımaktadır.

* Bu ayırmanın sebebi basit idi. Hem müstahkem mevki, hem de Bakü petroleri pipe-line’inin varış noktası olarak Ruslar için özel önem taşıyan Batum şehir ve limanının Rusya’ya iadesi için, Stalin Türk Heyeti nezdinde bizzat araya girmişti. Buna karşılık olarak da, Stalin, sınırı Arpaçay ve Aras nehirlerinin talveg’ini izleyerek çizmek suretiyle güneyde Türklere ilave toprak vermişti.

Boğazlardan geçişin ve Karadeniz’de bulunma usulünün mutlaka Montrö Sözleşmesine uygun olarak yapılması bir zarurettir.* Montrö Sözleşmesi ile, ticaret gemilerinin Boğazlardan geçiş serbestisi ilkesi korunmakla birlikte, Boğaz geçiş rejimi Türkiye'nin güvenliği dikkate alınarak yeniden düzenlenmiştir. Türkiye açısından büyük stratejik, siyasi ve ekonomik önemi haiz bir bölgeyi yakından ilgilendiren Montrö Sözleşmesi, imzalandığı tarihten bu yana ayakta kalabilen nadir çok taraflı anlaşmalardan biridir. Türkiye'nin 70 yılı aşkın bir süredir tam bir tarafsızlık içerisinde ve titizlikle uyguladığı Montrö Sözleşmesi, ülkemizin yanısıra, Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin ve üçüncü ülkelerin tümü için makul ve uygulanabilir bir çıkar dengesi oluşturmaktadır.**

* Bu nedenle antlaşma hükümlerinin muhafazası ve buna riayet edilmesi, Türkiye'nin egemenliğini korunması ve Karadeniz'deki dengeleri de gözetmek suretiyle Türkiye'nin güvenliğinin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin ihlali, Türkiye'nin egemenlik haklarının kısıtlanması anlamına gelmektedir. Ayrıca dengelerin bozulması, husumet meydana getirmesi, barış ve güvenlik ortamını zedelemesi de söz konusudur. ABD Montröyü Yine Zorluyor E.Tümgeneral Armağan KULOĞLU, Global Strateji Enstitüsü Başkanışmanı 26 Ağustos 2008 <http://www.globalstrateji.org/> Erişim Tarihi 29-11-2008

** Montrö Sözleşmesi, Türk Boğazlarından geçişlerde can, mal, çevre ve seyir güvenliğinin sağlanması konusunda bir düzenleme getirmemiştir. Ancak seyir güvenliği, Montrö Sözleşmesi'nde öngörülen geçiş serbestisinin ayrılmaz bir unsurunu teşkil etmektedir. Bu nedenle, Türkiye uluslararası hukukun hükümleri veya genel kabul görmüş anlaşma ve sözleşmeler çerçevesinde geçiş güvenliğini düzenleme yetkisine sahiptir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye, egemenliği altında olan Türk Boğazlarındaki “geçiş serbestisi” ilkesinin “serbest ve kuralısız” bir geçiş olarak yorumlanmasının mümkün olmadığını düşünmektedir. 1936 yılında İstanbul Boğazından günde yalnız 17 gemi geçmekte iken, 2007 yılına İstanbul Boğazından geçen gemi sayısı 56.606'dır. Bu rakam günde ortalama 155 gemiye tekabül etmektedir. Diğer bir ifadeyle, Montrö Sözleşmesinin imzalandığı 1936 yılından bu yana Türk Boğazlarından geçen gemi sayısı on kat artmıştır. Türk Boğazlarındaki deniz trafiği, Süveyş Kanalı'ndaki deniz trafiğinden üç kat daha fazladır. Türk Boğazlarından geçen gemilerin önemli bir kısmı zehirli, tehlikeli ve patlayıcı madde (ham petrol, amonyak, sıvılaştırılmış gaz, radyoaktif maddeler, tehlikeli atıklar gibi) taşımaktadır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren, Karadeniz'deki limanlara akan petrolün artışına paralel olarak, Türk Boğazlarından tehlikeli madde ve petrol taşıyan gemilerin sayısındaki artış katlanmıştır. Bu bağlamda, Boğazlarda tanker trafiği 1997-2007 döneminde %90 artışla, 2007 yılında 10.054 tankere, geçen petrol miktarı ise yaklaşık %130 oranında artarak, 2007 yılında tehlikeli madde miktarı 143.9 milyon tona, petrol ise 96 milyon tona ulaşmıştır. <http://www.mfa.gov.tr/turk-bogazlari.tr.mfa> Erişim Tarihi 18-12-2008

Tablo 5. Tanker trafiğine ilişkin istatistiki bilgiler, İstanbul Boğazı.
(<http://www.mfa.gov.tr/turk-bogazlari.tr.mfa> Erişim Tarihi 18-12-2008)

İSTANBUL BOĞAZI		
Yıl	Tehlikeli Madde Taşıyan Tanker Sayısı	Tehlikeli Madde Miktarı (Milyon Ton)
1996	4248	60.118.953
1998	5142	68.573.523
2000	6093	91.045.040
2001	6516	101.000.000
2002	7427	122.953.338
2003	8097	134.603.741
2004	9399	143.448.164
2005	10.027	143.565.196
2006	10.153	143.452.401
2007	10.054	143.939.432

Boğazlar Tüzüğü Temmuz 1994'te yürürlüğe konulmuş, bilahare edinilen tecrübeler ışığında gözden geçirilerek, 6 Kasım 1998 tarihinde yeni bir tüzük yürürlüğe girmiştir. *

Rusya-Gürcistan Savaşında, ABD'nin Gürcistan'a "yardım" gerekçesiyle toplam 140 bin tonluk iki askeri hastane gemisi gönderme planı Türkiye tarafından Montrö'ye uygun olmaması nedeniyle önce kabul edilmemiştir. Bunun üzerine planını değiştiren ABD çok daha küçük tonajlı savaş gemileriyle boğazları geçmek için plan yapmıştır. 21 Ağustos'ta İspanyol "Almirante Juan de Borbon" ve Alman "FGS Lübeck" gemileri Romanya ve Bulgaristan

* 1998 Tüzüğü'nün daha dikkatli uygulanması için ilgili birimlere yönelik olarak 2002 Ekim ayında bir iç uygulama talimatı çıkarılmış, söz konusu talimat edinilen tecrübeler ışığında gözden geçirilerek 2006 yılında tekrar yayınlanmıştır. Trafik Ayırım Şemaları Türkiye'nin Boğazlarda can, mal, seyir ve çevre güvenliğini sağlamak amacıyla yürürlüğe koyduğu bir diğer önlem, Denizde Çatışmayı Önleme Uluslararası Sözleşmesi (COLREG) uyarınca, gemilerin geçişlerinde uymakla yükümlü olacakları trafik ayırım şemalarıdır (Traffic Separation Schemes-TSS). Ülkemiz 1994 yılında ihdas edilen Trafik Ayırım Düzeni ve Rapor Sistemi, 1995 yılında Uluslararası Denizcilik Teşkilatı (IMO) tarafından bazı kurallarla birlikte onaylanmıştır. Türk Hükümeti'nin Boğazlarda seyir, can, mal ve çevre güvenliğini azami düzeye yükseltmek amacıyla bazı fiziki tedbirler almaya yönelik çalışmaları kapsamında, Boğazlarda radar destekli Türk Boğazları Gemi Trafik Hizmetleri Sistemi (TBGTHS-VTS), 30 Aralık 2003 tarihinde operasyonel olarak devreye girmiştir.<http://www.mfa.gov.tr/turk-bogazlari.tr.mfa> Erişim Tarihi 18-12-2008

limanlarını ziyaret etmek için boğazları geçmiş, 22 Ağustos 2008'de ABD'nin, Gürcistan'a insani yardım göndermek için Türkiye'yle anlaştığı 9 bin tonajlık USS McFaul adlı destroyer ile 3 bin 250 tonajlık US Coastguard Cutter Dallas adlı sahil güvenlik gemisi Boğazlar'dan geçmiştir. Bu geçişler Montrö Boğazlar Sözleşmesine uygun olmuş fakat bu gelişmenin hukuki ve siyasi sonuçları tartışmaya açılmıştır. ABD, Rusya'ya karşı Türkiye ve Montrö sözleşmesini kullanarak bir mesaj vermiş, Rusya gemilerin geçmesini kaygı verici olarak değerlendirmiştir. Bu açıklama ABD'ye karşı Karadeniz'de işbirliği yapan Türkiye'ye de verilen bir mesajdı.*

Savaş gemilerini barış zamanında Boğazlar'dan geçişi Türkiye'nin ve Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerin güvenlikleri dikkate alınarak, cins ve tonaj bakımından bazı sınırlamalara tabi tutulmuş olup, devletler, savaş gemilerini Boğazlar'dan geçirmeden önce durumu Türk Hükümeti'ne bildirmek zorundadır.** Montrö Sözleşmesi, uçak gemilerine ve denizaltılara geçiş özgürlüğü tanımamaktadır. Buna karşı Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler Türkiye'ye 8 gün önceden haber vermek ve bazı kayıtlara uymak koşuluyla geçiş özgürlüğüne sahiptirler. Ayrıca, barış zamanında Karadeniz devletlerinin savaş gemilerinin Boğazlardan serbestçe geçmesi kabul edilmiştir (Toluner, 1989). Montrö Sözleşmesi, uluslararası denetimi kaldırmakta ve Boğazlar yeniden askerileştirilip Türkiye'nin egemenlik hakları yeniden sağlanmaktadır (Pazarcı, 1993).

Karadeniz, Montrö Sözleşmesi'nden dolayı küresel güçlerin savaş gemilerini sınırsız olarak sokamadığı tek deniz olup, aynı zamanda enerji nakil hatlarının geçiş güzergahında bulunmaktadır. ABD, dünya denizlerinde ve özellikle de deniz ticaretinin kilit noktalarında uçak gemileri bulundurmakta olup, gerek doğu-batı koridorunun gerek kuzey-güney

* Rusya, NATO gemilerinin geçmesini dikkatle takip ederek Ukrayna'daki üslerinden kalkan Rusya ayrılıkçı Abhazya'nın Karadeniz sınırlarında dolaşan filosundakidaki gemi sayısını artırmıştır. Türkiye'yi Zor Günler Bekliyor / Cavid VELİEV - Yakınoğu VE Kafkasya Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi : 01.09.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1384&sayfa=0> Erişim Tarihi 10-12-2008

** Bu ön bildirim normal süresi Karadeniz'e kıyısı olan devletler için 8 gün, Karadeniz'e kıyısı olmayan devletler için ise 15 gündür. Montrö Boğazlar Sözleşmesi yürürlüğe girdiği tarihte, Karadeniz'e giriş-çıkış yapabilecek en büyük savaş gemisinin deplasman ağırlığı 30.000 (otuz bin) tondur. Bu ağırlık, o dönemdeki en büyük savaş gemisi olan ağır kruvazörlerin deplasman ağırlığını teşkil etmekteydi. Montrö Anlaşması'na göre denizaltılar, uçak gemileri ve 15 bin tonun üzerindeki Karadeniz ülkesi olmayan gemiler Türk Boğazları'ndan Karadeniz'e geçiş yapamazlar. Karadeniz ülkelerinin güvenliğini sağlamak amacıyla bu denize girecek olan gemilerin kalış süreleri en fazla 21 gün ile sınırlanırken toplam tonaj ise 30 bin ton ile sınırlıdır.

koridorunun denizden kontrolü açısından Karadeniz’de uçak gemisi bulundurmayı isteyebilecektir. Montrö Sözleşmesi’ni imzalayan ve eski Varşova Paktı üyesi olan iki Karadeniz ülkesi Romanya ve Bulgaristan, ABD ile askerî anlaşmalar imzalamıştır.

Türk Boğazlarının değişen ve gelişen jeostratejik önemi açıktır. 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Orta Asya’da denize çıkışı olmayan bağımsız devletler ortaya çıkmıştır. Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan’ın deniz yoluyla dünyaya açılmaları Boğazlar yoluyla mümkün görünmektedir. Ayrıca gelecekte Karadeniz ve Akdeniz’i bütünleştirmede tek önemli geçiş yolu, Bulgaristan Romanya, Moldova ,Ukrayna, Rusya Federasyonu ve Gürcistan’ın tek çıkış kapısı ve Ermenistan ve Azerbaycan’da dünyaya çıkışlarını Boğazlar yoluyla sağlamaktadırlar. Buna ek olarak Tuna nehri ve bağlantı kanallarıyla ve kara yoluyla Hazar denizi ve çevresiyle Orta Asya açık denizlere Boğazlar yoluyla bağlanmaktadır. Bu bakımdan gerek Kafkas gerek Karadeniz’e kıyısı olan ülkeler gerek de Orta Asya’da denize çıkışı olmayan ülkeler için Boğazlar hem stratejik hem de ticari açıdan önemli bir su yoludur. Uluslararası boğazlar arasında jeopolitik ve jeostratejik önemi ile deniz trafik yoğunluğu en fazla boğazlar olan Türk Boğazları’ndan geçişi düzenleyen Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 1958 ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmeleri ile İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemlerinden sonra dünya siyasi konjonktüründe meydana gelen büyük değişikliklere rağmen halen geçerliliğini korumaktadır.

1946 yılında Montrö Sözleşmesinin değiştirilmesi yönünde hareket eden Sovyetler, dağılmalarını müteakip RF olarak Montrö Sözleşmesinin Türkiye yanındaki savunucusu olmuşlar ve bölge dışı güçlerin Karadeniz’e girişlerini önlemek için bölgede oluşturulan güvenlik girişimlerini desteklemişlerdir. RF Karadeniz’deki dengelerin korunmasında kilit ülke konumundadır. RF’nun dışında kalacağı herhangi bir deniz güvenliğine yönelik oluşumun başarıya ulaşmasının çok güç olduğu değerlendirilmektedir (Erkek, 2006).

Montreux, hem Türkiye, hem de Sovyetler Birliği’nin çıkarlarına daha uygun olduğundan, o günlerde Sovyetler Birliği, Boğazları Türkiye’nin istediği gibi silahlandırabilmesini, kendi güvenliğinin bir gereği olarak savunmuştur (Avcıoğlu, 1974). Sovyetler Birliği’nin amacı Boğazları kendi savaş gemilerine açmaksa, ondan daha çok

istediği de Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlere kapatmaktı. Zaten Ruslar Karadeniz'i açık deniz saymıyorlardı. Cebelitarık'tan girilen ve Süveyş'ten çıkılan Akdeniz'den çok farklı olduğunu sık sık vurguluyorlardı. Yaklaşan bir savaşın arifesinde, Karadeniz'in kapalılığı ilkesi ve Türkiye'nin yetkilerinin artırılması, sorumluluğu Türkiye'ye bırakmaktan yüklemekten dolayı önemlidir, nitekim SSCB'nin, 2.Dünya savaşını galip bitirdikten sonraki talepleri, Türkiye'nin bu sorumluluğu tek başına yerine getiremediği ve beraber getirmeleri gerektiği şeklinde olmuştur.

Sözleşmenin 10'uncu maddesi hükmünce, barış zamanında, Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerin, sadece hafif suüstü gemileri, küçük savaş gemileri ve yardımcı gemileri Boğazlardan kuzeye geçiş yapıp Karadeniz'e açılabilir. Bunların dışında kalan herhangi bir sınıf savaş gemisinin, örneğin, denizaltıların ve uçak gemilerinin Karadeniz'e geçme imkanı yoktur. Bu genel sınırlamalar dışında Sözleşmenin 18'inci maddesi tonaj ve süre bakımından da sınırlamalar getirmiştir.* (Erkek, 2006).

* Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerin barış zamanında bu denizde bulundurabilecekleri gemilerin toplam tonajı, 30.000 tonu aşmayacaktır (md. 18/1.a). Ancak herhangi bir anda, Karadeniz'in en güçlü donanmasının tonajı, Sözleşmenin imza tarihinde bu denizde en güçlü olan donanmanın tonajını (Sözleşmenin yürürlüğe girdiği 9 Kasım 1936 tarihinde SSCB 60.000 tonluk bir donanmaya sahipti) en az 10.000 ton aşarsa (Ocak 1992 itibariyle dağılan SSCB Karadeniz Donanması'nın tonajı 105.000 ton idi) 30.000 tonluk toplam tonaj aynı ölçüde artacak ve en çok 45.000 ton olabilecektir (md. 18/1.b). Bununla beraber Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerden herhangi birinin bu denizde bulundurabileceği tonaj, yukarıda öngörülen toplam tonajın üçte ikisiyle sınırlandırılmış bulunmaktadır (md.18/1.c). Bu amaçla; Karadeniz'e kıyıdaş devletler, her yılın 1 Ocak ve 1 Temmuz tarihlerinde, Karadeniz'deki donanmasının toplam tonajını Türk Hükümetine bildirecektir. Türk Hükümeti de topladığı bu bilgileri akit taraflara ileticektir (md.18/1.b).

Tonaj sınırlamasına Sözleşme bir istisna getirmiştir. Buna göre, Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletler, bu denize, insancıl amaçlarla toplamı 8000 tonu aşmayacak bir deniz kuvvetini, 13'üncü maddede öngörülen ön bildirim gerek duyulmaksızın, yollayabilirler. Bugün için geçerli olan 45.000 tonluk toplam tonaj dolmamışsa, Türk Hükümeti bunların geçişine izin verecektir. Bahse konu toplam tonaj yapılan geçişler nedeniyle daha önce kullanılmış bulunuyorsa veya gönderilmek istenen kuvvetlerle bu tonaj aşılabırsa, Türk Hükümeti, bu izin isteminden Karadeniz'e kıyıdaş devletleri hemen haberdar edecektir. Karadeniz'e kıyıdaş devletler, kendilerine bildirilen bu duruma 24 saat içinde itiraz etmezlerse, Türk Hükümeti, en geç 48 saat içinde ilgili devletlere kararını bildirecektir. Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerin deniz kuvvetlerinin, Karadeniz'e bundan sonraki her geçişi, kullanılabilir toplam tonajın (45.000 ton) sınırları içinde yapılacaktır (md.18/1.d).

Karadeniz'de bulunmalarının amacı ne olursa olsun, kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemileri bu denizde 21 günden fazla kalamayacaklardır (md. 18/2). Türk Hükümeti, Boğazlardan geçiş ve Karadeniz'deki durumla ilgili istatistikleri toplamak, gerekli bilgileri vermek, ayrıca savaş gemilerinin Boğazlardan geçişine ilişkin her hükmün yürütülmesine nezaret etmek yükümlülüğündedir.

Montreux Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye'nin ve Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin güvenlikleri çerçevesinde hazırlanmış olduğundan, Boğazlardan geçiş ve Karadeniz'e ilişkin hükümlerin tek nezaretçisi olan Türkiye, belirtilen bu miktarlar üzerindeki bir ön bildirimle karşılaştığında, buna Sözleşme hükümlerine göre uygun cevabı verme hakkına sahiptir. Sözleşme hükümleri haricinde hangi şartlarda olursa olsun, özel bir uygulamaya gidilmesinin söz konusu dahi edilmemesi gerekir (Toluner, 1989).

Karadeniz'de en güçlü donanmaya sahip olan RF, Karadeniz'deki donanmasının toplam tonajını, 1 Temmuz 2005 bildiriminde olduğu gibi 1 Ocak 2006 itibariyle de 73 500 ton olarak bildirmiştir. Bu bildirim esas alınarak yapılacak hesaplama neticesinde; Karadeniz'de aynı anda bulunabilecek kıyıdaş olmayan devletlerin deniz kuvvetlerinin toplam tonajının 43 500 ton olması, tek bir devletin ise bu tonajın üçte ikisi düzeyinde, yani toplam tonajı 29 000 ton olan bir kuvvet bulundurabileceği sonucu çıkmaktadır (Kurumahmut, 2006).

SSCB'nin dağılması ile bağımsızlıklarına kavuşan devletlerden Karadeniz'e kıyıdaş olan Gürcistan, RF ve Ukrayna'nın SSCB'nin halefi olarak, bir "Halef Olma Bildirimi" ile Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ne taraf olabilme imkanları mevcuttur. Yeni kurulan devletlerin halef olmamaları ve Sözleşmeye akit devlet statüsü ile katılmamaları durumunda ise Sözleşme, mevcut şekliyle yürürlükte kalmaya devam edecek ve anılan devletler Boğazlardan geçiş ve ulaşım özgürlüğünden Karadeniz'e sahil devlet sıfatıyla yararlanabileceklerdir (Kurumahmut, 2002).^{*} Netice olarak SSCB ve Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin akit devletleri; Gürcistan, RF, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan, Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya (Sırbistan-Karadağ), İtalya, Fransa ve İngiltere'dir (Erkek, 2006).

^{*} Anılan devletler, halefiyet yoluyla sözleşmeye katılmış olmaları halinde, sözleşmeye taraf devlet sıfatından doğabilecek tüm hak ve menfaatlerden yararlanabileceklerdir. Diğer akit taraflar gibi bu devletler de sözleşmede öngörüldüğü biçimde;

- Sözleşmenin bir ya da birkaç hükmünün değiştirilmesini önerme,
- Sözleşmeyi sona erdirme ön bildiriminde bulunma,
- Sözleşmenin sona erdirilmiş olması durumunda yeni bir sözleşme hükümlerini oluşturmak üzere toplanacak konferansa iştirak etme haklarına ve ayrıca,
- Türk Hükümeti'nin, bu devletlerin Ankara'daki temsilciliklerine yapacağı bildirim ile de savaş gemilerinin geçişine ilişkin bilgilere önceden sahip olabileceklerdir.

Karadeniz’i Kuzey Denizi’ne bağlayan ve Avrupa’nın en büyük su yolu niteliğini taşıyan REN-MAIN-TUNA kanalı 1992 yılı sonunda tamamlanarak hizmete girmiştir.* Boğazların ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi’nin önemi daha da artmakla beraber sözleşmenin olası bir feshinden sonra toplanacak konferansa iştirak etmek isteyebilecek devletlerinin sayısı da artabilecektir (Hollanda, Almanya, Avusturya, Slovakya, Macaristan) (Erkek, 2006).

Türk Boğazları’ndan geçiş rejimini belirleyecek yeni bir sözleşme yapıldığı takdirde, “geçiş ve ulaşım serbestisi prensibi” bu rejime göre işletilecektir. Boğazlardan geçişe ilişkin yeni bir rejimin oluşturulması amacıyla toplanacak konferansta ABD’nin tutumunun belirleyici olacağı düşünülmektedir (Erkek, 2006). ABD’nin, uluslararası ulaşımda kullanılan boğazlarda, su üstünden, su altından ve havadan geçiş ve ulaşımına ilişkin her türlü sınırlamanın karşısında olduğu bilinmektedir. ABD’nin böyle bir konferansta kendi teziyle çelişecek bir çözümü benimsemesi beklenemez (Toluner, 1994) Montreux’nün akdi sırasında, Türk Boğazları gibi uluslararası ulaşımda kullanılan boğazlarda uygulanan geçiş rejimi “zararsız geçiş”ti. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)’nin, statüleri özel bir anlaşma ile düzenlenmemiş bu tür boğazlar için öngördüğü rejim ise “transit geçiş” rejimidir. Bu rejim, zararsız geçiş rejimi ile karşılaştırıldığında, kıyıdaş devletlerin yetkilerini kısıtlayan, uluslararası deniz ulaştırmasının menfaatlerini, diğer bir ifade ile serbestliği ve sürekliliği ilkesini ön planda tutan, daha serbest bir geçiş rejimidir. Montreux’nün feshinden sonra yeni bir

* Toplam uzunluğu 3671 kilometre olan REN -TUNA su yolu, Hollanda’nın Rotterdam kentinden başlayarak Ren Nehrinin Almanya’daki kolu olan Main Nehri’ni de kapsayıp, Main Nehri ile Tuna nehri arasında uzanarak Tuna’nın Karadeniz’e döküldüğü deltada son bulmaktadır. Söz konusu kanalın hizmete girmesinin Türk Boğazları ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi’ne olan etkileri şu şekildedir:

- Kuzey Denizi ve Ortadoğu ülkeleri arasındaki deniz trafiğinin Türk Boğazları üzerinden gerçekleştirilmesi zaten yoğun olan Boğaz deniz trafiğinde (2001 yılında 81.886 gemi geçiş yapmıştır) daha da büyük artışa neden olacaktır. Bu yoğun trafiğe bağlı olarak İstanbul ve Çanakkale’yi tehdit eden deniz kazalarının vuku bulma ihtimali artacak, gemi geçişi kontrolü daha da güçleşecektir.

- Boğaz trafiğindeki artışın Türk Boğazları üzerindeki bir diğer etkisi de deniz ve çevre kirliliği ile ilgilidir. Geçiş yapan gemilerin atık ve sintine suları nedeniyle gerek deniz ve gerekse çevre kirliliği artacaktır.

- REN-TUNA su yolunun Türk Boğazları ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi üzerindeki bir diğer önemli etkisi de söz konusu kanalın açılmasıyla ilgili devletlerin daha önce Türk Boğazları ve dolayısıyla Montreux Boğazlar Sözleşmesi üzerindeki dolaylı menfaatlerinin direkt menfaat haline dönüşmesidir. Boğazlar üzerindeki herhangi bir etki artık nehre kıyıdaş veya burayı kullanan tüm devletlerin de çıkarlarını ilgilendirdiğinden Boğazlar bu devletlerin de ilgili alanı içine girmiştir.

sözleşmenin yapılması aşamasında, transit geçiş rejiminden hareketle bir takım önerilerle karşılaşılması da olasıdır (Erkek, 2006).

Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin fesh edilmesi ve yeni bir sözleşme yapılamaması durumunda; BMDHS'de yer alan "Uluslararası Ulaştırımda Kullanılan Boğazlar" için öngörülen "transit geçiş rejimi"nin Türk Boğazları Bölgesi'nde uygulanması yönünde çeşitli girişimlerle karşılaşılması olasıdır (Erkek, 2006).*

Sözleşmenin feshi durumunda, ABD, İngiltere ve diğer bazı devletlerin, yeni bir sözleşme hazırlamak yerine, Türk boğazlarından ticaret ve harp gemilerinin geçişi için Türkiye'nin taraf olmadığı 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesini (BMDHS) gündeme getirebilecekleri ve sözleşmede yer alan "uluslararası ulaşım maksadıyla kullanılan boğazlardan "Transit geçiş rejimi"ni geçerli kılmak için baskı yapabilecekleri değerlendirilmektedir (Erkek, 2006).**

* Bununla beraber Montreux'nün feshi durumunda, örf ve adet hukukundan kaynaklanan ve Sözleşme'nin 1'inci maddesinde yer alan "denizden geçiş ve seyrüseferin serbestisi prensibi" uygulanmaya devam edecektir (Md. 28/2). Sözleşme'nin sona erdirilmesi ve yeni bir sözleşme yapılamaması durumunda denizden geçiş ve ulaşım özgürlüğü ilkesi geçerliliğini koruyacaktır. Diğer bir ifade ile Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin fesh edilmesi halinde toplanacak konferansta bir sonuç alınmaz ve yeni bir anlaşma yapılmazsa; Sözleşmenin Türkiye'nin lehine olan hükümleri ortadan kalkacak ve Türk Boğazları Bölgesi'nde uluslararası ulaşımda kullanılan boğazların tabi olduğu rejim uygulanacaktır. Ayrıca; Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nın Korfu Boğazı davasındaki kararında da belirttiği üzere, boğazlardan geçiş ve ulaşım serbestliği bir teamül kuralı niteliğindedir. Savaş gemisi, devlet gemisi ve ticaret gemisi ayırımı yapılmaksızın bütün gemiler bu haktan yararlanırlar. Bu nedenle, Sözleşme'nin sona erdirilmesi durumunda Türkiye'nin Boğazlardaki geçişi dilediği gibi düzenleme yetkisine sahip olacağı görüşü fevkalade yanlış bir varsayım olacaktır. Yeni bir belge yapılmaksızın Sözleşme ortadan kalkarsa, iki açık denizi birbirine bağlayan boğaz söz konusu mu değil mi, şeklinde bir fikir mücadelesi ortaya çıkacaktır. Bunun neticesinde "zararsız geçiş" veya "transit geçiş" rejimlerinden hangisinin uygulanacağı da tartışılacaktır. Eğer BMDHS'de tanımlandığı şekliyle iki açık deniz kesimini birbirine bağlayan bir boğaz olduğu fikri baskın çıkar ve "transit geçiş" rejimi uygulamaya girerse, Türk Boğazları'nda bugünkünden çok daha serbest bir geçiş rejimi uygulanacaktır. Böyle bir durumda Türkiye'nin, Boğazlardan geçişin zararsız geçiş rejimi çerçevesinde olabileceği görüşüyle ortaya çıkması gerekmezse de; günümüzde transit geçiş rejiminin örf ve adet hukuku kuralı haline gelmeye başladığı ve yaygın kabul gördüğü, bu nedenlerle de Türk Boğazları Bölgesi'nde uygulanması gerektiği şeklinde ciddi bir direnişle karşılaşabileceği düşünülmelidir.

** Bu rejimin kabul edilmesi durumunda; Montreux sözleşmesi ile ülkemizin kazandığı bütün haklar kaybedilecek, 1998 tarihli Boğazlar Tüzüğü düzenlemeleri dışında Türk Boğazları bölgesi, halen geçişleri kısıtlanan uçak gemisi ve denizaltılar da dahil yabancı savaş gemilerine tamamen açılmış olacaktır. Ayrıca, Montreux'nün kıyıdaş olmayan ülke harp gemilerine koyduğu kısıtlamaları ve özellikle 19, 20 ve 21 nci maddeler uyarınca, bir savaş hali ile savaşta Türkiye'nin taraf olması/olmaması ve kendisini savaş tehdidinde yakın hissetmesi durumunda geçişe ilişkin yetkileri, tamamen ortadan kalkacaktır.

Ağustos 2008’de Rusya Genelkurmay Başkan Yardımcısı Orgeneral Nogovitsin’in “21 günün sonunda NATO savaş gemileri Karadeniz’de kalmaya devam ederse, ilk sorumlunun Türkiye olacağını” ileri sürmüştür, ancak bunun doğru olmadığı değerlendirilmektedir. Türkiye’nin yükümlülüğü “zor kullanma” değildir, söz konusu geminin bayrak sahibi ülkeye nota vermek ve bu notayı Montrö’nün imzacı ülkelerine yaymak suretiyle, uluslararası arenada Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nde ısrarcı olduğunu göstermesi yeterlidir. 13 Eylül’den itibaren Montrö ile ilgili bir başka olay gündeme gelmiştir. Gürcistan’a “insani yardım” maksadıyla 22 Ağustos 2008’de Karadeniz’e giren ABD askeri gemisi “Mc Faul-74”, bu görevin sonrasında 1 Eylül’de Türk Boğazlarından geçerek Karadeniz’i terk etmiş, aynı gemi 13 Eylül’de yeniden Karadeniz’e çıkmıştır. Bu gelişmeyi “Montrö Paçavraya Döndü” şeklinde yorumlayanlar olmuştur. ABD’nin Karadeniz’e duyduğu ilgi de dikkate alındığında, ABD harp gemilerinin anılan denizde varlığını sürdürebilmek maksadıyla Montrö’nün tonaj sınırlaması, Karadeniz’de kalış süresi, ön bildirim gibi şartları yerine getirmek suretiyle, sözleşmenin “açıkları”ndan yararlanmaya başladıkları görülmektedir.*

Şayet NATO gemileri Karadeniz’den 21 günlük süre içinde çıkmazsa, Türkiye ne yapabilir? Türkiye, bu gemilerin ülkelerine nota vererek, “devamlı ısrarcılık” politikasıyla sözleşmenin arkasında olduğu mesajını verir. Gemilerin yerini alacak yeni gemilere, Montrö’nün gereklerini yerine getirirler dahi Boğazlardan geçişlerine izin vermez. Ancak, böylesi bir senaryoyu NATO ülkelerinin işleme koyması da mümkün değildir. Zira neticede Türkiye de bir NATO üyesidir ve böylesi bir çılgınlığın ittifakın bir ülkesine karşı yapılması akla gelebilecek son ihtimaldir.**

* Amerikan Gemileri Montrö Sözleşmesi’ni “Deliyor” mu?Doç. Dr. Celalettin Yavuz 15 Eylül 2008 <http://www.turksam.org/tr/a1488.html> Erişim Tarihi 28-12-2008

** Soğuk Savaş döneminde Sovyetler “saldırgan”, NATO ise “savunan” taraftaydı. O dönemde gücünü açık denizlere taşımak isteyen Sovyetler için Türk Boğazları ve Karadeniz, önünde aşılması gereken engellerdi. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, tıpkı İkinci dünya Harbi öncesindeki gibi, kendisini koruyan doğal savunma hatları haline geldi. Bu demektir ki, Rusya Karadeniz’de güçsüz ve bu denize muhtemel muhasımlarının (yani NATO’nun) kuvvetlerini istememektedir. Türkiye NATO gemilerini Karadeniz’den çıkarabilmek için “zor” kullanılabilir mi? Hayır kullanamaz. Bunu Rusya da bilmekte, ancak gene de Türkiye’yi bu konuya hassasiyet göstermeye yönlendirmek istemektedir.Türkiye ABD Gemilerini Karadeniz’den Çıkarabilir mi? 29 Ağustos 2008 Doç. Dr. Celalettin Yavuz<http://www.turksam.org/tr/a1468.html> Erişim Tarihi 28-12-2008

Montrö Sözleşmesi'nin yabancı bayraklı savaş gemilerine getirdiği başlıca kısıtlamalar şu şekilde sıralanabilir:

- a) Geçiş öncesinde Türkiye'ye bildirimde bulunma zorunluluğu,
- b) Toplam tonaj sınırlanması,
- c) Savaş gemilerinin türü,
- d) Denizaltıların gündüz ve su üstünden geçme zorunluluğu,
- e) Karadeniz'e kıyıdaş olmayan savaş gemilerinin Karadeniz'de kalma süresine ve toplam tonajına getirilen ayrıntılı sınırlamalar.*

ABD, açık deniz haklarını fiilen de korumak ve vurgulamak için her yıl Karadeniz'e seyir özgürlüğü (freedom of navigation) programı çerçevesinde, savaş gemilerini yollamaktadır.**

Karadeniz, AB'nin TRACECA projesinin deniz koridorunu oluşturması yanında, ABD açısından Avrupa-Asya ticaretini denetleyebilmek, enerji hatlarının yeni düğüm noktası olan Karadeniz'de enerji güvenliğini kontrolü altında tutmak, donanmasını Karadeniz'de üslendirebilmek, Rusya Federasyonu'nu güneyden ve Orta Doğu'yu kuzeyden kontrol edebilmek için önem taşımaktadır. ABD, bu nedenlerle, Karadeniz'in değişen jeopolitiği çerçevesinde Karadeniz'de askerî bir konuma sahip olmak istemektedir. Montrö Sözleşmesi ise savaş gemileri için tanınan haklarla ve getirilmiş kısıtlamalarla ABD'nin Karadeniz'de askerî konumlanmasına engel oluşturmaktadır (Kanbolat, 2006).

* Karadeniz'de en güçlü donanmaya sahip olan RF, Karadeniz'deki donanmasının toplam tonajını, 1 Temmuz 2005 bildiriminde olduğu gibi 1 Ocak 2006 itibarıyla de 73 500 ton olarak bildirmiştir. Bu bildirim esas alınarak yapılacak hesaplama neticesinde; bugün itibarıyla Karadeniz'de aynı anda bulunabilecek kıyıdaş olmayan devletlerin deniz kuvvetlerinin toplam tonajının 43 500 ton olması, tek bir devletin ise bu tonajın üçte ikisi düzeyinde, yani toplam tonajı 29 000 ton olan bir kuvvet bulundurabileceği sonucu çıkmaktadır. Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerin, sözleşmede öngörülen tonajdan yüksek bir tonajda bulunan hattıharp gemileri boğazlardan geçiş özgürlüğünden yararlanmalarına rağmen, uçak gemilerinin boğazlardan geçmesi yasaklanmıştır. Kıyıdaş devletlerin denizaltılarının ise bazı istisnai koşullarda, gündüz ve saatıtan seyrederek tek başına geçmelerine müsaade edilmiştir. Karadeniz'in değişen jeopolitiği çerçevesinde 71. yıldönümünde Montrö Boğazlar Sözleşmesi Nilüfer ORAL Hasan KANBOLAT Necmettin AKTEN Jale Nur ECE www.asam.org.tr Erişim Tarihi 15-12-2008

** W. Rolph, "Freedom of Navigation and the Black Sea Bumping Incident: How 'Innocent' Must Innocent Passage Be?", Military Law Review, Sayı 136, Kış 1992. karadeniz'in değişen jeopolitiği çerçevesinde 71. yıldönümünde Montrö Boğazlar Sözleşmesi Nilüfer Oral Hasan Kanbolat Necmettin Akten Jale Nur Ece www.asam.org.tr Erişim Tarihi 15-12-2008

Dünyada Malaka Boğazı'ndan sonra en yoğun deniz trafiğine sahip ikinci su yolu olan Türk Boğazları, yıllık bazda Panama ve Süveyş Kanalları'nda olanın dört katı, Kiel Kanalı'ndakinin de iki katı yoğunluğunda deniz trafiğine konu olmaktadır (Akten, 2003). Montrö Sözleşmesi'nin yürürlüğe girdiği 1936 yılına göre deniz trafiği günümüzde on kat artış göstermiştir (Akten, 2004).

Sınıf, tonaj ve süre sınırlaması olmaksızın yeterli güçte bir deniz kuvvetini Karadeniz'de bulundurmak isteyen kıyıdaş olmayan bir devletin önündeki tek engel Montrö Sözleşmesi'dir. Sözleşmenin 20 yıllık başlangıç yürürlük süresinin dolduğu 9 Kasım 1956'dan itibaren, her zaman akit devletlerce sona erdirilebilme imkanı mevcut olmasına rağmen, taraflardan hiçbiri bu süreci başlatmamıştır. Ayrıca, sözleşmenin yürürlüğe girmesinden başlayarak her beş yıllık dönemin sonunda akit devletlerden her biri, bir veya birkaç hükmün değiştirilmesini önerme girişiminde bulunabilir. Beş yıllık dönem için bu sürecin son işletilebileceği tarih 9 ağustos 2006 yılıdır. Bu süreç de bugüne kadar işletilmemiştir.*

Montreux sözleşmesinin değiştirilmesine yönelik taleplerin önümüzdeki dönemlerde gündeme getirilmesi ihtimalinin olduğu ve bu konudaki taleplerin özellikle 14 ve 18'inci maddelerde yer alan savaş gemisi kısıtlamalarına ilişkin olarak, Karadeniz'de kuvvet bulundurma süresi ve toplam tonajın artırılması/kısıtlamaların kaldırılması üzerinde yoğunluk kazanabileceği değerlendirilmektedir.

* Montrö sözleşmesi'nin Karadeniz Deniz Güvenliğine etkileri Ali KURUMAHMUT Karadeniz Deniz Güvenliği Sempozyumu (14 haziran 2006, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara)

V. BÜYÜK GÜÇLERİN KARADENİZ MÜCADELESİ

Batılılar 1800 yılında dünya yüzeyinin%35'ini kontrol ederken bu oran 1914 yılında dünya yüzeyinin '85'ine çıkmıştı (Akad, 2001).

Okyanusa hükmeden küresel güç ABD'nin son dönemde küresel güç olma ve bunu devamlı kılma stratejisi çerçevesinde dünyadaki neredeyse giremediği tek deniz olan Karadeniz'de etkin olma çabaları bölgede yeni bir Soğuk Savaş'ı gündeme getirmiştir.

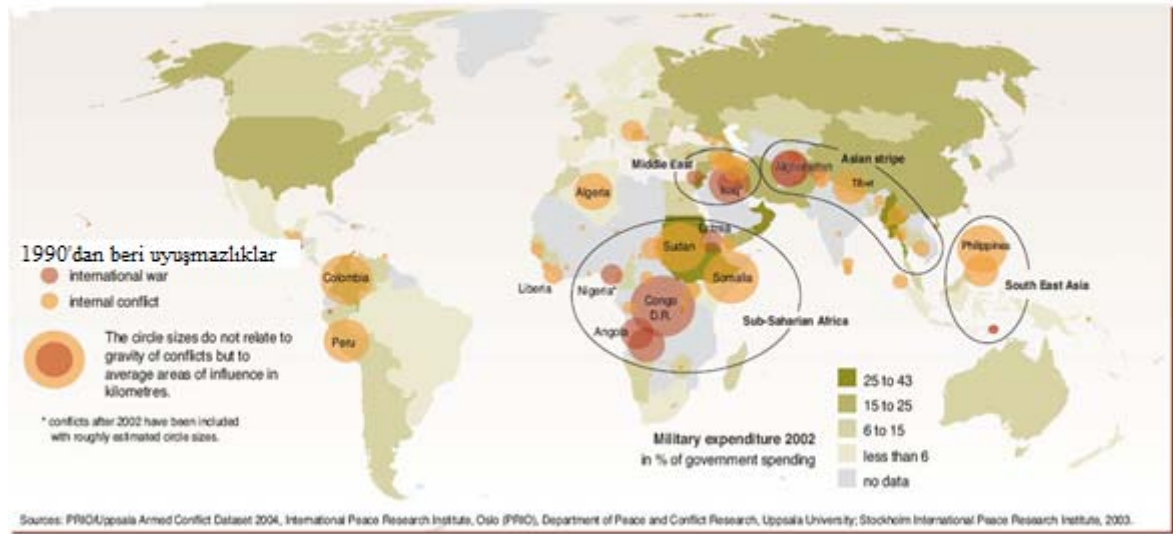
11 Eylül'den sonra küresel düzeyde dış politikasında en radikal değişimi yaşayan ülkelerden birisi de Rusya olmuştur. Terörizme karşı savaşta ABD'ye tam destek sağlamış ve Batı ile Avrasyacılık arasında bir eksene oturtulmaya çalışılan Rusya'nın yönü, 11 Eylül'den sonra Batı ile bütünleşmeye ve bu anlamda ABD ile müttefikliğe doğru çevrilmiştir. ABD ile hızlı başlayan balayı, bu ülkenin Orta Asya'da birbiri ardına askerî üsler edinmesiyle son bulmuştur.

Orta Asya'dan sonra ABD'nin Karadeniz ve Kafkasya'da da giderek ağırlığını hissettirmeye başlaması ve Gürcistan'a verdiği desteği her geçen gün arttırması, Rusya'yı bölgede oldukça rahatsız etmeye başlamıştır. Bu çerçevede Orta Asya'da Şanghay İşbirliği Örgütü'nü kuran Rusya, ABD ile rekabet etmeye başlamıştır. Zaman içerisinde bu rekabetin Karadeniz'e kayması Rusya açısından özellikle enerji nakil hatlarında stratejik önemi olan bu bölgeye verilen önemin daha da artmasına sebep olmuştur. Rusya'nın bu davranışının altında enerji kaynaklı gelirlerinin artması ile ekonomisinin rahatlaması ve elinin güçlenmesi olduğu düşünülmektedir. Rusya'nın bölgedeki önceliklerini sıralamak gerekirse politik, ekonomik, askeri hakimiyetini devam ettirmek; Karadeniz ve Kafkasya devletlerinin dış politikasını Rus

çıkartları doğrultusunda kontrol etmek ve özellikle de Türkiye, ABD ve Batının etkin olmalarını engellemektir.*

Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde, Doğu ve Batı Bloğu arasındaki görüş ayrılıklarını nispeten azaltan ve yakınlaşmayı doğuran konu, NATO ile VP'nin elinde bulunan kısa ve orta menzilli füzelerin azaltılması olurken, 7-10 Aralık 1987 tarihlerinde ABD ile SSCB arasında "Kısa ve Orta Menzilli Füzelerin Kaldırılması Anlaşmasının" imzalanması ile taraflar arasında yıllardır süregelen güvensizlik bunalımının son bulmasına yönelik adımlar da atılmaya başlanmıştır (Jafarov, 2007).

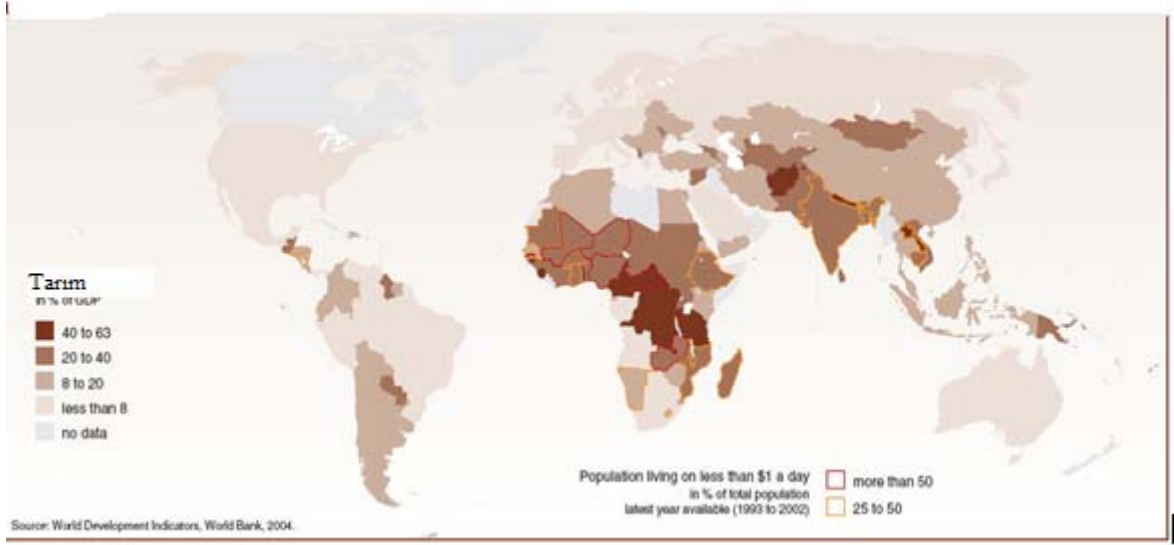
Genel olarak bakıldığında günümüz dünya gayri safi hasılasının %45'inin NATO üyelerine ve sadece %2,4'ünün ise Rusya Federasyonu'na tekabül ettiği görülmektedir (Jafarov, 2007).**

Şekil 9. Dünyanın sorunlu sahaları, (Uppsala University; 2003 Emmanuelle Bournay, UNEP/GRID-Arendal 2005 <http://maps.grida.no/go/graphic/crushed-by-war-world-conflicts>. Erişim Tarihi: 15.12.2008)

* Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması Sinan OĞAN <http://www.turksam.org/tr/a907.html> Erişim Tarihi 21-12-2008

** NATO'nun askeri masrafları ise tüm dünyada yapılan askeri masrafların %46'sını teşkil etmektedir. Bu oran Rusya Federasyonu'nun 25 katıdır. NATO silahlı kuvvetleri 6.3 milyon askerden oluşurken, Rusya Federasyonu 1,2 milyon askere sahiptir. Ayrıca, Rusya Federasyonu ABD ile yapmış olduğu anlaşma uyarınca, stratejik silahlarının sayısını anlaşmalı olarak azaltarak, 2008'e kadar 1500 nükleer füzeye düşürmeyi kabul etmiştir.

Şekil 10. Riskli Ekonomiler, fakirlik ve tarımsal bağımlılık. (2004 Emmanuelle Bournay, UNEP/GRID- Arendal2005 <http://maps.grida.no/go/graphic/economies-at-risk-disasters-poverty-and-agricultural-dependence>. Erişim Tarihi: 15.12.2008)

Şekil 9 ve 10 incelendiğinde, riskli ekonomilerin ve sorunlu sahaların dünya üzerinde aynı alanlar olduğu görülmektedir.

Soğuk Savaş sonrası girilen süreçte bölgeyi hedefleyen en önemli sorun alanlarından birisi olarak, Avrupa güvenliğinin ekonomik ve siyasi boyutlarının kesiştiği yeni bir alan olan “Enerji Güvenliği” olgusu ortaya çıkmıştır (Cornell, 2006). Soğuk Savaş sonrasında Transatlantik ittifakının iki kurumu AB ve NATO’nun Avrasya Kıta Dünyası jeostratejik bölgesinin alt jeopolitik bölgesi olan Doğu Avrupa’nın büyük bir bölümünü içine alan genişlemesi, transatlantik ittifakının güvenlik projeksiyonlarını Kuzey Almanya’daki vadilerden Kuzey Afrika, Orta Asya ve Güney Asya’ya doğru çevirmesine yol açmıştır (Kesgin, 2005). ABD, 21’inci yüzyılda dünya ekonomisi ve siyaseti açısından ve bir ölçüde kapitalist sistemin liderliği açısından, en önemli unsurlardan birisinin enerjinin sürdürülebilir boyuttaki tedariki olduğunu bilmektedir. Bu çerçevede, enerji arzında öne çıkan coğrafyalarda, enerjinin üretimi ve aktarımı açısından kilit öneme sahip ülkelerle güçlü ekonomik, siyasi ve askeri bağlar oluşturmak ABD’nin öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır.

Küresel terörün güçlenmesi ve 11 Eylül 2001’de ABD’nin kendi topraklarında maruz kaldığı terör saldırısı sonrasında, ABD’nin NATO şemsiyesi altında Afganistan’da düzenlediği askeri operasyon ve ardından BM Güvenlik Konseyi desteği olmadan, büyük ölçüde İngiltere’nin desteği ile gerçekleştirdiği Irak operasyonu, bir yönüyle küresel terörle mücadele boyutunu içeriyor olmakla birlikte, diğer yönden dünya enerji dengeleri açısından da kritik operasyonları temsil etmektedir. Çünkü, 21’inci yüzyılın ilk yarısında ABD ile küresel rekabet boyutunda mücadele edebilme gücü olan iki coğrafik alan olarak Avrupa Birliği (AB) ve Çin, enerjide dışa bağımlılıkları nedeniyle, aynı coğrafyalardaki ülkelerle yakın ilişki çabası içerisindedir. Bununla birlikte, ABD tanımlanan coğrafyada etkinliğini arttırarak, bir anlamda üretilen enerjinin “vana”sını direkt veya dolaylı bir şekilde elinde bulundurarak, AB ve Çin’in enerji tedarikini ve bir ölçüde büyüme sürecini de kontrol altında tutmayı hedeflemektedir. İran’ın son dönemde Çin’in yıllık ham petrol ihtiyacının karşılanmasında öne çıkması dikkate alındığında, İran’a yönelik baskı da anlam kazanmaktadır.

Türkiye’nin Enerji Oyunu’ndaki Stratejik Konumu ABD’nin Kafkas, Hazar, Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da enerjiye yönelik kapsamlı bir strateji yürüttüğünü gözlemleyen Rusya, hem Türkiye’yi, hem de ABD’yi köşeye sıkıştırarak hamleleri seçmektedir. Bu süreçte, Rusya’nın Güney Batı Asya ve Kafkasya coğrafyasında yeni enerji boru hatlarını engellemeyi hedefleyen ‘istikrarsızlaştırma’ stratejisi, bir diğer alanda İran’ın kısıktırılması ile sürdürülmektedir.

RF’nin dağılan SSCB coğrafyasında kontrolü sağlama ve Rus İmparatorluğunu canlandırma politikaları ABD ve Avrupa’da endişeye neden olmaktadır (Kandemir, 2008). Ancak ekonomik olarak yeterince güçlü olmayan RF’nun artık eski ideoloji kaynaklı benzeri birliği kuramayacağı değerlendirilmektedir.

Soğuk Savaş’ın aniden ve beklenenden önce bitişine ilk siyasi tepki eski 15 SSCB cumhuriyetinden 12’sinin Beyaz Rusya’nın başkenti Minsk’de 8 Aralık 1991’de kurduğu Bağımsız Devletler Topluluğu-BDT (Commonwealth of Independent States-CIS) olmuştur.

Birlik üye ülkeler arasında ortak savunma, dış politika ve gümrük birliği tesis etmiştir (Çalış, 2006).

Karadeniz'in yeni bir döneme girişinin ilk adımlarını ABD atmıştır.* (Kanbolat, 2006). ABD'nin Karadeniz'deki faaliyetleri 1997 yılında en üst zirveye ulaşmış, ancak özellikle 2001'den itibaren bir azalma göstermiştir. Bunda en büyük etkenin 11 Eylül 2001 sonrasında ABD'nin Dünya çapında başlatmış olduğu GWOT (Global War on Terrorism) hareketleri gösterilebilir. Bu tarihten itibaren Akdeniz'de Operation Active Endeavour (Etkin Çaba) ve Hint Okyanusu ile Arap Körfezinde Enduring Freedom (Sürekli Özgürlük) hareketleri başlatılmış, Homeland Security kapsamında birçok gemi görevlendirilmiştir (Erkek, 2006).

AB enerji konusunda farklı bir politikayı hayata geçirmek için çaba sarf etmektedir. AB, kaynak çeşitlendirilmesi hedefi çerçevesinde çoklu boru hatları politikası yanında, doğal gazı sıvılaştırılmış (Liquified Natural Gas (LNG)-Sıvılaştırılmış Doğal Gaz) olarak almak amacıyla terminaller inşa etmeye yönelmiştir (Kızılkaya, 2005).

2004'te NATO üyesi olan Romanya ve Bulgaristan'ın, 2007 yılı başından itibaren de AB üyelikleri gerçekleşmiştir. Bölgesel işbirliği kuruluşlarından Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT), AGİT ve Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) üyesi Romanya, 6 Aralık 2005'te birçok üssün ABD tarafından kullanılmasını kapsayan bir anlaşmayı imzalamıştır. Romanya ve Bulgaristan'la imzalanan anlaşmalar uyarınca ABD, bir bakıma Karadeniz'e girmiştir. Hava ve kara birliklerinin konuşlandırılmasını öngören bu anlaşmaların ardından ABD, aslında Karadeniz'e deniz kuvveti ile de girmek istemişti. ABD; Karadeniz'in jeostratejik konumunun ve güvenliğinin kendisi için son derece önemli olduğunu ifadeyle, Karadeniz'deki petrol tanker trafiğine ya da

* Karadeniz, 02 Mart 2006'da ABD'nin, Akdeniz'de terörizm ve KİS yayılmasını önleme mücadelesi kapsamında faaliyet gösteren NATO Aktif Çaba Operasyonu'nun (Operation Active Endeavor) görev alanının Karadeniz'e de genişletmek istemiş, Türkiye ve Rusya buna karşı çıkmıştır. Ancak, "Karadeniz Uyum Harekatı" adı altına Karadeniz'de ulusal düzeyde deniz operasyonlarını sürdüren Türkiye, Karadeniz'in terörle mücadele kapsamında bir NATO operasyonuna konu edilmesini gereksiz bulmaktadır. 03 Mart 2006 da ABD'nin Ankara Büyükelçisi Ross Wilson, Montrö Anlaşması'nın, uluslararası bir su olan Karadeniz'e askeri güç girmesi konusunda açık olduğuna dikkat çekerek, Karadeniz'in uluslararası sularında bulma haklarından yararlanmak istediklerini belirtmiştir. 16 Mart 2006 da Türkiye'nin "Karadeniz Uyum Harekatı"na Rusya Federasyonu'nun da katılmasını öngören bir protokolün imzalandığı açıklanmıştır. 2007 yılında da Ukrayna, KUH'a katılmıştır.

ana yükleme/boşaltma tesislerine yapılacak bir terör saldırısının bölge ülkelerinde bu enerji hammaddesini kullanan ülkeler kadar, ekonomik etkileri nedeniyle ABD'nin de güvenliğini etkileyeceğini iddiasıyla Karadeniz'de de donanma bulundurmak istemiştir. ABD, NATO'nun Aktif Çaba Harekatı (Operation Active Endeavour)'yla, "süreklilik kazanan bir hareketin kurumsal kimliği" ile, evvelce gerçekleşmemiş bir şekilde Karadeniz'e girmek istemiştir. Deniz güvenliği yanında, Karadeniz jeopolitiğinde etkinlik mücadelesine de sahne olan bu girişimde Karadeniz'e sahil dar diğer ülkeler ABD'yi desteklerken, Türkiye ve Rusya direnç göstermişlerdir. ABD deniz kuvvetleri yüzer unsurlarının bu üslerdeki varlığını sürdürmesi ile Montreux Boğazlar Sözleşmesi delinmiş olacaktır. Bu gelişme neticesinde; (1) Rusya güvenlik endişesiyle Karadeniz'de silahlanarak yeni bir donanma vücuda getirmek isteyebilecektir. Bu gelişme Türkiye'ye karşı Karadeniz'de yeni bir tehdit demektir (2) Muhtemel tehdit karşısında Türkiye de Karadeniz'de yüzer birlikler konuşlandırarak, BLACKSEAFOR'la kurulan Karadeniz'deki dostluk kaybolacak ve yeni bir silahlanma yarışına gidilecektir. Tüm bunlar Türkiye'nin savunma harcamalarını artıracak gibi, Karadeniz'de tesis edilen barış ortamını tehdit eder hale gelebilecektir.* Nitekim Trabzon Deniz Komutanlığı Haziran 2009 ayı itibarı ile Türkiye tarafından kurularak faaliyete başlatılmıştır.

Nisan 2008'de yapılan NATO Bükreş Zirvesi'nde de gündem NATO'nun genişletilmesiydi. Gündemde üç Balkan ülkesinin (Arnavutluk, Makedonya ve Hırvatistan) ile Ukrayna ve Gürcistan'ın üyeliği mevcuttu. Bu ülkelerden Ukrayna ve Gürcistan'ın üyeliği gerçekleşmiş olsa idi, muhtemelen ABD'nin Karadeniz'e deniz gücü ile yerleşmesi konusu tekrar gündeme gelebilirdi. Ancak Rusya bu durumu kabul etmeyeceğini kararlı bir şekilde belirtmiş, Ukrayna ve Gürcistan da NATO üyeliğine kabul edilmemiştir. ABD, Kanada, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Ukrayna ve Gürcistan'ın üyeliğini desteklerken, aralarında Fransa,

* Bu anlaşma ile ABD ilk kez eski Varşova Paketi üyesi ülkelerden birinde askeri üs kurmuştur. Böylece Romanya, ABD'nin Karadeniz'deki en önemli müttefiklerinden biri haline gelmiştir. KEİT, AGİT ve BLACKSEAFOR üyesi de olan Bulgaristan da, "Bezmer" ve "Grafignatiev" havaalanları ile "Nova Selo" askeri tesislerine ABD asker ve uçaklarının konuşlandırılmasına ve bu alanların Amerikan üssü olarak kullanılmasına izin veren anlaşmayı, 28 Nisan 2006'da Sofya'da imzalamıştır. ABD'nin Karadeniz'e Çıkma ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni Aşma Girişimleri 20 Ağustos 2008 Doç.Dr. Celalettin YAVUZ, Jeopolitik ve Harp Tarihi Uzmanı-TÜRKSAM Başkan Yardımcısı (19.8.2008) <http://www.turksam.org/tr/a1458.html> Erişim Tarihi 21-12-2008

Almanya, İngiltere, İtalya ve İspanya'nın bulunduğu NATO üyeleri kıtanın en büyük enerji sağlayıcısı Moskova'yı kızdırmamak için üyeliği kabul etmemişlerdir.

Hazar havzasındaki enerji kaynaklarının değerlendirilmesinde ve kontrolünde Rusya'nın patronluğa soyunmasına karşın, başta ABD olmak üzere, Batı da boş durmamakta, BTC ve NABUCCO boru hatları projelerine verilen destek yanında, kısaca GUAM diye bilinen Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova'yı ekonomik ve siyasi açıdan destekleyerek, Rusya'nın siyasi baskısından uzaklaştırmaya çalışmaktadırlar.

ABD ve Rusya'nın "Füze Kalkanı" konusunda anlaşmaya varamamaları üzerine, Rus Meclisi Kasım 2007 içinde Rusya'nın AKKA'dan çekilmesi gerektiğine karar vermiştir.

Karadeniz'de Rusya'nın tepkisini artıran bir diğer gelişme de, Kosova'nın 2008 yılı içinde bağımsızlığı ulaşmasıydı. Kosova, Rusya ve Sırbistan'ın şiddetli itirazlarına rağmen ABD ve AB'nin verdiği destekle 17 Şubat 2008'de Sırbistan'dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Rusya'ya rağmen yaşanan bu gelişme, aslında Gürcistan'daki gelişmelerin bir habercisi olmuştur. NATO'ya girişini sağladığı Romanya ve Bulgaristan'da askeri üsler kurarak, Karadeniz'in üstünden, altından, kuzeyinden ve güneyinden Batı'ya taşınan enerji kaynaklarının üzerinde kısmi de olsa bir kontrol sağlama girişimlerine ara vermemektedir.*

Son savaştan sonra, ABD politikasında değişme söz konusudur. Gürcistan üzerinden istediğini alamayan ABD, Ermenistan'ı da kendi yanına çekmek ve Rusya'dan uzaklaştırmak maksadıyla hamlelere başlamıştır. Türkiye-Ermenistan sınırının açılması ve ilişkilerin başlatılması hedeflenmektedir. Ancak bu politikanın uzun vadede sürdürülebilir olmayacağı değerlendirilmektedir.

Avrasya, dünya nüfusunun %75'ine, enerji kaynaklarının %75'ine ve dünyanın GSMH'sinin %60'ına sahiptir. Sonuç olarak Avrasya'nın potansiyel gücü Amerika'nın

* ABD'nin Karadeniz'e Çıkma ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni Aşma Girişimleri 20 Ağustos 2008 Doç.Dr. Celalettin YAVUZ, Jeopolitik ve Harp Tarihi Uzmanı-TÜRKSAM Başkan Yardımcısı (19.8.2008) <http://www.turksam.org/tr/a1458.html> Erişim Tarihi 21-12-2008

gücünü bile önemsiz kılmaktadır. Avrasya'ya hakim olan güç; dünyanın ekonomi açısından en üretken üç bölgesinden ikisine hükmeder, Batı Avrupa ve Doğu Asya. Ayrıca, Avrasya'da söz sahibi olan ülkenin Orta Doğu ve Afrika'yı da otomatik olarak kontrol edeceğini anlamak için haritaya şöyle bir bakmak yeterli olacaktır (Engdhal, 2008).

5.1. ABD ve NATO

NATO içerisinde ABD etkisi ve yönlendirmesi çok yüksektir, bu etki özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile kendini tanımlamada yeni arayışlara giren NATO'nun anlamlandırma/yönlendirme çabaları şeklinde ortaya çıkmaktadır.

5.1.1. ABD

1783'te, Avrupa ölçülerine göre mütevazı de olsa, yeni bir denizci devlet, denizlerde müstakil bayrak gezdirmeye başlamıştır: Birleşik Amerika (Tarakçı, 2005).^{*} Anayasa: 17 Eylül 1787, 4 Mart 1789 tarihinde yeniden düzenlenmiştir.^{**} Dünya'da ilk petrol çıkarma işlemi ABD'de 1859'da gerçekleşmiştir. Diğer ülkelerin çoğunun aksine, ABD'de toprağın sahibi toprağın altının da sahibidir dolayısıyla orada yatan petrolün de. Bugün ABD'de hala çok sayıda küçük petrol üreticisi var (yaklaşık 10.000 üretici ve 500.000 kuyu, buna karşın Orta Doğu'da sadece 3.000 kuyu) (Lacoste, 2007). ABD bir Kıta Adası olarak, müttefiklerine, ticari ortaklarına ve doğal kaynaklara deniz vasıtasıyla bağlanmaktadır. ABD nüfusunun yarısından fazlası 150 deniz mili uzunluğundaki bir kıyı şeridinde yaşamaktadır (Tarakçı, 2005). İmparatorluğun ekonomik ve mali gücünü simgeleyen Newyork'taki iki kuleye ve Washington'da imparatorluğun askeri gücünü simgeleyen Pentagon'a saldırının ardından, Eylül 2001'den bu yana dünya kuşkusuz özel koşullar altındadır (Joxe, 2002).

^{*} 1790'da nüfusu 3,9 milyon, 1800'de 5,3 milyondan ibaretti.1785'de bu yeni bayrağı taşıyan ilk gemi Maria Atlantik Cadiz açıklarında Cezayir gemileri tarafından zaptedilmiştir. ABD Cezayir donanmasıyla baş edemeyeceğini hemen anlamış ve başa çıkacak bir deniz gücü oluşturana kadar, Cezayir'le anlaşmaya varmayı daha pratik saymıştır. 5 Eylül 1795 anlaşması ile ABD, Cezayir'deki esirlerin iadesi ve gerek Atlantik'te gerekse Akdeniz'de ABD sancağı taşıyan hiçbir tekneye dokunulmaması karşılığında 642.000 altın dolar ve yılda 12.000 Türk altını (216.000 dolar) ödeyecekti. Türkçe ve 22 madde olan anlaşmaya, Başkan George Washington ve Beylerbeyi Hasan Dayı imza koymuşlardır. Böylece ABD yıllık vergiye bağlanmıştır. Bu, iki asrı geçkin ABD tarihinde, yabancı bir dille imzalanan tek anlaşma olduğu gibi, yabancı bir devlete vergi ödemeyi de kabul eden tek ABD vesikasıdır.1812'ye kadar bu vergi ödenmiştir.

^{**} <http://www.ulkeler.net/abd.htm> Erişim Tarihi: 12.11.2008

ABD deniz stratejisinin egemen unsuru “dünya okyanuslarının denetlenmesidir” (Tarakçı, 2005).^{*} 1974’lerde Senato kararı ile başlatılan Milli Okyanus Politikası Çalışması (National Ocean Policy Study) sonunda tesbit edilen, ABD’nin uzun vadeli okyanus politikasının ana unsurları; Denizlerin rekabetçi özelliği en önemli unsurdur, ABD, dünya barışının korunması ve uluslararası istikrarın sağlanması yönünde okyanus boşluklarının (alanlarının) stratejik potansiyelinden istifade etmelidir. ABD politikası, ABD’yi enerji alanında kendi kendine yeterli hale getirmek için, denizdeki bütün enerji kaynaklarına yönelmeyi içermektedir (Tarakçı, 2005).

1 Şubat 1947’de, General George Marshall’ın Dışişleri Bakanı olmasıyla, ABD’nin Sovyet Rusya’nın yayılcı eğilimlerine karşı Çevreleme (Containment) Stratejisini ortaya koyduğu görülmektedir. 1970’lerde ABD deniz üstünlüğünü kaybetmiştir. 1970’lerin sonunda Sovyet donanması 1700 gemiye yükselirken, ABD Donanması 1969’da 950 gemiden 1979’da 479 gemiye düşmüştür (Tarakçı, 2005).

“ABD’nin dünya çapında jeopolitik bir olgu olan sömürgeleştirme ile ilişkisini incelemek ilginçtir, zira çoğu kez bu sürecin içinde yer almıştır, hatta bazen çok da yakından. Günümüzde, dünyanın diğer en çok silahlanan dokuz ülkesinin toplamından %50 daha büyük bir askeri bütçeye sahip olan ABD dünya üzerinde “yumuşak” bir liderlik uygulamaktadır. Bu liderlik askeri güce olduğu kadar iktisadi ve kültürel tahakküme de dayanmaktadır.” (Lacoste, 2007).

Tablo 6. Dünyanın Merkezindeki ABD’nin Donanma Filo Mevkileri (Lacoste, 2007).

ABD Atlantik’i	ABD Pasifik’i	Hint Okyanus’u	Akdeniz	Asya Pasifik’i
1 ve 2. Filo	3 ve 4. Filo	5.Filo	6. Filo	7. Filo

Tablo 6.’da görüleceği gibi ABD, tüm okyanusları kontrol etmektedir.

^{*} ABD, Birinci Dünya Savaşına kadar Avrupa sorunlarıyla pek ilgilenmemiştir. 1848 yılında ilan edilen Monroe Doktrini: Kuzey olsun güney olsun Amerika, Amerikalıdır. Amerika Avrupa işlerine karışmayacaktır. Fakat Avrupa devletlerinin de Amerika işlerine karışmasına razı değildir, prensibine dayanıyordu. ABD’nin bu politikası tarihçiler tarafından Muhteşem Tecrit (Splendid Isolation) olarak adlandırılmıştı.

ABD, 6. Filo ile üç kıtanın (Avrupa, Asya ve Afrika) kalbine girmiş ve tüm kan dolaşımını kontrol etmektedir. ABD, 1954-1994 arasında 8 Orta Amerika ülkesine dolaylı ya da doğrudan müdahale etmiştir* (Lacoste, 2007). Antartika hariç beş kıtaya yayılan ABD üslerinin sayısı 823, 200'ün üzerindeki irili ufaklı ülkenin askeri harcamalarının toplamı ancak ABD harcamalarına denk gelmektedir** (Biçer, 2008). ABD özellikle nüfus yapısı olarak eşi benzeri olmayan bir ülkedir*** (Lacoste, 2007).

1945'ten 1990'lı yılların başına kadar, yurt dışındaki ABD askeri varlığı iki ilkeye riayet ediyordu: Düşman Sovyetler'i "Avrasya'nın doğusunda ve batısında çevrelemek - ki bu ABD jeopolitiği açısından çok önemli bir kavramdı- ve İkinci Dünya Savaşı'nın iki mağlup devleti Almanya ve Japonya'da milliyetçi hortlamaları engellemek. Avrupa bu düzeneğin tam kalbinde yer alıyordu ama komünizmin düşmesinden beri artık bu konumda değildir. Çin'in yükselmesi ve yeni İslamcı tehditlerle beraber, ABD'nin öncelikleri de değişmiştir: Avrupa'daki mevcudiyetinin Asya'ya kayacak şekilde azalması, eskiye nazaran daha küçük, siyaseten daha az görünür, dünyaya daha iyi dağılmış (Doğu Avrupa, Afrika, Orta Doğu, Orta Asya, Asya-Pasifik) ve sıcak bölgelere hızlıca güç sevketmeye imkan tanıyan üslerden oluşan bir ağı kurulması. 11 Eylül 2001 saldırılarından ve Afganistan ve Irak askeri müdahalelerinden sonra, ABD yönetimi 2004'te, Fas'tan Pakistan'a uzanan "Büyük Orta Doğu" (ya da "Geniş Orta Doğu") fikrini ortaya atmıştır, amaç bu geniş bölgede demokratikleşmeyi ve ekonomilerin liberizasyonunu gerçekleştirmek olacaktı. 21 ülke ve %30'u günlük 2 dolardan azla geçinen yaklaşık 600 milyon insan söz konusuydu (Lacoste, 2007).

* Kore Savaşı 1950-1953, Vietnam Savaşı 1964-1973, Kamboçya 1970, Libya 1986, Kuveyt 1991, Somali 1992-1998, Afganistan 1998-2001, Kosova 1999, Irak Savaşı 2003-?,

** Dünyada yıllık 1,2 trilyon dolar askeri harcamanın 587 milyar doları ABD'ye aittir. 151 ülkede toplam 510 bin 927 askeri ve sivil personeli istihdam etmek zorundadır. Tüm bu resmi üs ve tesislerin alanları hesaplandığında 120 bin 191 km. kareye denk gelmektedir.

*** Göçmenler öncelikle daha az gelişmiş Avrupa ülkelerinden değil çoktan büyük bir iktisadi gelişme göstermiş ülkelerden, özellikle Almanya'dan gelmişlerdi. 2000'de Federal Sayım Bürosu soru fişlerine Amerikalıların hangi etnik kökenden geldiğine dair bir soru eklemiştir. Nüfusun beşte dördü bu soruya cevap vermiştir: Alman kökenli olduklarını söyleyenler açık ara en kalabalık gruptu (42,8 milyon) ve 50 eyaletten 23'ünde başta geliyorlardı, ...İrlanda kökenli olduklarını söyleyenler 30 milyon, Afro-Amerikan diyenler 25 milyon, İngiliz kökenli 24 milyon, İtalyan kökenli 15,7 milyon, Fransız kökenli 8,3 milyon...Asyalı 10 milyon, Latin Amerikalı 40 milyon.

Tablo 7. Dünyadaki ABD Askeri Varlığı (İnsan Sayısı) (Lacoste, 2007).

Guantanamo (Küba)	Almanya	Mısır	Bosna ve Makedonya	Irak	Afganistan	Güney Kore	Japonya	Filipinler
1.500	74.000	1.500	5.000	138.000	10.000	41.000	40.000	1.000

Üs olarak ise: Yaklaşık olarak: 40 hava üssü, 15 deniz üssü (Lacoste, 2007).

Tablo 7.'de görüleceği üzere ABD'nin dünyanın farklı bölgelerinde askeri gücü bulunmakta olup, bu durumun kısa ve orta vadede devam edeceği beklenmektedir.

Sovyetler Birliğinin çöküşünden beri ABD'nin, Karadeniz Bölgesiyle ilgilenme sebepleri; enerji köprüsü, askeri güvenlik, terörist tehditler ve uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığıdır. ABD, Amerikan çıkarlarını ve etki güvenliğini (influence security) korumak için kapsamlı bir bölgesel politikaya ihtiyaç duymaktadır.* “ABD'nin ulusal güvenlik stratejisini küresel bir barış stratejisiyle ilgilendirmiş oluyorum...Küreselleşmenin durdurulamaz ilerleyişinin, yoluna çıkan tüm güvenlik problemlerini çözeceğine dair hülyası yüzünden 1990'larda ABD bu bağlantıyı unutmuştur. 11 Eylül 2001'de ise bunu farklı bir yoldan öğrenmiş olduk. Küreselleşmenin ve bağlantılılık sayesinde beraberinde getirdiği bütün özgürlüklerin bir koruyucuya ihtiyacı vardı. Çünkü Boşlukta ve hatta Merkez'in içinde hala ona karşı çalışan çok sayıda güç bulunuyordu.” (Barnett, 2005).**

* ABD, Ukrayna ile karşılıklı askeri bağları devam ettirmeli ve kuvvetlendirmelidir.

- Türkiye'nin, ABD'nin Romanya ve Bulgaristanda üs sahibi olmasını bir tehdit olarak algılamasını önlemek için, Türkiye'yi Romanya ve Bulgaristan ile üçlü askeri işbirliğine teşvik etmelidir.
- Bölgesel ekonomik organizasyonlarda rol almalıdır.
- BLACKSEAFOR gibi Bölgesel güvenlik yapılanmalarında ortak veya gözlemci olarak yer almalı ve bu yapılar NATO hazırlık çalışmalarına dahil edilmelidir.
- Romanya ve Bulgaristan ile sıkı işbirliği yapılmalıdır.

Gürcistan, Moldova, Romanya, Türkiye ve Ukrayna ile ikili anlaşmalarla, özellikle enerji güvenliğine ve petrol ve doğal gazın Hazar Bölgesinden Avrupa'ya naklinde altyapıyı geliştirmeye önem verilmelidir. ABD, ayrıca bölgesel serbest ticareti geliştirmek için hazırlıklara başlamalıdır. U.S. Strategy in the Black Sea Region December 13, 2006 by Ariel Cohen, Ph.D. and Conway Irwin The Heritage Foundation <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/bg1990.cfm> Erişim Tarihi 25.12.2008

** “Küreselleşme: Dünya ölçeğinde entegrasyon ve artan ticaret, sermaye, fikir ve insan akımları. 11 Eylül'e kadar ABD hükümeti küreselleşmeyi esas olarak iktisadi bir kurallar dizisi olarak tanımlama eğilimindeydi.

Barnett, 2004 yazında Pekin'deki konferansta "Irak'a ellibin kişi göndermelisiniz çünkü sonuçta oradaki petrol sizin petrolünüz olacak" demiştir (Barnett, 2005). "Ulusal İstihbarat Konseyi (NIC), aralarında herkesin bildiği CIA'nın da olduğu onbeş ayrı daireye bölünmüş olan istihbarat çevresinde bir tür "Yüksek Mahkeme" gibidir. Bağlantısızlığa son vererek boşluğu küçültmek. İki kutuplu dünyada, paylaşılmış ve bağlantısızlar kendi aralarında bağlantı kurarak boşluk bırakmamıştı. Ancak şimdilerde tek kutuplu dünyada boşluk artmıştır. Bütün Boşluk'a tek başımıza, "hürriyet ve serbestlik" getirebilecekmiş gibi yapabiliriz; fakat bu yolda ilerledikçe açığa çıkacaktır ki, (1) Merkez, sadece bir bütün olarak hareket ederse Boşluk'u küçültebilir; (2) En etkin iş bölümü, bu yolda, ABD'nin yüksek teknoloji askeri becerisini (yani Leviathan'ı) muhafaza etmesi, Çin ve Hindistan gibi, Yeni Merkez güçlerinin de, insan gücü yoğun kaynakların (Sistem Yönetici) önemli bir bölümünü sağlamasıdır." (Barnett, 2005).

Polonya, Macaristan, Makedonya hattı üzerinde ABD üsleri aracılığı ile bir sınır çekilmiş ve gelecekte Balkan bölgesinde Atlantik güçlerine karşı bir Almanya- Rusya işbirliğinin önü kesilmeye çalışılmıştır (Çeçen, 2006). ABD'nin Avrupa'da Rusya ve AB arasına, Asya'da Rusya ve Çin arasına girerek bağlantıları kopardığı-zayıflattığı görülmektedir. Amerika, Balkanlara NATO aracılığı ile yerleşirken önce Orta Balkanlarda üs kurmuş, daha sonra Karadeniz hegemonyası doğrultusunda Bulgaristan ve Romanya gibi

Fakat terörizme karşı küresel savaş sayesinde şimdi anlıyoruz ki, benzer şekilde, bir güvenlik kuralları dizisinin de açık şekilde tebliği ve dayatılması da küreselleşme için bir zorunluluk.

Leviathan: ABD ordusunun savaş gücü potansiyeli ve bildik türde hasımlara (örneğin diğer ordulara) karşı yüksek performanslı savaş birlikleri, silah sistemleri, uçakları, zırhlıları ve gemileri...Leviathan gücünün bugünün dünyasında dengi yoktur ve bu yüzden kendisini daha rahat ve daha kısa savaşların içinde bulmaktadır.

Entegre Olmayan Boşluk: Dünyanın, küresel ekonomiyle ve onun istikrarını ifade eden kural dizileriyle büyük ölçüde bağlantısız olan kısmı. Bugün itibarıyla entegre olmayan boşluk, Karayiplerden, Güney Amerika'nın And bölgesinden, Afrika'nın neredeyse tamamından, Balkanların kimi kısımlarından, Orta Asya'dan, Orta Doğu'dan ve Güneydoğu Asya'nın büyük kısmından oluşmaktadır...Bu bölgeler küreselleşmenin "ozon deliği" niteliğindedir.

Bağlantı Devletleri: Boşluk'un dış çerçevesini oluşturan-Meksika, Brezilya, Güney Afrika, Fas, Cerzayir, Yunanistan, Türkiye, Pakistan, Tayland, Malezya, Filipinler ve Endonezya gibi- ülkeler. Bunların bazıları zaten Merkez'e dahil olan ülkelerdir, geriye kalan çoğunluk da ciddi şekilde Merkez'e dahil olmaya aday ülkelerden oluşmaktadır. Bu devletler uluslararası güvenlik açısından önem arz etmektedir çünkü coğrafi olarak, teröristler için Merkez'e giriş noktası durumundadırlar. ABD'nin bu ülkelerle ilgili güvenlik politikası oldukça basittir: Güvenlik uygulamalarını mümkün olduğunca artırmalarını sağla ve bulduğun her türlü kaçamak noktasını kapat." (Barnett, 2005)

Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerde askeri üsler oluşturulma yoluna gidilmiştir. Geleceğin hegemonya kavgasında Avrasya bölgesi ile beraber Hazar ve Sibirya Havzaları öne çıkınca Atlantik güçleri Karadeniz'deki Rus egemenliğine karşı denge sağlamak istemişler ve bu nedenle Romanya ve Bulgaristan'a da askeri üsler kurmuşlardır. Rusya petrolü ve doğalgazı yeni dönemde Batı Avrupa'ya boru hatları ile taşıyacağı için enerji güvenliği doğrultusunda da ABD, NATO aracılığı ile, Avrupa ülkelerinin desteğini almış, Karadeniz'deki gücünü artırmak doğrultusunda askeri üslere öncelik vermiştir. Bulgaristan günümüzde çok ciddi bir Avrupa ve Amerika çekişmesine sahne olmakta, bir yandan AB süreci işlerken diğer yandan NATO aracılığı ile Atlantik emperyalizminin bu küçük ülkeyi her şeyi ile ele geçirme plan ve projeleri uygulanmaktadır. ABD son yıllarda Bulgaristan'da beş askeri üs kurmuştur. Bu üslerin üç tanesi Güney Bulgaristan'a yerleştirilerek bu bölgenin Türk asıllı insanların, Türkiye ile bütünleşmelerine izin vermeyecek derecede yeni bir yapılanma gündeme getirmiştir. Karadeniz hegemonyası ile beraber enerji nakil hatları ve su yolları üzerinde yeni bir denetim kurmak isteyen ABD, hem Türk hem de Bulgar devletini devre dışı bırakmak üzere Bulgaristan'a beş, Romanya'ya üç, Makedonya'ya üç adet askeri üs kurmuştur. Hazar'a ulaşabilmek için ABD'nin Karadeniz'i ele geçirmesi ya da bu iç deniz üzerine etkinlik kurması gündeme gelmiş ve bu doğrultuda operasyonlar başlamıştır. Daha önceleri Polonya ve Macaristan üzerinden Bakanlara egemen olan ABD Romanya ve Bulgaristan üzerinden de Karadeniz'e egemen olabilmenin çabası içine girmiştir. AB daha Karadeniz'e ulaşmadan ABD bu ülkelerdeki askeri yapılanma ile bu ülkelerin önünü kesmiştir (Çeçen, 2006).

11 Eylül olayları ABD'nin dış politikasında önemli değişikliklere neden olmuştur. ABD 11 Eylül'ün hemen ardından 20 Eylül'de yeni Ulusal Güvenlik Stratejisini” “Bush Doktrini” adıyla uygulamaya koymuştur. Bu doktrine göre, kendi ülkesini korumak için tehlikenin ortaya çıkmasını beklemeden erken davranma anlamına gelen ön alıcı saldırı yaklaşımı “pre-emptive strike” ABD'nin yeni eylem biçimi olarak kabul edilmiştir. Bush doktrini'nin temel hedefleri şöyle belirlenmiştir: Nükleer Silah kullanma ve rejim değiştirme de dahil olmak üzere ABD askeri gücünün önalıcı saldırı kapsamında kullanılması; Herhangi bir antlaşma veya örgütün Washington'un kararlarının sınırlandırmasını reddi, Herhangi bir stratejik rakibin ortaya çıkışını engelleme; ABD'nin küresel çıkarları bağlamında, askeri ve ekonomik siyaset bağlantısının açık bir biçimde ortaya konulması (Aydın ve Çağrı, 2006).

ABD, Afganistan'dan sonra, oluşturmak istediği yeni uluslararası düzene uymayan devletleri “şer eksenini” (axis of evil) olarak ilan etmiştir (Ünal, 2002).

Türkiye'nin bu bölgelere ABD aracılığıyla ve ABD ile birlikte girmesi, bölge bağımsızlığını kazanan ülkeler ve yeniden kendisini göstermeye çalışan gruplarla bağlantılarını geliştirmesi projesi ortaya atılmıştır. ABD Balkanlarda Almanya ve bir ölçüde Rusya, Kafkasya ve Orta Asya'da ise Rusya, İran ve Suudi Arabistan'ın etkili olmasının önünü kesmeye çalışıyordu. Kafkasya ve Balkanlar'da ABD hegemonyasına yardımcı olacak bir Türkiye'nin de değişmesi ve dışarıya farklı bir gözle bakması gerekiyordu. ABD yönetim çevrelerine yakın bir akademisyen olan John Ikenberry egemenliğin mutlak (yani ABD egemenliği) ve görelisi (yani diğer ülkelerin egemenlikleri) olarak ikiye ayrılması gerektiğini ileri sürerek, aslında var olan bir durumu açık bir cüretkarlıkla dile getirmektedir (Aydın ve Çağrı, 2006). Gücün, diğerlerinden daha fazla olması böyle bir yargıya götürmektedir. Bu sebeple BM'nin daha güçlendirilmesi ve tüm üye devletlerin eşit/dengeli söz hakkına sahip olması önem arz etmektedir.

Muhtemel sessiz ya da aktif saldırı ihtimalinin yasal teyidi, 1998'de kabul edilen ve halen resmi olarak yürürlükte bulunan “Yeni Yüzyıl için ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi” dir* (Jafarov, 2007). Bu şekilde yola çıkan gücün dünyanın farklı bölgelerinde göstermelik sebepler bulması da doğal olacaktır.

Ağustos 1997'de, NATO'nun güney kanadı başkomutanı Amerikalı amiral Joseph Lopez, Orta Asya'daki kaosun içinde yeni seferlere çıkma amaçlarını şöyle belirtiyordu: “Eğer olayları etkilemek istiyorsanız, tüm dünyada, ya da bir bölgede, ya da bir ülkede istikrarı korumak istiyorsanız, orada olmanız gerekir. ABD'de ya da yalnızca Almanya'da kalarak, Transkafkasya'daki, Gürcistan'daki, Azerbaycan'daki, Çeçenistan'daki ya da başka

* Bu stratejide ilk defa yer alan hükümlere göre yer kürenin doğal kaynaklarının tüketilmesi ve çevrenin gerilemesi yalnızca ve sadece ABD'nin ulusal güvenliği bakımından küresel afet olarak tanımlanmaktadır. Bu arada diğer devletlerin kendi doğal kaynaklarını “sınırsız olarak kullanmaları” ABD'nin ulusal çıkarlarına yönelik direkt tehdit olarak değerlendirilmektedir. Vatandaşlarının sağlık ve refahının korunması, ABD'nin hayati önem taşıyan menfaatleri arasına alındığından, işbu Strateji'de beyan edildiği üzere ABD'nin, “kararlı bir şekilde ve tek taraflı olarak” silahlı kuvvetlerini kullanma dahil olmak üzere gerektiğinde bu menfaatlerin korunması için gerekebilecek her şeyi yapmak zorunda ve yapmaya haklı olduğu savunulmuştur.

herhangi bir bölgedeki istikrarı etkileme yetisine sahip olamazsınız. Oraya gitmeniz gerekir.” (Joxe, 2002). Amerika'nın açık olarak Karadeniz'e girmek istediğinin bir ifadesidir. Orta Asya'daki petrol/gaz bölgesine hakim olarak, Güney Asya'nın yoksul bölgelerinde yaşayan milyarlarca insanın artan enerji ihtiyacını kontrol etmek/baskısına set çekmek önemlidir.

ABD Deniz Kuvvetleri, İleri Projeksiyon doktrinine göre konuşlandırılmıştır. Deniz Stratejisi Uzmanı Kongre üyesi Charles Bennentt bu doktrini şöyle açıklamaktadır: ABD, geleneksel olarak ileri stratejiye yaslanmıştır. Yani biz, denizlerdeki gemilerimizin diğer kıtalara ulaşmasını devamlı olarak sağlamaya çalışıyoruz ki, böylece, gerektiği an orada hazır bulunabilelim. Bu, potansiyel düşman, savaşı bizim sahillerimize kadar getirmeden bizim savaşı ona taşımamızdır. ABD'nin 21.yüzyıldaki Denizci Stratejisi Topyekun Milli Güvenlik Stratejisine dayanmaktadır (Tarakçı, 2005).*

Ocak 1987'de ABD başkanı Ronald Regan, kongrede, ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi hakkındaki konuşmasında şunları söylemiştir: “Deniz Üstünlüğü bize Sovyetlerin coğrafi zayıflıklarının üzerine gitme ve Sovyet çıkarlarına global bir tehdit oluşturma imkanı bahşetmektedir.” (Tarakçı, 2005). ABD'nin 1980'lerdeki deniz stratejisinin amacı genel olarak SSCB'nin deniz gücüne üstünlük sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir. ABD'nin 600 gemi programı beraberinde Aynı Anda Etki ve Yatay Tırmanma Stratejilerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Tarakçı, 2005).**

* Diplomatik ve askeri ittifaklar:40'dan fazla anlaşmadan kaynaklanan savunma koalisyonları ABD'yi bağlamaktadır.

Ticari Bağımlılık:ABD ekonomisi bugün, tarihte hiç olmadığı kadar ticari ortaklara ve taşıyıcılara bağlıdır. Son zamanlarda bu bağımlılık Pasifik'e kaymıştır.

Enerji Bağımlılığı:ABD 1947'de petrol almaya başlamıştır. Bugün %50 oranında petrolde dışa bağımlıdır. Bu bağımlılık son zamanlarda, Ortadoğu ve İran Körfezinden batı yarım küresine kaymıştır.

ABD ekonomisini ayakta tutan 8 en önemli stratejik mineralde %90 oranında dışa bağımlıdır.

** Aynı Anda Etki Stratejisi; bir anda dünyanın birden fazla yerinde (Avrupa, Doğu Asya, Ortadoğu) birbirini izleyen harekatta bulunabilme yeteneğini ifade etmekteydi. Yatay Tırmanma Stratejisi ise hasmın kuvvetlerini kendisi için kuvvet üstünlüğü sağlayacak bir bölgeye çekme uygulamasını anlatmaktaydı. Soğuk Savaş döneminde ABD Deniz Stratejisi, Avrupanın kanatlarındaki NATO müttefiklerinin (Türkiye ve Norveç) savunmalarının planlamasında anahtar rol oynamıştır.

1992 yılında yayınlanan ABD Deniz Kuvvetlerinin Forward From the Sea adlı dokümanda, ABD'nin varlığının dayandırıldığı global stratejinin çekirdeğini, denizlerin ve deniz kuvvetlerinin teşkil ettiğini görmekteyiz (Tarakçı, 2005).*

1995 yılından itibaren ABD'nin, daha önce uyguladığı “Domino Teorisi”ne benzer bir strateji izlediğini görmekteyiz (Tarakçı, 2005).** Bu stratejinin günümüzde Karadeniz'deki uygulaması; Romanya, Bulgaristan ile üs anlaşmalarının yapılmış olması, Gürcistan ile olan ilişkilerin çok gelişmiş olması şeklinde ortaya çıkmıştır. 1991'den bu yana bütün denizler ABD Deniz Gücünün üstünlüğüne ve kontrolüne bırakılmıştır (Tarakçı, 2005).

Soğuk Savaşın sona ermesinin en önemli politik sonuçlarından birisi kendi iç mekanizmasıyla başlı başına bir denetim aracı olarak fonksiyon gören bu stratejik dengenin ortadan kalkmasıdır. Avrasya kıta gücünün çözülerek geri hatlara doğru çekilmesi, boşaltılan alanlara komşu bölge güçleri ve bölge içi küçük güç merkezleri için ciddi bir manevra alanı doğurmuştur. ABD'nin bu boşluk alanlarını doldurmaya yönelmesi stratejik bir monopolün ortaya çıkmasına ve ABD'nin eskiden olduğu gibi bir kutbun merkezi bir gücü olmaktan

* Adı geçen dokümanda şunlar yer almaktadır.

“ABD'nin hayati derecedeki ekonomik, politik ve askeri menfaatleri tamamen global tabiattadır.

Bir çok bakımdan, bu menfaatlerin çoğunluğu okyanus ötesinde yer almakta ve bölgesel güçlerle ilişki içinde bulunmaktadır.

Bu strateji, dünya deniz yollarında devamlı kuvvet bulundurmaya gerektirmektedir. Bu nedenle, deniz kuvvetleri Atlantik, Akdeniz, Pasifik, Hint Okyanusu, Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Karayip denizinde kuvvet bulundurmaktadır.

Dış politikamızın vazgeçilmez ve alternatifi olmayan bir enstrümanı olan deniz kuvvetlerimiz, caydırıcılığı sağlayıcı güçte olmalıdır.

Milli Güvenlik Stratejimizin, Deniz Stratejisi ayağı;

Denizden karaya güç nakli, Deniz Kontrol ve deniz üstünlüğü, Stratejik Caydırıcılık, Stratejik Kuvvet Nakli, İleride Varlık gösterme”

görevlerine dayanmaktadır. ABD'nin bugün, süper güç ve dünya lideri olmasını tamamen rakipsiz deniz gücüne borçludur.

** Eksen ülkeler (Pivotal States) stratejisi olarak adlandırılan bu stratejiye göre “Eksen Ülke” nin;

1. Önemli bir coğrafi mevkide olması,
2. Sürekli bir ekonomik gelişme göstermesi ve istikrarlı olması,
3. Gelişmekte olan bir Pazar olması,
4. Geniş bir nüfusa sahip olması

gerekmektedir. Halihazır eksen ülkeler Meksika, Brezilya, Cezayir, Mısır, Güney Afrika, Pakistan, Hindistan ve Endonezya olarak tespit edilmiştir. Eksen Ülke özelliklerine ve bunların coğrafi konumlarına dikkat edildiğinde;

1. Hepsinin kıyı devletleri olduğu, yani denizden güç uygulamasına ve kontrolüne imkan verdikleri,
2. Önemli deniz ticaret yolları üzerinde buldukları,
3. Kritik boğaz ve geçit alanlarını kontrol ettikleri

görülmektedir.

çıkarak, küresel bunalım alanlarına müdahil olma kapasitesine sahip yegane denetleyici güç olarak tebarüz etmesine yol açmıştır (Davutoğlu, 2001). ABD, Balkanlar ve Hazar Bölgesine yerleşerek, Rusya'nın güneye, AB'nin doğuya genişlemesinin önüne set çekmiştir. Hatta Orta Asya bölgesine yerleşerek Çin'in ve Hindistan'ın kuzeye çıkmalarını engellemiştir. Sonuç olarak, Akdeniz'den girmiş Orta Asyanın içerilerine kadar ilerlemiştir. ABD, bu harekatta Sun Tzu'nun dediği gibi “düşmanın lojistiğiyle “ beslenerek, görünürde “enerji” görünmezde ülkelerin tüm kaynaklarını kullanmaya yönelik adımlar atmaktadır.

Dünyayı kontrol edebilmek için özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında oluşmaya başlayan ve teori olarak kabul edilen Kara Hakimiyet, Deniz Hakimiyet, Hava Hakimiyet, Uzay Hakimiyet ve Kenar Kuşak Hakimiyet teorilerini müteakip, endüstride ve teknolojiye hızlı gelişme sonucunda enerjiye duyulan ihtiyaç gittikçe artmaya başlamıştır. Özellikle gelişmiş ülkeler, kullanılmakta olan enerjinin esasını teşkil eden petrol ve doğal gazla bağımlı hale gelmişlerdir. Bu bağımlılık, dünyayı kontrol edebilme ve oluşmakta olan yeni düzeni kendi istekleri istikametinde şekillendirebilme arzusunda olan ABD'de, yeni bir stratejik anlayışın doğmasına sebep teşkil etmiştir. Bu yeni stratejik anlayış “enerjiyi kontrol edebilen ülkenin dünyayı kontrol edebileceği” düşüncesine dayanmaktadır. ABD, bu stratejik anlayış çerçevesinde, bir taraftan terörle mücadele ederek tehdidi bertaraf edebilmek, diğer taraftan da enerjinin ve intikal yollarının bulunduğu, Kuzey Afrika, Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkasya ile beş deniz havzası olarak bilinen Hazar Havzası, Basra Körfezi, Kızıldeniz, Doğu Akdeniz, Karadeniz gibi stratejik bölgeleri kontrol ederek dünyayı kontrol edebilmek ve yeni dünya düzenini kendi arzusu yönünde oluşturabilmek maksadıyla projeler geliştirmiştir. *

Karadeniz Havzası'nın önemi gittikçe artmaktadır. Karadeniz, Hazar Havzası ve Orta Asya petrol ve gazının Batı pazarlarına intikal yolu üzerinde olup enerjinin kontrolünde etkin bir bölgedir. Ayrıca son zamanlarda Karadeniz'de tespit edilen petrol rezervleri bölgenin

* Bu projelerden en kapsamlısı, önceleri Büyük Ortadoğu Projesi, daha sonra da Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi adıyla anılan projedir. Bu projenin hudutları kesin olarak belirtilmemekte ise de izlenen yol haritasından Kuzey Afrika, Ortadoğu, Türkiye, Güney Kafkasya ve Orta Asya bölgesini kapsadığı ve Fas'dan Çin'e kadar uzandığı anlaşılmaktadır. ABD'nin 11 Eylül olayından sonra dört yıl arayla yayınlamış olduğu son iki ulusal güvenlik stratejisindeki ana fikrin, tehdidi daha ortaya çıkmadan etkisiz hale getirmek ve dünyada kendisinin kontrol edebileceği bir düzenin oluşmasına imkan sağlamak olduğu bilinmektedir. ABD Karadeniz Planındaki Israrından Neden Vazgeçti? E.Tümgeneral Armağan KULOĞLU 09/06/2006 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=562 Erişim Tarihi: 29-11-2008

enerji konusundaki önemini daha da arttırmıştır. Karadeniz, Kafkasya'yı doğrudan kontrol edebilecek bir konumda bulunmaktadır. ABD'nin kontrolünde olması halinde, gücünü Kafkasya ve Orta Asya'ya aktarma imkanı yaratmaktadır. Bu özellikleriyle Rusya'yı bölgede sınırlayan ve güneyden çevreleyen niteliklere sahiptir. 11 Eylül 2001'deki terörist saldırının ardından ABD'nin, NATO'nun yeni stratejisi kapsamında terörle mücadelede bu örgütü de kullanmaya başladığı görülmektedir. NATO'nun alan dışında hareket etme anlayışı da dahil olmak üzere Afganistan'dan başlayan bu yöntemin diğer bölgelerde de sürdürüleceği anlaşılmaktadır.*

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye'ye yapılan ekonomik ve askeri yardımlarla başlayan Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesi, 1950 Kore Savaşı ve 1952'de Türkiye'nin NATO'ya katılımıyla taçlanmıştır. Fakat 1960 Johnson Mektubu, 1970'lerdeki Haşhaş Krizi ve Türkiye'nin 1974'de Kıbrıs'a müdahalesinden sonra gelen ABD silah ambargosu Türk-ABD ilişkilerini olumsuz etkilemiştir (Aydın ve Çağrı, 2006).

ABD, Doğu Akdeniz'de NATO bünyesinde oluşturulan Aktif Çaba Operasyonu görev alanının Karadeniz'i de kapsayacak şekilde genişletilmesi için resmi olmayan bir planı 2005 yılı içinde ortaya koymuştur. ABD bu planı, Karadeniz'in güvenliğinin önemli olduğu gerekçesiyle Akdeniz'de olduğu gibi terörle ve suçlarla mücadele maksadıyla önerdiğini ifade etmektedir. Karadeniz'de buna benzer bir yapının bulunmasına ve bu yapıya yeni NATO üyeleri Bulgaristan ve Romanya'nın da katılması imkanı bulunmasına rağmen ABD'nin böyle bir teşebbüste bulunmasının, ifade edilen maksadın dışında tamamen Karadeniz'i doğrudan kontrol altına almak olduğu değerlendirilmektedir. ABD'nin Karadeniz'i doğrudan kontrol altına alması ona, Ukrayna'yla olan ilişkinin perçinleşmesi, Gürcistan'daki Abhazya ve Osetya gibi problemlere doğrudan müdahale fırsatı yakalaması,

* Bu düşünceden hareketle ABD, Türkiye, İngiltere, İtalya, Almanya, Yunanistan, Norveç, Danimarka, İspanya, Portekiz ve Hollanda donanmalarından tahsis edilen gemilerden oluşan NATO gücü, Doğu Akdeniz'de teröre ve suçlara karşı mücadele amacıyla 2001 yılından beri Aktif Çaba veya Etkin Çaba (Active Endeavour) operasyonunu icra etmektedir. Genelde aynı maksatla, 2001 yılında, Karadeniz'e sahildar ülkeler tarafından, Karadeniz'de görev yapmak üzere Karadeniz İşbirliği Görev Grubu (Blackseaför) sözleşmesi imzalanmıştır. 2004 tarihinden itibaren bu sözleşmeye uygun kuvvet Karadeniz Uyum Harekatı (Black Sea Harmony) adı altında faaliyet göstermektedir. Ancak şimdilik bu faaliyete Türkiye ve Rusya'nın yanı sıra Ukrayna da kısmen katılmaktadır.ABD Karadeniz Planındaki Israrından Neden Vazgeçti? E.Tümgeneral Armağan KULOĞLU 09/06/2006 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=562 Erişim Tarihi: 29-11-2008

Azerbaycan'la olan ilişkiyi güçlendirmesi, Ermenistan'daki etkinliğini arttırması, Hazar Havzası ve Orta Asya'daki etkinliğini kolaylaştırması, bu bölgedeki doğal enerji kaynakları üzerinde kontrol sağlaması, Orta Asya, Hazar Havzası ve Rusya'nın enerji intikal yolunun kontrolü ve dolayısıyla bölgedeki Rusya'nın etkisinin kırılması imkanlarını yaratacaktır.*

ABD'nin bu girişimini, Karadeniz'e kıyısı olan Bulgaristan, Romanya, Ukrayna ve Gürcistan desteklemekte, Türkiye ve Rusya ise karşı çıkmaktadır. Bulgaristan ve Romanya yeni NATO üyeleridir. Her iki ülke, bu üyeliklerini ABD desteğiyle kazandıklarını ve bunu ona borçlu olduklarını, AB üyelik sürecinde de ABD'nin katkısı olduğunu kabul etmektedir. Ukrayna ve Gürcistan ise NATO'ya üye olmak istemekte ve bunun için ABD'nin desteğini aramaktadır. Bu nedenlerle bu dört ülke ABD tarafında yer almaktadır. Rusya ise, kendi etki alanı olarak gördüğü Güney Kafkasya ile toprakları içinde bulunan Kuzey Kafkasya'da ABD'nin ve NATO'nun etkili konuma gelmesini arzu etmemekte, egemenliğinin güneyden de sınırlanmasına engel olmaya çalışmaktadır. Türkiye ise, böyle bir planın gerçekleşmesinin, Türkiye'nin kuruluş anlaşması olan Lozan'ın tamamlayıcısı niteliğindeki Montrö Boğazlar Sözleşmesinin ihlali anlamına geldiği ve dolayısıyla bir egemenlik kaygısı taşıdığı gerekçesiyle istememektedir. Türkiye ile ABD arasında ve zaman zaman da ilgili ülkelerin müdahil olduğu, ABD'nin uygulanmasını arzu ettiği Aktif Çaba Operasyonu isimli NATO planına ilişkin müzakereler bir yıla yakın bir süre devam etmiştir. Müzakerelerde Türkiye, Montrö'yle egemenlik haklarını korumak, Rusya ise ABD'nin Karadeniz vasıtasıyla etki alanını sınırlamasına imkan vermemek için ABD, NATO ve ABD tarafında yer alan Karadeniz'e sahilدار ülkelere karşı bir tutum sergilemiştir.**

* Aslında ABD'de bu düşüncenin, "Harvard Karadeniz Güvenlik Programı" adı altında 2001 yılından beri Harvard Üniversitesi tarafından yürütülmekte olan çalışmayla ortaya konduğu ve o zamandan beri uygulamaya geçirilmesi için fırsat yaratılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. ABD'nin 2003 yılında, Irak'a yapacağı müdahaleden önce Türkiye'yle yaptığı müzakerelerde Irak müdahalesiyle yakın bir ilişkisi olmamasına rağmen Karadeniz'de Trabzon Limanında bir üs istemesinin altında yatan düşüncenin de aynı maksadı taşıdığı bir gerçektir. ABD Karadeniz Planındaki Israrından Neden Vazgeçti? E.Tümgeneral Armağan KULOĞLU 09/06/2006 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=562 Erişim Tarihi: 29-11-2008

** ABD'nin NATO gücü olan Aktif Çaba Operasyonu'nu Karadeniz'i de kapsayacak şekilde genişletmesi, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin ihlali, dolayısıyla Türkiye'nin egemenlik haklarının kısıtlanması anlamına gelmektedir. Türkiye Montrö Rejimi ile Karadeniz'in güvenliğini bağdaştırmak istemektedir. Bu maksatla öncülük ettiği ve halen devam eden Karadeniz İşbirliği Görev Grubu tarafından icra edilen Karadeniz Uyum Harekatı, Aktif Çaba Operasyonu'yla aynı maksada yönelik ve güvenlikle ilgili bir endişeye mahal vermeyecek tarzda sürdürülmektedir. ABD Karadeniz Planındaki Israrından Neden Vazgeçti? E.Tümgeneral Armağan KULOĞLU 09/06/2006 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=562 Erişim Tarihi: 29-11-2008

11 Eylül sonrasında ABD küresel üstünlüğünü sürdürme gayretlerini terörle küresel savaş anlayışına dayandırmış; yeni süreçte izlenecek yol haritasının esaslarını belirlemek amacı ile 2002 yılı Eylül ayında ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi yayınlanmış ve bu strateji belgesi, temel esasları değişmemekle birlikte 2006 yılı Mart ayında tadil edilmiştir.*

AB'nin KİB açılımı ile ABD'nin Karadeniz politikasının karşılaştırmalı ele alınması gerekmektedir. Çünkü AB ve ABD'nin bölge politikalarının birbirini tamamlayıcı özelliğinin gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Örneğin, AB ve ABD'nin Hazar'a yönelik enerji politikalarının paralelliğini aynen Karadeniz'e ilişkin politikalarda da görmek mümkündür. Nitekim Karadeniz'e kıyıdaş olan Romanya ve Bulgaristan'ın 2004 yılında NATO üyesi olurken 2007'de de AB üyesi olmaları, AB-ABD dış politikaları arasındaki tamamlayıcı niteliğe işaret etmektedir. NATO'nun 2004'te Romanya ve Bulgaristan'ı ittifaka dâhil etmesinin, Karadeniz'e çıkma eğilimlerinin bir uzantısı olarak gerçekleştiğini söylemek doğru olacaktır. Aynı şekilde AB'nin 2007'de bu ülkeleri Birliğe üye olarak kabul etmesiyle Karadeniz'e komşu olması ve bugün KİB inisiyatifini ortaya koyması beklenmedik bir gelişme olarak değil, hatta gecikmiş bir girişim olarak değerlendirilebilir. ABD'nin NATO üzerinden Karadeniz'e açılma stratejisi, özellikle Romanya, Bulgaristan, Ukrayna ve Gürcistan tarafından kuvvetle desteklenmektedir. Bunda bu ülkelerin Karadeniz'de Rusya'nın hâkim konumuna karşı ABD'nin dengeleyici olarak yer alması isteği etkili olmaktadır.**

ABD hegemonyasının dünyada tek giremediği alan olan Karadeniz, tarihsel olarak da kapalı bir iç denizdir. ABD'nin 2004–2005 yıllarındaki NATO üzerinden Karadeniz'e çıkma

* 2002 Yılında Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin yayımlanmasından sonra bu büyük stratejinin temel esaslarına göre ve bu büyük stratejiyi desteklemek amacı ile değişik alt stratejiler de yayınlanarak uygulama alanına koyulmuştur. Bu stratejilerden biri de 7 Temmuz 2007 tarihinde, "Halkla İlişkiler ve Stratejik İletişim İçin ABD Ulusal Stratejisi" başlığı ile yayınlanan psikolojik hareket stratejisi olmuştur. Psikolojik hareket stratejisinde öncelikle, ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin esasını oluşturan şu ulusal hedefler hatırlatılıyor; İnsan haysiyetinin gereği olan değerleri savunmak, teröre karşı ittifakları güçlendirmek, bölgesel çatışmaların yayılmasını önlemek, kitle imha silahlarından kaynaklanan tehditleri önlemek, küresel ekonomik büyümeyi cesaretlendirmek, kalkınma çemberini genişletmek, diğer küresel güç merkezleri ile işbirliği yapmak, 21. yüzyılın sorunlarını ve fırsatlarını karşılamak için Amerikan ulusal güvenlik kurumlarını yeniden yapılandırmak. Karadeniz İçin Birlik Önerisi: AB'nin Bölünmüşlük Krizine Bir Adım Daha Sinem KAYA Muharrem EKŞİ 16 Temmuz 2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1531 Erişim Tarihi: 25.12.2008

** Karadeniz İçin Birlik Önerisi: AB'nin Bölünmüşlük Krizine Bir Adım Daha Sinem KAYA Muharrem EKŞİ 16 Temmuz 2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1531 Erişim Tarihi: 25.12.2008

eğilimlerinden vazgeçmediği, şimdi de AB'nin KİB açılımıyla yakından bağlantılı olduğu ileri sürülebilir. Hatta, bu sefer ABD'nin AB üzerinden Karadeniz'e çıkma planları yaptığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, ABD ve AB'nin Karadeniz'e açılma planları, Soğuk Savaş dönemindeki gibi Rusya'yı çevreleme stratejisinin bir parçası olarak görülse de, 11 Eylül sonrası değişen parametreler çerçevesinde ABD'nin bölgesel politikalar yerine küresel açılımları benimsediğini söylemek mümkündür. Kısaca, ABD ve AB'nin politikaları Karadeniz'de de görüldüğü gibi birbiriyle koordineli ve eşgüdüm içerisinde birbirini tamamlamaktadır. Ukrayna'nın izleyeceği politika da Karadeniz'e ilişkin stratejilerde kritik öneme sahiptir. Özellikle, Karadeniz'deki Rus donanmasının üssü olan Kırım Sivastopol limanının kiralama süresinin sonuna (2017) yaklaşmaktadır. Bu nedenle, Ukrayna üzerinde Rusya ile Batı arasında bir nüfuz mücadelesi yaşanmasının olabileceği, Kırım'ın ise 'savaş nedeni'' yaratabileceği söylenebilir. Kısaca, Ukrayna'nın nasıl bir politika izleyeceği, ülke içerisindeki Doğu-Batı ayrımı nedeniyle belirsizliğini korumaktadır. Bunların dışında Bulgaristan, Romanya ve Gürcistan'ın ABD ve AB'nin Karadeniz açılımlarını destekleyen politikalar izleyeceği ortadadır.*

ABD'nin tek taraflı hegemonik üstünlük arayışı, ters etki yapmakta ve Rusya ile ilişkilerin gerginleşmesine yol açmaktadır.** Anlaşmazlık konularını teşkil eden dönüm noktaları mevcuttur.*** Bu gelişmeler, ABD'nin enerji gelirleri sayesinde yeniden toparlanan

* Karadeniz İçin Birlik Önerisi: AB'nin Bölünmüşlük Krizine Bir Adım Daha Sinem KAYA Muharrem EKŞİ 16 Temmuz 2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1531 Erişim Tarihi: 25.12.2008

** Bush doktrininde tek taraflı ön-alma/ön-alıcı vuruş ve önleyici savaş stratejileri geliştirilmiştir. Bu bağlamda, tek taraflı yaklaşım, mutlak ABD hegemonyasının ve mutlak kontrole dayanan neo-emperyal bir güvenlik anlayışını (ABD hegemonyasının askeri-güvenlik aracı olan NATO bunun açık bir göstergesidir) ifade etmektedir. ABD'nin uluslararası Ceza Mahkemesinden tek taraflı çekilişi, Kyoto Protokolünü reddetmesi, AKKA anlaşmasını NATO üyeleri imzalamazken Rusya'nın imzalamasını talep etmesi ve Irak'ı işgali, ABD'nin tek taraflı yaklaşımlarına örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte, ABD, diğer güçleri kontrol altında tutmayı amaçlayan NPT (Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması) , START (Stratejik Silah İndirimi Anlaşmaları) anlaşmaları gibi çok taraflı mekanizmaları kullanmayı da ihmal etmemektedir. ABD-Rusya İlişkilerinde Tek Taraflılık ve Çok Taraflılık Yaklaşımları, Muharrem EKŞİ 22 Nisan 2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1440 Erişim Tarihi: 25.12.2008

*** - 1995 ve 1999 tarihlerinde NATO'nun BM'den izin almadan Yugoslavya'ya müdahale etmesi ve bombalaması; Dayton Anlaşması ile Rus barış güçlerinin bölgede konuşlandırılması,
- Kritik bir dönemeç olarak, 1997 tarihinde NATO'nun genişleme kararı ve Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan'a ittifaka katılım daveti ve 1999'da katılmaları,
- Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya katılımının teşvik edilmesi ve katılma ihtimallerinin artması,
- Romanya ve Bulgaristan'daki ABD'nin askeri varlığı,
- NATO'nun Kollektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (CSTO) ile resmi ilişkileri başlatmaması,
- Füze kalkını projesi.

ve bağımsız politika izlemeye başlayan Rusya'yı çevreleme stratejisi olarak yorumlanabilir. Rusya, NATO'nun Baltık, Karadeniz, Kafkaslarda genişlemesini kendi arka bahçesine (hinterland) müdahale olarak algılamaktadır.* ABD küresel üstünlüğünün temel sağlayıcısı ve kontrol mekanizması olan deniz stratejisinin birçok yeteneği mevcuttur.**

Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler güçlü dostluk, ortaklık ve İttifak bağlarına dayanmaktadır. Ortak gündeme ilişkin tüm konularda yakın istişarelerin önemi, Türk-Amerikan işbirliğini daha ileriye götürmek amacıyla 5 Temmuz 2006 tarihinde kabul edilen Ortak Vizyon ve Yapılandırılmış Diyalog Belgesi'nde de ifadesini bulmuştur. Bahse konu belge, iki müttefik ülkenin geniş bir yelpazeye yayılan çeşitli ortak ilgi alanlarında ikili işbirliğini yapısal bir diyalog mekanizması çerçevesinde daha da geliştirmek hususunda ortaya koydukları karşılıklı taahhüdün bir göstergesidir.***

Tek süper güç olma özelliğinin tehlikeye düşmesine, ekonomisinin krize girmesine karşın; ABD bu konularda birçok önlemler almıştır.****

* Uluslararası Sistemde Paradigma Değişimi Olasılığı: Füzeler Kalkamı Projesi ve ABD-Rusya İlişkileri, Muharrem EKŞİ 16 Ocak 2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1326 Erişim Tarihi: 25.12.2008

**

- İleride Varlık Gösterme (Forward Presence)
- Deniz Kontrolü (Sea Control)
- Güç Nakli (Power Projection)
- Deniz Güvenliği (Maritime Security)
- Caydırıcılık (Deterrence)
- İnsani Yardım (Humanitarian Assistance/Dissaster Response)
- Terörizme Karşı Koyma (Counted Terrorism)
- Deniz Aşırı Harekat (Expeditionary Warfare)
- Entegre Hava ve Füzeler Savunma (Integrated Air and Missile Defence)
- Güvenlik İş Birliği (Security Cooperation)
- Vatan Savunması (Homeland Defence)

11 Uçak Gemisi, 70 Denizaltı Gemisi, 110 Suüstü Muharip gemisi, Küresel ölçekli müttefikler ile birlikte "1000 gemilik donanma" oluşturma konseptinden "Küresel Deniz Ortaklığı-Global Maritime Partnership" geçti. ABD, küresel güvenliğin Deniz Güvenliğine bağlı olduğuna inanmaktadır.

*** <http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa> Erişim Tarihi 23.01.2009

**** ABD ekonomisinin dayanaklarını ve boyutlarını, dünya için ne anlama geldiği ile birlikte incelendiği zaman, sıkıntının çerçevesini ve dünyaya olan etkilerini daha rahat ortaya konulabilir. Dünya ticaretinin yüzde 60'ından fazlası dolarla yapılmaktadır. Dünyadaki toplam dış ticaretin %15'i, üretimin ise %30'u bu ülkenin elindedir. Küresel finans piyasalarındaki ağırlığı ise ticaretinin dört, üretimdekinin iki katıdır. Doların diğer bir gücü de uluslararası rezerv para olarak kullanılmasıdır. Dünyada herkes dolar karşılığında istediği mal ve hizmeti satın alabilmektedir. ABD yine tek başına dünyadaki altın miktarının %30 una sahiptir. Financial Times'ın 500 dünya

IMF’de belirleyici oyun tek başına yüzde 17’sine, Dünya Bankası’ndaysa yüzde 16’sına sahiptir. * ABD’nin isteği dışında bir kişinin bu kurumlara başkan olması pek mümkün değildir. Dünya Ticaret Örgütü de dahil ABD’nin çıkarlarına gem vuracak bir karar çıkması ise neredeyse imkansız görünmektedir.

ABD’nin bütün dünyada üs edinirken öngördüğü ilkeler temelde askeri gücün ve kullanılan ileri kontrol konumundaki askeri üssün konuşlandırılmasının optimizasyonu esasına dayanmaktadır. Buna göre, stratejik hava ve deniz güçleri gerektiğinde bu üslerin imkanlarından faydalanırken kendi sınırlı olanaklarının uzaklık nedeniyle ortaya çıkarabileceği sakıncaları telafi edebilmelidir. Bu bağlamda; Ana Operasyon Üsleri, İleri Operasyon Noktaları ve Müşterek Güvenlik Mevkileri şeklinde üç ana üs ve ikmal merkezi anlayışı mevcuttur. Ayrıca bunları destekleyen Ön Konuşlu Noktalar ve Nakliye Hatları Tesisleri gibi yardımcı destek üsleri de vardır.**

şirketi sıralamasında 169 ABD şirketi vardır ve bunların piyasa değeri 9.6 trilyon dolara ulaşmış durumdadır. ABD’nin milli gelirininin 14 trilyon doları aşmasının yanında kendisinden sonra gelen ilk dört büyük ekonominin toplamına eşit olması bile ABD ekonomisinin gücünü ortaya koymaktadır. ABD hem dünyadaki en büyük doğrudan yabancı sermaye yatırımcısı hem de en büyük doğrudan yabancı sermaye yatırımı alıcısı olması bakımından da rakipsiz görünmektedir. Tüm bunların yanı sıra ABD, dünyada buğday ve diğer tahıl ürünlerinde, sanayi üretiminde, patent haklarında, bilgisayar yazılımında, AR-GE çalışmalarında, turizmde ve enerjide de lider konumda bulunmaktadır. Başka bir deyişle birçok önemli sektörde dünya tekelidir. Dünyanın en büyük iletişim şirketlerinin yaklaşık yarısı ABD’lidir. Sinema filmleri ve televizyon programlarının da yüzde yetmiş ABD kaynaklıdır. Kendisinden sonra gelen üç ülkenin toplam payının üç katıdır. İnternet dilinin ve dünyanın ortak dilinin İngilizce olması, ABD’li şirketlere muazzam fayda sağlamaktadır. Bilişim ve görsel eğlence dünyasını tekelinde tutması ABD’nin ekonomik gücüne güç katmaktadır. Dahası bu durumun kısa ve uzun vadede kolay kolay değişeceği de öngörülmemektedir. Tek hegemonik güç olmanın getirdiği maliyetin ve ağırlığın farkında olan ABD, gerekli önlemleri almaktan geri kalmamıştır. ABD bu bağlamda dünya üzerinde ekonomik hegemonyasını ekonomik ve sosyal uluslararası kuruluşlar ile kurumsallaştırırken, en stratejik noktalara ve tepe yönetimlerine kendi istediği kişileri atamıştır. Bkz. ABD’nin Ekonomik Kriz Stratejisi / Mustafa Kemal ŞEN – ekonomi araştırmaları masası Eklenme Tarihi : 11.08.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1362&sayfa=2> Erişim Tarihi 15.12.2008

* ABD’nin Ekonomik Kriz Stratejisi / Mustafa Kemal ŞEN – ekonomi araştırmaları masası Eklenme Tarihi : 11.08.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1362&sayfa=2> Erişim Tarihi 15.12.2008

** Bunlar genel olarak; Ana Operasyon Üsleri; Almanya’daki Ramstein ve Spangdahlem Hava Üsleri, İspanya’daki Rota Deniz Üssü, İtalya’daki Vicenza 173ncü Hava İndirme Tugayı Üssü, Napoli ABD Akdeniz Merkez Komutanlığı, Aviano’daki hava üssü, Japonya’daki Kadena-Okinawa Hava ve Yokosuka Deniz üsleri, Güney Kore’deki Camp Humphreys üssüdür. Bu üslerin organizasyon açısından konsolidasyonu ve birden çok güç tarafından kullanımının sağlanması esası realize edilmiştir.

İleri Operasyon Noktaları: Bu mevkiler Ana Operasyon Üslerini desteklemek amacıyla Batı Afrika’dan, Güney Asya, Pasifik Okyanusu ve And Dağları’na uzanan istikrarsız kuşakta tesis edilmişlerdir. Bu üsler minimum Amerikan personeliyle işletilir. Aktif görev kuvvetlerinin destek ve ikmali için kurulmuşlardır. Bunlara örnek; Bosna’daki Kartal Üssü, Kosova’daki Camp Bonsteel, Türkiye’deki İncirlik, Umman’daki

Çin'in de özellikle Orta Asya'da stratejik konuşlanmada söz sahibi olmak istediği ve giderek ağırlığını koyduğu gözlemlenmektedir. Bu ülkelere üs vererek oyuna katılan ülkelerin bu noktadaki stratejileri ise bilhassa Orta Asya ülkeleri açısından, sürdürülebilir bir denge ve dolayısıyla korunma sağlamaktır. Bu bağlamda yine özellikle ekonomik, askeri destek ve yardım sağlamanın yanı sıra terörle mücadelede de dayanışma gereksinimleri bu ülkeleri söz konusu büyük aktörlerle işbirliğine zorlamaktadır.*

Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın dağılması, bu dağılma sonrası batıdan doğuya doğru genişlemeye devam eden AB ve NATO'nun Karadeniz'e kadar genişlemesi ve Karadeniz'i kapsayacak şekilde Güney Kafkasya'yı da ("Dublin'den Bakü'ye") içine alarak genişlemeyi tamamlamak isteği vardır. ABD Karadeniz, ABD'nin Orta Doğu (özellikle Irak) ve Orta Asya'ya (özellikle Afganistan) açılımı için stratejik bir konumdur. Özellikle, Orta Asya'da bulunan ABD askeri varlığı ile ulaşımının sağlanması ihtiyacı, Karadeniz'i ABD için önemli hale getirmiştir. ABD uçaklarının Avrupa'dan Orta Asya'ya ve Afganistan'a gitmek için kullandığı hava koridoru, Karadeniz'den geçmektedir. ABD Orta Asya'daki askeri üslerini Rusya Federasyonu, Çin yada İran üzerinden besleyemeyeceği için Pakistan-Afganistan veya Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan koridorunu kullanmak zorundadır. Her iki bölgenin de istikrarsız karakteri düşünüldüğünde, ABD sadece tek bir koridora bağımlı olmaktan kaçınmaktadır. Böylece, daha önce "Doğu-Batı Enerji Koridoru" olarak literatürümüze giren 14 koridor, bu defa "Karadeniz Güvenlik Koridoru" olarak uluslar arası siyasette yerini almıştır. ABD'nin olası bir İran harekatı ve Avrupa-Atlantik dünyası dışında kalan Beyaz Rusya ile Rusya Federasyonu'nun askeri hareketlerini kontrol

Tumrait ve Masirah üsleri ve Cibuti'deki Monier üsleridir. Bu üslerdeki personel ve güçler dönüşümlü olarak konuşlandırılır ve genelde bölgesel ve ikili eğitim çalışmalarına odaklanmışlardır.

ABD'nin halen dünyanın 130 ülkesinde çeşitli kademe ve potansiyelde görev yapan askeri gücü mevcuttur. Bu gücü oluşturan askeri personel miktarı ise yaklaşık 250.000 civarındadır ve buna Almanya, İtalya, İngiltere ve Japonya'daki sürekli üslerdeki askerler eklendiğinde dünya üzerinde ABD üslerinde konuşlanmış asker sayısı 350.000'i bulur. Halen 37 aktif savaşçı ABD tugayından 10'nun Irak'ta, 1'nin Güney Kore'de ve yine 1'nin de Afganistan'da konuşlandığı bilinmektedir. Benzer bir şekilde Milli Muhafız Teşkilatının toplam 39 tugayından 3'ü Irak'ta, 1'i Afganistan'da, 1'i de Kosova'da konuşlanmıştır. Amerikan Donanmasının da yaklaşık 33 bin askerinin dünyanın çeşitli yerlerinde konuşlandırıldığı bilinmektedir.

* Avrasya Satrancında Askeri Üsler / Ali KÜLEBİ - TUSAM –Eklenme Tarihi : 04.02.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1183&sayfa=11> Erişim Tarihi 20.12.2008

altında tutmak için, Karadeniz'i "askeri üs, radar istasyonları ve casus uçakları ile izleme merkezi" olarak değerlendirmek istemesidir (Kanbolat, 2006).

TBMD (Theatre Ballistic Missile Defence) kapsamında Avrupa ana kıtasına karşı İran başta olmak üzere Bölgeden gelebilecek uzun menzilli balistik füzeleri Karadeniz'e konuşlandıracağı gemilerindeki Uzun menzilli SAM (Surface Air Missile) füzeleri ile Avrupa'ya tehdit teşkil etmeden Karadeniz üzerinde engellemektir. İran'dan bir savaş durumunda Avrupa ana kıtasına atılacak füzelerin rotası yatay uçuş nedeniyle Karadeniz üzerinden olacaktır. Böyle bir durumda füze kalkanının ilk oluşturulacağı bölge Karadeniz olacaktır. ABD Soğuk Savaş süresince tehdit olarak algılanan SSCB'ye karşı askeri yapılanmasını bugünkü tehdit algılamasına uydurmaya çalışmaktadır. ABD'ye göre bugün karşılaşılan sorunlar geçmişe göre farklıdır ve bu yeniden yapılanmasını gerekli kılmaktadır.* (Alkan, 2006).

Enerji yollarının kontrolü ve boru hatları politikası özelinde, ABD zaman içinde bu hedeflerini daha da netleştirici çalışmalar yapmıştır. ABD Milli Güvenlik Kurulu danışmanı başkanlığında çeşitli ilgili kurumların başkan yardımcılarında oluşan bir komite (The Deputies Committee)'nin hazırladığı rapora göre bu daha somuta indirgenmiş hedefler şöyledir: Azerbaycan ve diğer Hazar'a komşu yeni ve egemen devletlerin bağımsızlığının güçlendirilmesi ve Rusya'nın bunlar üzerindeki geleneksel olarak varolan etkisinin azaltılması; Azerbaycan ve diğer merkezi Asya Devletleri'nin bu işbirliği programı çerçevesinde Batı'ya bağlılığının ve geleneksel ABD müttefiki Türkiye ile olan işbirliğinin artırılması, (otoriter Rusya veya kökten dinci İran'ın etkilerine girmelerinin önlenmesi); Basra Körfezi'nde olan bağımlılığın azaltılması ve dünya enerji kaynaklarının çeşitliliğinin artırılması; ABD'nin İran'a karşı uyguladığı izolasyon politikasının bir devamı olarak

* ABD Romanya ile 6 Aralık 2006 günü Mihail Kogalniceanu hava üssü, Babadağ, Smardan ve Cindu ordu eğitim üslerinin kiralanması ile ilgili olarak anlaşma imzalamıştır Bulgaristan'daki söz konusu üsler ise, Bezmer ve Graf Ignatievo hava üsleri ve Novo Selo ordu eğitim ve depolama üssüdür. ABD'nin askeri yapılanmasını doğuya kaydırması için Almanya'nın Heidelberg, Wiesbaden, Grafenwohr ve Würzburg bölgelerindeki tesislerde bulunan Amerikan askerlerini bu bölgelere kaydırması gerekmektedir. Öte yandan, ABD'nin, NATO içindeki öncü rolünü kaybedebileceği endişesiyle Avrupa'daki birliklerinin sayısında büyük çapta azaltmaya gitmek istememektedir.

İran'ın bölgedeki ekonomik çıkarlardan istifade etmesinin önlenmesi; ABD şirketlerinin Hazar Havzası'ndaki çıkarlarının geliştirilmesidir (Kutluk, 2003).

Soğuk Savaş süresince devam eden jeopolitik rekabet hala devam etmekte ve bu jeopolitik rekabette ABD'nin Doğu Avrupa'dan başlayan bir hat ile Karadeniz, Güney Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri ile Mackinder'in kalpgahını yeniden canlandırmak istediği değerlendirilmektedir. Karadeniz'de bu kalpgahın merkezinde yeni dünya düzenine geçişte önemli bir coğrafyada yer almaktadır. Bu perspektifte ABD'nin Karadeniz'e yönelik politikasını özelleştirecek olursak bu politikanın gerçekleştirilmesinde Karadeniz, ABD'nin küresel hedeflerine ulaşmasında önemli bir geçiş güzergahıdır. Bu geçiş güzergahı, Orta Asya, Ortadoğu ve RF'i kontrol etmek açısından jeostratejik öneme sahip iken, Hazar Havzası enerji nakil hatlarının Batı'ya aktarılması açısından jeoekonomik öneme sahiptir. Bu kapsamda ABD, bölgenin yeniden RF etkisi altına girmemesi için Avrupa ve Atlantik güvenlik mimarisini Karadeniz'e uzatmak istemekte enerji nakil hatlarının Batı'ya aktarılmasında RF'nin sınırları haricinden geçen yolları tercih etmektedir (Erkek, 2006). ABD için Karadeniz ve çevresi, küresel politikasının Avrasya bölümünün önemli bir halkasını oluşturmaktadır. ABD için Karadeniz'in önemi bölgenin tekrardan RF'in kontrolü altına girmemesi ve Ortadoğu ile Orta Asya'nın kontrolü ve geleceği açısından önem taşımaktadır. Karadeniz Bölgesi, yüzyıllar boyunca Ortadoğu'ya girişin kapısı olmuştur. Bölgedeki demokrasinin sınırları Suriye'ye, Irak'a, İran'a ve Hazar Havzası kıyılarına ulaşmaktadır. 1 Mart 2003 tarihinde Türkiye'nin inisiyatifiyle ABD Ortadoğu'nun kuzey sınırlarına erişiminde büyük bir eksiklik hissetmiştir. 19'uncu yüzyıldaki her Avrupalı güç, kim Karadeniz'i kontrol ederse en önemli yer olan Ortadoğu'yu kontrol edebileceğini anlamıştır. Bu kapsamda eğer Ortadoğu'da demokratikleşme sürecinin başarıya ulaşılması isteniyorsa, Karadeniz Bölgesi'nde demokratik, refah ve güvenli bir yapı kurulması ön koşuldur (Jackson, 2005). ABD'nin Karadeniz Bölgesi ile ilgilenmeden Balkanlar, Orta Doğu ve Merkezi Asya'yı kontrol etmesinin ve Kafkasya ve Hazar bölgelerinde etkili bir aktör olabilmesinin imkansız olduğu gittikçe aşikar olmaktadır (Dubovyk, 2003).

AB ülkeleri, enerjinin arz güvenliği riskini en aza indirebilmek amacıyla yıllık doğal gaz tüketimlerinin % 20'si kadar bir miktarı depolama imkanı yaratmışlardır. AB

ülkelerinin üyesi olduğu Uluslararası Enerji Ajansı, bu bağlamda, 148 petrol alanında da depolama kabiliyeti yaratılmasını savunmaktadır. ABD ise stratejik petrol rezervleri adı verilen rezervler (500 - 550 milyon varil) ile yaklaşık 90 günlük petrol ihtiyacını yer altındaki tuz madenlerinde depolamaktadır.*

Karadeniz’de ABD’nin istediği ve/ya isteyebileceği deniz üsleri kısa vadede Türkiye (Trabzon) ve Romanya ile Bulgaristan üsleridir. Ancak orta ve uzun vadede ABD’nin istediği üs şu an Rus üslerini barındıran Ukrayna’ya ait olan Sevastopol üsüdür. ABD’nin Ankara Büyükelçisi Ross Wilson, Karadeniz’de ABD’nin de hakkı olduğunu savunurken, “Montrö Antlaşması oldukça açıktır, biz de Karadeniz’in uluslararası sularda bulunmasından kaynaklanan haklarımızdan yararlanmak istiyoruz” denmiştir.**

Enerji Amerika’nın önemli bir yumuşak karnıdır, bağımlılığı giderek artacaktır. 2030 yılında petrol ihtiyacının 2/3’ünü dışarıdan ithal etmek durumundadır. Son dönemde yükselen petrol fiyatları, Amerika’nın problemlili olduğu ülkelerin kendilerini daha güçlü hissetmelerine neden olmuştur (Koç, 2006).

Önemli noktalardan biri, Amerika potansiyel rakiplerini içine “penetre” etmiş durumdadır. Yerel elitler, her yerde olmasa da, birçok ülkede Amerika’ya sempatiyle bakmaktadır. Amerika’nın “soft power” denilen yumuşak gücü, yani Amerika’nın bilgi, fikirler, değerler, kurumlar ve süreçleri domine etmesi, diğer ülkelere onlar için neyin doğru olduğunu bir anlamda empoze etmesi, büyük ölçüde dünya siyasetinin onun koyduğu düzen içinde yürümesi, Amerika’ya ekstra güç katmaktadır. Çin-Amerika ilişkisinin geleceğiyle ilgili düşünürken hep dikkate almamız gereken bir husus, Çin’den Amerika’ya yapılan

* “ABD petrol üzerindeki hassasiyetini fiiliyata dönerken muhtemel krizleri de gözeterek Stratejik Petrol Rezervi (Strategic Petroleum Reserve SPR) oluşturmuştur. SPR’nin kurulma fikri 1970’li yılların başına kadar gitmektedir. ABD bu yıllarda ortaya çıkan petrol piyasalarının karşılaştığı ve karşılaşılabileceği muhtemel dengesizliklere karşı başkan Ford’un yönetiminde 1975 yılında Enerji Politikası ve Koruma Hareketi (Energy Policy and Conservation Act, EPCA) metnini imzalayarak yürürlüğe geçirmiştir. Bu çerçevede 1 milyar varillik bir petrol rezervi, SPR’nin Meksika Körfezi, Texas ve Louisiana’da kurulan depolarda muhafaza edilerek oluşturulmasına başlanmıştır. Bu planın hedefi 1 milyar varil olsa da, stoklama kaplarının toplam kapasitesi 700 milyon varildir.” BİLGİN, Mert ,Avrasya Enerji Savaşları, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, ISBN: 975-255-023-1

** Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması Sinan OĞAN <http://www.turksam.org/tr/a907.html> Erişim Tarihi: 21.12.2008

ihracatın yarısının Amerikalı şirketler tarafından yapılıyor olmasıdır. Bu ikili ilişki önümüzdeki dönemde dünyanın belki de en önemli ilişkisi olacaktır. Çin'in Amerika için önemine bakıldığında, Amerika'nın açıklarını ucuza finanse etmesinden kaynaklandığını görülmektedir (Koç, 2006). Deniz gücünde en önemli unsur, sayısı ikiye katlanan bağımsız deniz darbe gücüdür. Uçak Gemisi Darbe Grubu'nun sayısı da 11'e çıkarılmıştır. 6 uçak gemisi 90 gün içerisinde darbe gücünü bir okyanustan diğer bir okyanusa intikal ettirmekte ve yığınaklanma sağlanmaktadır. Uçak gemisi darbe filolarının yüzde 60'ı Pasifik'e doğru kaydırılmaktadır. Bu, 2023 yılında Çin'e verilen önemin bir işaretidir (Küçüköglü, 2006).

Kısa vadede Birleşik Devletler, Avrasya haritasındaki yaygın jeopolitik çoğulculuğu pekiştirmeli ve devamlılığını sağlamalıdır. Bu strateji, politik hamlelere ve diplomatik manipülasyonlara olanak sağlayacak ve Amerika'nın üstünlüğüne meydan okuyacak düşman grupların ya da devletlerin oluşmasını engelleyecektir (Enghdal, 2008). Bölge, büyük güçler için cazibe merkezi olmaya devam edecektir.

RF'in başlattığı, 1990 Soğuk Savaş döneminden beri Washington'un desteklediği, tehlikeli NATO genişlemesini yavaşlatmaya dair bir süreçtir. Nisan'daki NATO zirvesinde, aralarında Almanya ve Fransa'nın da bulunduğu ondan fazla ülkenin sürpriz reddine dek, olaylar Amerika'nın planladığı gibi gelişseydi; Gürcistan bugün, Ukrayna ile birlikte NATO'ya giriş sürecinin içerisinde bulunacaktı. Bu, Rusya'nın askeri ve ekonomik kuşatmasına kapı açmış olurdu. Eğer Birleşik Devletler, Füze savunmalarını Rusya sınırlarına konuşlandırır ve Rusya'nın da bu şekil bir savunma sistemi olmazsa; ABD, 3. Dünya Savaşını kazanmış demektir ve Rusya'yı kayıtsız şartsız teslim alabilme, bağımsız devletlere ayırma, tamamen silahsızlandırma gibi güçlere sahip olacaktır (Enghdal, 2008). ABD, dünyanın her bölgesinde olduğu gibi, Karadeniz Bölgesinde de niyetlerini gerçekleştirmek maksadıyla faaliyetlerine devam edecektir.

5.1.2. NATO

AB'nin, Sovyetlerin geri çekilmesinden yararlanarak bıraktığı boşluğu doğuya doğru genişleterek doldurmak istemesine, Atlantik güçleri NATO'yu devreye sokarak karşılık vermek istemişlerdir. Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinin AB'ye tam üye olmalarından önce

ABD öncülüğünde Çek Cumhuriyeti'nin Başkenti olan Prag'da bir NATO zirvesi yapılarak Doğu Avrupa ve Balkan ülkeleri önce NATO'ya üye yapılmışlar ve böylece NATO üzerinden Atlantik insiyatifi Balkanlarda Avrupa ve Rusya'ya karşı öne çıkarılmıştır. Soğuk savaş döneminde bir savunma örgütü olan NATO yeni dönemde Atlantik emperyalizminin küresel hegemonyaya soyunması nedeniyle müdahale kuruluşu biçimine dönüştürülmüştür (Çeçen, 2006). İki kutuplu dünyada VP'nin çökmesinin ardından gelişen süreçte NATO'nun geleceğinin belirsizleşmesi, varlığını hakkında tartışmalara neden olmuştur. Bir savunma örgütü olan NATO'nun 1995 tarihinde Bosna-Hersek ve 1999'da Yugoslavya müdahalesi, örgütün yapısal dönüşümünü sağlamıştır. Böylece NATO, geleceği hakkındaki tartışmalara son vermiş ve eski Sovyet ülkelerinin ittifaka dâhil edildiği bir genişleme süreci içine girmiştir. SSCB'nin dağılmasının üzerinden çok fazla geçmeden yine aynı büyük ülkeler (Rusya, Çin, İran) ABD ile ideolojik düzeyde olmasa bile jeopolitik düzeyde mücadeleye devam etmekte. Ancak bugün bu ülkeler kendilerini çevreleyen tampon-sınır ülkelerin ABD hegemonyasına girmesine karşı mücadele etmektedirler ve bu mücadele enerji havzalarında ve bu enerjinin iletim yollarında sürmektedir. 1. Dünya savaşının çizdiği yapay sınırlar ve ondan önce sürekli bir devlet olamayan topraklar üzerinde etnik kimlik oluşturma çalışmaları devam etmektedir.

ABD, NATO'yu, Amerikan gücünün Avrupa'nın çok ötesine, özellikle Asya'ya doğru sevk edilmesinin araçlarından biri olarak görmektedir. Ukrayna'nın hatta Rusya'nın üyelikleri düşünülmektedir, bunun NATO'nun işlevini temelden değiştireceği ve Batı Avrupa ve Kuzey Atlantik'te barış ve güvenliği sağlayacağı hesaplanmaktadır* (Lacoste, 2007). NATO'nun ana hedefi, dünya hegemonyasının kurulması olarak net bir şekilde saptanırken, bu ana hedeften türeyen tüm tali hedef ve görevler de bu hedefe bağlı kılınmıştır (Jafarov, 2007). Ancak esas itibarıyla, New York'taki ikiz kulelere yapılan saldırılar köklü bir şekilde NATO'nun tehditlere yönelik savunma anlayışında değişikliklere yol açmış ve 21 Kasım 2002 tarihli Prag Zirvesi ile NATO üyesi devletler, ihtiyaç duydukları her yere hedeflerini gerçekleştirmek için zaman ve mesafe olmaksızın operasyon yapabilme ve askeri kuvvet gönderebilme olanağına

* ABD tek taraflılığına dair büyük tartışmalara bulaşmadan, Atlantik'in her iki yakasında NATO misyonları ve çalışma biçimlerine dair çok sayıda soru sorulmaktadır. Fransa da dahil olmak üzere çok sayıda Avrupa ülkesi, askeri komutanın, (özellikle Akdeniz Cephesinde) paylaşılmasını istiyor; ama ABD bunu her zaman reddetmiştir.

sahip olmuşlardır (Jafarov, 2007). 12 Eylül 2001 tarihinde NATO'nun kolektif savunmaya ilişkin 5. maddenin işletilmesi kararını ilk kez alması, İttifakın terörizm gibi yeni tehditler karşısında harekete geçme kararlılığının açık bir göstergesidir. İleride NATO'nun da küreselleşeceği ve tüm dünyayı kapsayan bir güvenlik örgütü olacağı düşünülebilir. Ancak bu çapta büyüme, ABD ve diğer büyük devletlerin hedefleri açısından uygun olmayabilir. Bu sebeple, büyüme yavaş olacaktır.

NATO'nun en önemli görevlerinden biri olarak krizlerin önlenmesi ve çözümlenmesini belirlemiştir (Jafarov, 2007). NATO'nun üye ülkeler dışına müdahaleleri: Bosna 1992, Kosova 1999, Makedonya 2004, Afganistan 2003, Irak 2004, Darfur (Sudan) 2005 (Lacoste, 2007). Bu müdahalelerin bir kısmı BM kararına dayanmış, ancak bir kısmı da NATO'nun kendi inisiyatifi ile yürütülmüştür.

5.1.2.1. NATO'nun dönüşümü

1. Barış İçin Ortaklık Programına katılan devletler itibariyle coğrafi dönüşüm (yaklaşık 20 devlet),
2. Orta Asya Devletleriyle işbirliği çerçevesinde coğrafi dönüşüm,
3. Akdeniz Diyalogu çerçevesinde coğrafi dönüşüm,
4. Ukrayna ile ilişkiler çerçevesinde coğrafi dönüşüm,
5. Karadeniz ve Hazar Denizi Bölgesi itibariyle coğrafi dönüşüm (Jafarov, 2007).

27 Mayıs 1997 tarihinde Paris'te "Kuzey Atlantik Paktı ile Rusya Federasyonu Arasında Karşılıklı İlişkiler, İşbirliği ve Güvenlik Hakkında Temel Anlaşma" imzalanmıştır (Jafarov, 2007). 1,2,4 ve 5 numaralı maddeler Karadeniz Bölgesine yönelik olup, NATO'nun dolayısıyla ABD'nin bölgeye olan ilgisini açıkça göstermektedir.

İstatistiklere bakıldığında da ittifakın 1990'lı yıllarda sahip olduğu özel operasyon amaçlı kuvvetlerin asker sayısının 92 ülkede 38 bin askerden, 2006 verileri itibarı ile 143 ülkede 47 bin askere çıktığı görülmektedir (Jafarov, 2007). Avrupa topraklarındaki hava

üsleri ve askeri birliklerde ABD'nin 150 nükleer füzesi bulunmaktadır (Jafarov, 2007). BM'in yaptırıcı gücü olarak NATO ön plana geçmiştir, Kosova ve 1. Irak Savaşı bunun örneğidir.

NATO'nun genişlemesi ve yeni Güney'in istikrarsızlığı, genel olarak sonuca bağlamak için, iki varsayımın daima korunması gerekmektedir:

1. İmparatorluk açısından, Amerika'nın büyük bir çıkarı olmadıkça hiçbir yerel ittifaka girilmemelidir. Amerika'nın büyük çıkarları da küresel, yani ulus-aşırıdır. Dolayısıyla uluslar arası ittifak diye bir şey artık yoktur.
2. Balkanlaştırılmış-Lübnanlaştırılmış alanlarda, Amerika'nın büyük ekonomik çıkarları, bölgedeki ulus devletlerin çıkarlarının üstünde bir örgütlenme düzeyinde yer almaktadır. Balkanlaşma ise, alt düzeydeki ulus devletler ölçeğinin güvenlik çıkarlarının ifade edilmesini ve bastırılmasını teşvik etmektedir, dolayısıyla, bu düzeyde, imparatorluğun tek gerçek politik teması, kimlik taleplerinin askeri olarak bastırılması düzeyinde yer alır* (Joxe, 2002).

5.1.2.2. NATO'nun Enerji Güvenliği Yaklaşımı

Doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya katılımı ve enerji jeopolitiğindeki gelişmeler, örgütün gündemine enerji güvenliğinin de girmesine yol açmıştır. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ortaya çıkan güvenlik kavramı ve algılamalarındaki paradigma değişimi, uluslararası ilişkilerde enerji merkezli güvenlik anlayışını da içermektedir. Bu anlayışın bir sonucu olarak ABD, küresel güvenlik bağlamında enerji güvenliğini NATO'nun gündemine taşımış ve enerji güvenliği 21. yüzyılda uluslararası politikanın en önemli gündem konularından biri haline gelmiştir. Bu bağlamda Şubat 2006 tarihinde 42. Münih Güvenlik Politikası Konferansında enerji güvenliği meselesi bir gündem maddesi olarak tartışmaya açılmıştır. Burada NATO Genel Sekreteri, enerji güvenliğini bir güvenlik konusu olarak NATO'nun ilgi alanına dâhil etmesi gerektiğini vurgulamış, NATO'nun deniz ulaşımında jandarmalık rolü oynayacağını ifade etmiştir. Aynı ay içerisinde Prag Enerji Güvenliği Teknolojisi Forumunda enerji güvenliği konusu ağırlıklı olarak tartışılmış, Konferans başkanı Rosner, enerji güvenliğini sağlamak için NATO ve AB arasında Avrupa-Atlantik Ortaklık

* Örnek durum: Türk etken Makedonya'da Sinkiang'a kadar baskındır; Dicle ve Fırat'ın suyu dolayısıyla Suriye ve Irak üzerinde baskındır. Yine de, Türklerle ittifak, Türk-ulus devletiyle, diliyle, Müslümanlığıyla ve suyuyla bir ittifak değildir; tek organik ittifak yeri ordudur. (Joxe, 2002)

Konseyi dışında yeni bir enerji ittifakının kurulmasını önermiştir. Özellikle Polonya gelecek enerji krizlerine karşı NATO'nun bir enerji ittifakı olmasını teklif etmiş ve 'hepimiz birimiz için, birimiz hepimiz için' prensibi çerçevesinde hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır. ABD'deki yeni muhafazakârlar (Neo-Con'lar) da NATO'nun enerji güvenliğini güvenlik konseptine dâhil etmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır.*

Kasım 2006 NATO Riga Zirvesinde ise, enerji güvenliği daha önce olmadığı kadar ağırlıklı olarak tartışılmıştır. Neticede, yayımlanan Riga bildirgesinin 45. maddesinde NATO'nun sorumluluğu enerji altyapı güvenliğini desteklediği vurgusundan öteye gitmemiştir. Fakat, resmi olarak ilk defa NATO belgelerine giren enerji güvenliğinin önümüzdeki süreçte NATO'nun güvenlik konseptine dâhil edileceği düşünülmektedir. Son olarak 19–20 Temmuz 2007 tarihindeki NATO Savunma Kolejinin düzenlediği "Enerji Güvenliğinin Sağlanması" konferansında NATO'nun olası enerji güvenliği tanımlaması ve potansiyel rolü tartışılmış, enerji güvenliği, üretici, tüketici ve transit ülkeler açısından değerlendirilmiştir.

NATO'nun enerji güvenliğindeki potansiyel rolleri şu şekilde değerlendirilebilir:

- Askeri-güvenlik hizmeti verme, deniz ulaşımında güvenliği sağlama,
- Kaçakçılığı önlemek için operasyonel faaliyetlerde bulunma,
- Enerji altyapı-üretim tesisleri ve boru hatları muhafazası,
- Siyasi diyalog ve diplomatik angajmanlık bağlamında; küresel enerji tedarikçileri, tüketici, transit ülkeler, BM, AB ve UAEK gibi uluslararası organizasyonlar arasında koordinasyonu sağlama ve ilişkileri geliştirme,
- Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi ve ikili ilişkiler çerçevesinde oluşturulacak işbirliği forumlarına katkı sağlama.**

* NATO'nun Enerji Güvenliği Yaklaşımı, Muharrem EKŞİ, 30 Ocak 2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1340, Erişim Tarihi: 12.11.2008

** Enerji güvenliğinin NATO konseptine dâhil olması, birtakım problemleri de ortaya çıkaracaktır. Enerji üretici ülkelere, OPEC ve Rusya'ya karşı bir tedbir olarak görülecektir. Ayrıca, böyle bir gelişme AB içinde de ayrışmalara, AB-NATO veya AB-ABD ilişkilerinde kırılmalara veya yakınlaşmaya sebep olabilecektir. Fakat, en önemli problem, güvenlik ikilemi sorununun ortaya çıkması ihtimalidir. Güvenlik ikilemi (security dilemma) yaklaşımı; enerji güvenliğinin NATO kapsamında ve uluslararası platformda güvenlik konusu haline getirilmesinin karşı taraf için şüphe uyandıracak bir tehdit algılamasına yol açacağını ortaya koymaktadır. Aynen silahlanma yarışındaki gibi enerji güvenliğinin de karşılıklı güvensizlik ortamına yol açacağı ve tarafları tekeli,

NATO'nun eski Sovyet ülkelerini ittifaka katmasıyla birlikte, enerji güvenliği ile ilgilenmek zorunda kaldığı görülmektedir. Bu ülkelerin enerji açısından Rusya'ya bağımlı olmaları ve NATO'nun bir güvenlik örgütü konumuna gelmesi ittifak üyelerini koruma işlevi, NATO'yu enerji güvenliği ile de ilgilenmek mecburiyetinde bırakmıştır. Ayrıca NATO'nun 'Barış İçin Ortaklık' (BİO) projesi kapsamında Avrasya (Karadeniz, Hazar, Kafkasya, Orta Asya) enerji kaynaklarına açılım politikası, enerji güvenliğini yeni bir genişleme stratejisi olarak benimsediğini göstermektedir.

NATO'nun bu yaklaşımının, ABD dış politikasının bir yansıması olduğu, ancak bu durumun da güvenlik ikilemi yaratarak OPEC ve Rusya ile ilişkilerde bir kırılma noktası teşkil edebileceği, bloklaşmaya neden olabileceği veya işbirliğine yol açabileceği söylenebilir. Bu çerçevede NATO'nun enerji güvenliği yaklaşımının sadece başlangıç ve tartışma aşamasında olduğu; henüz belirlenmiş bir enerji güvenliği politikasının olmadığı ortadadır. Bu aşamada Avrasya enerji koridoru üzerinde kritik konumda bulunan Türkiye'nin NATO'nun güvenlik konseptinin belirlenmesinde önemli rol oynayacağı ve katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Enerji güvenliğinde Türkiye'nin NATO'ya ihtiyacı olduğu kadar NATO'nun da Türkiye'ye ihtiyacı olduğu ileri sürülebilir ve bu durum aynen Soğuk Savaş'taki gibi Türkiye'nin stratejik önemini artırabilir.* NATO enerji güvenliğine soyunması ile Rusya ve Çin ile Soğuk Savaş'ın ardından, tekrar karşı karşıya kalmıştır.

NATO üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başkanları, NATO üyesi olmayan, fakat ittifakla işbirliği çerçevesinde ilişkiler yürüten Japonya, Avustralya, Güney Kore ve Yeni Zelanda gibi ülkelerin temsilcilerinin katıldığı tarihi Bükreş zirvesi, 2-4 Nisan 2008 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. NATO'nun değişim ve dönüşümü, küresel ve bölgesel güvenlik sorunları konusunda stratejik kararların alındığı 50 maddeden oluşan Zirve

saldırgan ve hegemonyacı enerji politikalarına yöneltici etkilerinin olacağı düşünülebilir. NATO'nun Enerji Güvenliği Yaklaşımı, Muharrem EKŞİ, 30 Ocak 2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1340, Erişim Tarihi: 12.11.2008

* NATO'nun Enerji Güvenliği Yaklaşımı, Muharrem EKŞİ, 30 Ocak 2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1340, Erişim Tarihi: 12.11.2008

Bildirgesi, NATO'nun geleceği ve uluslararası politikadaki sorunlar hakkında NATO'nun rotasını belirleyecek önemli ipuçları vermektedir.*

* Bükreş Zirvesi Bildirgesi:

Bükreş zirvesi bildirgesinin 1. ve 18. maddesinde NATO'nun kurucu belgesi ve anayasası niteliğinde olan Washington Anlaşması ve BM tüzüklerine referansla, 21.yüzyılda değişen güvenlik tehditlerine karşı ittifakın kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve bu bağlamda dönüşüm süreci ve genişleme stratejisinin devam ettirilmesi vurgulanmıştır.

2. maddede NATO, Balkanlarda genişlemeye devam ederek ve Avrupa-Atlantik güvenliğini güçlendirme temelinde Arnavutluk ve Hırvatistan'a üyelik daveti kararı almıştır. Üçüncü maddede 1999 stratejik konseptinin 2009 yılındaki NATO'nun 60.yıldönümü zirvesinde gündeme alınmasına karar verilmiştir.

19. ve 22. maddelerde Balkanların Avrupa-Atlantik dünyasına ve kurumlarına entegrasyonunun bölgenin güvenlik ve istikrarı kapsamında uluslararası güvenliğe sağlayacağı katkı amacıyla Arnavutluk ve Hırvatistan NATO üyeliğine davet edilmiş ve giriş protokollerinin Temmuz sonunda başlatılmasına karar verilmiştir.

20. maddede Makedonya isminin yarattığı kriz ve Yunan vetosu nedeniyle, sorunun çözümü için Makedonya'nın NATO üyeliğine alınması sürecinin uzatılmasına karar verilmiştir.

23. maddede ise Rusya'nın şiddetli tepkisi sonucu Ukrayna ve Gürcistan'ın üyelik eylem planına dâhil edilmeleri konusunda ittifak üyeleri arasında uzlaşma sağlanamamış, ancak gelecekte NATO üyesi olabilecekleri yönünde taahhütte bulunulmuştur. Böylece Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliği uzatılmış, ancak Aralık 2008 tarihinde durumun tekrar gözden geçirileceği vurgulanmıştır. 24. maddede ise Riga zirvesinden beri Avrupa-Atlantik ortaklığı yönünde Bosna-Hersek, Karadağ ve Sırbistan'ın önemli aşama kaydettiği ve bu ülkelerin entegrasyon çabalarının desteklendiği belirtilmiştir. 25. maddede Bosna-Hersek ve Karadağ'a NATO üyeliği kapsamında "Yoğunlaştırılmış Diyalog" programının başlatılması kararı alınmıştır. 26. maddede Sırbistan'ın Barış için Ortaklık (BİO) programının desteklendiği ve istenildiğinde "Yoğunlaştırılmış Diyalog" programının başlatılabileceği vurgulanmıştır.

Bildirgenin 28. 39. 40. ve 42. maddelerinde nükleer silahlardan arındırma ve silahlanma rejimlerinin güçlendirilmesi vurgulanmıştır. NATO üyelerinin nükleer ve konvansiyonel güçlerini azalttığı, buna karşı Rusya'nın AKKA (Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması) anlaşmasını tek taraflı fesh ettiği ve bu anlaşmanın Avrupa-Atlantik güvenliğinin köşe taşı olması nedeniyle tekrar Rusya ile eşit ortak olarak Roma bildirgesine referansla anlaşmanın yenilenmesi gerektiği vurgulanmıştır. AKKA ve füze kalkanı meselelerinin Rusya ile ilişkileri tehdit etmekten uzak olduğu ve ilişkilerin geliştirilmesine kurumsal çerçevede zemin teşkil edecek ve Avrupa-Atlantik güvenliğinin stratejik bir unsuru olan NATO-Rusya Konseyinin gerçekleştirilemeyen potansiyelinin bu anlamda Rusya ile ilişkileri geliştirmede kullanılabileceği ifade edilmiştir.

32. maddede Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyinin güçlendirilmesi gerektiği ve İstanbul Zirvesi kararları gereği Kafkasya ve Orta Asya ortaklarıyla ilişkilerin stratejik öneme sahip olduğu vurgulanmıştır.

36. maddede Karadeniz bölgesinin Avrupa-Atlantik güvenliği için stratejik öneme sahip olduğu vurgulanmıştır.

37. maddede füze savunma sisteminin NATO üyelerinin güvenliği için gerekli görüldüğü ve tüm üye ülkeleri kapsamına alması gerektiği belirtilmiş ve 2009 yılındaki Bükreş Zirvesi Bildirgesi ve NATO'nun Küresel Dönüşümü, zirvenin gündemine alınmasına karar verilmiştir. 38. maddede füze savunma sistemi konusunda Rusya ile işbirliği çerçevesinde NATO-Rusya Konseyinde işbirliğinin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

43. maddede uluslararası güvenlik açısından önemli olan Güney Kafkasya'daki bölgesel çatışmaların yakından takip edildiği ve bölgedeki Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Moldova'nın bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğünün desteklendiği belirtilmiştir.

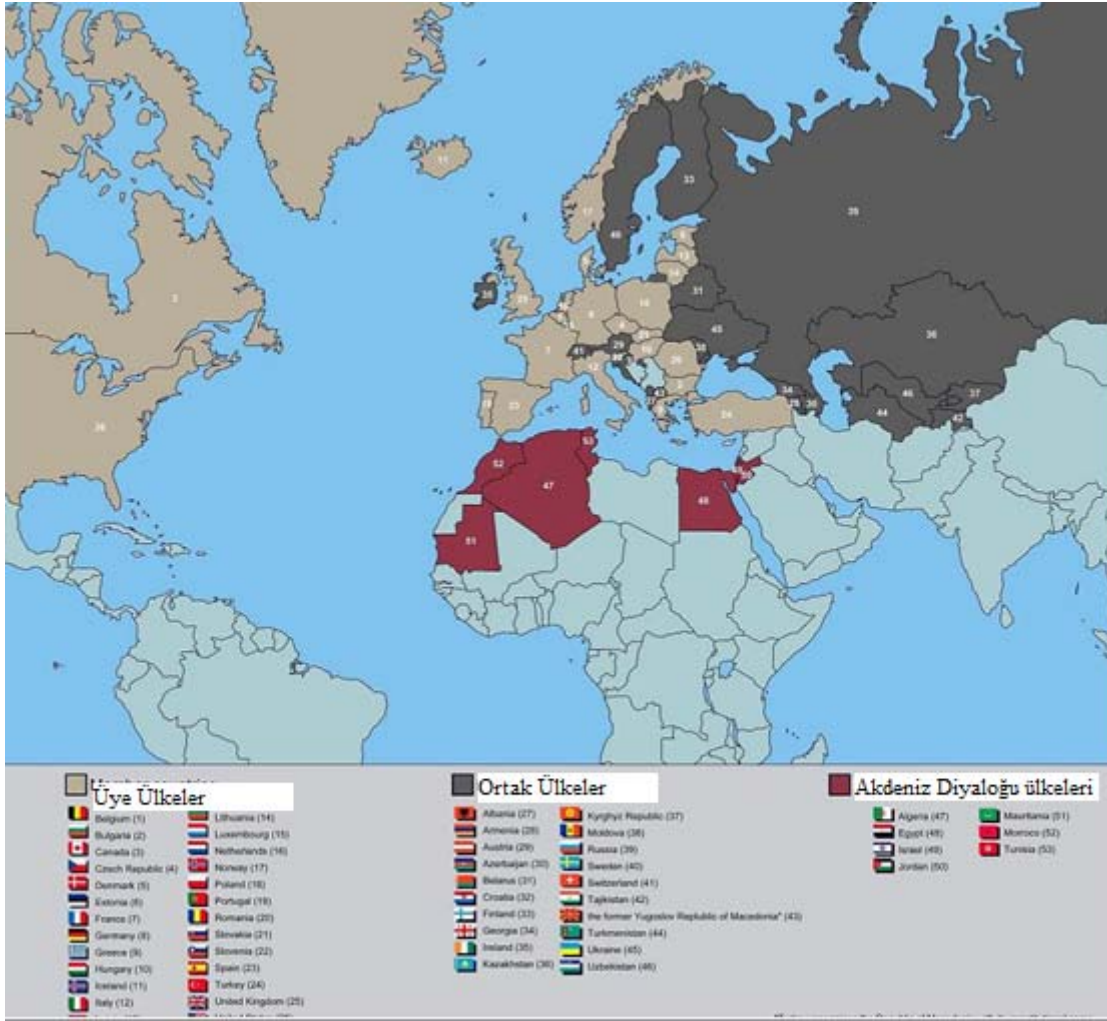
Bildirgenin en önemli maddelerinden biri olan 48. maddede uluslararası güvenliğin bir parçası sayılan enerji güvenliği konusunun NATO 2009 gündemine alınmasına karar verilmiştir. Ayrıca, NATO'nun enerji güvenliği konusunu ve muhtemel rollerini Riga zirvesinden beri tartıştığı vurgulanmıştır.

Muharrem EKŞİ, 14 Nisan 2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1428 Erişim Tarihi: 12.11.2008

Soğuk savaşın bitişi, NATO'nun varlığının tartışılmasına yol açmış, buna karşı NATO, ABD liderliğinde varlığını devam ettirebilmek için dönüşüm sürecini başlatmış ve bu bağlamda genişleme stratejisine yönelmiştir. Bugün gelinen noktada bir çekim merkezi gibi birçok ülkenin NATO üyeliğine girmeye çalışması, NATO'nun varlığının tartışma konusu olmaktan çıktığını göstermektedir. Bükreş zirvesinde her ne kadar Ukrayna ve Gürcistan'ın üyelik süreçleri uzatılsa da uzun vadede NATO'nun 2004 yılındaki genişlemesinin devamı niteliğinde olan eski SSCB alanına doğru genişlemeye (Rusya, NATO'nun Rusya sınırlarına doğru genişlemesini tehdit olarak değerlendirmektedir) devam etme eğiliminde olduğu söylenebilir. Ancak bu iki ülkenin üyelik sürecinin uzatılmasında Rusya'nın tepkisinin ve Almanya ile Fransa'nın çekince koymalarının kuvvetle etkili olduğu görülmüştür.

Bildirgenin 36. maddesinde Karadeniz bölgesinin Avrupa-Atlantik güvenliği için ve temelde ise Hazar bölgesindeki petrol ve doğalgazın Batı pazarlarına ulaştırılmasında enerji koridoru konumunda olması nedeniyle stratejik önemini koruduğu belirtilmiştir. Bu da önümüzdeki süreçte NATO genişlemesinin Karadeniz'e doğru yayılacağı izlenimini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, Başkan G.W. Bush'un Japonya, Avustralya, G.Kore ve Yeni Zelanda ülkelerine NATO kapısının açık olduğunu belirtmesi de NATO'nun genişleme stratejisinin küresel derinliğini göstermektedir.* İttifakın varlığını sürdürebilmesi ve etkin olabilmesi için ABD'nin stratejik çıkarlarının yoğunlaştığı bölgelere (özellikle iki deniz havzasında: Karadeniz, -Kafkasya- Akdeniz) doğru NATO'nun yayılcı genişleme stratejisinin devam edeceği ve bunun Rusya ile gerginlik yaratacağı söylenebilir. Karadeniz'deki bu genişleme Türkiye açısından olumsuz olacak ve Montrö tartışmaya açılacaktır.

* Bükreş Zirvesi Bildirgesi ve NATO'nun Küresel Dönüşümü, Muharrem EKŞİ, 14 Nisan 2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1428 Erişim Tarihi: 12.11.2008

Şekil 11. NATO'nun genişleme haritası (<http://tr.wikipedia.org/wiki/NATO>)

Şekil 11'de NATO'nun genişlemesi ve etki sahası görülmekte olup, gelecekte bütün dünyayı kapsayan bir oluşuma dönüşeceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, NATO'da "Deniz Stratejisi (Maritime Strategy)" hazırlanmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

ABD'nin ısrarlı tutumu sonucu füze kalkanı ve enerji güvenliği, NATO'nun eylem alanına dâhil edilerek 2009 yılındaki zirvenin gündemine alınmıştır. Polonya ve Çek Cumhuriyetine kurulacak Füze kalkanının bütün NATO üyelerini ve Türkiye'yi de kapsayacağı şeklinde düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda NATO'nun küresel rolünün artacağı sinyali verilmiştir. Yine bildirmede güvenliğin değişen boyutu çerçevesinde sorunların çözümünde salt askeri seçeneğin dışında sosyo-ekonomik kalkınma politikalarının

da izleneceğine işaret edilmiştir. Genişleme konusunda iki davet, iki erteleme, bir kriz (muğlak bir geleceğe bırakılmış) yaşanmıştır. Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'a bir gün NATO üyesi olacakları yönünde taahhüt verilmesini stratejik hata olarak değerlendirmiştir. NATO genişlemesinin devam edeceği ve Balkanlardaki bu genişlemenin Karadeniz'e açılmanın da öncüsü olduğu söylenebilir.

Geniş çaplı bir müzakere süreci içeren stratejik konseptin güncelleştirilmesi ise 60. yıldönümü olan 2009 yılına bırakılmıştır. Uluslararası politikada etkin rol oynamaya başlayan yükselen güç Rusya'nın sonuç bildirgesinin etkilediği söylenebilir. Rusya'nın tepkisini çeken konular üzerinde ılımlı kararlar alınması bunun bir göstergesi sayılabilir.* Uzun dönemde, Rusya'nın sahip olduğu toprak bütünlüğünü özellikle Çin'e karşı korumak için, NATO'ya girmek isteyebileceği, buna karşılık, ABD'nin pek istekli davranmak istemeyeceği değerlendirilmektedir.

Avrupa ülkelerinin çoğu, askeri harcamalarını kısıtlamaktadırlar. ABD savunma bütçesine GSMH'sinin yüzde 4'ünü ayırırken, NATO kriteri olan "savunmaya minimum yüzde 2 harcama yapma" şartını ancak Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Fransa ve Bulgaristan gibi beş ülke yerine getirebilmektedir.**

Karadeniz bölgesindeki güvenliğin ve istikrarın güçlendirilmesi için NATO'nun bölgede bulunmasına yönelik Operasyonel Yaklaşım, Karadeniz devletlerinin asimetrik tehdit ile mücadele gayretlerini destekleyecek şekilde NATO'un askeri kabiliyetlerinin kullanılmasını içermektedir. Müşterek Güvenlik Yaklaşımı ise, bölgesel işbirliğinin yürürlükteki şeklini desteklemek veya tamamlamak için Barış İçin Ortaklık (BİO) programının vasıta ve mekanizmalarının kullanılmasını öngörmektedir. Halihazırda NATO

* Bükreş Zirvesi Bildirgesi ve NATO'nun Küresel Dönüşümü, Muharrem EKŞİ, 14 Nisan 2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1428 Erişim Tarihi: 12.11.2008

** NATO üyeleri içinde ABD 550 milyar, İngiltere 63 milyar, Fransa 60 milyar, Almanya 48 milyar, İtalya 37 milyar, Kanada 18.5 milyar, Türkiye 13.5 milyar, İspanya 17.5 milyar doları savunmaya ayırırken, kalan 16 ülke savunma harcamalarına ancak toplamda 45 milyar dolar ayırabilmektedir. Bkz. NATO çok boyutlu ikilemler içinde / Ali KÜLEBİ -Eklenme Tarihi : 23.06.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1328&sayfa=4> Erişim Tarihi: 25.12.2008

diğer bölgelerde de güvenlik, istikrar ve işbirliğine en iyi katkıyı nasıl sağlayabileceğini gösterme süreci içerisindedir (Kutluk, 2006).

5.2. Rusya ve Şangay İş Birliği Örgütü

Rusya, Karadeniz Bölgesi'nin temel aktörlerinden birisidir. 1991'den sonra Karadeniz kıyılarındaki bir çok limanı ve kıyısı Ukrayna'da kalmış olsa bile Bölge'de Rusya'sız politikalar sağlıklı olmayacaktır. Rusya ve Çin, görünürde farklı sebeplerle olsa da gerçekte ABD'nin Orta Asya'da artan etkinliğini sınırlandırmak amacıyla ŞİÖ'nü kurmuşlardır.

5.2.1. Rusya

Rusya, Türkiye'nin 60 yılı aşkıdır Batı ile ortaklığına bakarak, bugün Karadeniz konusunda, Türkiye'ye mesafeli yaklaşmaktadır. Aynı şekilde, Türkiye de, geçmişteki Rus taleplerine bakarak mesafeli yaklaşmaktadır. Ancak, ABD'nin Karadeniz'e girmesi konusunda iki taraf da azami düzeyde görüş birliğindedir.

21 özerk cumhuriyetten oluşan Rusya Federal Cumhuriyeti batı doğu ekseninde 10.000 km. yayılıyor, bu da 17.000 km² yüzölçümüne, ABD veya Çin'in yaklaşık iki katına tekabül etmektedir. 1991'de dağılan Sovyetler Birliği daha da büyüktü: 22 milyon km². (Lacoste, 2007). Rusya Federasyonu'nun nüfusu dünya nüfusunun %2'sine tekabül etse de toprak olarak dünya kara topraklarının %12,5'ini kapsamaktadır. Ayrıca orman kaynaklarının %25'i, tatlı su kaynaklarının %20'si (yüzey ve yer altı suları), okyanus kıyılarının %30'una sahiptir (Jafarov, 2007). Bu özellikler iştah kabartıcı olup, büyük güçler için "cazibe merkezi" başka bir anlatımla "boşluk bölgesi" olarak değerlendirilebilir.

Rusya'nın 1550'lerde Kazak Seferleriyle başlayan fetihleri 1584'de Kuzey Denizi'ne, 1650'lerde Sibiry ve Pasifik kıyılarına ulaşmış, güneyde Hazar Denizinin Kuzeyine ulaşmıştır. 17.yyda Azov Denizi yoluyla Karadeniz'e erişim olmuştur. Batıda Rus varlığının nişanesi Baltık kıyısında St.Petesburg'un kurulmasıydı (1703) (Lacoste, 2007).

Bugün 7 federal yönetim bölgesine bölünmüş Rusya Federasyonunda 21 cumhuriyet, 49 idari bölge, 6 idari toprak, 1 özerk bölge, 10 özerk yönetim bölgesi ve 2 özerk şehir (Moskova ve St. Petesburg) bulunmaktadır (Lacoste, 2007).

ABD'nin NATO üzerinden Karadeniz'e çıkma planları, Rusya'yı tedirgin etmiştir. Bu anlamda yeni jeopolitik ve jeo-ekonomik rekabet alanı olan Karadeniz'in Rusya-ABD ve Rusya-AB arasında nüfuz mücadelesine sahne olacağı öngörülmektedir. Bu durum ise yakın gelecekte Karadeniz'de suların ısınacağı bir sürece işaret etmektedir.*

Rusya'nın saygın aylık ekonomi dergilerinden RBC, Türkiye ve Rusya arasındaki askeri işbirliğinin önemine dikkat çekerek, Moskova'nın Ankara gibi bir müttefike ihtiyacı olduğunu bildirmiştir. Dergi, Rus filosuna ait askeri gemilerin ekim ayında Aksaz-Karaağaç limanına gitmeleriyle başlayan askeri ziyaretin, Türkiye ile Rusya'nın bu alandaki ortaklığının başlangıcını oluşturabileceği kaydedilmiştir. Rus gemilerinin ABD sahillerine misilleme ziyaretinin Rusya yönetiminin bir blöfü olduğu kaydedilen haberde, "Çünkü Rusya tek başına ve sadece bir kaç gemiyle NATO gemilerinin değil Atlas okyanusuna, Karadeniz'e bile gelmesini engelleyemez. Bunun için Rusya'nın önemli bir ortağa ihtiyacı var" denilmiştir.

Rusya için önemli olan Kırım yarımadasındaki Sivastopol Limanı'nda konuşlandırılan Rusya Karadeniz askeri filosunun mevcut konumunu korumasıdır. Bu filonun konuşlandırılacağı yer konusunda Sivastopol'dan başka bir alternatif yoktur. NATO'nun doğuya ilerlediği, Ukrayna'nın NATO'ya çekildiği bu dönemde, NATO üyesi Türkiye'nin Rusya'ya Sivastopol konusunda destek vermesi çok önemlidir.**

Rusya, devlet temelli jeopolitik yükselişin Avrasya'daki temsilcisidir. En büyük enerji üreticilerinden olan Rusya, G8 içindeki en büyük üretici ve ihracatçı ülke konumundadır. Rusya'nın enerji potansiyeline ilişkin resmi verilerin, gerçek potansiyelini açığa vurmadığı,

* Karadeniz İçin Birlik Önerisi: AB'nin Bölünmüşlük Krizine Bir Adım Daha. Sinem KAYA ve Muharrem EKŞİ,16 Temmuz 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1531 Erişim Tarihi:18.11.2008.

** Ruslar NATO'yu Bölecek mi? Türkiye'nin bölgesindeki etkinliğini artırması Rusya ile Batı arasında kalmasına mı neden oluyor. Rusların NATO planı ne? 27 Kasım 2008 / 15:05 Radikal [http:// www. stratejikboyut. com/news_ detail.php?id=13903](http://www.stratejikboyut.com/news_detail.php?id=13903) Erişim Tarihi: 29-11-09

ancak özellikle Doğu Sibirya, Kuzey Okyanusu ve Pasifik'te "offshore" enerji sahalarının çok güçlü olduğu belirtilmektedir. Son 15 yılda, petrol ve kömür sektöründeki liberalleşme ve özelleştirme ile doğal gaz ve elektrik sektörleri ve boru hatlarında devlet hâkimiyeti yaratan ikili yapıdan vazgeçilmiş, Rus enerji piyasası devlet lehine yeniden düzenlenmiştir.

2003 yılının Mayıs ayında imzalanan Rusya Enerji Stratejisi-2020 belgesi, uluslararası Enerji Ajansı (AE) görüşlerini dikkate alarak "UAE ve OPEC ile diyaloga daha çok önem" vermiş, dünya piyasalarının parametreleri ve etkilerini daha iyi anlamış görünmektedir. Orta Asya ülkeleri ile işbirliğinin önemine vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla bu enerji potansiyelinin Rus dış politikasına yansımaları petrol ve özellikle doğal gaz kaynaklarını bağımlılık yaratmak üzere kullanılması olmuştur.*

RF, 2007 yılında enerjiden 1 trilyon dolar gelir elde etmesine rağmen gaz kesintilerine neden olan altyapı teknolojisine yatırım yapmamış, uluslararası alanda büyük güç rolünü oynamak amacıyla enerji gelirlerini ağırlıklı askeri harcamalara ayırmıştır.**

Türkiye'nin Türk ve Müslüman ülkelerle ilgilenmesinden rahatsızlık duyan Rusya, Kuzey Kafkasya'yı kendisine bağlı tutarak, Türkiye'nin Orta Asya'ya giriş kapısını kapamak çabası içindedir (Çeçen, 2006).

Komünizmin yıkılmasından ve SSCB'nin dağılmasından sonra, Rus yöneticiler güçlü ortakları ve rakipleri Amerika karşısında takınılacak üç tutum arasında tereddüt etmişlerdir:

- ABD ile "sorumlu stratejik ortaklık" açıkçası Sovyetler Birliği zamanında olduğu gibi uluslararası ilişkilerin ortak yönetimi,
- Rusya'nın, Amerika'nın hatta Avrupa'nın etkisini dengelemek amacıyla, Moskova'nın yönetimi altında yakın komşularıyla sıkı bir ilişki kurması, (Bu Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) projesidir.)

* Avrupa Birliği – Rusya İlişkilerinin Özel Durumu, A. Yavuz ŞİR 12/12/2007 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1285 Erişim Tarihi: 29-11-08

** İran Doğalgazının Kesilmesi ve Türkiye'nin Enerji Güvenliği Problematiği, Muharrem EKŞİ 11/01/2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1314 Erişim Tarihi: 28.23.2008

- Amerikan etkisine karşı Avrasya’da, özellikle İran ve Çin’de destek arayışıdır.

Bu üç ihtimalden hiç biri tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Her ne kadar 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra başkan Putin Washington ile terörizme karşı ortaklığı ileri sürdüyse de (bu ona Çeçenistan’da yaptıklarını meşrulaştırma imkanı vermekte), Rus yöneticiler ABD ile ilişkilerinde yine de ihtiyatlı davranmaktadırlar. Gürcistan’da (2003), Ukrayna’da (2004) ve Kırgızistan’da (2005) gerçekleşen “devrimler”de Amerikan parmağının bulunduğunu gözden kaçırmamışlardır. Özbekistan ve Kazakistan’da ABD üslerinin kurulmasını ve Orta Asya petrolünü Rusya’yı bertaraf ederek Gürcistan ve Türkiye yoluyla Akdeniz’e taşıyacak olan Bakü-Ceyhan boru hattının kullanıma sokulmasını zor kabul etmişlerdir (Lacoste, 2007).

Ukrayna ve Rusya arasında Kırım yüzünden az kalsın bir çatışma patlayacaktı. Karadeniz’deki bu yarımada 1954’de Nikita Kruşçev tarafından Stalin’in ardından iktidara gelir gelmez idari olarak Ukrayna’ya bağlanmıştı. SSCB varolduğu sürece bunun bir önemi olmadı, ama Ukrayna’nın bağımsızlığının ardından Rusya-nüfusunun çoğunluğu Rus, güneşli kumsalları olan ve en önemlisi büyük deniz üssü Simferopol’un bulunduğu- Kırım’ı kaybederse Karadeniz’e açılacak en büyük kapısını kaybetmiş olacaktı. Moskova ve Kiev arasında güçlü bir gerilim doğdu ama Ukrayna sonuç olarak deniz gücüne dair taleplerini azaltmayı ve özerk bir Kırım Cumhuriyeti’nin kurulmasını kabul etmeye razı olurken, Kırım’ın kuzeydoğusundaki Donetsk sanayi havzasında nüfusun çoğunluğunu oluşturan Rus kökenliler Moskova’ya bağlanmayı talep etmeye başlamışlardır (Lacoste, 2007).

Rusya’nın petrol yatakları Volga vadisinde ve Uralların güneyinde (bu yataklar Tataristan ve Başkurt özerk cumhuriyetlerine tabi) ve Sibiryada, özellikle kuzey Buz Denizi kıyılarında bulunmaktadır. Hazar civarındaki büyük yataklar bugün bağımsız olan devletlere (Azerbaycan, Kazakistan) bağlıdır. Dünyanın en büyük ikinci petrol üreticisi ve birinci gaz üreticisi olan Rusya, iktisadi kalkınmasını ve jeopolitik etkisini büyük oranda bu olağanüstü doğal kaynakların işletilmesine ve kendi topraklarından veya Hazar ve Orta Asya devletlerinin topraklarından taşınmasına dayandırmaktadır. Amerikalılar, Hazar Petrolünü, Akdeniz’e büyük İngiliz Şirketi BP’nin himayesinde inşa edilen BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) boru hattı yoluyla taşıyarak Rusya’nın çevresinden dolaşmayı başarmıştır. Amerika’nın bu

ustaca hamlesine karşılık vermek üzere Putin, Orta Asya (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan) hidrokarbürlerinin Çin'e taşınmasını kontrol etmek üzere Çin ile ittifak yapma arayışındadır. Diğer yandan, Rusya açısından petrol ve gaz satışı komşuları Ukrayna ve Gürcistan üzerinde çok güçlü bir baskı aracı oluşturmaktadır (Lacoste, 2007).

Ukrayna'nın (%20'si Rusça konuşan, Ortodoks 49 milyonluk nüfus) kaybedilmesi çok önemli bir jeopolitik kayıp teşkil ediyordu: ülke her zaman Rusya'nın buğday ambarı olmuştu ve güçlü bir demir-çelik sanayisine dayanan silah sanayisi önemli bir bahis mevzuu oluşturmaktadır; özellikle de Ukrayna nihayetinde AB ve NATO'ya dahil olursa (Lacoste, 2007).

1991'de dünya çapında bir jeopolitik değişiklik hasıl olmuştur: Sovyetler Birliği'nin dağılması ve komünist rejimin sonu* (Lacoste, 2007). Görülmekte ki, Sovyet federalizminin mirası, İslamcılığın yükselişi veya ekonomik çıkarların çarpışması Rus topluluğu bünyesindeki çok eski uluslar sorununu yüksek derecede etkili jeopolitik bir güncel sorun haline getirmektedir (Lacoste, 2007). 19.yy ve 20.yy. milliyetçilik akımlarını sosyalizm semsiyesi ile atlatan Rusya 70-90 yıllık gecikmeyle bu sorunu yaşamaktadır.

2050 yılında Rusya Federasyonu'nun nüfusu 114 milyona inecek, Çin nüfusunu ise 250 milyon artacaktır. 40 milyon erkek fazlası vardır (Jafarov, 2007). Türkiye'nin 100 milyona çıkacağı düşünülürse, nükleer güce sahip olacak bir Türkiye'nin Rusya ile denk bir güç oluşturabileceği değerlendirilmektedir.

* Büyük petrol şirketleri, 1. Dünya Savaşı ve Bolşevik devrimi öncesinde Rusya'nın Bakü yatağı sayesinde büyük bir hidrokarbür ihracatçısı olduğunu hatırlamakta gecikmemiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra, bu yatak neredeyse tükenmiş görünüyordu ve Sovyetler Volga vadisinde ve Batı Sibiry'a da "İkinci Bakü" dedikleri yeri açmışlardı. Sovyet sistemin çöküşünün ardından ülkenin sanayilerine ve kaynaklarına el koyarak hemen büyük yabancı şirketlerle ve – petrolle ilgili olarak da- İngiliz ve Amerikan şirketleriyle bağlantılar kuran yeni tip işadamları türedi birden. Bu İngiliz ve Amerikan şirketleri SSCB'den kalan petrol arama ve üretme tekniklerinin eskimişliğinin ve Sibiry'a da ve Hazar Denizi civarında, yeni Orta Asya devletlerinde çok önemli sayısız yatağın bulunduğu farkına varmıştır. Sovyetlerin haberdar olmadığı yeni teknikleri kullanan Batılı şirketler, Azerbaycan'da, Bakü Yakınlarındaki güya tükenmiş yatakların rezervlerinin önemini anlamıştır. ...Diğer yandan, Rusya'nın 1998'deki mali iflası, hidrokarbür kaynakları karşılık gösterilerek Batılılardan alınan borçlar sayesinde son anda engellenmiştir.

Sovyet devletinin çöküşünden sonra, Bizans çalışmaları Rusya'da çok moda olmuştur. Ağustos 1991'de, darbeden 2 hafta önce Moskova'da Dünya Bizantoloji Kongresinin toplanmasının ve kongrenin, Bizans mirasına teatral bir saygıyla Patrick Aleksey tarafından açılmasının nedeni buydu. Rusya yeni siyasetler için gözünü batıya çevirmişti ve Batı refah ve piyasa ekonomisinin getireceği kargo kültürüne resmi açılış yapıyordu. Ama Ruslar, yeni kimlik arayışlarında Karadeniz'in kıyısına kadar inmişler ve İstanbul'a bakar olmuşlardı (Ascherson, 2001).

İkinci Dünya Savaşında, Rus Deniz Stratejisi, doğru bir kararla planlanarak uygulanmakla kalmamış, fakat aynı zamanda Kızıl ordunun başarısında da umulandan fazla etkili olmuştur. Karadeniz'de; Kafkasya'nın denizden ele geçirilmesini engellemiş ve Almanların Bulgaristan ve Romanya kıyıları boyunca yaptığı deniz ulaştırmasında büyük heyecan ve korku yaratmıştır (Tarakçı, 2005). Bugün ABD'nin Karadeniz'de Bulgaristan ve Romanya'da üsler kurması anlamlıdır.

Rusya için Karadeniz bir ihracat bölgesi olmasına karşın, Baltık daima batıya yakınlığı nedeniyle Sovyetlerin ithalat yolu olmuştur (Tarakçı, 2005).

SSC'nin ABD ve Batıyı tehdit eden Nükleer Deniz Gücü, onun sonunu hazırlayan en başta gelen nedenlerden birisi olmuştur (Tarakçı, 2005). Yeniden yapılanma ve sistem değişikliğinin, ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri, en fazla Sovyet Deniz Gücü üzerinde görülmüş ve dünya denizlerinde dolaşan bu gücün idamesi imkansız hale gelmiştir (Tarakçı, 2005). Ancak, Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte uyguladığı daha milliyetçi ve tutucu politikaların, en kısa zamanda nükleer denizaltılardan başlayarak, ABD deniz gücünü en azından, Akdeniz ve Ortadoğu'da dengelemeyi öncelikli hedefler arasına aldığını söylenebilir. 2005 bütçesinde askeri harcamalar için GSMH'nin %15'i tahsis edilmiştir (Tarakçı, 2005).

Rusya, dağılma ile kaybettiği, Karadeniz'deki ana üssü olan Sivastopol'u, Ukrayna'dan enerji karşılığı 25 yıl süre ile kiralamıştır. Ayrıca Karadeniz ve Baltık'daki kıyıların yarısından fazlası Ukrayna, Gürcistan, Letonya, Estonya ve Litvanya'ya terk edilmiştir (Tarakçı, 2005).

18 yy.da Baltık'tan önce Karadeniz kıyılarına ulaşan Rusya, Türk Boğazlarının engellemesi nedeniyle, açık denizlere en kısa yoldan çıkış için Baltık Denizini tercih etmek zorunda kalmıştır. Bu Rus coğrafyasının doğal sonuçlarından biri olmuş, aynı zamanda başta İngiltere olmak üzere, Avrupa ile olan ilişkilerinin de gelişmesini de sağlamıştır (Tarakçı, 2005).

16 Kasım 2001 tarihinde imzalanan “Türkiye-Rusya Federasyonu Avrasya’da İşbirliği Eylem Planı“, ikili işbirliğini çok boyutlu bir ortaklık düzeyine çıkararak geliştirme yönündeki karşılıklı iradeyi ortaya koymuştur Türkiye 2003 Şubat ayından itibaren Mavi Akım hattından doğalgaz almaya başlamıştır. Türkiye’de tüketilen doğalgazın yaklaşık olarak yüzde 70’i Rusya Federasyonu’ndan ithal edilmektedir. Rusya’dan yüksek miktarda doğalgaz ithal edilmesinin sonucu olarak, Türkiye’nin bu ülkeyle olan ticaret dengesi Türkiye aleyhine önemli ölçüde açık vermektedir.* Türkiye’ye 25 milyar dolar ihracatta bulunan Rusya için de Türkiye ekonomisi anlamında ciddi bir önem arz etmektedir.**

Putin’in 1999’da iktidara gelmesinden sonra Rusya Federasyonu’nun performansı hemen her alanda göz kamaştırıcı bir çizgide seyretmiş, döviz rezervleri 8,5 milyar Dolar’dan 407,5 milyar Dolar’a çıkmıştır.*** Ancak son dönemde petrol fiyatlarındaki düşüş, doğalgazı Orta Asya ülkelerinden eskisi gibi ucuza alamayacak olması, enerjiye bağlı Rus ekonomisini olumsuz yönde etki edecektir.

Rusya Güney Kafkasya’daki bağımsız devletlerde ayrılıkçı bölgelerin varlığından memnundur ve statükonun devamından yanadır.****

* <http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa> 21.12.2008

** Denge Politikası Kurulmalı. Mustafa Kemal ŞEN,Eklenme Tarihi : 18.08.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1370&sayfa=2> Erişim Tarihi: 08.12.2008

*** Rusya: Yeni Başkan ve Türkiye / Ali Külebi - Tusam - Eklenme Tarihi : 17.03.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1227&sayfa=9> Erişim Tarihi: 08.12.2008

**** Kosova Ateşi Kafkasya’yı Sardı / Cavid Veliev - Yakındoğu ve Kafkasya Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi : 03.03.2008<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1207&sayfa=10> Erişim Tarihi: 09.12.2008

Rus uzmanları, özellikle Avrasya'daki hammaddeler için yapılan mücadelenin kızıştığı ve Batı ülkeleri tarafından zayıf devletlerin egemenliklerinin tartışıldığı bir ortamda, Rusya'nın ancak büyük bir güç, bir süper güç olarak kendi güvenliğini sağlayabileceği kanısındadır. Bu fikre göre, önümüzdeki 10-15 yıl içerisinde ABD'nin diğer devletlere nazaran üstünlüğü devam etse de, dünyanın gündemi sadece ABD tarafından değil, giderek güçlenen yeni büyük güçler tarafından da belirlenecektir. Buna göre büyük bir potansiyele sahip olan Rusya'nın oluşmakta olan çok kutuplu dünyanın kutuplarından birisi haline gelmesi elzemdir. Aksi takdirde Rusya, ne toprak bütünlüğünü koruyabilir ne halkının refahını sağlayabilir ne de kendi doğal zenginliklerinin gerçek sahibi olabilir. Rus ordusu, 1987'den beri uçuşları yapılmayan stratejik bombardıman uçaklarını 2007'de tekrar havalandırmıştır.* Rusya'nın gayri safi millî hasılası 2000 yılında 250 milyar dolar iken, büyük artışlarla 2008 yılında 1,7 trilyon dolarlık büyüklüğe ulaşmıştır. Bu artışa en büyük katkıyı enerji kaynakları sağlamıştır. Yapılan hesaplamalara göre, petrolün varil fiyatındaki 1 dolarlık bir değişim, Rusya'nın gelirlerinde ortalama olarak 1,4 milyar dolarlık aynı yönde bir değişime neden olmaktadır (Gelb, 2006). Diğer bir deyişle, petrolün varil fiyatı bir dolar artınca Rusya'nın geliri de 1,4 milyar dolar artmaktadır. Bunun tersi de doğrudur. Rusya ekonomisi, enerji gelirleri üzerine inşa edilmektedir. Bu, Rusya için beraberinde bir risk de oluşturmaktadır. Rusya ekonomisi enerji fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı hassas hale gelmiştir.

Rusya, 60 milyar varillik petrol rezervi ile dünya toplam petrol rezervinin %5'ini elinde bulundurmakta olup, en fazla rezerve sahip 8'inci ülke konumundadır. Üretimi, dünya toplam petrol üretiminin %12,4'üne denk düşmektedir. Rusya ürettiği 487 milyon tonluk petrolün 287 milyon tonunu ihraç etmektedir ve dünya petrol ihracatında ilk sırada bulunan Suudi Arabistan'dan sonra %13'lük bir paya sahiptir.

* Tekrar Süpergüç Olma Hedefi: Rusya 2020 Planı / Anar SOMUNCUOĞLU Eklenme Tarihi : 25.02.2008
<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1200&sayfa=10> Erişim Tarihi: 09.12.2008

Rusya, teyit edilmiş 1,680 trilyon metre/küplük doğalgaz rezervi ile dünyanın en büyük doğalgaz kaynaklarına (%27.2) sahiptir.* Rusya, 2006 yılında 23,2 trilyon metre küplük (tmk) üretimi ile dünyada en fazla doğalgaz üretimi yapan ülke olmuştur. Bu miktarın 6,6 tmk'ünü ihraç etmiştir. 2007 yılında ise 23,1 tmk'lük doğalgaz üretimi yapmıştır. Rusya, 2030 yılına kadar doğalgaz üretimini 31,1 tmk'ye çıkarmayı planlamıştır. Rusya'nın mevcut doğalgaz üretiminin %85'i, devlet kontrolünde bulunan Gazprom şirketi tarafından yapılmaktadır.

Rusya Federasyonu sınırları dışında yaşayan Rus kökenli nüfusun ekonomik, sosyal ve politik güvenlikleri ile ilgilendiklerini sıklıkla vurgulamaktadırlar (Bacık ve Canbaş, 1999).** Rusya'da, Avrasyacılık görüşleri tekrar canlanmaya başlamıştır. Jeopolitik görüşlerini temelde kara gücünün üstünlüğü esasına dayandıran Avrasyacıların görüşlerini birkaç noktada özetlemek mümkündür.***

* Bu rakam 2'nci sırada bulunan İran'ın nerdeyse iki katıdır. İran'ın sahip olduğu doğalgaz rezervi % 15,8 ve 3'üncü sırada bulunan Katar'ın ise %14,7'dir. Bu üç ülke, dünyanın tüm doğalgaz kaynaklarının yaklaşık %60'ına sahiptir.

** Rus kökenli nüfus toplam Kazakistan nüfusunun %40'tan fazlasını, Kırgızistan nüfusunun yaklaşık %20'sini, Türkmenistan nüfusunun yaklaşık %9'unu, Özbekistan toplam nüfusunun ise yaklaşık %8'ini oluşturmaktadır. Olası bir göç dalgası karşısında Rus kökenli nüfusun barınma ve istihdam sorunlarını çözümlenebilecek yeterli ekonomik kaynağa sahip bulunmayan Rus yetkililer bu cumhuriyetlerden Rusya Federasyonu'na gerçekleştirilecek olası göç akınına engellenmenin zorunlu olduğunu düşünmektedirler.

*** Her şeyden önce, Avrasyacılar Avrupa merkezli bir bakış açısını reddetmekte ve bütün uygarlıkların eşit olduğunu kabul etmekteydiler. İkinci olarak, Avrasyacılar, insanlığın toptan Avrupalılaştırılması/Batılılaştırılması çabasında olan ve böylece ulusal kültürlerin özgünlüğünü ortadan kaldıran Germen-Roman Batıyı şiddetle eleştirmekteydiler. Üçüncü olarak, Avrasyacılar Rusya'yı, Avrupa ve Asya'dan farklı kendine özgü kültürel-coğrafi dünyası olan özel bir kıta ve bu arada daha çok Asya'ya dönük olarak görmekteydiler. Dördüncü olarak, Avrasyacılar Rus halkının sadece Slav unsuru ile tanımlanamayacağını, kültüründeki "Turan unsuru" nedeniyle Avrasya'nın Slav olmayan halklarıyla bağının olduğunu ve onlarla benzer psikolojik yapıyı sağlayarak (Avrasya) kıtanın bütünlüğünü sağladığını savunuyorlardı. Beşinci olarak, Rusların kendi devlet ideolojilerini ve kıtayı devlet halinde birleştirme yeteneklerini Moğol egemenliğinden aldığını, bu bağlamda Moğol egemenliğinin Rusya için yararlı olduğunu öne sürmekteydi. Altıncı olarak, Avrasyacılar Rusya'daki komünist devrimi bir yandan Rusya'da Avrupalılaştırma sürecinin ölümü olarak değerlendirmekte, öte yandan da bu devrimi "Doğuya dönüş" için hayırlı bir başlangıç olarak görmekteydiler. Yedinci olarak, Avrasyacılar (Rusya'da) liberal demokrasinin çökerek, onun yerine geçen ve ondan sadece yönetici seçkinlerin ideolojik sadakati kistasıyla belirlendiği yeni devletin-ideokrasiyi'ni (bu örnekte sosyalist düzenin) da eleştirmekteydiler. İdeokrasiyi'nin başarılı olamamasındaki en önemli engelin Bolşevik (komünist) ve faşist ideolojiler olduğunu düşünen Avrasyacılar ideokrasiyi'nin temel zemininin halkların refahını öngören Avrasyacılık olması gerektiğini düşünüyorlardı. Sovyet döneminde genel eğilim Avrasyacılığa karşı bir nitelik arz ederken (aslında SSCB'nin tam bir Avrasya imparatorluğu olduğunu savuna görüşler de mevcut) Sovyet düşünürlerinden Tatar kökenli Lev Gumilyov da Avrasyacılık düşüncesine önemli katkılarda bulunmuştur. Gumilyov süper etnos olarak tanımladığı Slav, Türk ve Moğol halklarının birleşiminden oluşan Avrasya'da, İngiliz ve Fransızlara göre Türk ve Moğol haklarının Rusya'nın daha yakın dostları olduğunu savunmuştur. Gumilyov Avrupa merkezçiliğine karşı çıkmakta ve her Avrupalının hayallerini diğer kültürleri ortadan kaldırarak kendi kültürünü evrensel kılmaya çalıştığını iddia etmektedir. Gumilyov, Rusya'nın Batıyla ittifak yerine Avrasya Birliği'ni tercih etmesi

Rusya için Karadeniz, jeopolitik önceliği olan bir bölgedir ancak mevcut durumu gerçekleştirmek istediği politikaları engellemektedir. Bu kapsamda Rusya Karadeniz’de Soğuk Savaş sonrası çok büyük bir jeopolitik kayba uğramış, müttefiklerini kaybetmenin yanında, SSCB’nin Karadeniz sahillerinin ancak %30’una ve 20 önemli sahil kentinden sadece üçüne sahip olabilmıştır (Erkek, 2006).

Rusya’nın Kafkasya’yı dolayısı ile Karadeniz’e çıkış noktasını elinde bulundurması ona büyük kolaylık ve imkan yaratmaktadır. Karadeniz’den Hint Okyanusu’na ulaşmak, Rusya’nın kuzeybatısındaki St. Petersburg limanlarından 6 bin kilometre, Uzakdoğu’daki Nahodka limanından ise 8 bin kilometre daha yakın bir imkan sunmaktadır (Erkek, 2006).

1999’den beri hızlı bir şekilde büyüyen enerjiye bağlı RF ekonomisi, RF’nin gücünün doğasını değiştirmeye başlamıştır. Hala SSCB’den kalan nükleer güç ve büyük konvansiyonel ordu RF’nin sert gücünü oluşturma özelliğini korurken, RF bu özelliğinden daha çok dış politikasında yumuşak güç unsurlarını kullanarak etkili olmaya çalışmakta ve birçok açıdan BDT ülkeleri üzerinde dış politikada sınırlı bir etkide olması gerçeği ile birlikte, SSCB dönemine göre yumuşak güç unsurlarını daha pozitif olarak kullanabilmektedir. 2000 yılından itibaren RF jeopolitik konumunu garanti altına almak için eski yaklaşımı olan yakın çevresinde askeri üs edinme ve yerleşme yaklaşımına vurgu yapmamakta, bunun yerine

gerektiğini belirterek, söz konusu birliğin geleneksel olarak Katolik Avrupa’ya, Müslüman Güney’e ve Çin’e karşı olduğunu vurgulamıştır. Gumilyov’un daha 1950’li ve 60’lı yıllarda yaptığı çalışmalarında ortaya koyduğu bu görüşleri 1990’larda yeni Rusya’da çok yankı yapmış ve yeni Rus jeopolitik yaklaşımlarından Yeni Avrasyacılığın düşünsel kaynaklarından birini oluşturmuştur.

Yeni Avrasyacılık Avrasyacı geleneğe sadık kalarak Rusya’nın özgün bir kimlik ve jeopolitik konuma sahip olduğunu kabul etmektedir. İkincisi olarak, Yeni Avrasyacılık ABD hegemonyasına karşı bir tavır içindedir. Üçüncüsü olarak, çok kutuplu bir uluslararası sistem modeli önermektedir. Dördüncüsü, Avrasyacılara göre, Rusya’nın öncelik vermesi gereken alanlar içerisinde “yakın çevre” birincil önem arz etmektedir.

Tarihî Avrasyacılık, Rusya’nın Avrasya olmasında Moğol-Türk işgalinin esas rolü oynadığını ideologu Savitskiy tarafından dile getirilecek kadar “Türk sempatisini” iken, Yeni Avrasyacılıkta bunun tersi bir yaklaşım tarzının egemen olduğunu, Türk unsuruna özellikle Türkiye bağlamında olumsuz bir değer yüklediğini söylemek mümkündür. Rusya’nın büyük güç kaybetmesinde en büyük dış sorumlu olarak ABD’yi görenlerin (Komünistlerin) veya Batıya karşı büyük bir güç olunması gerektiğini söyleyenlerin (Dugin ve benzerlerinin) görüşleri Yeni Avrasyacılığın ABD karşıtlığı niteliğinin ortaya konması ve beslenmesine meşru bir gerekçe oluştururken, “ABD’nin dostu ve tarihî rakip” Türkiye de bundan payını almakta, bu kez de Yeni Avrasyacılığın Türkiye karşıtlığı niteliğinin kaynağı anlaşılmaktadır. Dugin 90’ların ortalarında savunduğu ittifak modellerinde Avrasya’nın İslam ayağını İran’ın temsil etmesi gerektiğini sık-sık vurgulamıştır. Ancak, özellikle son dönemde Rus Avrasyacılarının Türkiye’ye ilişkin olumsuz görüşlerinde bir yumuşamadan bahsedilebilir. Bu yumuşama çerçevesinde Dugin’in de Türkiye’nin işbirliği yapılabilecek önemli bir ülke olarak değerlendirmeye başladığı görülmektedir. Bkz. Rusya’da (Yeni) Avrasyacılık Akımı Dr. Nazim CAFERSOY <http://www.turksam.org/tr/a700.html> Erişim Tarihi: 09.12.2008

bölgesel politikalarında komşu devletleriyle daha yakın ekonomik işbirliği yapmayı ön plana çıkarmaktadır. Ukrayna, Kafkasya ve Orta Asya’da Rus gücünün göstergesi olan Kızıl Ordu’nun yerini Rus doğalgazı ve dev gaz tekeli Gazprom, Rus elektriği, büyük enerji şirketi UES (Unified Energy System), Rus kültürü ve Rus tüketim maddeleri almaktadır. RF dünyanın ispatlanmış en büyük gaz rezervlerine, ikinci en büyük kömür rezervlerine ve yedinci en büyük petrol rezervlerine sahiptir. Dünya enerji üretiminin yaklaşık onda birini sağlamaktadır. Dünyanın en büyük doğal gaz üreticisi ve ihracatçısı olarak Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerinin ihtiyacının ise yaklaşık dörtte birini tedarik etmektedir. Aynı zamanda ikinci en büyük petrol üreticisi ve Avrupa’nın ve giderek artarak Asya’nın ana ihracatçısıdır. İç tüketimi SSCB dönemine göre çok daha az olmasına rağmen hala dünyanın ABD ve Çin’den sonra en büyük tüketicisidir. Rus ekonomisinin gaz ve petrole bağımlılığı son yıllarda artmıştır ve gittikçe enerji sektörü Rusya’nın ekonomisinde daha merkezi bir yer almaktadır. Rusya’da enerji en büyük endüstri sektörüdür ve petrol ve gazdan elde edilen gelirler RF GSYİMH’nın yaklaşık dörtte birini tutmaktadır. Ekonomik büyümenin temelinde hidrokarbon fiyatlarındaki artış önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla enerji sektöründeki dalgalanmalar RF’yi tehdit ettiği gibi bölge ülkelerini ve RF’nin ana ihracatçısı olduğu ülkeleri de etkileme potansiyeline sahiptir (Erkek, 2006).

Bugün Rusya’nın izlediği politika, Soğuk Savaş şartlarının, sert ve uzlaşmaz karakteristiğini taşımasa bile, temel hedefleri itibariyle, Sovyetler Birliğinin eski politikalarından izler taşımaktadır. Bu çerçevede Rus dış politikası iki önemli ilkeyi temel almaktadır (Kantarıcı, 2006). Bunlar;

- Eski Varşova Paktı üyelerinin, NATO’ya üyeliğini engellemek veya en azından tarafsızlığını sağlamak,
- “Yakın Çevre Politikası” ile, Barış Gücü kuvvetleri (Abhazya ve Güney Osetya’da olduğu gibi) oluşturarak, eski Sovyetler Birliği toprakları üzerinde yer alan uzlaşmazlıklara bizzat müdahale etmektir.

RF içinde bulunduğu ekonomik yapıyı düzelttiği ölçüde, “yakın çevre” deki çıkarlarını koruma eğilimi artacak, ekonomik ve siyasi yolları kullanarak, bir şekilde, bağımsızlığını kazanmış devletleri kendisine bağımlı hale getirmeye çaba gösterecektir.

Bu çerçevede, RF'nin "Yakın Çevre" politikası oluşturma gerekçeleri şunlar olabilir (Kantarıcı, 2006).;

- Avrasya jeopolitiğini, askeri ve siyasi anlamda kontrolü altında bulundurmak ve gerektiğinde, kendi yayılma alanları ile savunma saha derinliğini saklı tutmak,
- Çevresinde gelişerek, kendi siyasi ve ülkesel bütünlüğünü bozacak, etkin ve dini akımların etkisini kırmak,
- Eski Sovyet Cumhuriyetlerinde kalan Rus azınlığın, hak ve çıkarlarını korumak,
- Tarım kaynaklı hammadde ihtiyacının karşılanmasında, devamlılığı sağlamak,
- Sanayi ve ekonominin temel girdisi olan, petrol ve doğalgaz rezervleri ile bunların çıkartılma, taşıma ve pazarlanmasında mutlak anlamda kontrol sağlamaktır.

Sevastopol'daki sorunlar nedeniyle Karadeniz'deki deniz üssünü kaybetme tehlikesiyle karşılaşan Rusya alternatif çözümler üretmeye çalışmaktadır. Bu amaçla Rusya'nın Karadeniz'e neredeyse tek çıkışı olan Korosnodor bölgesinde büyük bir deniz üssünün kurulması için çalışmalar başlatılmıştır. İnşaatın 2015 yılına kadar tamamlanması beklenmektedir.

Rusya, boğazlardan Rus petrol tankerlerinin geçişi konusunda Türkiye'yi anlayışla karşıladığı mesajını verirken bir yandan da Türkiye'ye yönelik eleştiride bulunmuştur. Putin, Türkiye'nin İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndan geçişi sınırlayacak girişimlerde bulunduğunu ve bunun Novorssisk Limanından sevk edilen petrolden kaynaklandığını ifade etmiştir. Rus lider, boğazlardan geçişlerdeki kısıtlama çabalarını aynı zamanda "Rakiplerinin Rusya'ya baskı yapma arzusu" olarak değerlendirmiştir. Bölgeyi Rusya'nın "stratejik çıkar bölgesi" olarak adlandıran Putin, Rus Dışişleri Bakanlığı'na bölgedeki tüm seyrüseferleri dikkatle izlemeleri konusunda talimat vermiştir.

Rusya Hazar Denizi'nde de ABD ile rekabeti güçlendirmektedir. Azerbaycan ziyaretinde bulunan Rusya Savunma Bakanı Hazar'a kıyısı olan beş ülkenin (Azerbaycan, İran, Kazakistan, Rusya ve Türkmenistan) oluşturacağı bu ittifakı, kitle imha silahlarının yayılmasını önleyecek, ayrıca başka tehdit ve tehlikelerin önüne geçecek Hazar'da 'CASFOR' adı altında, bir ortak acil müdahale birliğinin oluşturulmasını istediğini belirtmiştir.

11 Eylül saldırıları Türkiye ve Rusya Federasyonu rekabet yerine işbirliği yapabilecekleri alanları ön plana çıkarma yönünde yeni fikir ve istekler ortaya çıkmıştır. Bu fikirler iki ülke arasında resmiyete dökülmüş ve artık rekabet yerine çok boyutlu işbirliğini benimsemişlerdir. Bu amaçla, 16 Kasım 2001’de Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem ile Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı tarafından New York’ta “Avrasya’da İşbirliği Eylem Planı: İkili İşbirliğinden Çok Boyutlu Ortaklığa” isimli belge imzalanmıştır.*

Birleşmiş Milletler, Rusya masası hazırladığı raporla nüfusun azalmasının önüne geçilemediğini açıklamıştır. Rapora göre Rusya 50 yılda 40 milyon azalarak 100 milyona gerileyecektir.** Rusya’nın yüzde 20’sini azınlıklar teşkil etmektedir. Ruslar yalnız Rusya Federasyonu’nda mevcut değildir, komşu Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Belarusya, Özbekistan gibi ülkelerde de toplam 30 milyon Rus bulunmaktadır.*** Rusya’nın yakın çevresinde bu kadar Rus bulunması, her zaman ilgi ve etki sahası olarak bakmasına yol açacaktır.

Rus-Türk münasebetlerinin başlangıcı, bundan bin küsur yıl önce, Rusların tarih sahnesine ilk çıktıkları zamana kadar uzanmaktadır. O kadar ortak yönleri var ki, Ruslar birçok yönleriyle Avrupalılara kıyasla Türklere daha yakın görünmektedir. Coğrafi olarak her iki ülkenin de hem Batı’da hem de Doğu’da toprakları vardır. Bundan dolayı, Rusya’yı ve Türkiye’yi ne Batı Batılı olarak kabul etmekte, ne de Doğu Doğulu olarak kabul etmektedir. Rusya ve Türkiye’nin bir diğer ortak noktası, tarihteki en büyük imparatorlukları kurmaları ve bu imparatorlukların aynı dönemlerde yıkılıp yerlerine iki yeni devletin kurulmuş olmasıdır. Ancak, bütün bunlara rağmen Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin yeni yeni gelişmeye başladığını söylemek mümkündür. Recep Tayyip Erdoğan, 2002 yılının Aralık ayındaki

* Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması Sinan OĞAN <http://www.turksam.org/tr/a907.html> Erişim Tarihi: 21-12-2008

** Rusya’nın nüfusu 40 milyon azalacak <http://yenisafak.com.tr/Dunya/?t=29.04.2008&i=114171> Erişim Tarihi: 16-12-2008

*** DEVLET, N. (2006): Avrasya Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Stratejik Öngörü 2023: Cumhuriyet’in 100. Yılında Türkiye ve Dünya Atatürk’ün 125. Doğumyılı Etkinlikleri Ankara, 9-13 Ekim 2006 Büyükhanlı Park Otel www.asam.org.tr Erişim Tarihi: 12-01-2009

Moskova ziyaretiyle, Kremlin Sarayı'na ayak basan ilk Türk lider olmuştur. 2004-2005 yıllarında ise Putin ile Erdoğan 5 kez görüşmüşlerdir.*

Rusya her gün yaklaşık 1,36 milyon varil ham petrolünü boğazlardan geçirerek diğer ülkelere satmaktadır.** Rusya kendi iç pazarına ve Avrupa'ya sattığı doğal gazın yaklaşık %25'ini Orta Asya ülkelerinden satın almaktadır.***

Karadeniz Bölgesinde bir çok Rus Üssü mevcuttur.**** Bu üsler vasıtasıyla Rusya, bölgedeki etkinliğini muhafaza etmeye ve geliştirmeye çalışmaktadır. Ancak ileriki dönemlerde bu üslerin idamesinde sorunlar yaşayacağı değerlendirilmektedir.

* KAMALOV, İ. (2006): Avrasya Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Stratejik Öngörü 2023: Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye ve Dünya Atatürk'ün 125. Doğumyılı Etkinlikleri Ankara, 9-13 Ekim 2006 Büyükhanlı Park Otel www.asam.org.tr. Erişim Tarihi: 12-01-2009

** www.stratfor.com, Geopolitical Diary: Turkey's Option, 19 Ağustos 2008, Erişim Tarihi: 18-01-2009

*** www.stratfor.com, Russia: Courting Azerbaijan for Natural Gas, 11 Temmuz 2008, Erişim Tarihi: 18-01-2009

**** - Azerbaycan'da; Gebele Uzay ve 37nci Hava Ordusu Uzun menzilli hava ve radyo izleme üssü,
- Ermenistan'da; Erivan yakınlarında 426'nci Hava Grubu ve 520nci Hava Merkez Komutanlıkları, Gümrü'de 127nci Motorize Piyade ve 102nci Askeri üsleri,
- Belarus'da; Baranoviçi'de, Uzay Kuvvetleri, Bağımsız Radyo Dinleme İstasyonu ve 37nci Uzun Menzilli Hava Grubu Merkezi, Vileyka'da, 43ncü Deniz Haberleşme İstasyonu,
- Gürcistan'da; Abhazya ve Güney Osetya'da Barış Gücü Kuvvetleri halen mevcuttur. Abhazya ve Güney Osetya dışındaki Gürcistan topraklarından tamamen çekilmişlerdir.
- Moldova, Trans Dinyester'de, Tiraspol Rus Transdinyester Kuvvetler Komutanlığı ile 8nci Motorize Piyade Birliği unsurları,
- Ukrayna'da; Sivastopol, Karadeniz Filosu Deniz Üssü bulunmaktadır Avrasya Satrancında Askeri Üsler / Ali KÜLEBİ - TUSAM –Eklenme Tarihi : 04.02.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1183&sayfa=11>
Erişim Tarihi 20.12.2008

Şekil 12. Rusya'nın petrol ve doğalgaz boru hattı altyapısı. (http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/images/FSU_energymap.gif. Erişim Tarihi: 18.12.2008)

Şekil 12'de Hazar Havzası'nın ve Karadeniz Bölgesinin Rusya için önemi görülmektedir.

5.2.2. Şangay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ)

1990'lı yıllardan beri Rusya'nın Orta Asya'daki etkisi sarsılmışken ve ABD burada, Afganistan'da ve bazıları petrol zengini eski Sovyet cumhuriyetlerinde varlığını hissettiriyorken Çin de etkisini Sincan üzerinden göstermektedir. 1996'da, Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan yöneticileri (İslamcı) terörist tehditlere ve yasa dışı ticaretlere beraber karşı koymak ve bölgenin iktisadi kalkınmasını desteklemek için düzenli olarak teatide bulunmaya karar vermişlerdir. Takip eden yıl, Sincan'da, Pekin'deki yetkililerin zorlukla bastırdığı bir ayaklanma gerçekleşmiştir. Bu da bölgesel iş birliğine ivme kazandırmış ve Özbekistan'ın da dahil olduğu "Şanghay Grubunun" 2001'de kurulmasıyla

sonuçlanmıştır. Grubun amacı açıkça “terörizme, ayrılıkçılığa ve dini aşırılığa” karşı mücadele etmekten oluşmaktadır. 2003 yılında ortak askeri tatbikatlar da yapılmıştır (Lacoste, 2007).

ŞİÖ, Nisan 1996’da Çin’in sınır problemlerine çözüm getirmek için Çin ve komşu dört devletlerle birlikte oluşturulmuş bir platform, Haziran 2001’de Özbekistan’ın katılımıyla bölgesel ekonomik ve güvenlik işbirliği örgütüne dönüşmüş uluslararası bir teşkilattir. Bu da Çin’de yer alan bir şehrin adıyla anılan ilk bölgesel örgütüdür. Örgüte üye ülkeler 300 milyon metrekare toprağı kapsamakta ve Avrasya kıtasının 3/5’ine denk gelmektedir. 1.455 milyar nüfusa sahip olan bu örgüt dünya nüfusunun ¼’ini teşkil etmektedir. 2004’te Moğolistan ve 2005’te Hindistan, Pakistan ve İran’ın da örgüte gözlemci üye ülke olarak iştirak etmesiyle adı geçen örgüt artık Avrasya’nın en büyük ekonomik ve güvenlikle ilgili bölgesel teşkilatı haline dönüşmüştür.

Şanghay İş Birliği Örgütü, Çin’in inisiyatifi ile vücuda gelmiştir ve sınır güvenliğinden bölgesel güvenlik ile ekonomik çıkarlarını amaçlamıştır. Yani üye ve gözlemci ülkelerin siyasal, ekonomi ve güvenlik çıkarları olduğu gibi, Çin’in de Şanghay İşbirliği Örgütü platformunda Orta Asya ve Rusya’nın enerjilerini elde etme ve kendi ucuz malların pazarı ve iş gücü üssü haline getirmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda örgütün Çin-Rusya ilişkilerini sağlayan bir zemin olarak da değerlendirmektedir.*

ŞİÖ, küresel jeopolitiğin 'mihver' bölgesinde (Orta Asya) oluşmakta olan yeni bir bölgesel organizasyon modeli olarak, uluslararası sistem ve politikada yerini almaktadır. Bölgesel organizasyonun olmazsa olmaz koşulu olan, organizasyon üye devletlerin, belli ölçülerde ortak çıkarlara dayanması veya çıkar uyumu prensibi ŞİÖ’de özellikle Rusya ve Çin arasında (belli ölçülerde) gerçekleşmiştir. Yani ŞİÖ’nun enerji ve güvenlik eksenlerindeki açılımı aslında Rusya-Çin çıkarlarının bir sonucudur.**

* Orta Asya’da Güç Dengeleri: Şanghay İşbirliği Örgütü Başbakanlar Toplantısı Sonrası. Nuraniye Hidayet EKREM TUSAM 10 Kasım2005 <http://www.turksam.org/tr/a614.html> Erişim Tarihi: 28.12.2008

** Şangay İşbirliği Örgütü’nün OPEC ve CSTO Ekseninde Açılımı. Muharrem EKŞİ 03/09/2007 <http://www.globalstrateji.org> Erişim Tarihi: 25.12.2008

ŞİÖ'nün kuruluş ve zirve bildirilerine göre, örgütün temel amacının; terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılığa karşı bölgesel güvenlik ve istikrarı sağlamak ve geliştirmek olduğu belirtilmişti. Ancak ŞİÖ, 11 Eylül sonrası ABD'nin bölgeye asker konuşlandırması üzerine kendi nüfuz alanı olan Orta Asya'da bölgesel güvenlik ve istikrar konusunda tek söz sahibi olma konumunu güçlendirme çalışmalarına hız vermeye başlamıştı. Bu bağlamda ŞİÖ bölgedeki terör sorununa karşı, kendi özel 'Anti-Terörizm Merkezi'ni oluşturmuş ve 'Anti-Terörizm Yapısı'nı derinleştirme kararı almıştı. ŞİÖ'nün bu yaklaşımı, Orta Asya'da güvenlik meselelerinin kendisinden sorulması gerektiğinin bir göstergesi olarak nitelendirilebilir.*

ŞİÖ başlangıçta, bölgesel güvenlik konularında kriz yönetimi veya önleyici diplomasiyi yumuşak güç ve güvenlik unsuru ile gerçekleştiren arabulucu bir mekanizma işlevi görmekteydi. Fakat 2007 tatbikatı sonrasında artık ŞİÖ'nün sert güç ve güvenlik ekseninde yapılandığı ve bölgesel sorunlara karşı askeri müdahale işlevini üstlenebileceği tahmin edilmektedir.

ŞİÖ'nün güvenlik yapılanması NATO karşıtı bir yapılanma veya yeni bir Varşova Paktı gibi algılsa da aslında uluslararası politikada dengeleyici bir güç odağına dönüşmekte olduğu söylenebilir. Zaten ŞİÖ uluslararası sistemde bölgesel güvenlik rejimini tesis ederek, küresel güvenlikte ciddi inisiyatifler üstlenmeyi hedeflemektedir. Bugünkü konjunktürde güçlenerek bölgesel ve küresel dengeler açısından etkinliğini artırmaya çalışan örgütün uluslararası politikada yeni bir güç merkezi olacağı tahmin edilmektedir.

Dünyanın enerji ihtiyacının hızla artması ve kanıtlanmış petrol rezervlerinin % 17,5 ve doğal gaz rezervlerinin ise % 47,5 oranında ŞİÖ devletlerinde olması, ŞİÖ'yu doğal olarak bir enerji gücü yapmaktadır. Özellikle Rusya, ŞİÖ çerçevesinde enerji iş birliğinin sağlanması amacıyla örgüt içinde bir enerji diyalogu veya enerji kulübü kurulmasını dile getirmektedir. Bu kapsamda ŞİÖ enerji işbirliğine odaklanmakta ve en önemlisi enerji ile güvenlik eksenlerini paralel olarak değerlendirmektedir. Yani Bişkek Bildirisinde sürdürülebilir ekonomik gelişme ve güvenlik için enerji işbirliğinin temel olduğu vurgulanmaktadır. Diğer

bir ifadeyle, enerjide güvenli ve 'karşılıklı kazanç ortaklığı'nın güvenlik ve istikrarı sağlayacağı ortaya konmaktadır.*

Enerji işbirliğinin üretici, tüketici ve transit üye ülkeleri kapsamı, ŞİÖ'nün uluslararası arenada 'enerji süper gücü' olarak ortaya çıkacağına işaret etmektedir. Türkmenistan'ın bölgede enerji işbirliğini sağlamak için örgütüne alınması bu duruma işaret etmektedir. ŞİÖ'nün OPEC benzeri doğalgaz karteli gibi bir yapıya bürünüp bürünmeyeceğini zaman gösterecek olsa da, 'Ortak Enerji Pazarı' kurulmasının hedeflenmesi, bu yönde bir niyet olduğu izlenimi vermektedir. Enerji jeopolitiğinde yeni bir güç merkezi olarak ortaya çıkmakta olan ŞİÖ, bu açılımlarıyla enerji işbirliğini geliştirmekte ve derinleştirmektedir. Buradan hareketle, ŞİÖ'nün enerji kaynakları ve boru hatları güzergahları üzerinde etkinliğini artırmaya çalıştığı söylenebilir.

Çin artan enerji ihtiyacını karşılamak ve enerji işbirliği yapmak için Pakistan ve İran'ın üyeliğine sıcak bakarken, Rusya bu devletlerin Çin'le yakınlaşmasına dengeli güç dağılımını ve statükoyu bozacağı gerekçesiyle temkinli yaklaşmaktadır. Ayrıca Rusya Hindistan'ın üyeliğini kendi stratejik çıkarlarına uygun görmekte, buna karşı da Çin'in çıkarlarıyla çakışma problemi ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte muhtemel üye adaylarının özellikleri, yani Hindistan, Pakistan ve İran'ın nükleer güce sahip olması örgütünü bir nükleer güç merkezi haline getirecektir. Bu durum Batı'nın ve özelde ABD'nin kuşkularını artırmaktadır. Özellikle İran'ın potansiyel üyeliği örgütün Batı ve ABD karşıtı bir blok olarak algılanmasına sebep olmaktadır.**

Çin'in Orta Asya'daki varlığının bir emrivaki durumunda olması, yani jeopolitik bir zorunluluk olması, Rusya ile karşılaşmayı uzun vadede gerekli kılmaktadır. Çin'in Orta Asya için önemli bir pazar ve finans kaynağı olarak belirmesi, Rusya'yı zorunlu olarak Çin'le yarı ittifaka yöneltmektedir.***

* Şangay İşbirliği Örgütü'nün OPEC ve CSTO Ekseninde Açılımı. Muharrem EKŞİ 03/09/2007 <http://www.globalstrateji.org> Erişim Tarihi: 25.12.2008

** Şangay İşbirliği Örgütü'nün OPEC ve CSTO Ekseninde Açılımı. Muharrem EKŞİ 03/09/2007 <http://www.globalstrateji.org> Erişim Tarihi: 25.12.2008

*** Şangay İşbirliği Örgütü ve Sino-Russo İlişkilerinde "Zorunlu Stratejik İşbirliği" Muharrem EKŞİ 10/12/2007 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1279 Erişim Tarihi: 29-11-09

Rusya ve Çin önderliğinde kurulan ŞİÖ'nün geleceği bir anlamda iki ülkenin stratejilerinin örtüşmesine bağlıdır. Rusya, örgütü; Batı ve özelde ABD'ye karşı bir denge ve pazarlık unsuru, Çin ise artan enerji ihtiyacını karşılayacak ve nakil güvenliğini sağlayacak bir açılım olarak değerlendirmektedir. Bu noktada ŞİÖ'nün esas işlevinin iki ülke ihtiyaçlarının karşılanması ve dengelenmesi olduğu iddia edilebilir.

Bugünkü uluslararası konjonktürde, Batı hegemonyası yani ABD, prestij ve güç kaybederken, ŞİÖ çerçevesinde Rusya ve Çin yükselen gücü temsil etmektedir. Yani ŞİÖ'nün uluslararası dengeleri etkileme kapasitesi artmakta ve Asya'nın gelişme katalizörü olmaktadır. ŞİÖ'nün kurumsallaşmasını başarıyla tamamlaması, çok kutuplu bir düzen ve uluslararası dengelerin -ABD'nin tek taraflı hegemonyasının aşılması- tesisi açısından olumlu bir gelişmedir.*

Şanghay İşbirliği Örgütü artık sadece Orta Asya'yı kapsamamakta, aynı zamanda Güney Asya ve Ortadoğu bölgelerine de yayılmış durumdadır. Ancak üye ülkelerin çıkarları farklı olması nedeniyle ileri dönük sıkı işbirliği yapması güç olabilir. Rusya bu platform vasıtasıyla uluslar arası siyasî gücünü artırmaya çalışırken, Çin ise ekonomik ve güvenlik çıkarlarını sağlamaya çalışmaktadır. Pakistan ile Hindistan, Rusya ile Orta Asya'da enerjileri elde etmek ve güvenlik çıkarını sağlamakla birlikte ikili ilişkilerinin gelişmesi için ayrı bir ortam yaratma peşindedirler. İran ise uluslar arası tarafından gelen baskıya karşı Rusya ve Çin gibi güçleri bulunduğu Şanghay İşbirliği Örgütü'nün desteklerine ihtiyaç duymaktadır. Orta Asya ülkeleri ise ABD'nin aksine kendi iç siyaset işleri ile ilgilenmeyen bu dış güçlerin arasında sıkışarak kendi kaderlerini elde tutmaya çalışmaktadırlar. Buna rağmen ABD'nin olmadığı bir bölgesel örgüt giderek etki yaratmaya başlamıştır.

Çin ve Rusya ilişkileri giderek yakınlaşma yolunda ilerlemektedir. İki ülke arasındaki stratejik işbirliği mekanizması da Şubat 2005'te hayata geçirilmiştir. Bu mekanizma zemininde iki ülke her türlü konuları müzakere etme imkanlarını sağlamakta ve ikili

* Şangay İşbirliği Örgütü'nün OPEC ve CSTO Ekseninde Açılımı. Muharrem EKŞİ 03/09/2007
<http://www.globalstrateji.org> Erişim Tarihi: 25.12.2008

ilişkilerindeki problemlerin çözümü için karşılıklı güveni arttırmaktadır. AB'nin doğuya genişlemesi ve renkli devrimin patlak vermesi Rusya'nın stratejik çevresi giderek güvensiz haline geldiği bir ortamda, bölgenin güvenliği ve istikrarı için Moskova ve Pekin arasındaki işbirliği sağlamlaşma yolunda ilerlemektedir. Aynı zamanda Rusya'da da yaşanan "Çin tehdidi" yorumları gidermesi için Pekin de Rusya ile olan ilişkiler artırmakta ve Rusya ile olan stratejik işbirliğini derinleştirmeye çalışmaktadır. Çin açısından bölgenin güvenliği ve enerjiyi elde etmesi için uygun fırsatları yaratmış olacaktır. Russia in Global Affairs dergisinin editörü Fyodor Lukyanov, Moskova'nın Washington'a kendisinin hala bölgenin önemli bir ülke olduğunu göstermeye ve Çin'in de büyümekte olan ekonomik gücüyle örgütü daha güçlü ve daha etkili yapmaya çalıştığını ileri sürmektedir.*

Çünkü iki büyük ülkenin en önemli sorunu ilerde bölgede kimin etkisi daha büyük olacaktır. Yani jeopolitik rakip olan iki ülke arasında bir rekabet söz konusudur. Özellikle ABD faktörü olmadığı bir ortamda Çin ve Rusya arasında ciddi boyutta rekabetler yaşanabilir. Nitekim Rusya'nın jeopolitik uzamanı Alexander Dugin'nin yazdığı Rusya Jeopolitiği kitabında Çin gibi tarihi jeopolitik rakibine karşı Çin'in kuzeybatı sınır bölgelerinde tempon bölge oluşturmasının gerektiğini ileri sürmektedir. Keza Çarlık Rusya'sı ile Stalin Rusya'sı Çin'e karşı hep bu stratejik politikası uygulamıştı.*

Kırgızistan'da yaşanan "sivil darbe" olayı ve Özbekistan'ın Endican olayı sonrası Orta Asya cumhuriyetleri Rusya'ya yakınlaşma politikasını izlemeye başlamıştır. Kazakistan'ın Rusya ile ittifak ülkesi ilişkileri tesis etmesi, Özbekistan'ın Rusya ile olan ilişkileri müttefik seviyeye yükseltme talepleri, Orta Asya Birleşik Ordu'yu oluşturması ve Tacikistan'ın Rusya için ayrı bir üssü alanını tesis etmesi bölge dengesinin Rusya'ya kaydığı bir görünüm yaratmaktadır. Bu gelişmeler Çin'in etkisini nispeten azaltmaktadır. Orta Asya ülkeleri çok taraflı güvenlik politikasını benimsemiş ve büyük güçlerin arasında oluşturan dengeler ortamında kendi çıkarları sağlamayı amaçlamıştı. Ancak bu gelişmeler izlediği politikasının

* Orta Asya'da Güç Dengeleri: Şanghay İşbirliği Örgütü Başbakanlar Toplantısı Sonrası. Nuraniye Hidayet EKREM TUSAM 10 Kasım2005 <http://www.turksam.org/tr/a614.html> Erişim Tarihi: 28.12.2008

riskli olduğu kadar büyük güçlerin arasında sıkışmaktadırlar ve güç dengesi değişince politik tercihi yapmak zorunda kalmaktadırlar.*

11 Eylül sonrası ABD'nin Afganistan'a yönelik askerî operasyonu sonucunda ABD' de bölge dışı bir güç olarak Orta Asya'daki etkisini tesis etmişti. Bölge ülkeleri Şanghay İşbirliği Örgütü ile görüşmeden ABD'nin bölgedeki operasyona destek vermişti. Bölge ülke liderleri terörle başa çıkamıyordu ve ABD'nin sayesinde bu sorunları çözmekle birlikte yine ABD'nin sermayesi ile ekonomik kalkınmayı planlamıştı. Zaten ŞİÖ'nü oluşturan temel sorunu da bölge güvenliği idi. ABD'nin bölge güvenliğiyle ilgilenmesi Şanghay İşbirliği Örgütü'nün fonksiyonunu zayıflaması demektir. Dolayısıyla bir çok araştırmacılar Şanghay İşbirliği Örgütü tarih olacağı yorumları yapmıştı. Halbuki gelişmeler bu görüşleri teyit etmemiştir. Özellikle Kırgızistan ve Özbekistan'daki ayaklanmalar sonrası bölge ülkeleri insan hakları ve demokrasi baskısı nedeniyle ABD'den uzaklaşmaya ve Rusya ile Çin'e yakınlaşmıştır.

ABD'nin Afganistan askerî operasyonu sonrası Orta Asya'daki değişim projesini tamamlamadan hemen Irak'a geçmesi Çin ve Rusya'nın bölgede tekrar güç kazanmaya fırsat tanımıştır. Orta Asya ülkeleri de Çin ve Rusya'ya geri dönme politikasını izlemeye başlamıştır. Nitekim Kırgızistan ve Özbekistan'da meydana gelen ayaklanmalar ve ABD'nin insan hakları ile demokrasileştirme korkusu nedeniyle söz konusu iki ülkeye yakınlaştırmakla Şanghay İşbirliği Örgütü'nü de güçlendirmiştir. Rus jeopolitik uzmanı Alexander Dugin'e göre, Orta Asya ülkelerinin bu tercihleri ABD olmadan Avrasya meselesine çözüm getirme gayesini göstermektedir. Dugin, "Biz adım adım bir dünya düzenini oluşturmaya çalışıyoruz ve bu düzen herkes tarafından hoşlanmayan ABD'nin hegemonyası ile farklıdır" diye ABD'nin bölge politikasını eleştirmektedir.* ABD Irak'ta rahatlamış durumdadır, kuvvetlerini geri çekecektir ve Afganistan'a 17000 kişilik bir ilave kuvvet gönderme kararı almıştır. Bu da yüzünü tekrar Orta Asya'ya döndüğünü göstermektedir.

* Orta Asya'da Güç Dengeleri: Şanghay İşbirliği Örgütü Başbakanlar Toplantısı Sonrası. Nuraniye Hidayet EKREM TUSAM 10 Kasım2005 <http://www.turksam.org/tr/a614.html> Erişim Tarihi: 28.12.2008

Çin ve Rusya, ŞİÖ kapsamında önemli güvenlik çalışmaları yürütmektedirler. 2003 yılından itibaren anti-terörizm konusunda üye ülkeler arasındaki işbirliğini vurgulayan ŞİÖ, bir yandan da çeşitli askerî tatbikatlar düzenlemektedir. ŞİÖ vesilesiyle ilk kez diğer ülkelerle askerî tatbikat düzenlemeye başlayan Çin, terörizm dahil olmak üzere kendi güvenliğini ilgilendiren tüm konularda komşu ülkelerin askerî desteğini garantiye almak istemektedir. Örneğin Kırgızistan ile 2002'de ve Ağustos 2003'te (Cooperation 2003), Rusya ile Ağustos 2005'te ve Mart 2006'da (East-Antiterror-2006) ve Ağustos 2007'de (Peace Mission 2007) düzenlenen ŞİÖ ortak askerî tatbikatları, ağırlıklı olarak Çin'in Sincan bölgesindeki olası terörist hareketlere odaklanmıştı.*

Sonuç olarak, ŞİÖ'nün kuruluşunun asıl maksadının, ABD ve AB'nin, Asya'da etkisinin artmasının önünde bir set olduğu, Çin ve Rusya'nın etkinliğini artırmayı, enerji üretim ve ulaştırma koridorları üzerinde denetim amacı güttüğü, SSCB sonrası bölgede oluşan boşluğu doldurmayı hedeflediği değerlendirilmektedir.

5.3. Avrupa Birliği (AB)

Resmen 1992'de ilan edilen AB, bugün 25 devleti bir araya getirmektedir. Dünyanın en büyük iktisadi gücü olarak belirse de, hala gerçek bir jeopolitik bütün değildir. Aslında, bu devletler bir çok konuda birbirlerinden bağımsız duruyor, bazı meselelerde ortak yasama konusundaki ilerlemelere rağmen her biri kendi ordusunu ve kendi kanunlarını muhafaza etmekte. Kuşkusuz bir çok alanda ortaklar, ortak ilkelere atıfta bulunuyorlar ve aralarında onikisi ortak para birimi kullanmaktadırlar (Lacoste, 2007). Şimdiki üye sayısı 27 olmuştur.

Polonya ve Ukrayna'nın, Rusya ile ilişkileri her zaman iyi gitmemektedir. Bu yüzden Gazprom ve Almanya 2005'te, St.Petersburg'dan başlayıp Polonya ve Baltık ülkelerini bertaraf edecek şekilde Baltık Denizinin altından geçecek bir gaz boru hattının inşasına karar vermiştir. AB'ne gaz sağlama üzerine kurulu bu tarz bir ortaklıkla, Rusya çok güçlü bir jeopolitik etki aracına sahip olmaktadır (Lacoste, 2007).

* Gürcistan Savaşı'nın Ardından ŞİÖ Zirvesi ve Çin-Rusya İlişkileri Suna Lee 29 Ağustos 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2526&kat1=60&kat2> Erişim Tarihi: 19.12.2008

Avrupa Birliği enerji politikasını Mart 2007 ayında yaptığı enerji zirvesinde, daha önce Yeşil Kâğıt'ta belirttiği hedeflerini gözden geçirerek 4 maddeden oluşan anahtar parametrelerini belirlemiştir: Arz Güvenliği- Sürdürülebilirlik, Maliyet, Rekabet, CO2 emisyonları.*

Arz güvenliği ve çeşitliliğini sağlamayı AB politikası haline getirmek, hem uluslararası rekabeti arttırarak maliyetlerin düşmesine hem de transit yolları çeşitlendirerek alternatif kaynaklara ulaşma amacını gerçekleştirecektir. Rusya'ya giderek artan bağımlılık en önemli sorun iken, AB üyeleri, bu genel amaç ve ortak çıkarlarına aykırı hareket ederek kendileriyle çelişmektedirler. Özellikle Almanya ve İtalya, Rusya ile anlaşmalar yaparak bu konuda öne çıkmışlardır. Balkanlar, Orta Asya, Hazar ve Doğu Avrupa'da yaşanan gelişmelerin Avrupa Birliği ve Batının enerji güvenliği aleyhine olduğu açıktır: bu noktada Rusya'yı enerjiyi bir dış politika aracı ya da bir silah olarak kullanmakla suçlamak yanlış olacaktır. Rusya, çıkarlarını, kafası karışık ve kendi politikalarına uygun hareket etmeyen bir AB karşısında sonuna kadar koruyacaktır, AB ise nasıl bir enerji politikası (dış politika) izleyeceğini henüz belirlemiş değildir.

Böyle bir ortamda, AB ülkelerinin bütün Komisyon raporları, hükümetler arası zirve kararları, parlamento raporları ve diğer kurumsal uyarı ve kararlarına rağmen, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda yaptıkları işbirliği sonucu Rusya'ya yenik düşecekleri bellidir. Tabi ki ulusal çıkarlar ile Avrupa Birliği'nin belirlediği ortak politik hedefler birbirine alternatif değillerdir. Ancak, AB enerji politikasının uygulanmasında yaşanan zorluklar ve eylemsizlik (Orta Asya'da yürütölen yanlış siyaset, Ukrayna ve Gürcistan'da verilen desteklerin

* Arz güvenliği Avrupa Birliği için birinci derecede önemlidir, çünkü dünya petrol rezervlerinin binde 6'sı, gaz rezervlerinin % 2'si, kömür rezervlerinin ise % 4'üne sahip olmasına rağmen, dünya enerjisinin % 17'sini AB tüketmektedir. (ABD % 23). AB önemli bir enerji ithalatçısı konumundadır. Öngörölere göre 2020'de toplam enerji tüketiminin % 75'i ithal edilecektir. Bugünkü koşullarda petrol ve doğal gazda en büyük bağımlılık Rusya'yadır ve bu bağımlılık giderek artmaktadır. AB içi talebi karşılamak ve eskiyen alt yapıyı yenilemek için 20 yılda 1 trilyon euro yatırıma gerek duyulduğu belirtilmektedir. Ayrıca, eğer üretim maliyetleri azaltılamazsa, mevcut % 50'lik bağımlılığın 20-30 yıl sonra % 70'e çıkması da beklenmektedir. Bağımlılığın Rusya'ya olduğu, petrol ve doğal gaz fiyatlarında sadece son 2 yıldaki artışlar düşünöldüğünde, AB'nin enerji sorunlarının ne seviyeye geldiği ortaya çıkacaktır. Avrupa Birliği – Rusya İlişkilerinin Özel Durumu. A. Yavuz ŞİR 12/12/2007 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1285 Erişim Tarihi: 29-11-08

azaltılması) sonucu üye ülkeler kendi politikalarını uygulamaya koymaktadır ki bu AB aleyhine sonuçlar doğuracaktır.

Son dönemde Orta Asya'da yaşanan gelişmeler, AB ve Batı'nın bu bölgeye ilgisinin arttığı bir dönemde yaşanması açısından da ilginçtir. AB yetkilileri, üye ülke temsilcileri ve uluslararası kamuoyunun böyle yoğun temaslarda bulunduğu bir zamanda Rusya, Türkmenistan ve Kazakistan'la Trans-Hazar projesine alternatif olarak Hazar kıyısı boru hattı projesini garantiye alırken, Batılı ülkeler gelişmeleri izlemekle yetinmişlerdir. Bundan bir süre önce yine Burgaz-Dedeağaç imzalanırken, AB üyesi Yunanistan Rus kontrolündeki bu boru hattının topraklarından geçmesi için büyük uğraşlar vermiştir. 23–24 Mayıs günlerinde Putin'in Avusturya'ya yaptığı ziyaret ise Nabucco hattının son durağı Avusturya'nın OMV şirketine Rusların daha fazla nüfuz etmesini sağlamıştır. Putin, Nabucco ve muhtemel Trans-Hazar boru hattının iki ağzını deyim yerindeyse kısaca almıştır.* Rusya, farklı kanallarda ilerleyerek enerji tekeli konumunu korumak ve AB'yi kendine bağımlı tutmaya devam etmek istemektedir.

AB stratejisine göre, enerji diyalogunun geliştirilmesi ve Karadeniz bölgesinden geçecek yeni boru hatlarının tartışılması öngörülmektedir. Burada ilginç olan AB'nin şu ana kadar umut bağladığı NABUCCO projesi yerine Karadeniz bölgesinden geçecek boru hatlarına ağırlık vermek istemesidir. Karadeniz'den kastedilen yeni yeni tartışılmaya başlanan, Karadeniz'in altından geçmesi planlanan, Gürcistan'dan Ukrayna'ya oradan da Avrupa'ya uzanacak doğalgaz hattıdır. Bu hat Türkiye'nin oynamaya çok istekli olduğu enerji koridoru rolüne darbe indirebilir. Zira sadece Rusya'yı değil, Türkiye'yi de by-pass edebilir.

Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkan Almanya, enerji gibi reel politiğin sahasına giren bir konudan ötürü Avrupa'nın Türkiye'ye bağlı hatta bağımlı olmasına karşı çıkmayı amaçlıyor olabilir. Doğalgaz geçişini Karadeniz'den yapmak ise bu noktada Türkiye'nin hem AB üyelik sürecinde hem de Orta Asya ile olan bölgesel ilişkilerinde amaçladığı sinerjiyi yaratamaması anlamına gelmektedir. Zira AB'nin Türkiye'ye olan bağımlılığı ortadan

* Avrupa Birliği – Rusya İlişkilerinin Özel Durumu. A. Yavuz ŞİR 12/12/2007 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1285 Erişim Tarihi: 29-11-08

kalktıktan ve Orta Asya enerji kaynaklarını batıya taşıyacak yeni hatlar inşa edildikten sonra Orta Asya ile Avrupa arasında ne Rusya ne de Türkiye girebilecektir. Yani Alman dış politikasından ziyadesiyle etkilenen AB, ne Türkiye'yi ne de Rusya'yı bir Avrupalı aktör olarak görmemektedir. İkincisi ise Türkiye'nin Orta Asya ve Avrupa arasındaki enerji alışverişinde oynayacağı rolden ve Türkiye'nin bu rol vesilesiyle güçlenmesinden rahatsızdır.*

Şekil 13. Hazar Transit Rotaları. (http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1092 Erişim Tarihi: 29-11-08)

Şekil 13'te Hazar Havzasında üretilen hidrokarbon enerji kaynaklarının Avrupa ve dünyanın diğer bölgelerine aktarımında Karadeniz ve çevresinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Almanya'nın yeni stratejiyle, öncelikle, AB'nin Türkiye'ye olan enerji bağlamındaki muhtemel bağımlılığını önlemeyi; ikinci olarak, Orta Asya devletlerinin Avrupa'ya açılmak için Türkiye'ye duydukları ihtiyacı ortadan kaldırmayı; üçüncü olarak, AB'nin devamı için doğu Avrupa ülkelerini Rusya'nın baskısından kurtarmayı ve son olarak da özel ilişkileri olan

* Yeni Dönemde AB Orta Asya İlişkileri ve Türkiye Burak Bilgehan ÖZPEK 10/07/2007, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1092 Erişim Tarihi: 29-11-08

Rusya'yı rasyonel bir diplomasiyle ikna etmeyi ve onu bölgesel bir rakipten kurtarmayı hedeflemektedir.*

1990'lardan 2000'lere kadar Karadeniz'deki oluşumlardan sonra AB ve NATO'nun genişleme stratejileri, Rusya'nın yeniden güçlenmesi ve tekelci enerji politikası, enerji ve güvenlik alanında yeni oluşumların ortaya çıkmasına yol açmaya başlamıştır. AB'nin Karadeniz İçin Birlik (KİB) önerisi de 24 Haziran'da Avrupa Parlamentosunda genişleme stratejisi çerçevesinde Elmar Brok'un raporuyla gündeme getirilmiştir. AB'nin KİB projesini bölgedeki politik, ekonomik (enerji) ve güvenlik ihtiyaçları açılarından değerlendirmek gerekmektedir. Öncelikle, AB'nin 2004 ve 2007 yıllarındaki Doğu genişlemesi, Birliği Karadeniz'in bir aktörü haline getirmiştir. 2004 yılında Birliğe giren eski Sovyet ülkeleri ve 2007 yılında üye olan Romanya ve Bulgaristan ile AB'nin sınırları Karadeniz'e ulaşmıştır. Nitekim bu sınırlar sadece siyasi sınırlar olmanın ötesinde AB'nin ekonomi ve güvenlik sınırlarını da ifade etmekteydi.

Bir anlamda AB'nin KİB politikası, enerji bağımlılığını, Karadeniz'de ekonomik işbirliği/entegrasyon ve karşılıklı bağımlılık yaratarak aşma girişimidir. Ayrıca, AB'nin KİB projesinde Kömür-Çelik birliği kuruluşuna benzer bir ekonomik-enerji temelli entegrasyon yaklaşımını Karadeniz'de uygulamaya çalışacağı anlaşılmaktadır. Nitekim bunun bir adım sonrası işlevselcilik kuramındaki “yayıma” varsayımından hareketle, Karadeniz'de oluşacak ekonomik entegrasyonun siyasi birliğe yayılmasının/dönüşmesinin bekleneceği söylenebilir. Kısaca, genişleme ve komşuluk stratejileri bağlamında gelişen AB'nin Karadeniz politikası, enerji ve güvenlik alanında şekillenmektedir.**

Avrupa Birliği ile ilgili istatistiklerde AB15 (EU15) olarak geçen bölgenin 2003 yılı itibarıyla doğal gaz ithalat bağımlılığı %46 iken bu oranın 2025'de %87'ye çıkması

* Yeni Dönemde AB Orta Asya İlişkileri ve Türkiye Burak Bilgehan ÖZPEK 10/07/2007, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1092 Erişim Tarihi: 29-11-08.

** Karadeniz İçin Birlik Önerisi: AB'nin Bölünmüşlük Krizine Bir Adım Daha. Sinem KAYA ve Muharrem EKŞİ, 16 Temmuz 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1531 Erişim Tarihi:18.11.2008.

beklenmektedir. 1996 yılında 376,9 milyar metreküp olan doğal gaz tüketimi (AB 25) 2006'da 467,4 milyar metreküp olmuştur.*

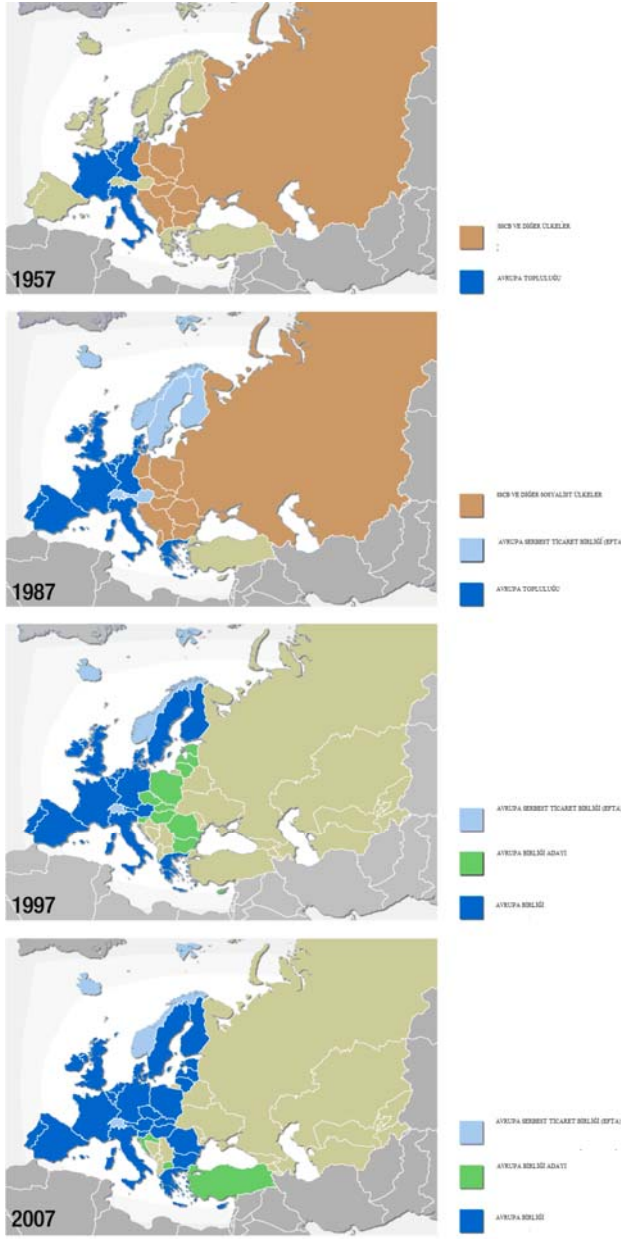
17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel'de toplanan AB Devlet ve Hükümet Başkanları, Komisyon'un tavsiyesi doğrultusunda Türkiye ile katılım müzakerelerinin 3 Ekim 2005'te başlatılması kararını almışlardır.** Türkiye, 1996 yılında AB ile Gümrük Birliği'ne girmiş ve bugüne kadar 20'ye yakın ülkeyle serbest ticaret anlaşması (STA) imzalamıştır. Türkiye bugün dış ticaretinin büyük bölümünü AB ve OECD ülkeleriyle yapmaktadır.

Avrupa Birliği, temelde enerji kaynakları konusunda birliğe üye ülkelerle birlikte hareket etme hedefi doğrultusunda oluşturulmuştur. Ancak bugün itibarıyla AB ihtiyaç duyduğu enerjinin yarısını dışarıdan ithal etmek durumunda kalmaktadır. Yine birliğin kullanmış olduğu petrolün % 80'i ve doğal gazın ise % 40'ı ithalat yoluyla gelmektedir (Mutioğlu ve Özdemir, 2008).

AB, dünyadaki en büyük ikinci en büyük enerji tüketicisi olup dünya enerji ithalatında ise ilk sırada yer almaktadır. Mevcut haliyle enerji ihtiyacının %50'sini ithalat ile karşılayan AB, siyasi genişleme sürecinin sonunda enerji tüketiminde 20-30 yıl içerisinde dışa bağımlı hale gelecektir. AB'nin tüketimde dışa bağımlılığı petrolde %90, doğal gazda %70, kömürde %100 seviyelerine varacağı tahmin edilmektedir. Şu anki durumda AB, petrol ihtiyacının %45'ini tek başına Orta Doğu'dan, doğal gaz ithalatının %42'sini ise Rusya Federasyonu'ndan yaptığı ithalat ile karşılamaktadır (Pala, 2005).

* Yine de bağımlılık bir devlet için tek başına güvenlik sorunu değildir. Örnek olarak, ABD doğal gazının %97'si ülke içinde ve Kanada'da üretilmektedir. ABD tükettiği doğal gazın sadece %3'lük bir bölümünü sıvılaştırılmış olarak ithal etmektedir. Bu açıdan ABD kendi kaynakları ve Kanada'ya bağımlıdır. Ancak, bu bağımlılık bir tehdit olarak algılanmamaktadır ABD, güvenilir bir kaynaktan kesintisiz olarak doğal gaz alabilmektedir. ABD için bu bağımlılık bir güvenlik sorunu değildir. Aslan Yavuz ŞİR, 29 Nisan 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1444 Erişim Tarihi:16.11.2008.

** <http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa> Erişim Tarihi:25.12.2008.

Şekil 14. AB'nin genişlemesi, politik harita, 1957, 1987, 1997 ve 2007. (<http://maps.grida.no/go/graphic/the-expansion-of-the-european-union-political-map-1957-1987-1997-and-2007>Cartographer/Designer Hugo Ahlenius, UNEP/GRID-Arendal Erişim Tarihi:20.12.2008)

Şekil 14'te görüldüğü gibi AB genişlemesi devam etmektedir, bu durumun Rusya'ya kuşatılmışlık hissi vermesi doğaldır. Zira Rusya ile Batı arasındaki tampon devletler ortadan kalkmış, AB direk olarak Rusya'ya komşu olmuş ve komşuluk sınırlarını arttırmak peşindedir.

Bu durum özellikle Karadeniz çevresindeki devletler ve belki de çok da uzak olmayan tarihlerde Rusya içindeki özerk bölgelere sıranın geldiğini göstermektedir.

1990'lı yıllarda Balkan coğrafyasında meydana gelen karışıklıklar, AB'nin güvenlik ve savunma alanındaki açılımlarının işlevselliğini değerlendirme tahtası olmuştur. Gerek Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde Bosna Krizi, gerekse Kosova'daki sancılı günler AB'nin NATO'dan bağımsız bir dış politika ve güvenlik stratejisi izleyemeyeceğini ortaya koymuştur.

NATO İttifakının Avrupa kanadını oluşturan devletler Balkanlardaki fiyaskodan dersler çıkararak, ortak güvenlik ve savunma konusundaki arayışlarını sürdürmüştür. Haziran 1999 Köln Zirvesi ve aynı yıl içerisindeki Aralık Helsinki Zirvesi bu arayışlara sahne olmuştur. Genel bir perspektiften bakıldığında, söz konusu zirvelerde ortak güvenlik ve savunma politikaları hususunda somut atılımların gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır. AB'nin Köln ve Helsinki Zirvelerinde kriz bölgelerine NATO'ya bağımlı olmadan, doğrudan müdahale etmek istemesi de Atlantik Ötesi Güç ile kıta Avrupa'sı arasındaki görüş ayrılıklarına ivme kazandırmıştır. Köln Zirvesinde Amsterdam Antlaşması'na gönderme yapılarak ortak savunma politikasına yönelik AB'nin daha işlevsel boyut kazanması ve uyuşmazlıkların çözümlenmesinde Bakanlar Konseyi'nin AB Antlaşması'nda yer alan yetkileri kullanılması için gereken irade vurgulanmıştır. Yine bu zirvede uluslararası uyuşmazlıkların çözümü ve kriz bölgelerine müdahale etmek amacıyla NATO'nun hareket sahasına girilmeyecek şekilde bir "Avrupa Askeri Gücü" oluşturulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda bu oluşumun uluslararası barış ve istikrara katkıda bulunacak şekilde faaliyet göstereceği öngörülmüştür.

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Helsinki Zirvesi alınan kararlar itibariyle ortak güvenlik ve savunma politikası çerçevesinde "kriz yönetimi"ne ilişkin tartışmalara sahne olurken, varılan mutabakat sonucunda NATO'nun tamamen taraf olmadığı

durumlarda AB'yi temsilen kriz bölgelerine müdahale edebilecek bir güvenlik biriminin oluşturulması kararına varılmıştır.*

Söz konusu karara göre; 2003 yılına kadar 60 gün içerisinde hazır olabilecek ve bir yıllık süre zarfında görev yapabilecek, 50–60 bin kişiden oluşan bir Askeri Gücün yapılandırılması öngörülmüş ve bu güvenlik biriminin amacı, Petersberg Görevleri'ni yerine getirmek olarak belirlenmiştir. Ayrıca, AB ülkelerinin bu oluşumun inşası için NATO imkân ve kabiliyetlerinden faydalanmak istemesi günümüze kadar çözülmesi zor olan bir problemi de beraberinde getirmiştir.

Ancak, dikkati çeken hususlar, Helsinki Sonuç Bildirgesi'nde Petersberg Görevleri'ni yerine getirmek üzere oluşturulacak askeri birimin “Avrupa Ordusu “ şeklinde algılanmaması gerektiğine vurgu yapılması ve kıta Avrupa'sındaki güvenlik ihtiyaçlarını karşılayabilecek unsur olarak NATO'nun işaret edilmesidir.

1999 Helsinki Zirvesi'nden bir yıl sonra gerçekleşen Feira ve Nice Zirveleri de Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK)'nin şekillenmesinde katkıda bulunması ve AB güvenliğinin kurumsallaştırılması açısından ayrı bir önem teşkil etmektedir. Haziran 2000'deki Feira Zirvesi'nde NATO'ya üye olan fakat AB içerisinde yer almayan ülkelerin durumları tartışılmıştır. Zirvede alınan kararlara göre, NATO'nun AB üyesi olmayan ülkelerinin ve AB'ye aday ülkelerin çeşitli görüşmelere katılabilmeleri için Avrupa güvenlik yapısına entegre edilmeleri gerekli görülmüştür.

Bütün bu gelişmelerin yanı sıra 21 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen AB Konseyi'nin olağanüstü toplantısında ortak dış politika ve güvenlik politikasının gereksinimlerine ilişkin eksikliklerin tamamlanması ve operasyon kabiliyetine sahip bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının (AGSP) oluşturulması yönündeki irade ortaya konmuştur. Netice itibarıyla, AB Konseyi tarafından bu politika resmen onaylanmıştır. Açık bir şekilde görülmektedir ki, 11 Eylül saldırılarının kıta Avrupa'sındaki izdüşümü, AB Konseyi'nin ortak dış politika ve güvenlik politikaları geliştirme bağlamında tetikleyici bir misyon üstlenmiştir. Öte yandan,

* Güvenlik Stratejileri. Kader ÖZLEM <http://www.turksam.org/tr/a699.html>, Erişim Tarihi:20.11.2008

14–15 Aralık 2001'deki Laeken Zirvesi'nde de Köln ve Helsinki Zirveleri'nde alınan kararların uygulanması aşamasında önemli ilerlemeler sağlanmıştır.*

Ancak son dönemde Fransa'nın ABD yanlısı bir tutum sergilemesi ilgi çekicidir.

AB'nin kendi imkân ve yeteneklerini kullanacağı bir operasyondaki amacının ABD ve dolayısıyla NATO'ya bağımlı olmadan bütüncül bir politikayla kriz bölgelerine müdahale etmek olduğu bilinmektedir. Hiç şüphesiz, AB'nin AGSP kapsamında müdahil olmak istediği kriz bölgelerinin başlıcaları; Orta Doğu, Kafkasya, Balkanlar ve Orta Asya olarak karşımıza çıkmaktadır. AB'nin karar mekanizmalarında Türkiye olmaksızın bu bölgelere müdahalelerde bulunulması içinden çıkılması güç problemleri de beraberinde getirebilir. Bölgenin ağabeyi olarak sivrilen Türkiye'nin sahip olduğu tarihsel tecrübeden faydalanamayacak bir AB için kriz müdahalelerinin fiyaskoyla sonuçlanması kuvvetle muhtemeldir. Bütün bunların yanı sıra, Türk Ordusu, iyi eğitilmiş ve profesyonel personeli olan; çağın son teknolojisiyle modernize edilmiş savaş teçhizatlarına sahip ve caydırıcılığı tüm bölge ülkelerince kabul edilen bir realitedir.**

AB bugüne kadar bölge ile olan ilişkilerini ikili ilişkiler çerçevesinde geliştirmiştir. Bu bağlamda AB, Rusya ile 1997'de, Ukrayna ile 1998'de, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Moldova ile 1999'da Ortaklık İş Birliği Anlaşmaları da imzalamıştır. AB'nin bugüne kadar bölgeye yönelik yürüttüğü faaliyetler ağırlıklı olarak ekonomik ve enerji odaklı olmuştur. 1997 yılına gelindiğinde AB Komisyonu batıda Bulgaristan, Moldova, Romanya

* Genel anlamda kıta Avrupa'sında ortak dış politika, güvenlik ve savunma alanlarında NATO'nun dışlanarak ayrı bir gelişmenin kurumsallaşması İngiltere ve Danimarka muhalefeti sebebiyle pek mümkün görünmemektedir. AB içerisinde NATO'cu kanadı teşkil eden bu devletlere göre, içerik değiştiren ve genişleme sürecine girmiş bir NATO hala çok önemlidir ve NATO'suz bir Avrupa güvenliği tasavvur edilemez. Zira ABD'nin 2003 Irak Savaşı'nda da görüldüğü gibi, Avrupa devletlerinden Fransa ve Almanya'nın harekâta karşı çıkmalarına rağmen; İngiltere'nin ABD'nin müttefiki olarak harekâta çok boyutlu bir şekilde iştirak etmesi, ortak dış politika ve güvenlik stratejisi alanında gerekli disiplininin oluşmadığını açığa çıkarmıştır.

Avrupa Birleşik Devletleri fikrinin hararetili savunucusu Fransa'ya göre, Avrupa güvenlik ve savunma alanında ABD'ye bağımlı olmamalıdır. Son gelişen küresel olaylarla farklılaşan uluslararası konjonktür, eski müttefikler arasındaki görüş ayrılıklarını derinleştirmiştir. ABD'nin bu noktadaki güvenlik politikalarının oluşumuna destek vermeyişi, NATO sayesinde Avrupa güvenliğinde kazandığı avantajlı konumu kaybetmek istememesinden kaynaklanmaktadır. NATO'nun genişleme süreci göz önünde tutulduğunda, ABD'nin izlediği bu politika daha da berraklaşmaktadır. Güvenlik Stratejileri. Kader ÖZLEM <http://www.turksam.org/tr/a699.html>, Erişim Tarihi:20.11.2008

** Güvenlik Stratejileri. Kader ÖZLEM <http://www.turksam.org/tr/a699.html>, Erişim Tarihi:20.11.2008

ve Yunanistan'ın, kuzeyde Rusya ve Ukrayna'nın, doğuda Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın, güneyde Türkiye'nin yer aldığı Karadeniz bölgesinin artan stratejik önemine değinen bir bildiri yayımlamıştır. Bildiride iş birliği alanları olarak ulaşım, enerji ve telekomünikasyon ağları, ticaret, sürdürülebilir kalkınma, adalet ve içişleri sayılmıştır (Alkan, 2006).

AB'nin bölge ile olan ilişkilerinde AB'nin geliştirdiği projeler önemli bir yer tutmaktadır. Bu projelerin en önemlileri Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru (TRACECA), Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı (INOGATE) ve SYNERGY'dir. Enerji temini bakımından, ürettiğinden çok daha fazlasını tüketen AB ülkeleri, enerjinin kesintisiz aktarımına ve bu nedenle üreten ve tüketim yerlerine ulaştıran coğrafyaların güvenliklerine ve istikrarına büyük önem vermektedirler. Bu maksatla 1993'te Orta Asya ve Kafkasya'daki sekiz eski Sovyet ülkesini Avrupa'ya bağlamak amacıyla TRACECA oluşturulmuştur. TRACECA, Karadeniz çevresinde Doğu-Batı ekseninde ulaşım alternatifleri geliştirmektedir. AB'nin teknik yardımlarıyla TRACECA, Karadeniz Bölgesi'ndeki büyük ulaştırma altyapı projeleriyle uluslararası yatırımın cazibesini artırmayı hedeflemektedir. 1997'deki üçüncü Avrupa Ulaştırma Bakanları Konferansı'nda Karadeniz dört Pan-Avrupa Ulaşım Alanı'ndan biri olarak belirlenmiştir. 1999'da AB desteğini almış çeşitli ulaşım projelerinin uygulanmasını gözlemek amacıyla sekiz ülkenin temsilcileri (Türkiye, Gürcistan, Rusya, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya, Moldova ve Yunanistan) ile AB Komisyonu bir İcra Grubu oluşturmuştur (Aydın, 2004).

AB, 2004 yılındaki genişlemesinin AB ve komşuları arasında yeni bölünme hatları yaratmaması amacıyla, Avrupa Komşuluk Politikası'nı yürürlüğe sokmuş ve bu politikanın amacının Birliğe komşu olan ülkelerin istikrarı, güvenliği ve refahını güçlendirmek olduğunu açıklamıştır. Daha geniş bir ifadeyle belirtilirse, 2003 yılında yayınladığı komşuluk politikasında AB, Güney Kafkasya ülkelerini bu politikanın dışında tutmuştur. Ancak 2003 yılının Aralık ayında yayımlanan "Avrupa Güvenlik Stratejisi" belgesinde Güney Kafkasya bölgesi AB'nin etkin olması gereken bir bölge olarak tanımlanmış, Mayıs 2004'te yayımlanan yeni komşuluk politikasında da Güney Kafkasya ülkeleri bu komşuluk politikasına dahil edilmiştir. Bu kapsamda Karadeniz ülkelerinden Moldova, Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan

ve Ermenistan yeni komşuluk politikasına dahil olan ülkelerdir. RF ise komşuluk politikasında kilit ortak olarak adlandırılmaktadır. Bu kapsamda Mayıs 2003’de St. Petersburg Zirvesi’nde belirlenen dört ortak alanın oluşturularak daha gelişmiş bir stratejik ortaklık sağlanması kararı teyit edilmiştir. Bu ortak alanlar; özgürlük, güvenlik ve adalette ortak alan, dış güvenlikte işbirliği, kültürel konuları kapsayan araştırma-eğitim ve enerji diyalogudur (Alkan, 2006).

Dünyada görülen yeni ulaşım yollarından biri de Uzak Doğu, Orta Asya ve Kafkasya ülkelerini Karadeniz üzerinden Avrupa’ya bağlayacak olan TRACECA (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru) ulaşım koridorudur. Avrupa ve Asya ekonomilerini birbirine kuzeyden bağlayacak olan proje, AB tarafından geliştirilmekte ve desteklenmektedir. Enerji hatlarının gerek deniz ulaşımıyla (Türk Boğazları yoluyla), gerek boru hatlarıyla yüklendiği Kuzey-Güney Koridoru (Kafkasya-Basra Körfezi eksenini) da Karadeniz’e stratejik önem kazandıran bir başka oluşumdur. Nitekim 21. yüzyılın İpek Yolu olarak bilinen TRACECA, Karadeniz’in önemini artırmıştır. TRACECA, Uzak Doğu ekonomilerini entegre ulaşım sistemiyle (demiryolu+denizyolu) Orta Asya, Hazar, Kafkasya ve Karadeniz üzerinden Avrupa’ya bağlayacaktır.

Karadeniz’in en eski, en önemli ve en uzun ulaşım yolu olan ve Uzak Doğu ekonomilerini entegre ulaşım sistemiyle (demiryolu+denizyolu) Avrupa’ya birleştiren, 10.900 km. uzunluğunda demiryolu hattına sahip, 40 ülkeyi ve dünya nüfusunun 1/3’ten fazlasını (2,2 milyar kişiyi) birbirine bağlayacak olan yeni Asya-Avrupa ulaşım koridoru TRACECA olabilir. TRACECA stratejisi, gerek AB ile TRACECA arasında gerek TRACECA ülkelerinin kendi aralarında sürdürülebilir, verimli ve entegre çok-modlu ulaştırma sistemini sağlamayı hedeflemektedir.*

01 Mayıs 2004 tarihinde AB’nin son genişlemesinden sonra, 11 Mart 2003 tarihinde AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB Dışişleri Bakanları tarafından kabul edilen “Daha Geniş Avrupa” (Wider Europe-Neighbourhood: A new Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours) programı çerçevesinde AB, Karadeniz ülkeleri ile

* Karadeniz’in değişen jeopolitiği çerçevesinde 71. Yıldönümünde Montrö Boğazlar Sözleşmesi Nilüfer Oral Hasan Kanbolat Necmettin Akten Jale Nur Ece www.asam.org.tr, Erişim Tarihi 15-12-2008.

ilişkileri geliştirme yönünde adımlar atmaya başlamıştır. Bu bağlamda, AB'nin Karadeniz'de çatışma bölgelerindeki doldurulmuş sorunların çözülmesinde, siyasi ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesinde daha etkin bir rol üstlenmesi beklenmektedir. Daha Geniş Avrupa programında demokrasiye geçiş süreci, ödüllerle teşvik edilen ve Kopenhag Kriterleri benzeri koşulları yerine getirmeleri karşılığında adeta "AB'ye üyelik dışında hemen her şeyin teklif edildiği uzun bir süreç" olarak aktarılmaktadır. Teklif edilen hukuki çerçeve ise "ortaklıktan ziyade, üyelikten daha az bir dizi hakları" içermektedir. 14 Haziran 2004'te Daha Geniş Avrupa programına Güney Kafkasya ülkeleri de dahil edilmiştir (Kanbolat, 2006).

SSCB'nin dağılmasıyla Doğu Avrupa, müteakiben Kafkasya ülkelerini Avrupa'ya bağlamak için ortaya projeler atılmış, bunların uygulama aşamasında Rusya'nın direnciyle karşılaşmıştır. AB, bu direnci özellikle doğal gazda RF'nuna bağımlılık sebebiyle aşmakta zorlanmaktadır.

VI. BİRİKEN ENERJİNİN PATLAMASI, SON SAVAŞ: RUSYA-GÜRCİSTAN

Güney Kafkasya'nın kilit ülkesi olan Gürcistan, Karadeniz'e kıyısı olmayan diğer Güney Kafkas ülkelerinin Karadeniz'e açılan noktasıdır. Ermenistan ve Azerbaycan ile Kuzey Kafkasya'nın dünya ile irtibatı Gürcistan üzerinden sağlanmaktadır. Gürcistan ayrıca Hristiyan ve İslam dünyasının kesiştiği bir coğrafyanın merkezindedir (Kanbolat ve Gül, 2000).

Gürcistan, Türkiye için Kafkaslar'a ve Orta Asya'ya açılan kapı, Rusya için Akdeniz, Orta Doğu ve Afrika'ya açılan bir kapıdır. Ermenistan için Türkiye - Azerbaycan kısılcığında sıkışmış bir ülkenin dünyaya açılan kapısı ve Rusya ile ulaşımın sağlandığı güzergâhtadır. Azerbaycan için ise Bakü - Hazar petrolünün dünyaya aktarımında geçiş güzergâhı ve Türkiye ile irtibatın sağlandığı en önemli yoldur (Kesgin, 2008).

2003 yılında Kadife Devrimiyle ilk olarak 31 Mart 2006 tarihinde ülkedeki Rus üslerinin kapatılması süreci sonra 21 Eylül tarihindeki New York'ta gerçekleşen NATO toplantısında NATO ile Gürcistan arasında 'Yoğunlaştırılmış Diyalog'un başlatılması kararı Aslında iki taraf arasında en önemli kırılma, Gürcistan'ın eksen değişikliğine yönelmesi, buna karşı Rusya'nın Gürcistan'a sert tepki göstererek ambargo uygulamasına başlaması ve özellikle de 2006'nın son yarısında Rusya'nın doğalgaz fiyatını 110 dolardan 235 dolara çıkarmasıdır. 2008'de Gürcistan'ın NATO ile 'Üyelik Eylem Planı'nın (Membership Action Plan) uygulamasını beklenmekteydi.*

Gürcistan'ın coğrafi konumu (enerji ve askeri boyutlarıyla) gerilimin temel sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. Nitekim, Rusya'nın stratejisine göre Gürcistan, Moskova'nın Kafkasya'daki kilit taşı ve NATO'ya kaptırmak istemediği son kalesi denilebilir.

*Rus Gürcü Gerginliği ve Eksen Değişikliği. Muharrem EKŞİ 22 Kasım 2007 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1259, Erişim Tarihi: 19.12-2008

Ayrıca, Hazar enerji güzergâhlarında transit ülke konumunda olan Gürcistan, Rusya'yı by-pass edecek boru hatları açısından da jeopolitik bir öneme sahiptir. Bu sebeple, Rusya için Gürcistan'ın Batı'ya kayması, enerji nakil hatları tekelinin kırılması ve Karadeniz'deki etkisinin azalması (kısmen Rus tekeli kırılan Bakü-Tiflis-Ceyhan, BTC gibi) anlamına da gelmektedir. Aynı şekilde, Gürcistan da enerji transit ülkesi olma konumunu kullanarak, Rus hegemonyasından kurtulma çabası içerisindedir.

Rus-Gürcü gerginliğinin Rusya'nın bölgede tekrar eski nüfuzunu geri kazanmak için uyguladığı 'yakın çevre' politikasından, Gürcistan'ın da Rus hegemonyasından Batı ve NATO sistemine geçerek kurtulmak arzusundan kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca, Rus-Gürcü gerginliğinin Kafkasya'nın sorunlu bölgeleri veya potansiyel çatışma alanı olarak tanımlanan bölgesinde cereyan etmesi de pek şaşırtıcı değildir. Bugüne kadar akademik ve popüler literatürde bölgedeki sorunlar, dondurulmuş/potansiyel çatışma ve fay hattı (frozen/potential conflict, fault line) şeklinde tanımlanmaktaydı. Ancak bugün Rus-Gürcü gerginliği ile buzların çözüldüğü veya fay hattında hareketlenmelerin başladığı görülmektedir.*

ABD'de Kafkasya'da enerji güvenliğini sağlamayı kendi güvenlik politikasının bir parçası olarak görmektedir. Bu çerçevede, Gürcistan Hazar enerji kaynaklarının nakil hatları üzerinden olması sebebiyle ABD açısından birincil öneme sahip ülkeler arasında görülmektedir (Winrow, 2005). Gürcistan aynı zamanda Avrupa Birliği'nin enerji kaynaklarının çeşitlenmesi konusunda da önemli bir ülkedir; zira Avrupa, Gürcistan üzerinden geçecek enerji hatlarına gereksinim duymaktadır. Avrupa Birliği de bu bağlamda diğer Kafkas ülkeleri ile birlikte Gürcistan'a da maddi yardımda bulunmaktadır (Demirağ, 2005).

6.1. Güney Osetya Sorunu

Osetya'nın kuzey bölümü RF'ye bağlı iken, güney bölümü Gürcistan sınırları içerisinde kalmıştır. Gürcü tarihçiler Güney Osetya Bölgesi'nin tarihin her bölümünde

* Rus Gürcü Gerginliği ve Eksen Değişikliği. Muharrem EKŞİ 22 Kasım 2007 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1259, Erişim Tarihi: 19.12-2008

Gürcistan'ın bir parçası olduğunu, Osetler'in bu topraklara son iki yüzyıl içinde geldiklerini ileri sürmektedirler. Osetler ise Güney Osetya'nın tarihi vatanlarının bir parçası olduğunu iddia etmektedirler. Güney Osetya; yaklaşık 100.000 nüfusuyla, merkezi Gürcistan'da Kuzey Osetya'nın uzanımı şeklinde bir görünüme sahiptir. Günümüze kadar devam eden Gürcü-Oset düşmanlığının temeli; Osetlerin 1918, 1919 ve 1920 yıllarında meydana gelen köylü ayaklanmasında, Bolşeviklerin yanında yer alması, söz konusu her üç ayaklanmanın da, Gürcü Hükümeti tarafından kanlı bir şekilde bastırılmasına dayanmaktadır. Gürcistan'da Sovyet rejiminin kurulmasından sonra da, Oset halkının Çarlık Rusyası dönemindeki ikiye bölünmüşlük durumu devam etmiştir. Güney Osetya, 20 Nisan 1922'de, özerk bölge statüsüyle, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanmış, diğer bölümü, Kuzey Osetya Özerk Bölgesi, 5 Aralık 1936 yılında özerk cumhuriyet statüsüne yükselmiştir (Kantaracı, 2006).

SSCB'nin yıkılışı döneminde Güney Osetyalılar'ın, Kuzey Osetya ile birleşme talepleri, 1989 yılında taraflar arasındaki gerginliğin en üst seviyeye çıkmasına neden olmuştur. Gürcistan'daki etnik anlaşmazlık ilk olarak Gamsakhurdia'nın yönetimi altındaki Güney Osetya'da ortaya çıkmış fakat Şevardnadze yönetiminde 1992 yılı ortalarında artmıştır (Cutler, 2006).*

Güney Osetya 1991 yılından itibaren bağımsızlık için Gürcü kuvvetleriyle çatışma içine girmiştir. Gürcistan'ın Sovyet sonrası dönemdeki güçsüzlüğünden yararlanmak isteyen

* 1992 yılında çatışmaların şiddetlenmesi üzerine ise RF devreye girmiştir. Çatışmaların özel olarak Kuzey Osetya Cumhuriyeti'nde, genelde ise Kuzey Kafkasya halkalarında yarattığı infial karşısında o güne kadar, askeri açıdan gizlice Güney Osetya'yı destekleyen RF, suskunluğunu yenerek Gürcistan'ı tehdit edici açıklamalarda bulunmuştur. Artan Rus baskısı karşısında Gürcistan, RF ile müzakere masasına oturmuş ve 24 Haziran 1992'de Yeltsin ve Şevardnadze arasında Dagomis Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Ortak Kontrol Komisyonu adı altında Rus, Gürcü ve Osetler'den oluşacak bir barış gücü çatışma bölgesinde görev yapacaktır. Bu anlaşmaya istinaden Temmuz 1992'de yaklaşık 1500 askerden oluşan barış gücü (700 Rus, 469 Oset, 320 Gürcü) bölgeye yerleştirilmiştir. 1995 yılında Gürcistan Parlamentosu Gürcistan'ın Güney Osetya'yla (aynı zamanda Abhazya'yla) ilgili toprak ve idari yapısına ilişkin sorunları çözümsüz bırakan yeni bir anayasa kabul etmiştir. Cumhurbaşkanı Şevardnadze federal bir çözüm önerisinde bulunmuştur. İkili görüşmeler başlamış ve 1996 Temmuz ayında Moskova'da "Gürcistan ve Güney Osetya Anlaşmazlığının Tarafları Arasında Güvenliği Sağlamak ve Ortak Güveni Artırmak İçin Önlemler Memorandumu" olarak adlandırılan bir memorandum imzalanmıştır (Bu sıralarda Gürcistan, Güney Osetya'nın resmi adını aynı zamanda bölgenin idari merkezinin adı olan Tskhinvali'yle değiştirmiştir). 1996 yılında imzalanan memorandum mültecilerin geri dönmesini, siyasi düzenlemeler hakkında müzakerelerde bulunulmasını ve her iki tarafın medya, sivil toplum ve aydınlarının katılacağı yuvarlak masa toplantıları düzenlenmesini sağlamıştır

ilk özerk yapı Güney Osetya olmuştur. Osetler, İrani kökenli Hristiyan bir halktır (Sarıkaya, 2004). Orta Kafkaslarda, Kafkas dağlarının kuzey ve güney yamaçlarında yaşamakta olan Osetler, Hint-Avrupa ırkına mensup, İran kökenli bir Kafkas halktır (Kantarıcı, 2006). Osetler, Alan ırkından geldiklerini iddia ederler ve kendilerine bu adı verirler. Bu nedenle, Kasım 1994’de, Güney Osetya’nın hemen üzerinde bulunan Kuzey Osetya’nın adına 'Alanya' terimi de eklenerek resmi adı “Kuzey Osetya Cumhuriyeti-Alanya” olmuştur. * Kafkasya sıradağlarının güneyinde bulunan Güney Osetya, 3.990 km²’lik yüzölçümü olan, küçük ve dağlık bir coğrafyaya sahiptir. *

Sovyetler Birliği’nin dağılma sürecinde 10 Kasım 1989 tarihinde Gürcistan’a bağlı Güney Osetya Özerk Bölgesi’nin Halk Temsilciler Meclisi, bölgesel özerkliğin “özerk cumhuriyete” çevrilmesi talebiyle Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti’ne başvurmuştur.**

Güney Osetya, 1993 ve 2001 yıllarında düzenlenen iki ayrı halk oylaması sonucunda Gürcistan’dan bağımsızlığını ilan etmiştir.

17 Şubat 2008 tarihinde Kosova’nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından ise Güney Osetya Parlamentosu, bağımsızlığının tanınması için 3 Mart 2008 tarihinde Rusya Federasyonu, Bağımsız Devletler Topluluğu, BM ve AB’ye çağrıda bulunmuştur. Güney Osetya parlamentosu kabul ettiği kararda Kosova’nın ikna edici bir örnek olduğunu belirterek, Kosova örneği ile “egemen devletlerin toprak bütünlüğü” argümanının önceliğini yitirdiğini

* Güney Osetya Sorununun Yakın Tarihi Hasan KANBOLAT 11 Ağustos 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2441&kat1=42&kat2=> Erişim Tarihi: 18.11.2008

** Nüfusu yaklaşık 70 bindir bunun yaklaşık olarak 50 bini Oset, 15 bini Gürcü, 5 bini ise çeşitli Sovyet halklarından insanlardır. Kuzey Osetya’da yaklaşık 500 bin Oset bulunmaktadır. Rusya Federasyonu, Kuzey Kafkasya ve Oset diasporası ile birlikte ise dünyadaki toplam Oset nüfusu 800 bini bulmaktadır. Osetler iki dinli bir halktır. Çarlık Rusya’sının Kuzey Kafkasya’yı ele geçirmesinin ardından, 1864 yılında ve 1877-78 Osmanlı-Çarlık Rusya’sı savaşından hemen sonra, Müslüman kökenli Osetlerin büyük çoğunluğu Ruslar tarafından Anadolu’ya zorunlu göçe zorlanmıştır. Anadolu’ya gelen Osetlerin büyük bölümü günümüzde Ankara ve İstanbul’da yaşamaktadır. Ancak 130 yıldır Anadolu’da yaşamalarına rağmen Osetlerin varlığı Türkiye’de pek bilinmemektedir. Türkiye’de Orta ve Doğu Anadolu’da 24 Oset köyü bulunmaktadır. Türkiyeli Osetler göç hikâyelerine ve sonraki tarihi olaylara bağlı olarak Kars (Sarıkamış)-Erzurum, Sivas-Tokat-Yozgat ve Muş-Bitlis olmak üzere üç gruba ayrılıyorlar. Güney Osetya Sorununun Yakın Tarihi Hasan KANBOLAT 11 Ağustos 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2441&kat1=42&kat2=> Erişim Tarihi: 18.11.2008

belirtmişlerdir. Gürcistan'ın, Abhazya ile Güney Osetya'yı yeniden Gürcistan'ın bir parçası haline getirerek ülkesine NATO ile AB kapılarını açabilmek amacıyla için bu iki bölgeye karşı güç kullanması beklenen bir gelişmeydi.*

6.2. Abhazya Sorunu

Abhazya 3 Mart 1921'de yapılan antlaşmayla Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti iken, 21 Aralık 1921'de Birlik antlaşması imzalayarak Gürcistan'a katılmıştır. 1931'de Abhazya'nın statüsü birlik cumhuriyetten özerk cumhuriyete dönüştürülmüştür. 1988 yılında Abhazya Forumu isimli bir örgüt, Abhazya'nın Gürcistan'dan bağımsız olduğu iddiasında bulunmuş ve silahlı çatışmaları kışkırtmıştır. Abhazya Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu 25 Ağustos 1990 günü yaptığı bir oturumda, hazır bulunan 72 milletvekilinden 70'inin oyu ile Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılarak tam bağımsız bir cumhuriyet olduğunu ve 1921 yılında Gürcistan'a bağlanmadan önceki statü içinde SSCB'nin bir üyesi olarak kalacağını ilan etmiştir. 23 Temmuz 1992'de Abhaz Yüksek Sovyeti, Abhazya'nın Gürcistan'ın bir parçası olduğunu kabul eden 1978 Anayasası'nı yürürlükten kaldırarak, Abhazya'nın SSCB'nin ayrı bir cumhuriyeti olduğunu kabul eden 1925 Anayasası'nı yürürlüğe sokmuştur (Tavkul, 2002).

AB'nin, SSCB ve RF eski büyükelçisi Michael Emerson'a göre, Rusya Abhazya'da çözümü tıkayan taraftır. Zira Rusya, Abhazya'yı "manda devleti" gibi yönetmekte, gerçekte ise ilhak etmiş durumdadır. Bunun doğrulayıcı göstergeleri olarak, Abhazya'da Rus para birimi ruble kullanılmaktadır. Ayrıca Abhazlar vizesiz Rusya'ya girebiliyorken Gürcüler vizesiz girememektedirler. Bununla birlikte Ruslar'ın Abhazya'daki askeri üsleri hem Abhazları korumuş hem de Gürcistan'ın buralara operasyon yapmasını engellemiştir. RF, Gürcistan'ı baskı altından tutabilmek için ayrılıkçı hareketleri ve ülke içi muhalefeti desteklemektedir. Sürekli Rus baskısından uzak kalmak için Gürcistan 1993'te BDT'ye girmek zorunda kalmış ve Rus askeri üslerini ülkesine kabul etmek zorunda kalmıştır. Abhazya'da onbinlerce insanın ölmesi ve yüzbinlerce insanın yaşadıkları topraklardan

* Güney Osetya Sorununun Yakın Tarihi Hasan KANBOLAT 11 Ağustos 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2441&kat1=42&kat2=> Erişim Tarihi: 18.11.2008

çıkarılarak mülteci konumuna düşürülmesi Rusya'nın doğu Karadeniz kıyılarını kontrol altına alabilmek ve Gürcistan topraklarına askeri güçlerini yerleştirebilmek için çıkardığı bir Abhaz-Gürcü savaşının sonuçlarıdır. Abhazya meselesi Rusya ve Gürcistan'ın çıkarları doğrultusunda yeni gelişmelere her an açık beklemekte ve yakın gelecekte bir çözüme kavuşma şansı görülmediği değerlendirilmektedir (Alkan, 2006).

Türkiye'nin Gürcistan sınırlarının bir kısmını oluşturan ve başkenti Batum olan Acaristan, Gürcistan için yıllarca sorun teşkil etmiş bir diğer bölge olarak gündeme gelmiştir. Gül Devrimi'ne kadar sorunlu bölge olma özelliğini sürdüren Acaristan, Saakaşvili yönetimi sonrası başlayan görüşmeler sonucu Tiflis yönetimini kabul etmiş ve Gürcistan'a bağlı bir Özerk Cumhuriyet olarak varlığını devam ettirmiştir (Ağacan, t.y.).

Gürcistan'da bu üç bölge ile birlikte ilerde sorun teşkil edebileceği düşünülen, herhangi bir otonom ya da özerkliğe sahip olmayan Cavaheti bölgesi de bulunmaktadır. Bu bölgede yoğun bir Ermeni nüfusundan bahsedilebilir. Cavaheti bölgesi aynı zamanda Ahıska Türklerinin de ana yurtlarıdır. Ahıska Türkleri Sovyetler Birliği zamanında çeşitli Sovyet bölgelerine gönderilmişlerdir. 1990'lı yıllardan itibaren yurtlarına geri dönmek isteyen Ahıska Türklerinin taleplerine Gürcistan yönetimi temkinli yaklaşmaktadır.*

Gürcistan ile ilişkiler enerji nakil hatları konusunda da kendini göstermiştir. Hazar'a kıyısı olmamasına rağmen coğrafi konumu ve 1990 sonrasının bölgesel ve küresel gelişmeler, Gürcistan'ı Hazar havzası kaynaklarının batıya taşınması konusunda vazgeçilmez bir güzergâh hâline getirmiştir. Bu kapsamda Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı faaliyete geçirilmiştir. Bu proje, Kazak petroleri ve Türkmen gazı için emsal teşkil etmesi bakımından da önem arz etmektedir (Sarıkaya, 2005).

“Demir İpek Yolu” olarak adlandırılan demir yolu projesi mevcuttur. “Demir İpek Yolu” projesi ile Avrupa'dan Çin'e kadar kesintisiz demir yolu ulaşımı sağlanacaktır.**

* Naciye SARAÇ; “Gürcistan'daki Nankör Kediler Ermeniler”, <http://www.azsam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=273> Erişim Tarihi: 24-12-2008

** Hasan KANBOLAT; “Türkiye'den Saakaşvili'ye Yardım Paketi”, 28 Kasım 2007, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?kat1=52&kat2ID=1858&=> Erişim Tarihi: 24-12-2008

ABD, soğuk savaş sonrası egemenlik alanını gerek Ortadoğu'da gerekse de Kafkaslar'da kalıcı kılmak istemekte, bu sebeple kadim rakibi Rusya'ya karşı ve 1979 sonrası düşmanı İran'a karşı Kafkaslar'ı bir "üs" olarak kullanmayı tasarlamaktadır. Bu sebeple Gürcistan ve Azerbaycan'da askeri üsler ve askeri havalanları açmıştır. Bu iki ülkeyi Rusya ve İran'a karşı silahlandırırken muhtemel bir saldırı planında hareket noktası olarak kullanmayı düşünmektedir.

İsrail, Gürcistan'a askeri destek veren ve silah satan ülkelerin başında gelmektedir. ABD oluşturduğu Petrol ve doğalgaz boru hattı projeleriyle Orta Asya-Kafkasya hattını Türkiye üzerinden İsrail'e ulaştırma ve ortak pakt oluşturma çabasıdadır. Abhaz ve Oset bölgeleri fiilen Gürcistan otoritesinden Rusya'nın desteğiyle bağımsız biçimde bulunuyordu. Merkezi yönetim ise bu durumun ülke bütünlüğünü bozucu bir işgal olduğunu ifade etmektedir.*

Rusya'nın Karadeniz'e açıldığı en önemli nokta Ukranya'nın Sivastopol Limanıdır ve Rusya ile Ukrayna arasındaki sözleşme 2017 yılında bitecektir. Abhazya'nın Karadeniz'e 250 km'lik bir kıyı şeridi bulunmaktadır ve bu bölge Gürcistan ve Rusya için önemlidir. Karadeniz'e sınırı olmak önemli bir jeopolitik üstünlük getirmektedir. Bu durum krizdeki önemli etkenlerden biri olmuştur.

Savaşın sonuçları değerlendirilirse,**

- Gürcistan ve hatta Ukrayna'nın NATO üyelikleri çok uzun bir süre zora girebilecektir,

- Kafkaslar'da var olduğu düşünülen: Türkiye + Azerbaycan + Gürcistan (+ABD) = Rusya + Ermenistan +İran denklemi belli ölçülerde zarar görmüştür,

* <http://www.timeturk.com/Savasta-kim-hangi-tarafta-21254-haberi.html>, Erişim Tarihi: 11.12.2008

**Yaşam Alanımız Kafkasya ve Geleceği / Ali KÜLEBİ - Tusam - Başkanvekili Ekleme Tarihi : 25.08.2008
<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1381&sayfa=2>, Erişim Tarihi: 25.12.2008

- Doğalgaz konusunda Avrupa ülkelerinin bundan böyle NABUCCO'nun İran ayağına önem vermeleri ve İran'a karşı yaptırımlarda daha ihtiyatlı davranmaları söz konusu olabilecektir,

- Güney Osetya ve Abhazya'nın Gürcistan'dan kopmaları gerçekleşebilecektir,

- ABD'nin bölgedeki son yenilgisi Kafkasya'ya daha fazla önem vermeyi ve Rusya + Ermenistan denklemine Ermenistan'a karşı daha dikkatli politikalar izlemeyi sağlayabilecektir,

- Rusya'nın yeni bir olası gelişme üzerine askeri hareketi ilerletip Ermenistan sınırına dayanması durumunda Rusya Kafkaslar'da jeopolitik bir bütünlük sağlayarak Ermenistan ile fiziki bağına da tamamlamış olacaktır ki bu da Azerbaycan ile Türkiye ve dolayısı ile Türkiye Orta Asya arasındaki bağı kopması, BTC'nin Rus kontrolü altına girmesi demek olacaktır,

- Bu gelişmeler ise ABD'nin de bölgede güç kaybına yol açacaktır. Bu bağlamda bundan böyle Orta Asya ve Kafkasya'da Türkiye ile olan işbirliği konusunda son yıllarda Türkiye'yi rakip gibi düşünerek dışlama yolunu seçmiş olan ABD, Türkiye ile daha eşitçi ve dikkatli politikalara önem verebilecektir,

- Rusya'nın sert askeri politikası ve Ermenistan'da bulunan askeri üslerinden ciddi ölçülerde yararlanarak Ermenistan'daki 102. Rus üsünden kalkan uçakların Gürcistan'daki NATO ile ilişkili askeri tesisleri vurmuş olmaları bundan böyle Azerbaycan'ı güvenlik açısından yeni arayışlara itebilecektir,

- Eski Varşova Paketi yeni AB üyesi ülkeler bundan böyle Rusya'ya karşı çok daha dikkatli olup, yararı, koruyuculuğu her zaman tartışılacak NATO kalkanına çok daha fazla güvenmek isteyeceklerdir.

Rusya Federasyonu bu son askeri girişimi ile bölgesel güç olmanın ötesinde ve çıkarlarını koruma çizgisinde adeta eski Sovyet Devleti'nin bir devamı olduğunu ve hatta Soğuk Savaş dönemi kurallarının ötesinde ABD'ye açıkça kafa tutabileceğini göstermiştir. Savaş esnasında Ukrayna'nın Sivastapol'daki Rus deniz üsünden Gürcistan açıklarına

yönelen Rus savaş gemilerinin geri dönüşüne izin vermeyebileceği gibi yorumlar yapılmış ise de bu hususun Rusya'nın güç kullanma kararlılığı düşünülürse uygulanabilir olmadığı, olamayacağı ortadadır. Bu bağlamda unutulmaması gereken husus doğrudan veya dolaylı olarak Kafkaslarda karşı karşıya gelmiş olan her iki ülkenin de dünyanın en büyük nükleer güçleri olduğudur. Ellerinde yaklaşık beşer bin nükleer başlı ve uzun menzilli balistik füze ile dünyanın geleceği ve var oluşunda söz sahibidirler.

16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması ve 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşmasıyla Acaristan, özerk statüyle Sovyet Gürcistan'ına bırakılırken bu Antlaşmanın 6. maddesine göre, Türkiye, Batum ve çevresini (Acaristan'ı), buradaki halkın dini ve kültürel haklarını gözetilen bir özerk yönetim sağlanmak ve burada halkın rızasına uygun bir arazi kullanımına imkan vermek, ayrıca Batum limanından serbestçe yararlanmak şartlarıyla Gürcistan'ın yönetimine devretmiştir. Bu şartlar nedeniyle Türkiye, Acaristan'ın özerkliğinin garantörü konumundadır. Sovyetler'in dağılmasından önce ve sonra bu Antlaşmanın hukuki geçerliliğini korumayacağı şeklinde hiçbir somut görüş ve imza olmaması Türkiye'ni bölge ile olan ilişki ve sorumluluğunu söz konusu eder. Kaldı ki Bakü-Tiflis-Ceyhan, Güney Kafkasya Boru Hattı (Şahdeniz) ve inşasına başlanmış Kars-Ahılkelek-Bakü demiryolları ve Gürcistan'ın bizim açımızdan Orta Asya ve Azerbaycan ile var olan ilişkilerimizdeki önemi düşünüldüğünde Kafkasya'nın ve bu ülkenin bizim ilgi ve yaşam alanımız olduğu hiçbir surette unutulmaması gereken bir olgudur.*

Bir devletin başka bir devlete karşı kuvvet kullanımını yasaklayan BM Antlaşması 4/2'ün tek istisnası devletlere meşru müdafaa hakkı veren BM Antlaşması 51. maddesidir. Bu olayda yaşanan hiçbir gelişme Rusya'ya meşru müdafaa hakkı vermemektedir. Bu bölgeyi 200 yıl işgal altında tutması da Rusya'ya bu hakkı vermemektedir.**

* Yaşam Alanımız Kafkasya ve Geleceği / Ali KÜLEBİ - Tusam - Başkanvekili Ekleme Tarihi : 25.08.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1381&sayfa=2>, Erişim Tarihi: 25.12.2008

** Kafkasya'nın Güvenliği Tehlikede / Cavid VELİEV - Yakınoğu ve Kafkasya Araştırmaları Masası Ekleme Tarihi : 18.08.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1368&sayfa=2> Erişim Tarihi: 20.12.2008

Diğer taraftan Gürcistan Ulusal Güvenlik Doktrini'nde Türkiye ve Azerbaycan'ın stratejik ortak olarak benimsenmesi bu iki ülkeye karşı tarihsel düşmanlık besleyen Ermenistan'ı rahatsız etmektedir.*

Soğuk Savaş'ın ve oluşturulmaya çalışılan “yeni düzenin” temel aktörlerinden olan NATO, 2-4 Nisan 2008 tarihlerinde son zirvesini gerçekleştirmiştir. Soğuk Savaş döneminden farklı olarak bu sefer zirve, Rusya-NATO diyaloguna da sahne olmuştur. Ancak zirveye damga vuran iki tarafın işbirliği değil, fikir ayrılıklarıydı. Putin, NATO'nun Doğu'ya genişlemesi başta olmak üzere bir dizi güvenlik problemini görüşmek için NATO zirvesine bizzat katılmış ve açık ve net olarak, NATO'nun Rus sınırlarına kadar genişlemesini Rusya'nın milli güvenliğine doğrudan tehdit sayacaklarını açıklamıştır.

ABD'nin Ukrayna ve Gürcistan üyelikleri konusundaki ısrarının arkasında, yürürlükte olan ABD'nin küresel hakimiyet stratejisi bulunmaktadır. Bu ülkelerin NATO'ya dahil edilmesi, yani aslında ABD'nin askeri etkinlik alanına dahil edilmeleri, birincisi Rusya'nın sınırlandırılması, ikincisi ise Karadeniz'in bir NATO gölü haline gelmesi anlamına gelecektir. Eski Doğu Bloku üyelerinin NATO içerisindeki durumları göz önünde bulundurulursa, bu durum aslında direkt olarak ABD'nin Karadeniz hakimiyeti anlamına gelecektir. Ayrıca NATO içindeki ABD yanlısı olan ülkelerin sayısı da artacaktır.

Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyelikleri Rusya-NATO ve Rusya-ABD ilişkilerinde bir “kopma noktası” anlamına gelebilir. Bölgede yeni bir gerginlik ve istikrarsızlaşma yaşanabilir. Ayrıca bu durumda genel olarak Avrupa'da ve özellikle Karadeniz'de askeri denge bozulma ihtimali yüksektir. ABD ile müttefikliğine rağmen Türkiye, Karadeniz'de ABD askeri varlığını engelleyen adımlar atmaktadır. Türkiye, Karadeniz'de Montrö ile tesis edilmiş olan statükodan memnundur. Karadeniz'in bir “NATO gölü”, ancak pratikte Amerikan donanmasının kontrolünde bulunan bir deniz haline dönüşmesi, Türkiye'nin çıkarları açısından arzulanır bir gelişme değildir. Zira bu gelişmelere paralel olarak Türkiye, özellikle boğazlardaki hakimiyetinin ABD tarafından tartışmaya açılma ihtimalinden dolayı

* Ermenistan'ın Son Çırpınışları / Cavid VELİEV - Yakındoğu ve Kafkasya Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi : 11.08.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1363&sayfa=2>, Erişim Tarihi: 20.12.2008

tedirginlik hissedebilir. Büyük Ortadoğu Projesinin uygulanmaya konduğu ve Irak'ın kuzeyinde ABD etkinliğinde bir oluşumun kurulduğu bir ortamda, ABD'nin Karadeniz'deki askeri etkinliği, fiili olarak sadece Rusya'nın değil, Türkiye'nin de çevrelenmesi ve sınırlandırılması anlamına gelecektir.

Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyelikleri, bu ülkelerin sırasıyla ya parçalanma sürecinin tamamlanması veya parçalanma tehlikesinin ortaya çıkması anlamına gelebilir ki, bu durum da Türkiye'nin güvenliği açısından istenmeyen sonuçlar doğuracaktır. Nitekim Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilan etmesinin ardından Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgeleri Güney Osetya ve Abhazya konusunda Rusya'nın tutumu daha da sertleşmiştir. Aslında Rusya sürekli olarak Kosova bağımsızlığının emsal oluşturabileceğinden bahsetse de, ilke olarak tek taraflı ilan edilen bağımsızlığa karşıdır. Dolayısıyla Rusya, ancak ve ancak mecbur kalırsa, Güney Osetya ve Abhazya konusunda radikal adımlar atabileceğini göstermeye çalışmaktadır.* Yaşanan savaşa baktığımızda mecbur kaldığı ortaya çıkmıştır.

Özellikle geçmiş 10 yıllık sürede Gürcistan, Orta Asya ile Batı arasında, Rusya ve İran boru hatlarını devre dışı bırakarak, Orta Asya enerji kaynaklarının Batı pazarına, Batılı şirketlerin kontrol ettiği boru hatları vasıtasıyla sunulmasına imkan veren coğrafi konumu nedeniyle enerji koridoru olma özelliği kazanmıştır. Gürcistan, Batının kendisine olan ihtiyacını fark etmiş, Rusya ile olan ilişkilerinde Batının desteğini garanti olarak algılamış ve Rusya'ya "karşı" izlediği politikalarda daha cesaretli bir tutum sergilemiştir. Nihayetinde, yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı Rusya'nın saldırmayabileceğini veya saldırı durumunda bile Batılı ülkelerin kendisini koruyacağını değerlendiren Gürcistan, ayrılıkçı Güney Osetya'ya müdahale etmiş, ancak Gürcistan'ın hesapları tutmamış ve Gürcistan'ı Rusya işgal etmiştir. Gürcistan, Batıdan beklediği somut desteği bulamayarak hayal kırıklığına uğramıştır. Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesi, aynı zamanda, en azından yakın gelecekte Batının, Orta Asya petrol ve doğalgazına ulaşma ve böylelikle, Rusya petrol ve doğalgazına olan bağımlılığını azaltma projelerinin belirsizlik sürecine girmesine neden olmuştur.

* Tartışmalı NATO Zirvesi: Rusya-ABD Rekabeti Zirveye Damga Vurdu / Anar SOMUNCUOĞLU - Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi : 14.04.2008, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1253&sayfa=7>, Erişim Tarihi: 18.11.2008

Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya'yı tanıması sonrası Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Platformu'nun pozisyonu zayıflamıştır. Zira artık Gürcistan ile Rusya'yı aynı çatı altında tutmak artık mümkün değildir. Bu sebeple de Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Platformu için artık “ölü doğmuştur” denebilir. Bu sebeple Türkiye'nin önderliğinde kurulan ve yürütülen Karadeniz İşbirliği Örgütü (KEİ) bu sorunların çözümü için yeterli ve daha uygun bir zemindir. Türkiye'nin sorunları bu çerçevede ele alması ve bu platform içerisinde görüşmesi daha uygun olacaktır. Diğer türlü Kafkas İstikrar Paketi'nin bu durumda herhangi bir başarı şansı yoktur.*

Rusya'nın tanıma olayı tesadüfen gerçekleşmemiştir. Öteden beri Rusya ile ABD arasında adı konmayan bir “bilek güreşi” sürdürülmekteydi. Bu bilek güreşine sebebiyet veren olaylardan bazıları şöyledir: (1) Orta Asya'da Rusya'nın hilafına yerleşmek isteyen ve bazı renk kodlarıyla iktidar değişiklikleri yapmak isteyen ABD'ye karşı Rusya'nın aldığı hamleler ve buradaki ülkeleri ABD karşıtı ŞİÖ'ye katmış olmaları (2) Kafkaslarda ve Ukrayna'da Rusya'nın “arka bahçe” yaklaşımına karşı ABD'nin “kadife devrimlerle” girme çabası (3) Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan ve Baltık ülkelerinden sonra Karadeniz'e sahildar Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya alınarak “Rusya'nın burnunun dibine girilmesi”, üstelik bu ülkelerde ABD'nin üs kiralaması, (4) Son Bükreş zirvesi'nde Arnavutluk ve Hırvatistan'ın NATO'ya alınması, buna karşılık Ukrayna ve Gürcistan için “üyelik sürecinin desteklendiği” mesajının kuvvetli olarak verilmesi, (5) Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde “Kuzey Kore ve İran'a karşı Füze kalkanı” projesinin “Rusya'ya karşı olmadığı” sözlerine Rusya'nın inanmayışı ve bu projeyi “Rusya'ya karşı bir hareket” olarak görmesi, (6) Rusya'nın tüm ısrarlarına rağmen Kosova'nın bağımsızlığının ABD ve Batı tarafından tanınması, (7) Rusya'nın özellikle ABD tarafından geciktirilen Dünya Ticaret Örgütü üyeliği, (8) ABD'nin Hazar havzasındaki petrol ve doğalgaz kaynaklarının ihtiyaç sahibi batılı ülkelere ulaştırılmasında Rusya'nın tekelciliğini kırmaya yönelik çabaları, (9) ABD'nin, özellikle G. W. Bush döneminde diğer ülkeleri hiçe sayan küresel çıkar hesaplarının Rusya'yı

* Lavrov TÜRK SAM'ın Önerisini Destekledi: KİP Yerine KEİ Dedi. Sinan OĞAN 03 Eylül 2008 <http://www.turksam.org/tr/a1474.html>, Erişim Tarihi: 18.11.2008

rahatsız etmesi. Bunlardan tek bir tanesi bile SSCB'nin var olduğu yıllarda “Soğuk savaşı” sürdürmeye yeterdi.*

Gürcistan'ın Ağustos 2008 başlarında kendi topraklarındaki Güney Osetya'ya yapmış olduğu askeri hareket sonrasında Rusya da, bu bölgede “Rus pasaportlu” insanların çoğunlukta bulunduğunu ve Gürcistan'ın silahsız halka ateş ettiği gerekçesiyle karşılık vermiş ve sonunda Gürcistan'ın karşı koyması mümkün olmayan askeri gücü ile önce Güney Osetya'ya, ardından da Gürcistan topraklarına girmiştir. Önceleri Rusya'ya karşı direnme hazırlığı içindeki Gürcistan, Pekin Olimpiyatlarına odaklanan dünya liderlerinden beklenen ilgiyi göremeyince adeta “teslim bayrağı”nı çekmiştir. NATO, AB ve ABD gecikmeli de olsa devreye girmiş, Türkiye de dahil birçok ülke bölgede bozulan istikrarın yeniden kurulması için diplomatik girişimlere hız vermiştir.**

Bu çatışmada, Gürcistan ABD ve AB'ye yaptığı tüm yardım ve/veya destek çağrılarında zamanında cevap alamamıştır. Ancak ateşkes anlaşmasının imzalanıp çatışmaların kesilmesi, ülkenin liman ve şehirlerinin bombalanması, sivil halkın da zayıf olması sonrası destek bulmuştur. Başta Ukrayna ve Polonya olmak üzere Baltık ve Doğu Avrupa Ülkeleri Devlet Başkanları Gürcistan'a giderek destek söylevlerinde bulunmuştur. Bölgede bu çatışma ve çekişmelerden en fazla etkilenecek olan Türkiye ise çözüm için “Kafkasya İstikrar Paketi/Platformu” önerisiyle yola çıkmıştır.

RF, Gürcistan'ın bu davranışının arkasında bu ülkeye askerî destek veren ülkeleri, ABD ve Ukrayna'nın ismini vererek suçlarken, Gürcistan da “toprak bütünlüğü ihlali” söylemiyle kendini savunmaya geçmiştir. 14 Ağustos günü ABD uzun zamandır yer arayışında olduğu “füze kalkanı” projesi için yerini bularak RF'nin tüm karşı çıkışlarına rağmen Polonya ile anlaşma imzalamıştır. Ukrayna, kendisine yapılan suçlamaya karşın RF'yi istilacı olarak suçlayarak Gürcistan'dan (G.Osetya ve Abhazya) askerlerini çekmesini istemiş,

* Karadeniz'i Isıtan “Bilek Güreşi” ve Türkiye Doç. Dr. Celalettin YAVUZ 28 Ağustos 2008, [http:// www.turksam.org/tr/a1467.html](http://www.turksam.org/tr/a1467.html), Erişim Tarihi: 18.11.2008

** ABD'nin Karadeniz'e Çıkma ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni Aşma Girişimleri 20 Ağustos 2008 Doç.Dr. Celalettin YAVUZ, Jeopolitik ve Harp Tarihi Uzmanı-TÜRKSAM Başkan Yardımcısı (19.8.2008) <http://www.turksam.org/tr/a1458.html>, Erişim Tarihi: 21.12.2008

Ukrayna bu talebinin yerine getirilmemesi halinde RF'ye yaptırım olarak, 2017 yılına kadar anlaşmaları olmasına rağmen, RF Karadeniz Filosunu kendi limanlarında barındırmayacağını ve lojistik destek vermeyeceğini belirtmiştir.

RF Batı Sibirya gaz sahalarını Avrupa'ya bağlayan ve RF doğalgaz ihracatının yüzde 80'ini oluşturan boru hatları Ukrayna'dan geçmektedir.*

Ayrıca, Güney Osetya'da yaşayan halk arasında, Rusya Federasyonu içinde olan ve nüfusun büyük çoğunluğunu da Güney Osetya'daki gibi yine Osetlerin oluşturduğu Kuzey Osetya Cumhuriyeti ile birleşme isteği çok güçlüdür. Gürcü güçleriyle yapılan çatışmalar sırasında 30 bin Güney Osetyalı'nın Kuzey Osetya'ya kaçmak zorunda kalması, Rusya'nın bu soruna dönük ilgisinin bundan sonra artarak sürdüreceğini gösteren diğer bir işaret olmuştur.**

Türkiye'yi en az Abhazya ve Güney Osetya kadar yakından ilgilendiren üç ayrı sorun daha vardır.*** Bu sorunların da kısa vadede çözümü mümkün görünmemektedir.

* RF doğalgaz üretimini yüzde 85'ini karşılayan Gazprom'un en büyük dış pazarı Avrupa'dır. 2006 yılında Avrupa'nın 560,0 milyar m3 (mmc) talebinin 161,5 mmc'ü (yüzde 28) Gazprom tarafından karşılanmıştır. Avrupa pazarında en büyük gaz ithalatçıları Almanya, İtalya, Türkiye ve Fransa olup, toplam satışlarının 1/3'ü bu dört ülkeye yapılmaktadır.

Öte yandan BDT ve Baltık Ülkeleri'nin de RF doğalgazına bağımlılığı söz konusudur. 2006 yılında bu ülkelere satışlar 101 milyar m3 olmuştur. Bu pazarda da en büyük alıcılar, Ukrayna ve Belarus olup, Ukrayna toplamın yüzde 60'ını almaktadır. Kafkaslarda Yaşanan Sıcak Yaz, Soğuk Bir Kışın Habercisi Mi ? Mete GÖKNEL ASAM, Kıdemli Araştırmacı-Enerji ASAM İnternet Sayfası, 4 Eylül 2008, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2558&kat2=2> Erişim Tarihi: 21.12.2008

** Gürcistan'ın Güney Osetya'daki Askerî Operasyonu ve Rusya'nın Tepkisi Oktay F. TANRISEVER 12 Ağustos 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2457> Erişim Tarihi: 14.11.2008

*** Bunlardan biri Saakaşvili yönetimi tarafından muhtariyetine kısmen son verilen Acaristan'dır. Acaristan ve Batum limanı 1921 Kars Anlaşması ile bölgedeki Müslüman ahaliye muhtariyet tanınmış bir bölgedir. Saakaşvili 2004 yılında yine askeri güce başvurarak Acaristan Cumhurbaşkanı Abaşidze'yi Trabzon üzerinden Rusya'ya kaçmaya mecbur bırakmıştır. Hemen ardından da Acaristan bayrağına bir haç eklenmiş ve bölgedeki Müslümanları hızlı bir biçimde Hristiyanlaştırma kampanyasına girilmiştir.

İkinci sorun ise Ahıska Türklerinin vatanlarına dönüş mücadelesidir. Ahıska Türkleri yarım milyonu aşan nüfusları ile bugün dünyanın dörtbinden fazla sayıdaki şehir, kasaba ve köyüne dağılmış biçimde yaşamaktadırlar. Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Rusya, ABD, Avrupa ülkeleri ve Türkiye'de bulunan Ahıska Türkleri, Sovyetler Birliği döneminden bu yana vatanlarına geri dönmek için büyük bir mücadele içindedirler. Sovyetler Birliği zamanında 1944 Stalin sürgünleri ile vatanlarından kopartılan diğer halklar, yani Kırım Tatarları, Çeçenler ve Volga Almanları bir şekilde vatanlarına dönmeye başlamışlarsa da, o zamanki Gürcü yönetimlerinin de en az bugünkü kadar uzlaşmaz tavırları yüzünden Ahıska Türkleri amaçlarına ulaşamamıştır. Saakaşvili'nin 2004'deki Türkiye ziyaretinde ve daha sonra Avrupa Birliği'ne verdiği taahhütlerde Ahıska Türklerinin vatanlarına dönüşleri için tam destek sözü vermesine rağmen bu konuda yine şoven bir tutum görülmüştür. Bu noktada, vatanlarına dönmek isteyen Ahıska Türklerinden milli kimliklerini reddederek

28 Ağustos 2008 tarihinde Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de düzenlenen Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) zirvesi, Rus-Gürcü savaşının hemen sonrasına denk gelmesi nedeniyle son derece önemli görülmektedir. Duşanbe'de bir araya gelen ve Kafkasya'daki son gelişmelerle ilgili görüş alışverişinde bulunan Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan devlet liderleri, Güney Osetya konusunda Rusya'ya destek veren Duşanbe Deklarasyonu isimli bir belge imzalamışlardır. Rusya ile birlikte ŞİÖ'nun diğer güçlü üyesi olan Çin'in Batı dünyası ile gerginlik içerisinde olan Rusya'ya verdiği bu destek sonrasında, ŞİÖ'nun olası Batı karşıtı kimliğinin güçleneceğinden ve iki taraf arasındaki görüş ayrılıklarının derinleşeceğinden endişe duyulmaktadır.*

Çarlık döneminde Rus yayılmacılığının Pasifik Okyanusu kıyılarına kadar ulaştığı sırada Ruslar o bölgede inşa ettikleri koloni kente Vladivostok adını koymuşlardır. Türkçe anlamı "Doğuya hükmet" demektir. Rusya Federasyonu'na dahil olan Kafkasya'nın stratejik bir yerinde kurulu, Kuzey Osetya'nın Başkentine Rusların verdikleri ad Vladikafkas'tır. "Kafkasya'ya hükmet" demektir. Ruslar 93 harbinden sonra kırk yıl işgal altında tuttıkları

Müslüman Gürcü olduklarını beyan etmeleri, eski Gürcü kabilesi Meskhetlerin devamı olduklarının teyidi istenilmiştir. Üstüne de, Ahıska Türklerinin vatanlarına şu anda Ermeni nüfus yerleştirildiğinden, merkezi yönetimin uygun göreceği mahallere dağıtık olarak yerleştirilmeleri öngörülmüştür. Bunların hiçbiri Türkiye veya Ahıska Türkleri açısından kabul edilebilir değildir.

Bir başka mesele ise Borçalı ve diğer bölgelerde yaşayan Azerilerin (Terekeme ve Karapapaklar da dahil) milli azınlık haklarının tam olarak tanınmamış olmasıdır. Saakaşvili'nin Yarattığı Karmaşada Türkiye Ne Yapmalı ? Hasan Ali KARASAR 13 Ağustos 2008 [http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2460 &kat1=42&kat2=](http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2460&kat1=42&kat2=) Erişim Tarihi: 20.12.2008

* Çin, ülkesindeki çeşitli azınlıkların ayrılıkçılık talepleri konusunda Rusya ile benzer bir kaderi paylaştığına inanmaktadır. Buradan hareketle Çin, Rusya'nın Gürcistan'a karşı gerçekleştirdiği askerî müdahaleyi, ülke bütünlüğünü tehdit eden azınlıklara karşı verilen bir mücadele olarak algılamaktadır. Dolayısıyla Çin, "Gül Devrimi" adı altında ABD'nin de desteğiyle daha fazla demokrasiye yönelik bir seyir izleyen Gürcistan karşısında Rusya'nın tarafını tutmaktadır. Fakat madalyonun diğer yüzüne bakıldığında, her ne kadar Çin son Rus-Gürcü savaşı sırasında Rusya'yı desteklese de, bu desteği sesini fazla yükseltmeden vermeye çalıştığı dikkat çekmektedir. Bunun en önemli nedeni ise, Gürcistan-Güney Osetya ilişkilerinin Çin-Tayvan ilişkilerine benziyor olmasıdır. 1990'lı yılların başında Gürcistan yönetiminden ayrılan, fakat uluslararası platformda bağımsızlığını kazanmak için mücadele eden Güney Osetya'nın durumu, Çin'den bağımsız olduğunu iddia eden fakat resmî bir devlet olarak kabul görmeyen Tayvan'ın durumuna benzetilmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti "Tek Çin" doktrini çerçevesinde uyguladığı dış politikayla, "Çin Taipei" olarak adlandırdığı Tayvan'ın diğer ülkelerle diplomatik ilişki kurmasına engel olmaktadır. Kafkasya'daki son çatışma sırasında sessizliğini koruyan Çin, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını ilan ettiği bu noktada Saakaşvili'nin duyduğu endişeleri kendisi de hissetmektedir. Bu açıdan bakıldığında Çin, Rusya'ya destek verirken kendi topraklarındaki olası ayrılıkçı hareketlere karşı Rusya'nın desteğini garanti etmesini koşul olarak öne sürmeyi ihmal etmemiştir. Gürcistan Savaşı'nın Ardından ŞİÖ Zirvesi ve Çin-Rusya İlişkileri Suna LEE 29 Ağustos 2008 [http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp? ID=2526&kat1=60&kat2=](http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2526&kat1=60&kat2=) Erişim Tarihi: 19.12.2008

Kars şehrimizin hemen dışında kurdukları köye de Vladikars adını vermişlerdir. “Kars’a hükmet” demektir. Ayrıca Kafkasya’da Rusya Federasyonuna bağlı Vladikars adını taşıyan bir yerleşim birimi daha vardır (Altıntaş, 2008).

BTC Boru Hattının oluşması Rusların hoşuna gitmemiştir. O sebepten ötürü Tiflis’in 45 km. batısında bulunan Kapsi kasabası yakınındaki köprüyü tahrip etmişlerdir. Bunun anlamı Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu’nun, yani İpek Yolunun kesilmesidir. Çünkü Rusya, İpek Yolunun Türkiye’den Çin’e uzayan büyük bir coğrafyayı birbirine bağlamasının Türk dünyasının fiilen birleşmesi anlamına geldiğini kavramış ve bundan en az enerji koridorlarının denetiminden çıkmasından duyduğu kadar hatta ondan daha fazla rahatsızlık duymuştur (Altıntaş, 2008).

AB’nin Batı Avrupa kanadını temsil eden ülkeler (Almanya, Fransa, İtalya, İspanya) Karadeniz Bölgesinde 16-24 Eylül 2008 tarihleri arasında ABD önderliğinde icra edilen ve yedi ülkenin (NATO üyesi ABD, Macaristan, Litvanya, Letonya, Romanya, İsveç ve NATO dışından Ukrayna) katılımıyla tamamlanan deniz tatbikatında da yer almamıştır. Bu ülkeler RF’nu karşılıklarına almak istememiştir.

Bütün bu mücadelenin temelinde ne Gürcistan, ne de Ukrayna’nın toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının önemi vardır. Gerçek buzdağının altındadır. Buzdağının altında ise; Rusya ve ABD’nin karşılıklı çıkarları bulunmaktadır. Bu bağlamda; ABD açısından enerji kaynakları ve hatlarının ele geçirilmesi, Rusyayı küçülterek etkisiz hale getirmek, Karadeniz’i Amerikan egemenliğine katmak, dünyanın kalpgahına Kafkasya-Hazar Havzası ve Orta Asya üzerinden ulaşmaktır (Kantarcı, 2008).

Rusya, bir yandan Güney Osetya’yı askeri yönden kontrolü altına alırken Abhazya’nın da kontrolünü tamamen ele geçirmiş, dahası Rusya çatışmaların başlamasından üç hafta sonra bu iki bölgenin bağımsızlığını tanımıştır. Rusya, halen güçlü olduğunu, kendine güvenenleri

yalnız bırakmayacağını, bölgesinde kendi rağmına gelişmelere sert tepki vereceğini göstermiştir. Sonuç olarak;*

- ABD, diplomasi alanında Rusya'yı sıkıştırmış olmasına rağmen Avrupalılardan tam destek alamadığı için Rusya'ya yaptırım uygulamada zorlanmaktadır. Avrupa'nın tutumu Rus doğal gazı ile ilişkilidir.
- ABD, bu olaylar münasebetiyle Karadeniz'e girmiştir. Yakın vadede ayrılacağı da benzememektedir.
- Rusya'nın Gürcistan'a yaptığını gören ve ABD ile Avrupa ülkelerinin baskısını hisseden Ermenistan, Türkiye ve Azerbaycan ile uzlaşmaya daha yakın duruma gelmiştir. Önümüzdeki süreçte Ermenistan'ın Batı ve Türkiye ile ilişkilerini geliştirmesi beklenebilir.
- Enerji kaynaklarının tüketici ülkelere güvenli ve tek ülkeye bağımlı olmadan aktarımı bağlamında Türkiye'nin önemi artmıştır. Bundan sonra Nabucco vb. projelerin kabul edilebilirliği daha kolaydır.

Rusya'nın Gürcistan'a askeri müdahalesi, ilk bakışta görüldüğünün tersine Güney Osetya yüzünden değildir, çünkü bu askeri müdahale önceden bütün ayrıntılarıyla planlanıp hazırlanmıştı. Yalnızca "G" saatinin zamanlaması bekleniyordu. Gürcistan'ın NATO üyeliği aralık ayına kadar ertelendikten sonra Moskova'nın saldırısı için en iyi zaman 'Ağustos-Eylül' aylarıydı. Rusya'nın Ukrayna ile Gürcistan'ın NATO'ya girişlerini engellemeye çalışacağı önceden belli olmuştu. Ancak Moskova'nın Ukrayna'ya tek başına müdahalesi neredeyse imkansız olduğundan daha küçük ve zayıf olan Gürcistan'ın haddini bildirmek gerekliydi ve zaten hazırlanmıştı da. Ruslar'ın son yıllarda hayata geçirdikleri 'aşamalı müdahale doktrini' içinde en zayıf halka olarak Gürcistan'ın kabul edilmesi ve bu ülkeye

* Kafkaslardaki Gürcistan-Rusya Savaşı'nı Ruslar kazanmış gibi gözükse de asıl kazanan ABD oldu. Nasıl mı? 18 Kasım 2008 / 15:23, www.stratejikboyut.com ÖZEL - Emin YILMAZ, http://www.stratejikboyut.com/news_detail.php?id=13646 Erişim Tarihi: 29.11.2008

yönelik operasyonların hazırlanıp gerçekleşmesi tam beş yıldır devam etmektedir (Ahundlu, 2008).

Gürcistan'da NATO'nun güçlenmesi ve Ukrayna'nın bu kuruma üye olması çatışma olasılığını Türkiye sınırlarından uzaklaştıracak sonuçta Türkiye-Azerbaycan iletişim ve enerji hatlarının daha güvenli olmasına zemin yaratacaktır (Ahundlu, 2008). Ancak bu ülkelerin NATO'ya girmesi ile, Karadeniz'de RF etkisine karşı, ABD/NATO'nun Karadeniz'de etkinliğinin artırılması kapsamında Montrö gündeme gelebilecektir. Ne var ki, Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler için doğal bir savunma hattı olan Sözleşme'nin değiştirilmesini bu devletlerin talep etmekte isteksiz olacakları değerlendirilmektedir. Ancak Gürcistan, son savaş neticesinde ne pahasına olursa olsun düşüncesiyle ABD'yi Karadeniz'e getirecek adımlar atabilir, bu hareket ise en başta Türkiye ile ilişkilerini sarsacağından düşük ihtimalli bir seçenek olarak görülmektedir.

Kafkasya bölgesinde meydana gelen bu çatışmaların sonuçlarını incelersek;

Rusya'nın çevrelenmesi,

AB ve NATO'nun Karadeniz'e komşu olması,

Hazar Enerji Havzalarına ulaşım ve enerji güvenliği,

Rusya ve İran'ın coğrafi bağlantılarının zayıflatılması,

Rusya'nın Karadeniz'deki konumunun zayıflatılması,

İran'ın kuzeyden de çevrelenmesi,

Romanya ve Bulgaristan'ın NATO ve AB üyelikleri sonucunda Karadenizdeki haklarının korunması, Hazar Bölgesi enerji taşımacılığının Avrupa'ya bu bölgelerden yapılması,

Rusya'nın tüm bu amaçlara sert bir direnç göstermesi, Güney Osetya ve Abhazya'yı tanıyarak bölgeye iyice yerleşmesi,

Rusya ve İran gibi iki güçlü ülke arasında kalan Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ın kendilerini Batı'ya teslim etmelerinin imkansız olduğu, şeklinde değerlendirilebilir.

VII. BÖLGESEL İŞ BİRLİĞİ

Soğuk savaş'ın bitmesiyle birlikte, Karadeniz'de güvenlik ve istikrarı artırmaya yönelik girişimler:

- Karadeniz Ekonomik ve İşbirliği Teşkilatı (KEİ),
- Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR),
- Karadeniz Uyum Harekatı (Operation Black Sea Harmony-OBSH),
- Barış İçin Ortaklık (BİO) faaliyetleridir.

Faaliyete geçtiği 2006 Mayıs ayında bu yana Hazar petrolünü batı pazarlarına taşıyan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı, 2007 yılında faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğalgaz Boru Hattı ile 7 Şubat 2007 tarihinde çerçeve anlaşması imzalanan ve 21 Kasım 2007 tarihinde Gürcistan'da temel atma töreni gerçekleştirilen Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu gibi enerji ve ulaşım altyapı projeleri ilgili ülkelerin çok ötesinde yansımaları olacak bölgesel işbirliğinin somut örneklerini oluşturmaktadır.*

7.1. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ)

KEİ fikri, 1980'li yılların sonunda Doğu Avrupa Ülkeleri ve SSCB'deki değişim sürecinin hızlandığı bir ortamda oluşmuştur. 1990'a gelindiğinde hammadde ve enerji kaynakları yönünden zengin ve ileri teknoloji gerektiren savunma ve uzay sanayi gibi alanlara yatırım SSCB'nin bölgede varlığı söz konusuydu. SSCB bu avantajlarına rağmen, özellikle tüketim malları olmak üzere insana yönelik yatırımların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktaydı (Dikkaya ve Orhan, 2004). KEİ, katılımcı devletlerin farklı özelliklerde olması ve Batı'nın yakın davranmaması sebebiyle istenen düzeyde başarı sağlayamamıştır. KEİ, doğuda Japon

* <http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 20.12.2008

Denizi'nden batıda Baltık Denizi'ne, kuzeyde Kuzey Buz Denizi'nden güneyde Akdeniz'e kadar 19 milyon km²'lik bir alanı kapsamaktadır. Körfez Bölgesinden sonra en geniş petrol ve doğal gaz kaynağına sahiptir.

Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemin ruhunu yansıtan ilk başarılı örnek olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (KEİ) kurulmasına öncülük etmiştir. 1992'de başlatılan bu girişim, 1999'da geniş Karadeniz bölgesine mensup 12 üye ülkeden* oluşan bir uluslararası örgüte dönüşmüştür. Ayrıca Almanya, Fransa, Polonya, Tunus, İsrail, Mısır, Slovakya, İtalya ve Avusturya KEİ'de gözlemci devlet sıfatıyla bulunmaktadır (Alkan, 2006).

KEİ'nin önemli özelliği Karadeniz gibi çok büyük jeopolitik öneme sahip bir bölgede kurulan bir örgüt olmasıdır. Bölge devletlerinin karşılaştığı iç ve dış siyasi sorunlar, ekonomik gelişme ve başta enerji olmak üzere güvenlik sorunları bu devletleri, Batı ile Rusya arasında ortaya çıkan yeni mücadelenin odağına yerleştirmiştir. Rusya'nın Yakın Çevre'sinde yer alan ülkeler, Balkan ülkeleri, Kafkasya ve Türkiye için bu çekişmenin geleceği hayati öne taşımaktadır. Yeni uluslararası dengeler bölge devletlerini yeni ittifak arayışlarına yöneltmekte, Batı veya Rusya arasında seçim yapmaya zorlamaktadır.**

KEİ'nin amacı Zirve Deklarasyonu ve Boğaziçi Bildirisi'nde şöyle belirtilmektedir: KEİ üyesi ülkelerin potansiyellerinden, coğrafi yakınlıklarından, ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinden yararlanarak aralarındaki ikili ve çok taraflı ekonomik, teknolojik ve sosyal ilişkilerini çeşitlendirmeleri ve daha da geliştirmeleri, böylelikle Karadeniz havzasının bir barış, istikrar ve refah bölgesi olmasını sağlamaktır. Buradan da anlaşılacağı gibi KEİ sadece ekonomik amaçlı bir örgüt değil, aynı zamanda dolaylı olarak bölge güvenliği ile ilgilenen bir örgüttür. KEİ'nin uzun vadeli amacı ise "kişilerin, toplulukların, sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımını" sağlayacak "esnek bir örgütün" kurulması olmuştur. Projenin nihai ve daha geniş hedefi ise Karadeniz Bölgesi'nin "dünya

* KEİ'ye üye ülkeler: Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Türkiye, Ukrayna, Yunanistan.

** Karadeniz'in Jeopolitik Önemi, Rusya ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü. Aslan Yavuz ŞİR 12/07/2007, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1095, Erişim Tarihi: 20.12.2008

ekonomisinin ayrılmaz bir parçası haline gelmesinin” sağlanmasıdır (Alkan, 2006). Türkiye’yi KEİ’yi kurmaya yönelten temel düşüncelerden biri, Karadeniz’de bürokrasiyi azaltarak ticaretin yatırımlarını ve girişimciliğin önünü açmak olmuştur. Ancak, Rusya Federasyonu’nun içe dönük ekonomi politikalarına ağırlık vermesi ve diğer KEİ üyelerinin AB ile bütünleşmeye yönelmesi ile, KEİ bu işlevini kaybetmiştir (Kanbolat, 2006). AB’nin Helsinki Nihai Senedi ve AGİT’in tüm prensiplerini benimseyen örgüt, konjonktürel gelişmeler nedeniyle kısa süre içerisinde büyük bir ilgiye mazhar olmuş, ancak bugün gelinen noktada etkinliğini kaybetmeye başlamıştır.*

7.2. Karadeniz İşbirliği Görev Grubu

İlk defa Karadeniz’de çok uluslu bir deniz gücü kurulması fikri, 1994–1995 tarihlerinde ortaya çıkmışsa da 1998’de Varna’da gerçekleşen II. Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları toplantısında Türk Deniz Kuvvetleri tarafından ortaya atılmıştır. 30 Aralık 2002’de Rusya ve diğer ülkelerin onaylaması ile yürürlüğe girmiştir.* Türkiye’nin önderliğinde Karadeniz’e sahili bulunan devletler arasında işbirliğini güçlendirmek, Karadeniz Bölgesi’nde barışı ve istikrarı arttırmak amacıyla kurulmuştur. BLACKSEAFOR’un görevleri; arama ve kurtarma (SAR) hareketi, insani yardım operasyonları, mayın karşı önlemleri (MCM), çevrenin korunmasına yönelik hareket, iyi niyet ziyaretleri ve taraflarca belirtilen diğer görevler şeklinde özetlenebilir. Kuvvetin BM ve AGİT yönetimindeki diğer barış destekleme faaliyetlerinde de kullanılması öngörülmüştür.**

7.3. Karadeniz Uyum Harekâtı (KUH)

Türkiye tarafından 01 Mart 2004 tarihinde Karadeniz’in açık deniz alanlarında ve karasuları içinde Karadeniz Uyum Harekâtı (KUH) (Operation Black Sea Harmony-OBSH)

* Karadeniz İçin Birlik Önerisi: AB’nin Bölünmüşlük Krizine Bir Adım Daha. Sinem KAYA, Muharrem EKŞİ, 16 Temmuz 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1531 Erişim Tarihi: 20.12.2008

** Karadeniz’de kullanılmak üzere tesis edilen BLACKSEAFOR, gerektiğinde tarafların oybirliği ile alacağı kararla başka bölgelerde de kullanılması mümkündür. BLACKSEAFOR’un görevleri özetle şöyledir: (1) Arama ve Kurtarma Harekâtı, (2) İnsani Yardım Harekâtı, (3) Mayın Karşı Tedbirleri Harekâtı, (4) Çevre Koruma Harekâtı, (5) İyi Niyet Ziyaretleri, (6) Taraflarca kararlaştırılan diğer görevler. Gerektiğinde diğer kuvvetlerle desteklenmesi de mümkün olan BLACKSEAFOR’un, BM veya AGİT kapsamındaki harekatta da görevlendirilmesi mümkündür. Bu örgütün Kuruluş Antlaşması ile Karadeniz sahil ülkeleri KEİT’i takiben ve sadece Karadeniz sahil ülkeleri olarak, ilk kez bölgesel istikrarın, dostluğun, iyi ilişkilerin ve karşılıklı anlayışın daha da geliştirilmesi için örnek bir davranış sergilemişlerdir.

başlatılmıştır. KUH, Karadeniz'deki tüm kıyıdaş ülkelerin katılımına açık, ancak başlangıcından 2006 yılı sonuna kadar millî nitelik taşımış olan bir deniz harekâtıdır. Bu harekât başlangıçta Türk fırkateynleri, hücumbotları, denizaltıları, helikopterleri ve deniz karakol uçakları vasıtasıyla, Türk karasuları içinde, Karadeniz'in uluslararası sularında ve bu bölgelerin üzerindeki hava sahasında icra edilmiştir. Karadeniz'deki diğer kıyıdaş ülkelerin KUH'na katılımını sağlamak maksadıyla gerekli görüşme ve danışmalara da devam edilmektedir. 2006 yılı içinde Rus Deniz Kuvvetleri dahil olurken, onları Bulgaristan ve Ukrayna da izledi. Romanya ise henüz bekleme aşamasındadır. Karadeniz'de, başlangıçta ABD'nin küresel ticaretin ve petrol taşımacılığının zarar görmemesi için öngördüğü, Karadeniz'de de, Akdeniz'deki Aktif Çaba Harekatı gibi, NATO deniz unsurlarından oluşan bir kuvvet oluşturulması girişimi, Türkiye'nin Karadeniz güvenliği konusunda, sadece Karadeniz sahildarı ülkelerin katılımıyla yürürlüğe koydurmuş olduğu güvenlik sistemiyle bir kenara bırakıldı. Bu güne kadar da Karadeniz'de deniz ticaretini ve petrol taşımacılığını sekteye uğratan ne bir terör olayı, ne de bir sansasyon yaşanmadı.* 25 Nisan 2007 tarihinde Ukrayna, Karadeniz Uyum Harekatına katılmıştır (Kandemir, 2008). Görevi, Karadeniz'de belirsiz aralıklarla karakol faaliyetleri icra ederek yasa dışı faaliyetlere karıştıklarından şüphelenilen ticaret gemilerini tespit etmek ve izlemektir.**

Romanya

29 Mart 2004 tarihinde NATO üyesi olan ve 2007 yılında AB'ye tam üye olan Romanya, son yıllarda Karadeniz'de öncü ve etkin bir politika izleme arayışına girmiş olup, bu bağlamda sivil toplum örgütlerini de kapsayan aktif bir süreç başlatmıştır. Romanya Karadeniz politikasını, NATO ve AB'nin bölgeye daha fazla methaldar edilmesi üzerine oturtmakta ve dış politikasının önemli bir boyutu haline dönüştürmeye çalışmaktadır. Romanya tabiatıyla böyle bir konumdan elde edilebileceği kazanımların da hesabını yapmaktadır. Romanya'nın bu yaklaşımının arkasında Karadeniz'de Rusya ve Türkiye

* ABD'nin Karadeniz'e Çıkma ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni Aşma Girişimleri 20 Ağustos 2008. Celalettin YAVUZ, Jeopolitik ve Harp Tarihi Uzmanı-TÜRKSAM Başkan Yardımcısı (19.8.2008) <http://www.turksam.org/tr/a1458.html>, Erişim Tarihi: 21.12.2008

** Şüpheli bir gemi tespit edildiğinde, müşterek gayretlerle ve muhtelif vasıtalarla varış limanına kadar takip edilmekte, neticede arama yapmak ve gerekmesi durumunda, alıkonularak yasal işlem başlatmak üzere görev ilgili makamlara devredilmektedir. Genelkurmay Başkanlığı İnternet Sayfası, Erişim Tarihi: 28.12.2008

faktörlerini dengeleme ve askeri imkansızlıklarını NATO ve AB'yi bölgeye çekerek kapama arayışı da yaratmaktadır.

Romanya, belli bir süre, resmen olmasa da bazı düşünce kuruluşları ve hükümet dışı oluşumlar aracılığıyla Montrö Sözleşmesini de sorgulamış, ancak ABD'nin bu konudaki tutumunun belirginleşmesiyle bu yaklaşımından vazgeçmiştir.

BLACKSEAFOR'un transformasyonuna ilişkin süreçte Romanya başından beri kısıtlayıcı ve engelleyici bir tutum takınarak, sürecin ilerlemesini sekteye uğratmaya çalışmıştır. Ayrıca 2006 Ocak ayında sürecin 6 aylığına askıya alınmasını önermiştir.

Mayıs 2006'da Ankara'da yapılan ikili siyasi-askeri istişarelerde Romen tarafı, ülkemizin Karadeniz güvenliğinde oynadığı öncü rolü teslim ettiğini ve desteklediğini açıkça belirtmiş, Karadeniz Uyum Harekatına katılım niyetini de beyan etmiştir. Romanya'nın söz konusu tutumunun şekillenmesinde ABD'nin önemli rol oynadığı değerlendirilmektedir.

KUH'a ilişkin daha olumlu bir tutum sergilemeye paralel olarak Romanya'nın BLACKSEAFOR konusunda hala ciddi tereddütlerinin bulunduğu, özellikle Ruslarla bilgi değişimine ve kendi deniz kuvvetlerini diğer ülkelerin (özellikle RF) komutasına teslim etme hususuna yanaşmaya sıcak bakmadığı, ayrıca, BLACKSEAFOR sürecinin daha yavaş ilerlemesini arzu ettiği gözlenmektedir.

Bulgaristan

Bulgaristan, yeni bir NATO üyesi olarak genel anlamda Romanya'ninkine benzer ancak daha nüanslı bir Karadeniz politikası gütmekte olup, bu konuda ABD'nin tutumuna ve telkinlerine son derece bağlı kalmaktadır. Romanya'da olduğu gibi Bulgaristan da Karadeniz konusunda düzenli olarak uluslararası konferanslar düzenlemekte ve özellikle NATO ve AB ülkelerinin dikkatlerinin geniş Karadeniz bölgesine çekilmesine çalışmaktadır.

Ukrayna

BLACKSEAFOR'un transformasyon sürecine de belli oranda destek sağlayan Ukrayna, ocak 2006'da gündeme gelen Romen önerisi üzerine süreç askıya alındığında ülkemize desteğini bildiren tek ülke konumunda olmuştur. Ukrayna, RF'yle zaman zaman gergin olarak nitelendirilebilecek ilişkilerine rağmen Karadeniz güvenliği konusunda Ruslar'inkine yakın bir tutum sergileye gelmiştir. 25 Nisan 2007 tarihinde Ukrayna, Karadeniz Uyumu Harekatına katılmıştır (Kandemir, 2008).

Gürcistan

Başlangıçta BLACKSEAFOR'a olumlu yaklaşan Gürcistan'ın, Romanya-Bulgaristan ikilisiyle birlikte hareket ettiği ve özellikle NATO'yu bölgeye sokma arayışı içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. KUH'a tüm sahilدارlar gibi Gürcistan da davet edilmiş olup, katılıma ilişkin belgeler Gürcistan tarafına 2005 Mart ayında iletilmiştir. Aynı tarihte Gürcistan Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, konuya ilişkin değerlendirmenin devam ettiğini belirtmişlerdir. o tarihten bu yana gürcü makamlarından katılıma ilişkin herhangi bir cevap alınamamıştır. Gürcü makamlarına her vesileyle KUH hakkında daha fazla bilgi iletme çabalarımız devam etmekte ve önümüzdeki dönemde gürcü makamlarıyla bu konuda ikili istişareler yürütülmesi planlanmaktadır. Diğer kıyıdaş ülkelerin katılması durumunda Gürcistan'ın dışarıda kalamayacağı ve KUH'a dahil olacağı değerlendirilmektedir. Ancak Gürcistan-Rusya Savaşı belirsiz bir zamana kadar bu süreci askıya almıştır.

7.4. Barış İçin Ortaklık

1994'te kurulan BİO inisiyatifi, müttefikler ile ortak ülkeler arasında bir diyalog ve işbirliğine imkan sağlamak ve merkezi ve doğu Avrupa'daki yeni demokrasilerle, Kafkasya ve Orta Asya'daki istekli ülkelerle gerçek ortaklıklar kurulmasını amaçlamaktadır. BİO, Avrasya'da politik ve askeri işbirliğini arttırmaktadır. Katılımcı ülkeler belirlenen alanlarda NATO kuvvetleriyle etkin harekatta bulunabilmektedirler. BİO süreci, bir yandan ittifak üyeliğini hedefleyen ülkelerin üyeliğe hazırlanmasına yardımcı olurken, diğer yandan ittifaka

yakın dönemde üye olamayacak ortakların, NATO ile daha sıkı güvenlik ilişkilerini kurmalarını sağlamaktadır.*

6.5. Karadeniz’de Bölge Ülkelerinin Diğer Girişimleri

Karadeniz Diyalog ve Ortaklık Forumu (Black Sea Forum For Dialog And Partnership): Karadeniz’de deniz işbirliğine bir şemsiye olarak getirilmek istenilen, katılımcılığın ve serbestliğin esas olduğu, fazla kurumsal bir yapının düşünülmediği ve oldukça çok sayıda üst düzey katılımcının davet edilmesinin planlandığının açıklandığı bu forum 5 Haziran 2006’da Bükreş’te bir zirveyle başlatılmıştır. Karadeniz’deki ve bölge dışındaki devletlere, düşünce kuruluşlarına ve iş çevrelerine açık söz konusu forum ekonomi, enerji güvenliği ve demokratikleşme üzerine çalışmayı amaçlamaktadır.

Demokratik Seçenek Topluluğu (The Community Of Democratic Choice-CDC): Romanya’nın Türkiye’nin öncülüğünü önemsemez tavırlarına karşın, Gürcistan-Ukrayna ikili Türkiye olmadan Karadeniz’de iş birliğinin yapılmayacağını farkındadır. Bu bağlamda, Gürcistan-Ukrayna ikilsinin öncülüğünü yaptığı ve bir anlamda “Karadeniz Diyalog ve Ortaklık Forumu”na rakip olan “Demokratik Seçenek Topluluğu (The Community of Democratic Choice-CDC)” daha gerçekçi temeller üzerine 1-2 Aralık 2005’te Ukrayna-Kiev’de kurulmuştur. Demokrasi, insan hakları ve dondurulmuş çatışma bölgeleri üzerine çalışmayı amaçlamaktadır (Kanbolat, 2006).

Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Teşkilatı (GUAM): ABD’nin yönlendirmesiyle bir araya gelen Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova liderlerinin Kiev’de 26 Mayıs 2006’da imzaladığı tüzükle resmen kurulmuştur. Litvanya, Bulgaristan ABD, Romanya ve AGİT temsilcileri de imza törenine üst düzeyde katılmıştır. Yeni üye katılımına müsait GUAM’da; ortak serbest ticaret bölgesi oluşturulması, Hazar petrolünün transit taşınması, gümrük ve sınır çalışmalarında düzenlemeler yapılması gibi konular öncelikli gündemler arasında yer almaktadır.

* Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması. Sinan OĞAN <http://www.Turksam.org/tr/a907.html> Erişim Tarihi: 21.12.2008

ABD, eski Sovyet coğrafyasının bütünlüğünü ortadan kaldırma doğrultusunda desteklediği jeopolitik çoğulculuk politikası çerçevesinde Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova arasında 1997'de başlatılan GUAM oluşumuna da destek vermiştir. 1999'da Washington'da yapılan NATO'nun kuruluşunun 50. yıl dönümü kutlamaları sırasında GUAM, Özbekistan'ın da katılımıyla beş üyeli resmi bir oluşum haline gelmiştir. Avrupa ile Asya arasında bir ulaşım koridoru oluşturmayı hedefleyen GUUAM Örgütü Hazar petrollerinin güvenliğine önem vermiştir. ABD'nin desteği ile Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan Temmuz 1998'da bir Barış Gücü Taburu oluşturmuşlardır. Nisan 1999'da ise, Gürcistan, Azerbaycan ve Ukrayna birliklerinden oluşan ortak kuvvet hayati öneme haiz ekonomik bölgenin, petrol boru hattı ve diğer teknik teçhizatın korunmasına yönelik askeri tatbikat düzenlemiştir. Bu tatbikat Kafkasya'da Rusya'nın katılımı olmaksızın yapılan ilk uluslararası nitelikli askeri tatbikat olmuştur.*

Karadeniz İçin Birlik (KİB): 1990'lardan 2000'lere kadar Karadeniz'deki bu oluşumlardan sonra AB ve NATO'nun genişleme stratejileri, Rusya'nın yeniden güçlenmesi ve tekelleri enerji politikası, enerji ve güvenlik alanında yeni oluşumların ortaya çıkmasına yol açmaya başlamıştır. AB'nin Karadeniz İçin Birlik (KİB) önerisi de 24 Haziran'da Avrupa Parlamentosunda genişleme stratejisi çerçevesinde Elmar Brok'un raporuyla gündeme getirilmiştir. AB'nin Öncelikle, AB'nin 2004 ve 2007 yıllarındaki Doğu genişlemesi, Birliği Karadeniz'in bir aktörü haline getirmiştir. 2004 yılında Birliğe giren eski Sovyet ülkeleri ve 2007 yılında üye olan Romanya ve Bulgaristan ile AB'nin sınırları Karadeniz'e ulaşmıştır. Nitekim bu sınırlar sadece siyasi sınırlar olmanın ötesinde AB'nin ekonomi ve güvenlik sınırlarını da ifade etmekteydi.**

Rusya karşıtı siyaset izleyen AB'nin yeni üyesi bu ülkeler, Karadeniz'deki Rus gücünü sınırlamak ve AB'nin Karadeniz'de daha aktif rol alması için Birliği bölgeye yönlendirmede etkin rol oynamışlardır. Bu nedenle, KİB önerisi, Almanya-Fransa eksenindeki AB yeni üyelerinin bir girişimi olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle, AB'nin Doğu,

* Nezavisimaya Gazeta , 16 Nisan 1999. Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html>

** Karadeniz İçin Birlik Önerisi: AB'nin Bölünmüşlük Krizine Bir Adım Daha. Sinem KAYA, Muharrem EKŞİ, 16 Temmuz 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1531 Erişim Tarihi: 20.12.2008

Baltık ve Karadeniz üyelerinin doğalgaz bakımından Rusya'ya bağımlı olmaları, Rusya'nın bu bağımlılığı dış politikada bir araç olarak kullanması, AB'yi enerji güvenliği bakımından Karadeniz'e ilişkin politikalar geliştirmeye zorlamıştır. Bu bağlamda, 2003 yılındaki “Daha Geniş Avrupa-Avrupa Komşuluk Politikası: Doğu ve Güney Komşularla İlişkilerde Yeni bir Çerçeve” (Wider Europe-European Neighborhood Policy: A New Framework for Relations with Our Eastern and Southern Neighbors) ve Mayıs 2007'deki Karadeniz Sinerjisi adlı strateji belgeleri, AB'nin genişleme sonrası komşularla ilişkilerinin çerçevesini çizerek KİB'e temel oluşturmuştur. Bu anlamda KİB projesinin, AB'nin Karadeniz'deki genişleme stratejisinin ve komşuluk politikasının bir uzantısı/versiyonu olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Bir anlamda AB'nin KİB politikası, enerji bağımlılığını, Karadeniz'de ekonomik işbirliği/entegrasyon ve karşılıklı bağımlılık yaratarak aşma girişimidir. Ayrıca, AB'nin KİB projesinde Kömür-Çelik birliği kuruluşuna benzer bir ekonomik-enerji temelli entegrasyon yaklaşımını Karadeniz'de uygulamaya çalışacağı anlaşılmaktadır. Nitekim bunun bir adım sonrası işlevselcilik kuramındaki yayılma varsayımından hareketle, Karadeniz'de oluşacak ekonomik entegrasyonun siyasi birliğe yayılmasının/dönüşmesinin bekleneceği söylenebilir. Kısaca, genişleme ve komşuluk stratejileri bağlamında gelişen AB'nin Karadeniz politikası, enerji ve güvenlik alanında şekillenmektedir.*

Güney Osetya sorunu bağlamında, Ağustos 2008 ayında Rusya Federasyonu (RF) ve Gürcistan arasında yaşanan çatışmalar sonrasında, Türkiye tarafından beş bölge ülkesi RF, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye'yi kapsayacak “Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu” teklifi gündeme getirilmiştir (Kandemir, 2008).

* Karadeniz İçin Birlik Önerisi: AB'nin Bölünmüşlük Krizine Bir Adım Daha. Sinem KAYA, Muharrem EKŞİ, 16 Temmuz 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1531 Erişim Tarihi: 20.12.2008

Karadeniz Liman Devleti Kontrolü Mutabakat Zaptı (BSMOU) *:

2000 yılında ülkemizle birlikte Karadeniz'e kıyısı olan Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu ve Gürcistan'ın katılımı ile Karadeniz Liman Devleti Kontrolü Mutabakat Zaptı (BSMOU) imzalanmıştır. Karadeniz memorandumu mutabakat zaptı 12.12.2000 tarih ve 24258 sayılı resmi gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. BSMOU sekreteryası İstanbul'a, bilgi merkezi ise Rusya'nın Novorossisky limanına verilmiştir. Bu kapsamda tüm dünyada giderek en etkili gemi kontrol yöntemi haline gelen liman devleti kontrollerine verilen önem neticesinde ticaret gemilerinin teknik denetimlerinin daha etkin olarak yapılmasının yanında aşağıda sıralanmış daha başka konularda da etkin işbirliği alanları oluşmuştur.**

Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi: Karadeniz'de çevrenin korunmasına yönelik uluslararası/bölgesel düzeyde çalışmalar 1980'li yılların ilk yarısında Bulgaristan, Romanya ve eski SSCB tarafından başlatılmıştır. Türkiye 1988 yılında müzakerelere katılmış ve bugüne kadar çalışmalarda yer almıştır.

Karadeniz'de deniz çevresinin korunması amacıyla, bu denize kıyısı olan 6 devlet (Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna) tarafından 21 Nisan 1992 tarihinde "Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi ve Eki

* Ülkelerin denizcilik idareleri "bayrak devleti" sorumluluğu çerçevesinde ülke bayrağını taşıyan gemilerin denetim ve belgelendirilme işlemlerini, "liman devleti" ve "kıyı devleti" sorumluluğu çerçevesinde de limanlarına gelen yabancı bayraklı gemilerin uluslararası sözleşmelere uygunlukları bakımından denetimlerini yapmakla yükümlüdürler. bu çerçevede ülkeler, limanlarına gelen yabancı bayraklı gemilerin standartlarını kontrol etme kapasitelerini daha etkin kullanabilmek amacıyla bölgesel işbirlikleri yapmak ve sistemler geliştirmek ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu ihtiyaçlar sonucunda "Bölgesel Liman Devleti Kontrolü" uygulamaları geliştirilmiş ve taraf olan ülkeler arasında Mutabakat Zabıtları(MOU) imzalanmıştır. Bu protokollere göre her ülke kendi limanına gelen yabancı bayraklı gemilerin standartlarını kontrol etmekle yükümlüdür. Türkiye de 4.10.1998 tarih ve 23483 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Akdeniz Memorandumu Mutabakat Zaptı ile ilk olarak liman devleti kontrolüne ilişkin bölgesel işbirliklerine dahil olmuştur.

**

- Memorandum üyesi ülkeler ile işbirliği yapılarak bölgesel güvenlik sağlanabilmekte,
- Standart altı gemiler tespit edilerek kontrol altına alınabilmekte,
- Teröre karşı gemi güvenliği, balast sularının yönetimi, atık yönetimleri gibi yan kontrol alanları geliştirilebilmekte,
- Limanların güvenliği ön plana çıkmakta,
- Can, mal emniyeti için önemli bir unsur olan gemi yangınlarına karşı önlemler artmakta,
- Gemi personelinin daha güvenli ve sağlıklı koşullarda görev yapması sağlanabilmekte,
- Genel anlamda denizcilik standartlarının yükseltilmesine katkı sağlanmaktadır.

Protokoller" imzalanmıştır.* Sözleşme, 15 Ocak 1994 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Anılan sözleşme ve eki protokoller ülkemiz açısından 6 Mart 1994 tarih ve 21869 sayılı resmi gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

1993 tarihinde Odessa'da yapılan Karadeniz Ülkeleri Çevre Bakanları toplantısında "Karadeniz'in Korunmasına Yönelik Bakanlar Bildirgesi-Odessa Deklarasyonu" kabul edilmiş ve belgede sözleşme ve protokollerin uygulamaya geçirilmesi için bir "Karadeniz Eylem Planı" hazırlanması ve 3 yıl sonunda hazırlanacak kapsamlı bir durum değerlendirme raporunun bakanlar düzeyinde ele alınması öngörülmüştür.**

Bu amaçla, üç yıl süren ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve dünya bankası tarafından yönetilen "Küresel Çevre İmkânı-Global Environmental Facility (GEF)" tarafından desteklenen "Karadeniz'de Çevrenin Korunması ve Yönetimi Projesi" tamamlanmış ve bunun sonucunda "Karadeniz Stratejik Eylem Planı" hazırlanmıştır. Stratejik Eylem Planı, 30-31 Ekim 1996 tarihleri arasında İstanbul'da yapılan toplantı sonucunda taraf ülkelerce imzalanmıştır. Eylem planının esas amacı; Karadeniz ekosisteminin rehabilitasyonu ve korunması ve kaynaklarının sürdürülebilir kullanımının (sürekli ve dengeli kullanımı yani bugünün ihtiyacının karşılanması ve gelecek nesillerin ihtiyacı oranında korunması) sağlanması amacıyla ulusal ve bölgesel düzeyde somut adımlar atılmasıdır.

* Bu protokoller;

- Karadeniz'in deniz çevresinin kara kökenli kaynaklardan kirlenmeye karşı korunmasına dair protokol,
- Karadeniz deniz çevresinin boşaltmalar nedeniyle kirlenmesinin önlenmesine ilişkin protokol,
- Karadeniz deniz çevresinin petrol ve diğer zararlı maddelerle kirlenmesine karşı acil durumlarda yapılabilecek işbirliğine dair protokol'dür.

** Sözleşme ve eki protokollerin etkin bir biçimde uygulanabilmesinin temel koşulları şunlardır:

- Karadeniz'de çevrenin durumunun belirlenmesi,
- Çevre yönetimi için etkili bir yöntem geliştirilmesi,
- Teknik ve kurumsal yapının güçlendirilmesi,
- Modern teknolojik imkanların Karadeniz ülkelerinin hizmetine sunulması,
- Çevre kirliliğini önlemek ve çevre bozulmasını durdurmak için yatırım ihtiyaçlarının belirlenmesi,
- Bu yatırımların gerçekleştirilmesi için kaynak temin edilmesi ve bölge dışındaki mali kaynakların Karadeniz bölgesinde kullanılması,
- Karadeniz'e kıyaslı olan ülkeler arasında işbirliğinin güçlendirilmesidir.

Ayrıca, Bükreş Sözleşmesi çerçevesinde Karadeniz'in korunması ve çevresel yönetimi projesi kapsamında, Varna'da Acil Durum Bölgesel Faaliyet Merkezi kurulmuştur. Bu merkezin kuruluş amacı, petrol ve tehlikeli kimyasal maddelerin deniz yoluyla taşınması sırasında olabilecek kazalarda bölgesel ve uluslararası müdahale faaliyetlerini koordine etmektedir. Ülkemiz bu merkezin faaliyetlerini yakından izlemektedir ve yine Sözleşme kapsamında teşekkül ettirilen Karadeniz Komisyonu (İstanbul Komisyonu)nun ve buna hizmet verecek sekreteryanın ev sahipliğini yapmaktadır. Türkiye, altı kıyı ülkesi ve birleşmiş milletler kalkınma programı arasında imzalanan "Karadeniz'de Çevrenin Korunması ve Yönetimi Programı" koordinasyon birimine de ev sahipliği yapmaktadır.*

Tuna komisyonu: Tuna komisyonu 1948 tarihinde imzalanan Belgrad Sözleşmesi ile Tuna nehri üzerinde seyrüsefer serbestisini ve güvenliğini sağlamak, üye ülkelerin çıkarlarını gözetmek, üye ülkeler arasındaki ekonomik ve kültürel işbirliğine katkıda bulunmak üzere oluşturulan uluslararası bir kuruluştur. I. Dünya savaşından sonra, 1921'de imzalanan Paris sözleşmesi ile Tuna üzerindeki uluslararası trafik yeniden düzenlenmiş, seyrüsefer serbestisine ilişkin ilkeler korunmuştur. 1948 yılında toplanan Belgrad konferansında tuna üzerinde trafiği düzenleyen yeni bir sözleşme kabul edilmiştir. Bu aşamada özellikle Sovyetler Birliğinin ısrarlı tutumu üzerine Tuna'ya kıyıdaş olmayan ülkeler olan Türkiye ve Fransa, sözleşmenin dışında bırakılmıştır. Türkiye'nin Eylül 2005'te yaptığı resmi başvuru öncesinde ve sonrasındaki diplomatik girişimler neticesinde, müteakip

* Sözleşmenin uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla Proje Koordinasyon Birimi (PKB) İstanbul'da kurulmuştur ve uluslararası koordinasyonu sağlamaktadır. PKB'ye bağlı olarak yılda bir kez toplanan ve her ülkeden seçilmiş olan ulusal koordinatörler, donör kuruluşlar ve Hükümet Dışı Örgütlerin (NGO) temsil edildiği "yönlendirme komitesi" yıllık çalışma programını belirlemektedir.

Program kapsamında oluşturulan ve herbir Karadeniz ülkesinin başkanlığında çalışmalarını sürdüren çalışma grupları şunlardır:

- Acil müdahale (Varna, Bulgaristan),
- Sürekli kirlilik izleme; kara kökenli kirleticilerin, plaj suyu kalitesinin vs. Değerlendirilmesi (İstanbul, Türkiye),
- Özel izleme programları; insan sağlığını tehdit eden etkiler ve çevresel kalite standartları (Odessa, Ukrayna),
- Biyolojik çeşitliliğin korunması (Batum, Gürcistan),
- Entegre kıyı alanları yönetimi için ortak metodolojiler geliştirilmesi (Novorossisk, Rusya),
- Balıkçılık (Köstence, Romanya)

toplantılarda Türkiye'nin tam üyelik başvurusu prensipte kabul edilmiş ve diplomatik konferansta sürecin tamamlanması kararlaştırılmıştır.*

Avrupa-Kafkasya-Orta Asya Ulaşım Koridorunda Uluslararası Ulaşım (TRACECA): Günümüzde birçok faktöre bağlı olarak ülkelerin birbirlerine olan bağımlılıkları artmaktadır. Bu ise ekonomide diğer bileşenlere nazaran ulaştırmayı daha önemli hale getirmektedir. Bununla birlikte ulaştırmada da yeni kavramlar öne çıkmaktadır: emniyet ve güvenlik. Artık biri diğerinden ayrılmaz şekilde günlük hayatımıza giren bu iki unsur yine ülkeler arasında iş birliğinin zorunlu olduğu iki bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır (Ustaoglu, 2006).

İlk adımı 3-7 Mayıs 1993 tarihinde Brüksel'de, 8 Kafkas ve Orta Asya Cumhuriyetlerinden üst düzey temsilcinin ve at komisyonu temsilcilerin katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda atılan TRACECA, demiryolu ve karayolu şebekelerinin liman ve denizcilik sistemlerinin ve ticaret olanaklarının geliştirilmesi temelinde oluşturan Brüksel deklarasyonu ve TACİS (BDT ülkelerine teknik yardım) programının bir parçası olarak planlanmıştır. Ancak hayata geçirilmesi 7-8 Eylül 1998 tarihinde 32 ülkenin delegasyonu ve 13 uluslar arası kuruluşun temsilcilerinin katılımıyla Bakü'de yapılan uluslararası TRACECA konferansı ile gerçekleştirilmiştir. TRACECA'nın temel hedefleri:

- Bölgede ticaretin artırılmasına yönelik olarak katılımcı cumhuriyetler arasında işbirliğini teşvik etmek;
- Orta Asya-Trans Kafkasya-Avrupa Ulaştırma Koridorunu geliştirmek;

* Siyasi açıdan ve uluslararası platformda söz sahibi olunması bakımından Tuna Komisyonu'nun seyrüsefer ve trafiği yönetmek gibi fonksiyonları dışında ileride Karadeniz'in Tuna'dan kaynaklanan kirliliği, iç suyollarında deniz taşımacılığı, orta Avrupa'nın Tuna ve diğer bağlantılı nehirlerle iç sular otoyolu platformu oluşturulması ve entegre edilmesi konularına müdahil olunabileceği ve Kısa Mesafeli Deniz Taşımacılığıyla iç suyolu taşımacılığının gelecekte birbiriyle bağlantılı hale gelebileceğinin göz ardı edilmemesi gerektiği mülahazalarıyla tam üyeliğin ülkemizin menfaatine olduğu değerlendirilmektedir. Tuna nehri üzerinden sevkiyatın Kuzey Avrupa'ya kadar yapılabildiği ve üye ülkelerin taşıma maliyetinin üçte bir oranlarına kadar düşebileceği dikkate alındığında, bundan azami ölçüde yararlanması ve taşımacılık (yük, yolcu) yapabilecek Türk şirketlerinin bu su yolunu alternatif bir hat olarak kullanmaya teşvik edilmelerinin uygun olabileceği, gemi inşa ve deniz ticareti sektörünün nehir-deniz tipi gemi filomuzu oluşturmaları için iyi bir platform oluşturacağı ve ayrıca tuna komisyonunun teknik konuların dışında ileride daha başka görevler ve fonksiyonları da üstlenmesinin ve iştiğal alanının genişlemesinin mümkün olabileceği; bunun ise tuna komisyonunu ileride daha cazip kılacağı hususları da değerlendirilmiştir.

- Bölgedeki ticaretin ve ulaştırma sistemlerinin sorunlarını belirlemektir.

Karadeniz’de Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler : Karadeniz’e sahil dar altı devlet (Türkiye, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Bulgaristan, Gürcistan, Romanya) arasında işbirliği ile güveni geliştirmek maksadıyla, Ukrayna’nın inisiyatifi ile başlamıştır. Özellikle AGİT çatısı altında yürütölen ve Türkiye tarafından desteklenen çalışmalar neticesinde 2001 yılında “Karadeniz’de Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) Rejimi Anlaşması” imzalanmıştır. Karadeniz’e sahil dar devletler arasında işbirliğini geliştirmeyi, bölge barışına ve istikrarına katkıda bulunmayı amaçlayan söz konusu rejim, 01 Ocak 2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.*

1996’da Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında şangay Beşlisi olarak başlatılan işbirliği süreci 2002 yılında şangay İşbirliği Örgütü’ne dönuşmüştür. Rusya BDT içindeki askeri işbirliğini revize ederek Mayıs 2002’de Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Ermenistan ve Belarus Cumhuriyeti ile altı üyeli bir Kolektif Güvenlik Örgütü kurulmuştur. Her ne kadar Putin, Rusya’nın Orta Asya’da ABD ile işbirliğinden söz etse de, şİÖ bünyesinde Çin’i yanına alarak ve Kolektif Güvenlik Örgütü adı altında NATO benzeri bir askeri yapılanma oluşturarak ABD’ye karşı koymaya çalışmıştır. Kolektif Güvenlik Örgütü Genel Sekreteriliği’ne getirilen General Nikolay Bordyuja yaptığı ilk basın toplantısında, Kolektif Güvenlik Örgütü’nün NATO’nun BDT coğrafyasındaki faaliyetlerine karşı koyacağını bildirmiştir.*

Karadeniz ülkesi olan Türkiye’nin Karadeniz halkları ile tarih, dil, din, kültür, etnik bağlara dayanan akrabalığı bulunmaktadır. Rusya Federasyonu’nun ardından bölgenin en büyük ekonomik ve askeri gücü olan Türkiye, aynı zamanda bölgenin Batıya entegre siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel sistemine sahip ülkesidir. Türkiye’nin önemli

* Söz konusu GGAÖ rejimi özetle;

- Denizlerde yapılabilecek işbirliği alanlarını (Seyir hidrografi, konferanslar, acil yardımlar vb.) geliştirmeyi,
- Karşılıklı temasları artırmayı (Üslere davet, personel değişimi, kültürel ve spor faaliyetleri vb.),
- Önemli faaliyetlere ilişkin ön bildirimde bulunmayı,
- Karadeniz’de mevcut kuvvetler (400 ton üzeri gemiler ve denizaltılar) hakkında her yıl bilgi değişimini,
- Her yıl bir ülkede Deniz Güven Tatbikatı (Confidence Annual Naval Exercise-CANE) icrasını hedeflemektedir.

gelişmelere gebe görünen Karadeniz’de yeni politikalar oluşturmasına ve uygulamasına gereksinim olduğu açık bir gerçektir. Türkiye, başta Rusya Federasyonu olmak üzere Karadeniz’deki bütün ülkelere ve ABD ile AB’ye yakın ve onların güvenine sahip bölgedeki tek aktör olarak bir orta yol bulabilir ve böylece, Karadeniz’de muhtemel bir bölünmenin önüne geçebilecektir (Kanbolat 2006).

Bölge devletleri arasında KEI örgütünden başka 1993 yılında BM ve AB’nin desteği ile kurulmuş Karadeniz Çevre Programı (Black Sea Environment Programme) vardır. Yine benzer şekilde 1993 yılında AB, Avrupa-Kafkaslar-Asya Geçiş Koridoru’nun (The Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) kurulmasını desteklemiştir. 1995’te kurulan Avrupa’ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Aktarımı (Interstate Oil Gas Transport to Europe) da bir başka AB fonlu bölgesel programdır. Ancak AB genişleyen yapısı ve bunun sonuçlarını kontrol etmek için geliştirdiği YKP çerçevesinde daha geniş, şimdiye kadar yapılmış anlaşma ve ortaklıkları da içine alabilecek şemsiye anlaşmalar ve programlar yapmak istemektedir.

Karadeniz kıyısındaki bulunan ülkelerin, dış güçlerin etkilendirmesi ile hareket etmeden, kısa vadeli çıkarlardan uzak, iş birliği geliştirmesi ve dünyanın en güvenli denizlerinden birisi olan Karadeniz’i daha da güvenli kılacak önlemleri kendi aralarında almaları esas olmalıdır.

VIII. ENERJİ VE GÜVENLİK DENKLEMİNDE KARADENİZ VE TÜRKİYE

Avro-Müslüman Akdeniz gerilim sahasında Türkiye uzun zamandır çok özgül bir yere sahiptir. Ünlü İstanbul ve Çanakkale Boğazlarıyla birbirine bağlanan Akdeniz ve Karadeniz arasında bulunması, İngilizlerin Rus İmparatorluğunun eski Konstantinopolis olan İstanbul'a ve Akdeniz'e ulaşmasını engellemeye çalıştıkları XIX. Yüzyıldan beri sahip olduğu jeostratejik önemi açıklamaktadır (Lacoste, 2007).

Türkiye jeopolitik açıdan kara ve deniz güç merkezlerinin doğu-batı, kuzey-güney doğrultusundaki hakimiyet alanı mücadelelerinin ve geçiş bölgelerinin merkezi konumunda bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda Avrasya merkez kara kütesini sıcak denizlere ve Afrika'ya bağlayan iki önemli kara geçiş bölgesi (Balkanlar ve Kafkaslar) ve bir deniz geçiş bölgesi (Boğazlar) Türkiye'de kesişmekte ve bu bölgeleri jeoekonomik kaynak merkezleri olan Orta Doğu ve Hazar bölgesine bağlamaktadır. Doğu-batı doğrultusunda ise Anadolu yarımadası, Avrasya ana kıtasını kuşatan stratejik yarımada kuşağının en önemli halkasıdır (Davutoğlu, 2001).

Türkiye'nin yakın kara havzası, kara sınırlarının doğrudan iritbat halinde olduğu üç bölgeyi kapsamaktadır: Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkaslar (Davutoğlu, 2001).

Türkiye, 17 Ekim'deki BM Güvenlik Konseyi seçimlerinde 192 üyenin 151'inin oyunu alarak, 2009-2011 döneminde Güvenlik Konseyi'nin geçici üyesi olmaya hak kazanmıştır (Bilgici, 2008). Türkiye, uluslararası arenada bölgesel bir güç olarak ortaya çıkmıştır.

Son üç yılda Türkiye sınırlarındaki dünya köklü bir şekilde değişmiştir. Kuzeyde eski ve yeni ülkeler kominizmden pazar ekonomisine geçmeye çalışmaktadırlar. Güneyde, Orta Doğu, artık Soğuk Savaş husumetlerine sahne olmasa da, halen köktenci, otoriter ve militarist

rejimlerden oluşan bir karışım olmaya devam etmektedir. Doğuda Sovyetler Birliğinin enkazından doğan ve yirmi birinci yy.'a girerken her biri kendi yolunu çizmeye çalışan yeni ülkeler bulunmaktadır. Tüm bunların ortasında ise bu değişimlerle baş etmeye çalışan Türkiye vardır (Fuller ve Lesser, Çev.2000).

400 yıllık tehdit -Rusya- artık tamamen devre dışı kalmıştır. 1.Dünya Savaşının ardından bir cumhuriyet olarak doğduğundan beri, bugün Türkiye daha güvenli bir konumdadır. Artık yayılmacı bir imparatorluk yerine askeri ve ekonomik açıdan daha zayıf ülkelerle kuşatılmış durumdadır (Fuller ve Lesser, Çev.2000).. Günümüzde bu ifadenin tam olarak doğru olmadığı ortaya çıkmış, Rusya'nın, eski gücüne kavuşmasa da, kendini toplamaya başladığı görülmüştür. Bu durumunu da Gürcistan'da ortaya koymuştur.

Türkiye, dünya ekonomisinin ilk yirmisi içinde yer alan, AB içinde altıncı büyüklükteki ekonomisi olan ve nüfus olarak da dünya nüfusunun ilk yirmi altısında bulunan bir ülke olarak yeni ölçütler içinde iç ve dış politikasını yönlendirecek olan bir ülke durumundadır.

21. yüzyılı şekillendirecek “ikinci halka” ülkeleri içinde bulunan Türkiye'nin uluslararası sorumluluk açısından da yeni bir misyonu oluşmuştur. Bu anlamda Türkiye'nin küresel güçler ile bundan sonraki ilişkileri, Türkiye'nin önceki 10 veya 20 yıllar gibi olmayacaktır. Daha doğrusu Türkiye'nin dünya tarafından da algılanması, Türkiye'nin bölgesel bir yumuşak güç olarak, askeri gücünün yanında küresel bir oyuncu olmak için gerekli koşulları yerine getiren bir ülke olduğu şeklindedir.*

Türkiye'nin enerji güvenliğinde temel problemi fosil kaynakları açısından enerji fakiri bir ülke olduğu için dışa bağımlı olmasıdır. Enerjide dışa bağımlılığın ülkeyi de bir anlamda dışa bağımlı kıldığı söylenebilir. Sahip olan ve kontrol eden ülkelerin uluslararası politikada enerjiyi bir silah ve siyasi baskı aracı olarak kullanılması Türkiye'nin dış politika da manevra alanını sınırlamaktadır. Bununla birlikte ekonominin olmazsa olmaz koşulu olan enerji, ülke

* Türkiye'ye Bıçilen Yeni Elbise Ne? 19 Kasım 2008 Çarşamba, Hüseyin BAĞCI http://www.tratejikboyut.com/author_article_detail.php?id=518 Erişim Tarihi 29-11-08

ekonomisinin gelişimini de ipotek altına alma anlamına geldiği için çeşitli riskler barındırmaktadır. Bu nedenlerden dolayı enerjide dışa bağımlılığı en aza indirmek hem ülke ekonomisi hem de dış politikası için zorunludur.

Enerjide dışa bağımlılığı azaltmak için üç yöntemden söz edilebilir . Bunlardan ilki enerji kaynaklarını çeşitlendirmektir. İkinci yöntem olarak enerji alım kaynaklarını da çeşitlendirmek suretiyle ülkeyi enerjide tek ülkeye bağımlı olmaktan kurtarmaktadır. Üçüncü yöntem ise çalışmanın temelini teşkil eden asimetrik bağımlılığı simetrik karşılıklı bağımlılık ilişkisine dönüştürmektir. Türkiye enerji kaynaklarına sahip olmadığından enerjide asimetrik bağımlılık paradigmasıyla karşı karşıyadır. Örneğin, enerji kaynaklarına sahip bir enerji gücü olarak Rusya ile Türkiye arasında asimetrik bağımlılık ilişkisi söz konusudur. Türkiye'nin bu asimetrik bağımlılığı simetrik karşılıklı bağımlılık ilişkisine dönüştürebilmesinin yolu boru hatlarıdır.*

Pasifik boru hattıyla Rusya'nın Avrupa'ya enerji taşıması mümkün değilken BTC ile hem Avrupa hem de Doğu Asya'ya kadar enerji naklinin mümkün olması, Rusya'nın Türkiye ile enerji iş birliği yapmasının kendi çıkarları için de uygun olduğunu göstermektedir.*

İran ile Türkiye arasında 15 Temmuz günü imzalanan doğal gaz anlaşması büyük yankılar uyandırmış, anlaşmaya göre, Türkiye Avrupa'ya gaz sağlayacak olan NABUCCO hattı için gereken doğal gazı İran ve Türkmenistan'dan temin edebilecektir. Ayrıca, Türkiye, İran'ın Güney Pars doğal gaz bölgesindeki 3 sahada araştırma geliştirme faaliyetlerinde bulunma hakkını elde etmiştir. Türk hükümeti yapılan anlaşmayı Rusya'ya karşı kazanılan büyük bir zafer olarak tanımlarken, ABD anlaşmaya sert tepki göstermiştir.**

* Asimetrik/Simetrik Karşılıklı Bağımlılık İlişkisi: Türkiye'nin Enerji Güvenliği. Muharrem EKŞİ 03/09/2007, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1157 Erişim Tarihi: 16.12.2008

** Yapılan anlaşmanın sürpriz olduğunu hele de tarihi bir başarı olduğunu iddia etmek de büyük bir yanılgıdır. Zira İran ile yapılan bu anlaşmanın kökleri 1998 yılına kadar uzanmaktadır. 2001 yılının 30 Temmuz günü ise Türkiye İran'dan yıllık 3 milyar metreküp gaz almaya başlamıştır. 2000 yılında imzalanan ek anlaşmaya göre ise 2007 yılından itibaren bu rakam yıllık 10 milyar metreküpe kadar çıkacaktır. Yani, Türkiye İran ile 1998 yılında imzalanan ve ek protokollerle güçlenen bir anlaşmayı uygulamaktan başka bir şey yapmamaktadır. 2007 yılından itibaren Türkiye'ye İran'dan gelen gazın artacağı ne beklenmedik bir başarı ne de sürpriz bir gelişmedir.

ABD'nin Türkiye ile yürütmek istediği proje Türkmen ve Kazak doğal gazını Hazar Denizi'nin altından geçirmek ve Azerbaycan gazıyla beraber Türkiye'ye oradan da Avrupa'ya aktarmaktır. ABD hem Rusya'yı hem de İran'ı by-pass edecek bu formül üzerinde yoğunlaşmaktadır.*

Rusya dışında Karadeniz'de en etkili diğer aktörlerden biri olan Türkiye'nin takınacağı tutumun KİB'in geleceğini belirleyeceğini söylemek mümkündür. Türkiye'nin Karadeniz politikasının temeli, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve ayrıca bugün etkinliğinden pek bahsedilmese de KEİ açılımına dayanmaktadır. Ayrıca, Türkiye, Karadeniz'deki bütün ülkelerin güveneceği tek ülke olması bakımından da Karadeniz'deki tutumunun belirleyici olduğu ve bu bağlamda Karadeniz'de olası sorunlarda taraflar arasında gerilimi azaltıcı bir arabulucu rolünün gündeme geleceği düşünülebilir. Öte yandan, AB'nin KİB önerisinin aynen Akdeniz için Birlik (AİB) projesinde olduğu gibi Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine bir alternatif olarak sunulma olasılığının da dikkate alınması gerekmektedir. Bugün için Türkiye'nin Karadeniz'deki etkinlik ve rolü belirsiz görülse de yabancı güçlerin bölgeye konuşlanması konusunda aynen ABD'nin NATO ile Karadeniz'e çıkma planında yaptığı gibi Rusya ile birlikte hareket etmesi mümkündür. Kısaca, Karadeniz'de Rusya ile Türkiye'nin çıkarları örtüşmektedir. Ancak, enerji jeopolitiği açısından Türkiye ile AB enerji politikalarının örtüşüğünü ifade etmek de mümkündür.**

Türkiye-Rusya ilişkilerinde rekabet ve işbirliği

1991'de Sovyetlerin yıkılması ve Soğuk Savaşın bitmesiyle iki ülkenin tehdit algılamalarında bir azalma yaşandıysa da Türkiye'nin Kafkaslar ve Orta Asya'da oluşan güç boşluğunu doldurmak için bölgede aktif bir dış politika izlemesi zamanla Rusya'nın tepkisini çekmeye başlamış ve karşılıklı tehdit algılamaları tekrar artmaya başlamıştır. Rusya, başlangıçta İran ve radikal İslam'ın bölgede yayılmasına karşı Türkiye'nin İran'ı dengelemesine bir anlamda göz yummuş, fakat sonraları Türkiye'nin Batı (ABD) destekli

* Türkiye-İran Doğal Gaz Anlaşması ve Muhtemel Sonuçları. Burak Bilgehan ÖZPEK 27/07/2007, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1113 Erişim Tarihi: 16.12.2008

** Karadeniz İçin Birlik Önerisi: AB'nin Bölünmüşlük Krizine Bir Adım Daha. Sinem KAYA, Muharrem EKŞİ, 16 Temmuz 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1531 Erişim Tarihi: 18.11.2008

girişimlerinin artması Rusya'yı tedirgin etmeye başlamıştır. Nitekim Azerbaycan-Ermenistan savaşında Türkiye'nin Azerbaycan safında yer alacağı endişesi Rusya'nın üçüncü Dünya savaşı çıkar açıklamasına sebep olmuştur. Buna karşı, 1993'te 'Yakın Çevre' doktrinini ilan ederek bölgede başka güçler istemediğini ortaya koyan Rusya, bölgeyi arka bahçesi olarak tanımlamıştır.

Türkiye-Rusya ilişkilerinin 2000'li yıllardan itibaren ivme kazanmaya başladığı ve her iki ülkenin birbirlerine karşı yaklaşımlarının özellikle 2003–2007 döneminde değişme eğilimine girdiği gözlenmiştir. 2003–2007 arasını, iki ülke ilişkilerinin tarihsel olarak en çok yakınlaştığı dönem olarak nitelendirmek mümkündür. İlişkilerdeki dönüm noktasının; 1 Mart 2003 tarihindeki Irak operasyonu için Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için hükümet'e yetki verilmesine ilişkin başbakanlık tezkeresinin mecliste reddedilmesi olduğu söylenebilir. Bu olay ve sonrasında ABD'nin Türkiye'yi dışlayan bir Irak politikası izlemesi ve Türkiye'nin kaygılarını görmezden gelmesi, Türkiye-ABD ilişkilerinde önemli bir kırılma yaşanmasına ve iki müttefik ülke arasında karşılıklı güvensizliğe yol açmış, Türkiye-Rusya ilişkilerinin gelişmesinde bir dönüm noktası olmuştur.

Türkiye-Rusya ilişkilerinde yakınlaşmayı sağlayan faktörlerin başında öncelikle iki ülkenin karşılıklı olarak tehdit algılamalarındaki değişim gelmektedir. Türkiye, artık Rusya'yı Sovyet dönemindeki gibi bir tehdit olarak algılamamakta, Rusya da Türkiye'yi Soğuk Savaş dönemindeki gibi NATO'nun güney kanat ülkesi olarak değil, enerji kaynakları için karlı bir pazar olarak görmektedir. Türkiye'nin artan enerji ihtiyaçları, ilişkilerin gelişmesine yardımcı olmaktadır. İki ülke ilişkilerinin ivme kazandığı ve karşılıklı güvenin artmasını sağladığı da söylenebilir.

İki ülkenin çatışan çıkarlarının örtüşen çıkarlarından fazla olmasının da önemli bir etkisi ve işbirliğinden çok jeopolitik bir rekabet söz konusudur. Örneğin; Kafkaslarda Türkiye'nin müttefiki Azerbaycan iken, Rusya'nın müttefikinin Türkiye ile sorunları olan Ermenistan olması, bu durumu açıklamakta, Karabağ ve Kıbrıs sorununda da iki ülkenin yaklaşımlarının çeliştiği görülmektedir. Gürcistan konusunda iki ülkenin tutumları çatışmakta,

Rusya Gürcistan'ın NATO'ya katılmasını engellemeye, Türkiye ise Gürcistan ile ilişkilerini geliştirmeye ve NATO'ya katılımını desteklemeye çalışmaktadır. Rusya'nın içindeki halklarla, Türkiye'nin tarihi akrabalığı da ilişkileri sınırlandırmaktadır.

İki ülke arasında işbirliğinden çok bir rekabet söz konusu olup, iki ülke arasındaki enerji ilişkilerine bakıldığında, Türkiye'nin doğal gaz bakımından Rusya'ya asimetric bağımlılığı, Türkiye'nin enerji güvenliğinin aleyhine, Rusya'nın ise lehine bir durumdur. Enerji politikaları bakımından da iki ülkenin çıkarlarının çatıştığı görülmektedir. Nitekim Rusya tekeli bir enerji politikası izleyerek Hazar enerji kaynaklarını kendi tekelindeki boru hatları ile Batı pazarlarına ulaştırmayı hedeflerken, Türkiye enerji güvenliği söylemi ile enerjiyi kendi topraklarından geçen boru hatları ile kontrol etmek istemektedir.

Türkiye-Rusya ilişkilerinde enerji alanlarında bir rekabet yaşanırken, ticari ilişkilerde işbirliği görülmektedir. Bununla birlikte, ticaret dengesinin Türkiye'nin aleyhine, Rusya lehine olması ayrı bir problem kaynağıdır. Rusya, dış ticarete Türkiye'nin ikinci en büyük partneri iken, Türkiye ise Rusya'nın dış ticaretinde on ikinci sırada ve sadece % 4,5'lik bir payla yer almaktadır. Türkiye, doğalgaz (%65) ve petrol (%25) alımları nedeniyle Rusya'ya büyük miktarda nakit akışı sağlamakta, bu dengesiz ticaret rakamlarına da yansımaktadır.*

Türkiye, yeniden şekillenmekte olan dünyada medeniyetler çatışmasının cereyan ettiği Batı ile İslam kültürlerinin ara kesitindeki konumu, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney istikametlerinde enerji köprüsü oluşturan karakteri, küresel jeopolitiğin ağırlık merkezini teşkil eden Ortadoğu-Orta Asya-Kafkasya coğrafyalarına ve bu bölgelerde cereyan eden küresel güç mücadelelerine yakınlığı, Anadolu'nun Doğusu'ndaki su kaynakları ile öne çıkan coğrafyası ile önem kazanmaktadır. Türkiye'nin geleceğini coğrafi karakteri; hızla gelişen yeni küresel düzene uyum kapasitesi; yeni riskleri, tehditleri ve tehlikeleri karşılama yeteneği ve içinden kaynaklanan sorunları aşabilme gayreti belirleyecek gibi görünmektedir.** Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya, Ukrayna, Türki Devletler, Orta Asya: Türkiye Jeopolitik etki

* Türkiye-Rusya İlişkilerinde Rekabet ve İşbirliği İkilemi. Muharrem EKŞİ, 13 Mart 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1376 Erişim Tarihi: 10.12.2008

** Güvenliğin Boyutları. Nejat ESLEN, Cumhuriyet Strateji- 25 Şubat 2008 http://www.globalstrateji.org/UR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1370 Erişim Tarihi: 21.12.2008

alanıdır. Bu etki alanlarında etkisiz bir yaklaşım sergilemek, buraları Türkiye için etki alanı olmaktan çıkaracaktır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye, kendisini Avrupa'dan Orta Asya'ya uzanan ve jeopolitik önemi giderek artmakta olan geniş bir coğrafi bölgenin, Avrasya'nın merkezinde bulmuştur. Avrasya, yeni binyılda jeopolitik önemi artacak olan bir bölgedir. Türkiye, demokrasi ve ekonomik kalkınma alanlarındaki deneyimini ve bölge ülkelerinin büyük bir çoğunluğuyla arasında mevcut olan muhtelif bağları kullanarak, bu ülkelerin dönüşüm çabalarını desteklemiştir.*

Hazar bölgesi petrol sistemi, Karadeniz'in altından Romanya'ya uzandığı, bu alanda Türkiye'nin petrol tarihini değiştirecek rezervin olduğu, bölgenin batısında doğalgaz, doğusunda petrol yer aldığı hakkında görüşler vardır. Türkiye, halen yurt içi ve yurt dışı dahil günlük 90 bin varil üretim yapmaktadır, Türkiye'nin tüketimi ise 670 bin varildir. Varil fiyatının 100 doların üzerine çıkması, Karadeniz'de de arama-üretimi kârlı hale getirmiştir.

Soğuk Savaş'ın ileri karakolu Türkiye'nin geçmişteki rolü öncelikle Sovyetlerin, dolayısıyla komünizmin Orta Doğu'ya inmesini önlemek ve ikincil olarak da güçlü bir ordu ile Varşova Paktı'nın 20'nin üzerindeki tümenini üzerine çekerek bir anlamda Orta Avrupa'nın rahat nefes almasını sağlamaktı.**

* Avrupa'da totaliter rejimlerin 1980'lerin sonları ve 1990'ların başlarında çökmesi, Varşova Paktı'nın dağılması, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin parçalanması, yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkması, Almanya'nın yeniden birleşmesi, çoğulcu demokrasi ve serbest pazar ekonomilerinin yaygınlaşması gibi çarpıcı değişimler, Doğu-Batı rekabetine ve iki kutuplu sisteme son vermiştir. Aynı zamanda dünya, bölgesel istikrarsızlık ve çatışmalara yol açarak yeni bir barış döneminin başlamasına yönelik umutların ilk anda yarattığı iyimserliğe gölge düşüren etnik milliyetçilik, yabancı düşmanlığı, irredantizm, köktendincilik ve uluslararası terörizm gibi yeni güvenlik tehditlerinin ortaya çıkışına şahit olmuştur.

<http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa> Erişim Tarihi: 27.12.2008

** Türkiye bu sistemde NATO, daha doğrusu ABD'nin ileri karakolu ve siyasi çizgide de tam uyumlu ortağı idi. Ne var ki SSCB'nin dağılması ile birlikte Sovyet tehdidinin ortadan kalkması Avrupa'yı rahatlatıp Türkiye ile planlanan AB bağlantılarından vazgeçmesine yol açarken ABD de 1990'ların başında bir süre Türkiye'yi sadece Orta Asya'ya uzanmak için bir araç olarak görmüştür. Ancak özellikle Tito'nun ölümüyle Balkanlar'da patlak veren kaos, Kafkaslardaki yeni arayışlar ve bunun sonucunda Çeçenistan'daki karışıklık, Ermenistan'ın Azerbaycan'ın bir kısmını işgal etmesiyle ortaya çıkan kargaşa, Irak'a müdahale ve Saddam rejiminin sürmesi ve Orta Doğu'da tırmanarak çoğalan diğer çatışmalar Türkiye'nin özellikle ABD nezdinde süreç içinde önemini arttırırken bir yandan da dış politikasını gözden geçirmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Türkiye çevresindeki ülkelerle ilgili olarak dış politikasında tabiri caizse bir "balans ayarı" yapma gereği duymuştur. Türkiye ve

ABD Karadeniz hakimiyeti için yoğun bir çaba sarf ediyorsa da her şey ABD'nin istediği gibi gitmemektedir. Amerikalılar NATO'ya katılan Bulgaristan ve Romanya'da elde etmiş oldukları üsler ile Karadeniz'e ilişkin amaçlarını gerçekleştirmeye muktedir olamamışlardır. Montrö Sözleşmesini sebebiyle elde ettikleri üslere savaş gemilerini kalıcı olarak gönderememişlerdir. Gürcistan ve Ukrayna'yı da halen NATO'ya sokamadıkları için o yönden de Karadeniz'de kontrol mekanizmasını kuramamışlardır. ABD'nin Karadeniz konusunda çektiği bu sıkıntıların başında Türkiye ile Rusya'nın Karadeniz'de ABD varlığının gereksizliği konusunda konsensüs halinde yani, hemfikir olmaları gelmektedir.*

Türkiye bölgedeki Türk ve Müslüman unsurların ayrılıkçı hareketlerine destek vermemekte, devletlerin toprak bütünlüğünü savunmaktadır. Diğer yandan bölgede ikili ve çoklu ekonomik birliktelikler kurarak bölge içi ekonomik kalkınmanın temellerini arttırmak, Karadeniz'i doğu ile batı, kuzey ile güney arasında bir ticaret güzergahı yapmak istemektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası konjonktür içindeki siyasi, ekonomik ve kültürel ağırlığı bu coğrafyalarda sahip olduğu etkinliğe ve performansa bağlıdır. Bu nedenle Türkiye Soğuk Savaş sonrasında bu bölgelerle yakınlaşma mecburiyeti duymuştur (Erkek, 2006).

SSCB'nin dağılmasından sonra Türkiye'nin Karadeniz'in güney hattını tutan ve bu denize en uzun kıyısı olan ülke konumu kazanması önemli bir jeoekonomik imkan patlamasına yol açmıştır. Türkiye artık Karadeniz'i savunma stratejisinin bir parçası olarak sadece boğazlarla dünyaya açılan, dolayısıyla da kuzey komşusuna karşı bir koz olarak kullanılabilen bir deniz sahası olarak görmekten kurtulmalıdır (Davutoğlu, 2001).

Atak bir politika ile Karadeniz Türkiye'nin bir taraftan Doğu ve Kuzey Avrupa'ya, diğer taraftan Kafkaslar ve Orta-Asya'ya açılmasını sağlayacak bir deniz

Değişen Dünyadaki Olması Gereken Yeri / Ali KÜLEBİ - TUSAM - BAŞKANVEKİLİ Eklenme Tarihi : 11.08.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1365&sayfa=2> Erişim Tarihi: 21.12.2008

* Rusya: Yeni Başkan ve Türkiye / Ali KÜLEBİ - TUSAM - BAŞKANVEKİLİ Eklenme Tarihi : 17.03.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1227&sayfa=9> Erişim Tarihi: 08.12.2008

yolu olarak görülmeli ve bu doğrultuda bir altyapı çalışmasına gidilmelidir. Karadeniz İşbirliği Örgütü doğrultusunda başlamış olan çalışmaların rasyonel bir ekonomik işbirliği ve siyasi güvenlik çerçevesi oluşturmaktan çok, Türkiye'nin AB'ye karşı bir kozu olarak telakki edilmesi ve üye sayısı ve faaliyet alanı itibariyle çok ihtiraslı bir kapsamı öngörmesi dolayısıyla istenilen neticelere ulaşılamamıştır. Bunun yerine daha dar kapsamlı fakat daha etkin projeler geliştirilmek zorundadır (Davutoğlu, 2001).

Karadeniz güvenliği bağlamında Türkiye tarafından izlenmekte olan politikanın ana hatları şu şekilde özetlenebilir (Altay, 2006).

a. Karadeniz kapsamında, Türk dış politikasının temel niteliklerinden birisi olarak bölgesel güvenlik mekanizmaları ve girişimleri aracılığıyla barış ve istikrarın korunması ve geliştirilmesi yöntemi esas alınmaktadır. Türkiye'nin bu tutumunu yönlendiren unsurların başında Lozan Antlaşması ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi gelmektedir.

b. Türkiye'nin ulusal çıkarlarının korunması temelinde, değişen uluslararası ortamın tüm parametreleri ile NATO üyeliği ve AB üyelik perspektifi göz önünde bulundurularak, uluslararası ilişkilerin ve yükümlülüklerin ortaya çıkardığı tüm gereksinimleri bağdaştıran uyumlu bir çerçeveyi idame ettirmek yer almaktadır.

c. Karadeniz deniz güvenliği alanında mevcut temel mekanizma ve girişimler, 1998 yılında Türkiye tarafından ortaya atılan Karadeniz'e Sahildar Devletlerin Deniz Kuvvetleri Arasında İşbirliğine gidilmesi fikri çerçevesinde, tüm sahildarlar arasında 02 nisan 2001 tarihinde İstanbul'da imzalanan anlaşma ile oluşturulan Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) çerçevesinde oluşturulan Karadeniz'de Güven ve Güvenlik Arttırıcı Önlemler (GGAÖ) belgesi ve 1 Mart 2004 tarihinden itibaren Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Karadeniz'de yürütülmekte olan ve bölgede ortaya çıkabilecek terör ve yasadışı faaliyetlerin caydırılması ile Türk boğazlarının güvenliğine katkıda bulunulmasını hedefleyen Karadeniz Uyumu Harekatı (KUH)'dır. Öte yandan, ülkemizin öncülüğünde 1992' de kurulan Karadeniz ekonomik işbirliği örgütü (KEİ), bu mevcut girişimleri tamamlayan ve güvenliğe destek mahiyetindeki daha geniş ve genel bir üst çatı konumundadır.

d. 11 Eylül 2001 terörist saldırılarının ardından ortaya çıkan uluslararası işbirliği gereksinimini bölge çapında takviye etme ihtiyacı anılan girişimlere işlerlik kazandırmıştır. Türkiye tüm bu mekanizma ve girişimlerin kurulmasında ve geliştirilmesinde baştan beri öncü bir rol üstlenmiş olup, bugün aynı rolü oynamaya devam etmektedir.

ABD'nin Karadeniz'e olan ilgisi çerçevesinde kısa vadeli taktik mülahazalarla hareket eden bazı sahil dar müttefik ülkelerden kendi uzun vadeli stratejik çıkarları için yararlanmak istediği görülmektedir. ABD tutumuna Türkiye tarafından, olumlu yönde karşılık verilmeye çalışılırken, NATO yükümlülüklerinin yanısıra, bölgesel dengeleri uzun dönemli olarak altüst edebilecek politikalar izlemekten özellikle kaçınılmaktadır. Türkiye'nin Karadeniz bağlamında bugüne kadar takip ettiği politikalarla özellikle Romen ve Bulgar müttefiklerine ortak amacın aynı olduğu, ancak benimsenecek yöntemin hız ve yoğunluğu bakımından ülkeler arasında farklılık bulunduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Aynı görüşler ABD'li muhataplara da anlatılmıştır. Keza tüm muhataplara KUH'ta amacın ileride BLACKSEAFOR tam operasyonel olduğunda, hareketi ona devretmeye yönelik olduğu da açıkça bildirilmiştir. Bunun manası BLACKSEAFOR'un da uzun vadede NATO bağlantılı bir güç haline gelmesinin söz konusu olduğudur (Erkek, 2006).

Üç imparatorluğun -biri günümüz imparatorluğu, diğer ikisi eski imparatorluk- çıkarları Karadeniz'de örtüşürse, bu bölgeyi nelerin beklediğini düşünmek bile ürkütücü. Çünkü tüm bu demokrasi 'oyunları' ve doğalgaz transitiyle ilgili çekişmeler, barut dolu bir fiçinin etrafına yanan kibritlerin atılmasına benziyor. Bu bölgeye okyanus ötesinden, 'her şeyi halledecek birini' getirmek çözüm olmaz: Uygulamada, ABD'nin topraklarından çok uzaktaki bir bölgede düğümü çözmekle uğraşmadığını, direkt kestiği görülmüştür. Bunun Karadeniz'de yaşanmaması için düğümü çözmek işini Rusya ve Türkiye ortaklaşa üstlenmelidir. Çünkü Ankara da Karadeniz bölgesinde Amerikan askeri varlığını istemez.* Rusya'nın korkuları görüldüğü gibi, Karadeniz'de gittikçe sıkışan bir alanda yer almak buna karşın Türkiye ve NATO'nun etki sahasının geliştiğini görmek olarak özetlenebilir.

* Karadeniz, Okyanus Ötesinden Bölüşürülüyor Andrey MİLOVZOROV 21 Aralık 2005 <http://www.turksam.org/tr/a907.html> Erişim Tarihi: 21.12.2008

Karadeniz'in yeniden şekillenen jeopolitiği, hem Karadeniz hem Akdeniz ülkesi olan Türkiye'nin, coğrafyası ve potansiyeli ile dünya siyasetinde, birbirine karşıt olan kuvvetler karşısında dünya barışını korumak açısından yaşamsal sorumluluğu olduğunu tekrar hatırlatmıştır. Bu nedenle Türkiye, bazı Batı ülkelerinin zaman zaman ortaya attığı, Montrö Sözleşmesi'nin kısmen de olsa değiştirilmesine yönelik baskılar karşısında, Türk Boğazları ile ilgili yakın tarihî ve uygulama sonuçlarını yeniden analiz ederek, Montrö Sözleşmesi'nin devamlılığını koruyucu ve destekleyici yönde yeni stratejiler geliştirmek ve Montrö süreci öncesindeki Balkan Paktı örneğinde olduğu gibi yeni birliktelikler için hazırlıklara başlamak durumundadır.*

'Demirden İpekyolu' olarak adlandırılan Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi'nin (BTK) Gürcistan bölümünü oluşturan BTK Demiryolu Projesi, Türkiye ile Gürcistan arasında doğrudan bir hat yapımını ve bu hattın Azerbaycan'daki mevcut hatta bağlanmasını kapsamaktadır. BTK, Doğu'da Hazar üzerinden Çin ile Kazakistan'ın Aktau Limanı arasında yapılacak demiryolu hattıyla, Batı'da ise Boğaz geçişli Marmaray tüp geçidi üzerinden Avrupa demiryolu ağıyla birlikte, Asya-Avrupa arasında önemli bağlantılardan birini oluşturacak. BTK, Asya ve Avrupa arasında yolcu ve yük taşımacılığı alanında yeni imkânlar sunarak, Bakü-Hazar-Türkmenbaşı-Almatı-Çin güzergâhı marifetiyle, Trans-Asya demiryolu ağının da bir parçası hâline gelebilecektir. Toplam 124 km uzunluğunda olan demiryolunun, 92 km'lik bölümü Türkiye'den, 32 km'lik bölümü ise Gürcistan'dan geçecektir.**

Karadeniz yetki alanları'nın hukuki statüsü

Türk karasularının genişliği 2674 no'lu ve 20.05.1982 tarihli karasuları kanunu ile 6 deniz mili (dm) olarak tespit edilmiştir. Ancak aynı kanunun 1. maddesinde Bakanlar Kurulu'na belirli denizler için, o denizlerle ilgili özellikleri ve durumları göz önünde bulundurma ve hakkaniyet ilkesine uygun olmak şartıyla, 6 deniz milinin üstünde

* Karadeniz'in değişen jeopolitiği çerçevesinde 71. Yıldönümünde Montrö Boğazlar Sözleşmesi. Nilüfer Oral Hasan Kanbolat Necmettin Akten Jale Nur Ece www.asam.org.tr Erişim Tarihi: 15.12.2008

** Demirden İpekyolu'nda İnşaat Başladı. Hasan KANBOLAT 28 Mayıs 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2215&kat1=42&kat2=> Erişim Tarihi: 10.12.2008

karasularının genişliğini tespit etme yetkisi verilmiştir. Bu kanun daha yürürlüğe girmeden önce de Türkiye ve SSCB arasında 11 Eylül 1980'de Tiflis'te imzalanan anlaşmaya göre her iki ülkenin Karadeniz'deki karasularının 12 mil olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca 1981 yılında Bankalar Kurulu Karadeniz'deki mevcut durumun sürdürülmesi kararı almıştır. Bu karar ile Karadeniz'deki karasuları genişliğinin 12 mil. olduğu teyit edilmiştir (Alkan, 2006).

SSCB'nin dağılması Karadeniz'e sahildar ülkelerin sayısını da artırmış, SSCB ile imzalanan anlaşmalar yeni devletler tarafından da halefiyet prensibince onaylanmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla Karadeniz'e sahildar olan Rusya, Ukrayna ve Gürcistan 1991 yılında imzaladıkları Minsk Protokolünün ekindeki Almaata Deklarasyonu ile söz konusu anlaşmalara bağlılıklarını teyit etmişlerdir.

Türkiye'nin Karadeniz'deki deniz sınırlarının, karasuları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge yan ve dış sınırları, taraflar arasında yapılmış olan ikili anlaşmalarla tespit edilmiştir. Karadeniz'deki münhasır ekonomik bölgemize yönelik olarak Romanya, Bulgaristan ve Ukrayna ile sınırdış olduğumuz küçük bir alanda henüz nihai sınırlandırma yapılmamıştır. Bu alan için, SSCB ile Türkiye arasında 23 Haziran 1978 yılında yapılan Kıta Sahanlığının tespitine yönelik protokole Romanya'nın da söz sahibi olduğu alanda zahiri bir koordinat (43 26 59 N- 031 20 48 E) tespit edilmiş olup, bu koordinatın gerçek değerleri Romanya'nın da iştirak edeceği üçlü görüşmelere veya tarafların Romanya ile ikili anlaşmalarına bırakılmıştır. Yine aynı şekilde, Türkiye ile Bulgaristan arasında 4 Aralık 1997 tarihinde yapılan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşmasında da sınırlandırma çizgisinin son bölümünü teşkil eden 9 ve 10'ncü noktalar arasındaki Kıta Sahanlığı ve MEB çizgisinin çizilmesine ilişkin olarak taraflar, (Romanya'yı dikkate alarak) böyle bir çizimin ileride uygun bir zamanda yapılacak müzakerelerde sonuçlandırılması konusunda anlaşmışlardır (Erkek, 2006).

Türkiye, Karadeniz'de her zaman güçlü bir donanma bulundurmalı, kıyılarının uzunluğu göz önüne alınarak sahil güvenlik sistemi geliştirilmelidir.

Karadeniz'deki güçlü ve başat bir Türk Donanması;

1. Rusya'nın, Gürcistan üzerindeki siyasi ve askeri baskıların azaltılması,
2. Türk Boğazlarını tehlikeye atan ticari trafiğin kontrol altına alınması,
3. Ukrayna ile olan ilişkilerin geliştirilmesi,
4. Hazar Denizi Havzası enerji projelerindeki tezlerimizin realize edilmesinde, Ülkemize doğrudan ve dolaylı olarak katkı sağlayabilecektir (Tarakçı, 2005).

Türkiye'nin Deniz Stratejik Durumunu güçlendirmek amacıyla Karadeniz'de yapılması gerekenler şunlardır;

1. Karadeniz'de Montrö Sözleşmesinin sağladığı kontrollü ve statik durumun devamı için, Karadeniz'e sahildar olan devletler ile işbirliği ve dayanışmaya devam edilmeli, Montrö Sözleşmesinin değiştirilmesi girişimlerine karşı çıkılmalı, SSCB ile 1978 yılında imzalanmış Münhasır Ekonomik Bölge ve Kıta Sahaneliğinin sınırlandırılması anlaşması 1991 sonrası yeni oluşan Ukrayna, ve Gürcistan da dahil olmak üzere Romanya ve Bulgaristan'ı da kapsayacak şekilde genişletilmelidir.
2. Doğu Karadeniz'de SSCB ile imzalanan Deniz Yan Hududu Anlaşması hiçbir değişiklik yapılmadan Gürcistan'la imzalanmalıdır.
3. Uzun süredir çözülemeyen Türkiye-Bulgaristan Yan Hududu sorunu anlaşmaya bağlanmalıdır.
4. ABD'nin Gürcistan, Bulgaristan ve Ukrayna ile gelişen askeri ilişkilerinin, yukarıdaki konularda Türkiye'nin aleyhine gelişebileceği dikkate alınarak Karadeniz'deki sınır ve alanlarının bir an önce hukuki çerçevesinin belirlenmesinde fayda mütalaa edilmektedir (Tarakçı, 2005).

“Türkiye, Avrupa'yı mı Orta Doğu'yu mu seçecek, şu üçüncü alternatifi de kapsayacak biçimde genişletilmesi mümkündür: Yoksa Rusya Federasyonu içinde “özerk” cumhuriyetler olarak adlandırılanlar da dahil, eski Sovyetler Birliğinden kopan Türki/Müslüman cumhuriyetleri mi? Cevap hiçbir zaman yukarıdakilerden biri veya diğeri olmamıştır ve şimdi de yukarıdaki üç seçenektan biri veya ikisi değildir. Cevap “yukarıdaki seçeneklerin hepsidir”. “Şıklar” birbiriyle zıt veya çekişme halinde değil birbirini tamamlayan

niteliktedir. Ve Londra Economist'in 1991 sonlarında başarıyla savunduğu gibi Orta Doğu ve Orta Asya ile ilişkilerini maksimum düzeye çıkararak Türkiye'yi ayrılmaz bir parça olarak kabul etmek Avrupa'ya büyük yarar sağlayacaktır. Aynı şey ABD için de geçerlidir. Gelişmekte olan dünya için Atatürk'ün Lenin'den çok daha iyi bir model teşkil ettiği dünya tarafından ancak bugün, yirminci yüzyılın sonuna yaklaşırken anlaşılmaktadır. Üçüncü dünyanın sendeleyeni bazı ülkeleri ve bağımsızlığını kazanan eski Sovyet Cumhuriyetleri, Atatürk'ün niteliklerinin bir kısmına sahip liderler bulma şansına sahip olurlarsa, gerçekten şanslı olacaklardır.” (Fuller ve Lesser, Çev.2000).

Atatürk'ün, Türklüğün engin ufukları konusunda ışık tutacak fikirleri ve bunun da ötesinde icraatları bize rehber olmalıdır.* Karadeniz'in Türkiye için önemi açıktır, mevcut statükonun devamı bugün için Türkiye adına faydalı olacaktır. Montrö Sözleşmesi'nin devamı, KMDT'nin etkin olarak uygulanması ve geliştirilmesi temel politikalarımız olmalıdır.

8.1. Enerji

Karadeniz denilince akla ilk gelen stratejik maddeler hiç kuşkusuz petrol ve doğal gazdır. Karadeniz'in hinterlandındaki Hazar havzası bu bakımdan büyük bir öneme sahiptir. Hele de ABD'li uzmanlarca yaptırılmış olan bir araştırmaya göre, dünya çapında enerji ihtiyacının 1993'ten 2015 yılına kadar uzanan dönemde %50 oranında artacağı ihtimali mevcutken (Birsal, 2005).

Türkiye, dünyanın bugüne kadar tespit edilmiş enerji kaynaklarının yüzde 70'inin bulunduğu Orta Doğu ve Hazar Denizi havzasına yakın bir coğrafyada yer almaktadır.

* Atatürk, Sovyetler'in dağılacağını ve buna hazırlıklı olunmasını daha 1933 yılında Çankaya köşkünde bir konuşmasında; “Bugün Sovyetler Birliği dostumuzdur müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse bugünden kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan gibi parçalanabilir, ufalabilir. Bugün elinde sınıksız tuttuğu milletler avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte Türkiye ne yapacağını bilmelidir... Bizim bu dostluğumuz idaresinde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz, onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak yalnız o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprüleri sağlam tutarak. Dil bir köprüdür... İnanç bir köprüdür... Tarih bir köprüdür. Köklerimizimize inmeli ve olayların bölüğü tarihimizin içinde bütünleşmeliyiz. Onların bize yaklaşmasını bekleyemeyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gerekli. Atatürk ve Büyük Ülküsü: Türk Avrasyacılığı / Ali KÜLEBİ - TUSAM - BAŞKANVEKİLİ Eklenme Tarihi : 18.02.2008 [http:// www.tusam.net/makaleler.asp?id=1197&sayfa=10](http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1197&sayfa=10) Erişim Tarihi: 08.12.2008

Türkiye böylece, kaynak ülkelerle tüketici pazarlar arasında doğal bir enerji köprüsü oluşturmaktadır. Ayrıca, günümüz dünyasında giderek artan öneme sahip olan arz kaynakları ve yollarının çeşitlendirilmesi ve bu sayede enerji güvenliğinin garanti altına alınmasında kilit ülke konumundadır. Küresel enerji arzı güvenliğine katkıda bulunacak sonuçlandırılmış veya yapımı süren boru hattı projeleri Türkiye'nin Avrasya enerji ekseninde önemli bir geçiş ülkesi konumunu güçlendirmektedir. Bu amaçla Türkiye, Hazar petrol ve doğalgaz rezervlerinin Batı'daki pazarlara taşınması yönündeki çabalarını, 21.yüzyılın İpek Yolu olarak da adlandırılan Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun gerçekleştirilmesi üzerinde yoğunlaştırmıştır. Kafkasya ve Orta Asya'yı Avrupa'ya bağlayan boru hattı projeleri, bölgenin Batı'yla bütünleşmesi açısından önemlidir. Ayrıca, güvenli ve ticari açıdan karlı boru hatları, bölgenin istikrar ve refahına da katkıda bulunacaktır.

Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun ilk ayağını oluşturan ve 2006 Haziran ayında faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı'nın (BTC) resmi açılış töreni 13 Temmuz 2006 tarihinde yapılmıştır.* Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun diğer önemli bileşenini, 2007 Temmuz ayında faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğalgaz Boru Hattı oluşturmaktadır. Bu hat aynı zamanda dünyanın 4. en büyük doğalgaz rezervlerine sahip Türkmenistan ve ayrıca Kazakistan doğalgaz kaynaklarını dış pazarlara ulaştıracak Hazar geçişli Doğalgaz Boru Hattı Projesi'nin ilk ayağını oluşturmaktadır.

* BTC Boru Hattı, Hazar petrolünü Batı pazarlarına güvenli biçimde taşımakla kalmayarak, halihazırda petrol ve tehlikeli yük taşıyan çok sayıda tanker geçişi nedeniyle tehdit altında olan Türk Boğazları'ndaki tanker trafiğini azaltarak, seyir güvenliğine, çevrenin korunmasına ve İstanbul'un 12,5 milyonluk nüfusunun güvenliğine de katkıda bulunmaktadır. BTC, yılda 50 milyon tonluk (günde 1 milyon varil) kapasitesiyle, denize çıkışı olmayan Hazar bölgesinin petrol kaynakları için ana ihraç güzergahını oluşturmaktadır. 1 Mart 2008 tarihi itibarıyla BTC üzerinden 393 tankere toplam 311,2 milyon varil petrol yüklemesi yapılmıştır. 16 Haziran 2006 tarihinde Kazakistan'la imzalanan anlaşma, boru hattının Aktau'daki zengin petrol yataklarına kadar uzanmasını sağlayacaktır. <http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 28.12.2008

Şekil 15. Doğu-Batı arasında enerji koridoru ve terminali Türkiye (http://www. botas.gov.tr Erişim Tarihi:19-11-2008)

Şekil 15’te bir enerji koridoru olarak Türkiye’nin durumu gösterilmektedir. Rusya bağımlılığını azaltmak isteyen Batı, Türkiye üzerinden koridorları desteklemektedir.

Hazar petrolü ve doğal gaz kaynaklarının, Türk, Yunan ve İtalyan doğal gaz şebekelerinin Güney Avrupa Gaz Ringi projesi çerçevesinde birbirine bağlanması gibi çeşitli boru hatları üzerinden Avrupa’ya taşınması, Avrupa’nın enerji kaynaklarını çeşitlendirme çabalarının önemli bir parçasını oluşturacaktır.* Türkiye, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan üzerinden Avusturya’ya kadar uzanacak bir boru hattı ile Avrupa’ya doğal gaz ulaştırılmasını öngören NABUCCO projesi ile ilgili ön çalışmalar da sürdürülmektedir.

Kuzey-Güney yönündeki Samsun-Ceyhan By-pass Petrol Boru Hattı projesi mevcuttur.

Bahse konu projelerin tamamlanmasıyla, 2012 yılında küresel petrol arzının yüzde 6–7 oranındaki kısmının Türkiye üzerinden geçmesi ve Ceyhan’ın önde gelen bir enerji merkezine

* Bu bağlamda, Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Enterkonnektörü’nün açılış töreni Türkiye ve Yunanistan Başbakanları, Azerbaycan Cumhurbaşkanı ve Gürcistan ve ABD Enerji Bakanlarının katılımıyla 18 Kasım 2007 tarihinde İpsala’da gerçekleştirilmiştir. Hazar Havzası’ndan Avrupa’ya doğalgaz akışını sağlayacak ilk alternatif güzergahı oluşturan bu hat, 2011 yılına kadar İtalya bağlantısının da tamamlanmasıyla Hazar Havzası’ndan Avrupa’nın merkezine kesintisiz gaz akışını da sağlayacak stratejik önemi haiz bir girişimdir. http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa, Erişim Tarihi: 28.12.2008

dönüşmesi beklenmektedir. Bu gelişmeler Türkiye'nin dünyanın ekonomik merkezleriyle enerji kaynakları arasında önemli bir transit ülke olarak giderek artan stratejik rolünü önümüzdeki dönemde daha da fazla ön plana çıkaracaktır.*

Türkiye doğal gazda dışa bağımlı durumda olup farklı kaynaklardan tedarik etse de en büyük kaynak Rusya'dır.**

Şekil 16. Ham petrol boru hatları. (<http://www.botas.gov.tr/> Erişim Tarihi:19-11-2008)

Şekil 16'da mevcut ham petrol boru hatları görülmektedir. Bir terminal olarak Ceyhan'ın önemi gün geçtikçe artacaktır.

Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya DGBH Projesi (NABUCCO)

* Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayacak olan bu Türk-İtalyan ortak yatırım projesinin temel atma töreni 24 Nisan 2007 tarihinde Ceyhan'da düzenlenmiştir. 2 yıl içinde tamamlanması beklenen bu proje, 2010 yılı itibarıyla Karadeniz'e ulaşacak 60 milyon tonluk Kazak ve Rus petrolünün Akdeniz üzerinden dünya pazarlarına taşınmasında ekonomik ve çevresel açılarından en avantajlı ve sürdürülebilir güzergahı sağlayacaktır. <http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 28.12.2008

** 2007 yılı sonu itibarıyla Rusya Federasyonu'ndan toplam 13.799 Milyon cm³, yine Rusya Federasyonu'ndan Mavi Akım kapsamında, 9.346 Milyon m³, Nijerya'dan 1.420 Milyon cm³, Cezayir'den 4.277 Milyon cm³, İran'dan 6.158 Milyon cm³, Azerbaycan'dan 1.279 Milyon cm³ ve spot piyasadan LNG olarak 107 Milyon cm³ olmak üzere, toplam 36.450 Milyon cm³ gaz ithal edilmiş olup, doğal gaz satış miktarı 35.064 Milyon cm³ olmuştur. <http://www.botas.gov.tr> Erişim Tarihi:19-11-2008.

Ortadoğu ve Hazar Bölgesi doğal gaz rezervlerini Avrupa pazarlarına bağlamayı öngören Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya Doğal Gaz Boru Hattı (NABUCCO) ile ilk etapta güzergah üzerindeki ülkelerin gaz ihtiyacının karşılanması, takip eden yıllarda ise Avusturya'nın Avrupa'da önemli bir doğal gaz dağıtım noktası olma özelliğinden de faydalanılarak diğer ülkelerin gaz taleplerindeki gelişmelere göre Batı Avrupa'ya ulaşılması amaçlanmaktadır. Yaklaşık uzunluğunun 3.300 km, kapasitesinin ise 25,5-31 milyar m³/yıl olması, 2012 yılında ilk kapasite ile devreye alınması planlanmaktadır.

Mevcut şartlara bakıldığında, Azerbaycan Şah Deniz, Türkmenistan ve diğer Trans-Hazar kaynakları ile İran gazının taşınması öngörülmektedir. Uzun vadede Irak ve Suriye üzerinden Mısır gaz kaynağı başta olmak üzere diğer çevreleyen kaynaklardan da gaz taşınması planlanmaktadır.*

Şekil 17. Avrupa'ya gaz hattı: NABUCCO.
(<http://www.botas.gov.tr/> Erişim Tarihi:19-11-2008)

Şekil 17'de Hazar Bölgesi doğal gazının Avrupa'ya aktarım projesi olan NABUCCO güzergahı görünmektedir. Bu proje ile Türkiye'nin stratejik önemi daha da artacaktır.

* <http://www.botas.gov.tr/> Erişim Tarihi:19-11-2008

Ukrayna ile Rusya arasındaki gaz krizinin her kış alevlenmesiyle Avrupa'nın gündemine tekrar gelen Nabucco hattında, planlar 2010'da başlamaya göre yapılmaktadır.*

Dünyada ve Türkiye'de Enerji

Dünyada nüfus artışı, sanayileşme ve kentleşme olguları, küreselleşme sonucu artan ticaret olanakları, doğal kaynaklara ve enerjiye olan talebi giderek artırmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı (UEA) tarafından yapılan projeksiyonlar, mevcut enerji politikaları ve enerji arzı tercihlerinin devam etmesi durumunda dünya toplam enerji talebinin 2005–2030 yılları arasında %55 artarak 11,4 milyar Ton Petrol Eşdeğerinden (TEP) 17,7 milyar TEP düzeyine ulaşacağını göstermektedir.** 2007 yılında ülkemizin toplam birincil enerji tüketimi 106 milyon TEP, üretimi 29,2 MTEP olarak gerçekleşmiştir. Birincil enerji tüketimimizin yıllık %6 artış ile 2020 yılında 220 milyon TEP'e ulaşacağı öngörülmektedir (Dünyada yıllık ortalama artış %1,8'dir.) Dünyada olduğu gibi, ülkemizde de en temel enerji kaynağı olan petrol ve doğal gaz, günümüzde stratejik önemini daha da arttırmış, endüstrinin ve ekonominin vazgeçilmez bir girdisi ve itici gücü haline gelmiştir. 2007 yılı itibarıyla global enerji ihtiyacının %35,6'sını petrol, %23,8'ini doğal gaz karşılamaktadır. Dünya'da elektrik üretiminin yaklaşık olarak %40'ı kömürden sağlanmaktadır.***

Dünyadaki mevcut enerji kaynaklarına, ispatlanmış rezervleri ve yıllık üretim miktarları açısından bakıldığında, rezerv ömrünün; petrol için 42 yıl, doğal gaz için 60 yıl, kömür için ise 228 yıl olacağı tahmin edilmektedir. 2007 yılında dünya petrol tüketiminden

* Kıbrıs Blokajına Nabucco Resti, Radikal, 20 Ocak 2009, S6

** Türkiye'nin enerji politikası,

- Ülkemizin enerji ve güvenliğinin, çevresel etkiler gözetilerek, uygun maliyetlerle ve sürdürülebilir bir şekilde sağlanması,

- Ülkemizin bölgesel ve küresel enerji ticaretinde söz sahibi olması,

- Enerji verimliliğinin artırılması temel amaçlarını içermektedir.

Cumhuriyetimizin yüzüncü yılı olan 2023 yılında şu hedeflere ulaşmak öngörülmektedir:

- Yerli kömür ve hidrolik kaynak potansiyelimiz tamamen kullanabilmek,

- Yenilenebilir kaynaklardan azami ölçüde istifade etmek,

- Nükleer enerjiyi 2020 yılına kadar olan dönemde elektrik üretim kompozisyonuna dahil etmek,

- Enerji verimliliğinde AB düzeyine gelecek şekilde hızlı ve sürekli gelişme sağlamak,

Bu suretle bugüne kadar üç temel sütun (doğal gaz, kömür ve hidrolik) üzerine kurulu olan enerji sektörü, yenilenebilir kaynaklar ve nükleer enerjiyi de içerecek şekilde beş sütunlu ve sağlıklı bir yapıda yeniden dizayn edilmektedir. Mineral yakıtlar olarak da bilinen fosil yakıtlar, hidrokarbon içeren petrol, doğal gaz ve kömür gibi doğal enerji kaynaklarıdır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı İnternet Sayfası. Erişim Tarihi 24.12.2008

*** Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı İnternet Sayfası. Erişim Tarihi 24.12.2008

aldığı yüzde 23.9 payla birinci sırayı yine ABD çekiyordu.* Dünya üzerindeki önemli üç ekonomik merkez olan ABD, AB ve Japonya ise dünya enerji kaynaklarının % 46,4'ünü kullanmaktadır. ABD nükleer enerji, kömür ve hidroelektrik enerjisi bağlamında kendine yeterli bir görünüm sergilerken, özellikle petrol ve doğal gaz kaynakları bakımından sanıldığı kadar zengin olmadığı vurgulanmalıdır (Kızılkaya, 2005).**

Türkiye'nin Enerji Stratejisi

Türkiye, başta Orta Doğu ve Hazar Havzası olmak üzere, dünyanın ispatlanmış gaz rezervlerinin % 71,8'inin ve ispatlanmış petrol rezervlerinin %72,7'sinin bulunduğu bir bölgede yer almaktadır. Bu nedenle, Türkiye, kaynak ülkeler ile tüketici pazarları arasında doğal bir köprü işlevi görmekte ve kaynak ve güzergâh çeşitlendirilmesi yoluyla enerji güvenliğinin sağlanmasında önemli bir ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Bu hususlar günümüzde Avrupa'da daha da önem kazanmıştır.

Avrupa'nın enerji arzı güvenliğine katkı sağlayacak olan tamamlanmış ve halen gerçekleştirilmekte olan önemli boru hattı projeleri, Avrasya enerji ekseninde önemli bir transit ülke ve bölgedeki enerji merkezi olarak Türkiye'nin oynamakta olduğu rolün önemini arttırmaktadır. Bu hedeften hareketle, Türkiye, geniş Hazar Havzası hidrokarbon kaynaklarının doğrudan Batı pazarlarına ulaştırılmasını öngören ve 21. Yüzyılın İpek Yolu olarak sunulan Doğu-Batı Enerji Koridorunun gerçekleştirilmesine ön ayak olmuştur. Doğu-

* Bir kıyaslama için rakam verirse, Avrupa ve Avrasya'nın tüketimdeki payı yüzde 24, tüm Asya ve Pasifik ülkelerinin tüketim payı yüzde 30'dur. Petrol tüketiminde bırakın ABD ile yarışmayı, ABD'nin yüzde 10'una yaklaşan ülke dersek, ABD'nin yüzde 11'i kadar petrol tüketen Rusya'dan başka hiçbir ülke yok. (Ültanır, 2008) Bugünkü tüketim oranları baz alındığında, yaklaşık olarak, kömürün 250, petrolün 40 ve doğal gazın 70 yıl sonra tükeneyeceği tahmin edilmektedir. Bütün bunlara bir de, dünya enerji kaynaklarının dünya genelinde adil paylaşılmadığı/tüketilmediği eklendiğinde, konu daha da ciddi ve stratejik bir hal almaktadır. Örneğin, dünya toplam enerji tüketiminin sırasıyla %35 ve %25'i, dünya nüfusunun yaklaşık %8 ve %6'sını oluşturan Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir." Alternatif Enerji Kaynakları.Biyolojik Yakıtlar, 2.11.2008. Ekrem Gürel <http://www.turksam.org/tr/a1515.html> Erişim Tarihi: 23.01.2009

** Bir senaryoya göre, kişi başına enerji tüketiminin 2025 yılında 10 ton, 2050 yılında 12 ton, 2100 yılında 15 ton petrol eşdeğeri olacağını varsayılmaktadır. Senaryolar için ABD'nin 2100 yılına kadar olan dönemde nüfusuna ilişkin olarak ABD Nüfus Dairesi tarafından tespit edilmiş bulunan rakamlar kullanılmıştır. Birinci senaryoya göre, ABD'nin 2000 yılında 2,3 milyar ton olan toplam enerji talebi 2025 yılında 2,7 milyar ton, 2050 yılında 3,3 milyar ton, 2100 yılında 4,6 milyar ton olacaktır. İkinci senaryoya göre bu rakamlar 2025 yılında 3,4 milyar ton, 2050 yılında 4,8 milyar ton, 2100 yılında da 8,6 milyar ton olacaktır.

Batı Enerji Koridorunun en önemli bileşenini Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı oluşturmaktadır.

Dünyadaki günlük petrol tüketiminin yaklaşık % 3,7'sinin Türk Boğazları yoluyla taşınması nedeniyle enerji güvenliği açısından, Türk Boğazlarının ayrı bir önemi vardır. İstanbul Boğazı'ndan geçen petrol ve petrol ürünlerinin miktarı 1996 yılında 60 milyon ton olurken, 2006 yılında olağanüstü bir artışla 143.4 milyon tona ulaşmıştır. Yoğun tanker trafiği ve aynı zamanda Türk Boğazları'nın fiziksel oluşum özellikleri dikkate alındığında, tehlikeli yük taşıyan bir tankerin neden olacağı deniz kazası kaçınılmaz görünmektedir. Söz konusu bir kaza, insani ve çevresel tehlikelere ek olarak, petrolün dünya pazarlarına akışında kesintiye neden olacaktır. Çözüm, Boğazları by-pass edecek alternatif petrol ihraç seçeneklerinde yatmaktadır.*

By-pass boru hatlarına ilişkin olarak bir dizi "Gönüllü İlkeler", 2000 yılı Aralık ayında, ABD ve İngiltere Hükümetleri ile Chevron, Texaco, Conoco, Shell ve BP gibi petrol şirketleri ve de birçok sivil toplum kuruluşu tarafından kabul edilmiştir. Çeşitli by-pass projeleri arasında Türk Hükümeti Trans-Anadolu (Samsun-Ceyhan) By-pass Petrol Boru Hattı'nı desteklemeye karar vermiştir. Trans-Anadolu Boru Hattı'nın temel atma töreni 24 Nisan 2007 tarihinde Ceyhan'da gerçekleştirilmiştir. Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun ikinci bileşeni olan Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğal Gaz Boru Hattı, 3 Temmuz 2007 itibariyle faaliyete geçmiştir. Hazar Denizi'nin Azerbaycan'a ait kesiminde yer alan Şahdeniz sahasında üretilecek doğal gazı Gürcistan üzerinden Gürcistan-Türkiye sınırına ulaştıracak olan boru hattından yılda 6,6 milyar m3 doğal gaz ihraç edilmesi öngörülmektedir.**

* Türkiye'nin Enerji Stratejisi. Dışişleri Bakanlığı İnternet Sayfası , Enerji, Su ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı , Ocak 2008, Erişim Tarihi: 18.12.2008

** BTE Doğal Gaz Boru Hattı aynı zamanda, Türkmenistan ve Kazakistan'da yer alan dünyanın dördüncü büyük doğal gaz rezervlerine erişecek olan Hazar Geçişli Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin ilk ayağı olarak değerlendirilmektedir. Güzergâh ve kaynak çeşitlendirmesine ilave katkılarda bulunacak olması nedeniyle Hazar Geçişli Doğal Gaz Boru Hattı Projesi özel bir ivedilik kazanmıştır. Arz güvenliği perspektifinden, Kazakistan ve Türkmenistan'ın doğal gaz ve petrolünü Batı pazarlarına ihraçlarında tek bir ülke veya güzergâha bağımlı kalmamaları da önem taşımaktadır.

Güneydoğu Avrupa Gaz Ringi Projesi çerçevesinde Türk, Yunan ve İtalyan doğal gaz boru hatları şebekelerinin enterkoneksiyonu (Türkiye-Yunanistan-İtalya Enterkonektörü) gibi projelerle Hazar petrol ve doğal gaz kaynaklarının çoklu boru hatları ile Avrupa'ya taşınması, Avrupa'nın enerji çeşitlendirme çabalarının da temel bileşenlerinden birini teşkil edecektir. Projeye ilişkin "Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal Gaz Ulaştırma

Rus doğal gazının İsrail'e ulaştırılması amacıyla Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı'nın Ceyhan'a ve Ceyhan'dan Aşkelon'a uzatılması da değerlendirilmektedir. İran ile Türkiye arasında yıllık kapasitesi 10 milyar m3 olan bir doğal gaz boru hattı bulunmaktadır.*

Türkiye'nin anılan projeler aracılığıyla Norveç, Rusya ve Cezayir'den sonra Avrupa'nın doğal gaz tedarikinde dördüncü ana arter olma hedefi, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir işbirliği alanı açacak ve Avrupa'nın Asya ile bağlantılarını daha da güçlendirecektir. Ceyhan Terminal'i Kerkük, Bakü ve Samsun'dan gelen ham petrolün ulaştığı son nokta olarak inşa edilmiştir.

Hızla büyüyen ekonomisiyle Türkiye, dünyada en süratli büyüyen enerji pazarlarından biri haline gelmiştir. Türkiye, son yıllarda enerji sektörünün her alanında hızla artan bir taleple karşı karşıyadır. Son dönemde yapılan tahminler, önümüzdeki yıllarda enerji talebinin yılda % 6-8 artış olacağını göstermektedir. 2006 yılında 92 milyon ton olan enerji tüketiminin, 2010 yılında 126 milyon tona, 2020 yılında ise 222 milyon tona çıkması beklenmektedir. Türkiye'nin artan enerji talebi karşısında kendi enerji kaynaklarının sınırlı olması, başta petrol ve doğal gaz olmak üzere, enerji kaynaklarının ithaline bağımlılığı da beraberinde getirmiştir.

Koridorunun Geliştirilmesine İlişkin Hükümetlerarası Anlaşma" üç ülkenin Enerji Bakanları tarafından Roma'da 26 Temmuz 2007 tarihinde imzalanmıştır.

Doğal gazın Türkiye-Bulgaristan-Romanya ve Macaristan üzerinden Avusturya'ya taşınmasını öngören Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'ne ilişkin çalışmalar ise devam etmektedir. Öte yandan, Mısır doğal gazını Ürdün ve Suriye üzerinden Türkiye'ye ulaştıracak olan Arap Doğal Gaz Boru Hattı'nın 2009 yılında yapımının tamamlanması ve işler hale getirilmesi planlanmaktadır.

Türkiye aynı zamanda Irak doğal gaz rezervlerinin geliştirilmesine ilgi duymaktadır. Irak doğal gazının Kerkük-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın geçiş hakkından yararlanarak ona paralel biçimde inşa edilecek bir boru hattıyla Türk ulusal şebekesine bağlanması kolaylıkla mümkündür. Bu kapsamda, Türkiye ile Irak arasında 7 Ağustos 2007 tarihinde Ankara'da, Irak doğal gazının Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasını öngören bir Mutabakat Muhtırası imzalanmıştır.

Türkiye'nin Enerji Stratejisi, Dışişleri Bakanlığı İnternet Sayfası , Enerji, Su ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı , Ocak 2008, Erişim Tarihi: 18.12.2008

* Türkiye'nin 2001 yılından bu yana fiilen doğal gaz ithal ettiği İran'dan 2006 yılında aldığı doğal gaz miktarı yaklaşık 5,7 milyar m3 olmuştur. İran ile enerji alanındaki işbirliğimiz, İran Petrol Bakanı Vezir Hamane'nin ülkemizi 14 Temmuz 2007 tarihli ziyareti sırasında iki ülke enerji işbirliğinin geliştirilmesini öngören Anlaşım Muhtırası'nın imzalanması ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bir ön mutabakat niteliği taşıyan muhtıradaki hususlara ilişkin görüşmeler teknik düzeyde devam etmektedir.

Şu anda, toplam enerji talebinin yaklaşık % 30'unu kendi kaynaklarından karşılayan Türkiye, talebin geri kalanını da farklı ithal yollarıyla tedarik etmektedir.*

Türkiye, birincil enerji tüketiminin % 39'unu petrolden, % 21'ini doğal gazdan karşılamaktadır. Geçmiş yıllarda uygulanan yanlış politikaların bir sonucu olarak ülkemiz, tükettiği petrolün % 92'sini, doğalgazın ise tamamına yakınına ithalat yoluyla karşılamaktadır.** Türkiye, RF kaynaklı enerji alımı sadece doğalgaz ile kısıtlı olmayıp, ham petrol ve petrol ürünleri ithalatı da son yıllarda artmıştır. 2007 yılında kullanılan ham petrolün yüzde 40'ı, petrol ürünlerinin yüzde 63'ü RF'den yapılmıştır. Türkiye enerji ithalatında RF'ye bağımlılığı oldukça yüksektir.***

Yıllara göre petrol fiyatları inip çıkarken, son yıllarda istikrarlı bir fiyat artışı ile karşı karşıyayız. Mayıs 2002'de 24 Dolar, Mayıs 2007'de 70 dolar seviyesinde olan petrolün varil fiyatı Mayıs 2008'de ise 135 doları bulmuştur.****

* Türkiye, artan enerji talebini sürdürülebilir bir şekilde karşılayabilmek amacıyla yerel taşkömürü ve linyit rezervlerinin, hidro ve rüzgâr ile güneş enerjisi gibi diğer yenilenebilir kaynaklarını tam olarak değerlendirmeyi hedeflemektedir. Nükleer enerjinin Türk enerji karışımına entegrasyonu da artan elektrik talebi karşılanırken ithal yakıtlara bağımlılığın arttırılmasından kaçınılmasının bir yolu olacaktır. 5710 sayılı "Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun" 21 Kasım 2007 tarihinde kabul edilmiş olup, 5000 MW kurulu güce tekabül edecek nükleer güç santrallerinin 2012'den sonra devreye alınması beklenmektedir. Türkiye, hem enerji kaynağının türü, hem de menşei bakımından daha fazla çeşitlendirmeye büyük önem atfetmektedir. Bu bağlamda, arama ve üretim faaliyetleri de yoğunlaştırılmaktadır.

** 2007 yılı gaz ithalatı toplam** Türkiye, artan enerji talebini sürdürülebilir bir şekilde karşılayabilmek amacıyla yerel taşkömürü ve linyit rezervlerinin, hidro ve rüzgâr ile güneş enerjisi gibi diğer yenilenebilir kaynaklarını tam olarak değerlendirmeyi hedeflemektedir. Nükleer enerjinin Türk enerji karışımına entegrasyonu da artan elektrik talebi karşılanırken ithal yakıtlara bağımlılığın arttırılmasından kaçınılmasının bir yolu olacaktır. 5710 sayılı "Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun" 21 Kasım 2007 tarihinde kabul edilmiş olup, 5000 MW kurulu güce tekabül edecek nükleer güç santrallerinin 2012'den sonra devreye alınması beklenmektedir. Türkiye, hem enerji kaynağının türü, hem de menşei bakımından daha fazla çeşitlendirmeye büyük önem atfetmektedir. Bu bağlamda, arama ve üretim faaliyetleri de yoğunlaştırılmaktadır.

36.450 mmc olurken RF kaynaklı alımlar –batı gazı ve mavi akım- toplam 23.245 mmc olarak ithalatın yüzde 64'ünü oluşturmuştur. Yine alışılmışın dışında, Türkiye ithal ettiği gazın elektrik enerjisi üretiminde toplam olarak 19.658 mmc nü yaklaşık yüzde 56'sını kullanmaktadır. Yeni Petrol Kanunu. Avrasya Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi 15.02.07 -Sayı:2 www. asam .org.tr Erişim Tarihi: 22.12.2008

*** Kafkaslarda Yaşanan Sıcak Yaz, Soğuk Bir Kışın Habercisi mi ? Mete GÖKNEL ASAM, -Enerji ASAM İnternet Sayfası, 4 Eylül 2008, [http://www.asam.org.tr/tr/yazi_goster .asp?ID=2558&kat2=2](http://www.asam.org.tr/tr/yazi_goster.asp?ID=2558&kat2=2) Erişim Tarihi: 28.12.2008

**** Petrolün Domino Taşları / Mustafa Kemal ŞEN - Eklenme Tarihi : 09.06.2008 [http://www.tusam.net/makaleler .asp?id=1310&sayfa=4](http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1310&sayfa=4) Erişim Tarihi: 23.12.2008

2005 yılı içinde dünya (ölçülebilir ve ticari) birincil enerji tüketimi 10.5 milyar ton petrol enerjisi eşdeğeri (PEE) kadardır. Bunun %36'sı petrolden, %28'i kömürden, %23'ü doğal gazdan, %6'sı hidroğüçten ve %6'sı nükleerden karşılanmıştır. BP'nin Dünya Enerji Raporu'na göre; başta Çin olmak üzere tüm dünyada üretimi en hızlı artan hidrokarbon yine kömür olmuştur.* Dünya enerji ihtiyacı 2020'de yüzde 40, 2030'da ise yüzde 60 daha fazla olacak, 2020'de Türkiye'nin birincil enerji ihtiyacı bugüne göre yüzde 160 artacaktır. Dünya enerji ihtiyacı büyümesine göre dört kat artış anlamına gelen bu talebin karşılanması için enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve kullanılması gerekmektedir. Elektrik tüketimi günümüz rakamlarının 2,5 katına ulaşacaktır.**

Türkiye'nin NABUCCO için yaptığı girişimlere cevap olarak Rusya, Çin'in de yardımıyla, Türkmenistan'ı da Şangay İşbirliği Örgütü'ne katılmaya ikna etme gayreti içerisinde. Buna ilaveten, 20 Aralık 2007 tarihinde Rusya, Türkmenistan ve Kazakistan ile yeni bir doğal gaz alımı ve boru hattı inşa anlaşması imzalamıştır. Söz konusu anlaşmaya göre Türkmen gazı, Hazar Denizi'nin kuzeyinden Kazakistan üzerinden Rusya'ya taşınacaktır. Anlaşma, Türkiye'nin hayata geçirmeyi hedeflediği NABUCCO Projesi'nin yapılabilirliğini azaltmayı amaçlamaktadır.

Türkiye'nin faaliyetteki tek yeraltı depolama tesisi olan Silivri Kuzey Marmara Değirmenköy tesisinden (yıllık gaz tüketiminin % 5'ini depolama kapasitesine sahip) günlük 15 milyon m³ gaz çekilebildiği ve bunun Türkiye'nin sadece 25 günlük gaz ihtiyacını karşılama kapasitesine sahiptir. Ayrıca 2002 tarihinde keşfedilen Akçakoca'daki doğalgaz tesisinde de günlük 2 milyon m³ gaz üretilmektedir. Türkiye'nin günlük doğalgaz tüketiminin 120-140 milyon m³ civarında (yıllık 30 milyar m³)'dir. Normal koşullarda enerji güvenliğini sağlamak için bir ülkenin tüketiminin en az % 20-30 oranında depolama kapasitesinin olması gerekmektedir.***

* Alternatif Enerji Kaynakları, Sebahattin ÜNALAN, <http://me.erciyes.edu.tr/sunalan/alt-ener-kay.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2008

** <http://www.aksiyon.coAlternatifEnerjiKaynaklari,SebahattinUNALAN,http://e.erciyes.edu.tr/sunalan/alt-ener-kay.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2008
m.tr/detay.php?id=23182 Erişim Tarihi: 16.11.2008

*** İran Doğalgazının Kesilmesi ve Türkiye'nin Enerji Güvenliği Problematiği, Muharrem EKŞİ, 11/01/2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1314 Erişim Tarihi: 28.12.2008

Rusya, teyit edilmiş 1,680 trilyon metre/küplük doğalgaz rezervi ile dünyanın en büyük doğalgaz kaynaklarına (%27.2) sahiptir.* Güney Akım projesiyle Rus doğalgazı Karadeniz'den geçirilecek ve Bulgaristan üzerinden Avrupa'nın kuzeyi ve güneyine ulaştırılacaktır. 900 kilometrelik boru hattı, deniz seviyesinin 2 bin metre altından dönecektir. Güney Akım, Rusya'nın enerji sektöründe güçlenmesinden rahatsız olan Washington'un desteklediği NABUCCO projesine alternatif olarak ortaya çıkmıştı. NABUCCO projesi ise, Orta Asya'dan çıkan gazı, Rusya'yı devre dışı bırakarak Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşımayı amaçlamaktadır.

Dünyada tüketilen toplam enerjinin %20'sini Avrupa ülkeleri tüketmektedir. Avrupa ülkeleri tükettikleri enerjinin %50'sini ithal etmektedirler. Bu rakamın 2030 yılına kadar %70'e çıkması beklenmektedir. İthal edilen toplam enerjinin %50'si ise doğalgaz ve petrolden oluşmaktadır. Dünya toplam doğalgaz tüketiminde, Avrupa'nın payı yaklaşık %20'dir. Toplam tüketilen doğalgazın %50'si ise ithal edilmektedir.** Avrupa ülkelerinin gelecek 25 yılda doğalgaz tüketimlerinin ikiye katlanacağı ve doğalgaz ithalatının %80 seviyelerine ulaşacağı tahmin edilmektedir. Avrupa ülkeleri, dünya petrol tüketiminin yaklaşık %20'sini yapmaktadır. Avrupa, petrol ithalatının çoğunluğunu, dünya petrol rezervlerinin %70'ine sahip Rusya ve Orta Doğu ülkelerinden yapmaktadır. Avrupa ülkeleri, 2007 yılında kullandıkları doğalgazın %38'ini ve petrolün %33'ünü, Rusya'dan ithal etmişlerdir.*** Doğalgaz, Avrupa ülkelerinin enerji üretiminde en çok tercih ettiği enerji kaynağıdır. 2007 yılı itibarıyla Avrupa ülkelerinin, toplam tükettikleri enerjinin %24'ü

* Bu rakam 2'nci sırada bulunan İran'ın nerdeyse iki katıdır. İran'ın sahip olduğu doğalgaz rezervi % 15,8 ve 3'üncü sırada bulunan Katar'ın ise %14,7'dir. Bu üç ülke, dünyanın tüm doğalgaz kaynaklarının yaklaşık %60'ına sahiptir. Rusya, 2006 yılında 23,2 trilyon metre küplük (tmk) üretimi ile dünyada en fazla doğalgaz üretimi yapan ülke olmuştur. Bu miktarın 6,6 tmk'ünü ihraç etmiştir. 2007 yılında ise 23,1 tmk'lük doğalgaz üretimi yapmıştır. Rusya, 2030 yılına kadar doğalgaz üretimini 31,1 tmk'ye çıkarmayı planlamıştır. Rusya'nın mevcut doğalgaz üretiminin %85'i, devlet kontrolünde bulunan Gazprom şirketi tarafından yapılmaktadır.

** The European Union's Energy Security Challenges, CRS Report for Congress, 11 Eylül 2006.

*** Avrupa'nın doğalgaz ithalatında, Rusya'yı sırasıyla %15 ile Norveç, %11 ile Cezayir, %9 ile Nijerya, Libya, Mısır ve Katar izlemektedir. Geriye kalan miktarı ise, İngiltere ve Hollanda ağırlıklı olmak üzere tüm Avrupa ülkeleri kendi doğalgaz kaynaklarından temin etmektedir. Avrupa ülkelerinin sahip olduğu doğalgaz miktarı ülkelere göre değişmekle birlikte, Norveç hariç hiç bir ülke kendi tüketimini karşılayacak durumda değildir. Özellikle Bulgaristan, Finlandiya, Slovakya, Beyaz Rusya, Letonya, Litvanya gibi Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, doğalgaz ve petrolden Rusya'ya neredeyse tamamen bağımlı hale gelmiştir. The War in Georgia Puts Energy Security Back on Europe's Agenda, Economist, 21 Ağustos 2008.

doğalgazdır. Diğer yandan, ABD'nin doğalgaz tüketimi %22 ve Japonya'nın ise %14'tür. Yani, Avrupa, diğer gelişmiş ülkelere göre enerji üretiminde ve tüketiminde doğalgaza daha bağımlı hale gelmiştir.

Avrupa, Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesine beklenen tepkiyi verememiştir. Bunun nedenlerinden birisi, Avrupa'nın enerjide Rusya'ya olan bağımlılığı ve AB'nin tüm ülkeler tarafından kabul edilmiş ortak bir enerji politikasının olmayışıdır. Avrupa Birliği politikalarının belirlenmesinde etkili olan İtalya ve Almanya, Rusya ile uzun vadeli ikili enerji anlaşmaları yapmışlar ve bir nevi Rusya ile stratejik bir ortaklık içerisine girmişlerdir. Güney Osetya nedeniyle kriz başladıktan sonra İtalya Başbakanı, Rusya'ya karşı bir tepki ortaya koymamış, aksine destek verdiğini açıklamıştır. Sebebin İtalya'nın enerji şirketi ENI ve Rus Gazprom şirketi arasında, Rusya doğalgazını İtalya'ya taşıyacak Güney Akım (South Stream) olarak bilinen 15 milyar dolarlık bir boru hattı inşa projesi için yapılan anlaşma olduğu değerlendirilmiştir.

Almanya ile Rusya 2005 yılında, Letonya, Litvanya ve Polonya'yı bypass eden ve Baltık Denizinin altından geçerek Rusya'dan Almanya'ya ulaşan Kuzey Akım (North Stream) doğalgaz boru hattı inşasına başlamışlardır. Bu boru hattının 2010 yılına kadar bitirilmesi planlanmaktadır. Yeni hat nedeniyle devre dışı kalan ülkeler, transit geçiş ücretlerinden mahrum kalmışlar ve bunun Avrupa'nın ortak bir enerji politikası izleme seçeneğini ortadan kaldırdığını ifade etmişlerdir. Almanya ve İtalya'nın tam tersine Baltık ülkeleri ve Polonya, Gürcistan krizinde Gürcistan'a açık destek vermişler ve Rusya'yı kınamışlardır. Ayrıca bu ülkeler, AB'nin diğer ülkelerini de Rusya'ya karşı takındıkları tutumdan dolayı eleştirmişlerdir.

Rusya, Avrupa'ya giden doğalgazı veya petrolü kesemeyecektir. İşlettiği doğalgaz kaynaklarından Asya'ya veya dünyanın başka bir yerine inşa edilmiş herhangi bir boru hattı yoktur. Rusya'nın Almanya'ya Baltık Denizinden boru hattı inşa etmesi, Macaristan'daki Almanya'ya ait doğalgaz stok tesislerini satın alması gibi yatırımlar, Rusya'nın uzun vadede Avrupa'yı ekonomik ve politik stratejisinin bir parçası olarak gördüğünü göstermektedir.

Avrupa ile Rusya arasında aslında karşılıklı bir bağımlılık söz konusudur.* Doğal gaz ithalatında Almanya, İtalya ve Türkiye tüm Avrupa ülkeleri içerisinde orta ve alt sıralarda yer almasına rağmen, miktar olarak Rusya'dan en fazla doğal gaz alan ülkelerdir.**

Avrupa Birliği ülkeleri Rusya doğalgazına ve petrolüne olan bağımlılıklarına son vermek için Enerji Güvenliği Planı oluşturmuştur. Bu plana göre, 2020 yılına kadar kullandıkları fosil yakıtları (petrol, doğalgaz, kömür) %20 oranında azaltıp, bu oranda yenilenebilir enerji kaynaklarından istifade etmek istemektedirler.***

Karadeniz Bölgesi devletlerinin enerji politikaları

Karadeniz ülkeleri için önemli olan da bu ülkelerin enerji tedarikinde RF'ye karşı olan bağımlılıklarıdır. Karadeniz ülkeleri ve bunlara ek olarak Merkezi ve Orta Avrupa ülkelerinin enerji ihtiyacı gün geçtikçe artacak, bu ülkeler için enerji tedariki bir güvenlik problemi haline gelecektir. Bu durum Hazar Havzası ve bu havzadan aktarılacak enerjinin alternatif yollarına daha fazla stratejik önem kazandıracaktır.

* Baltık ülkelerini sırasıyla Bulgaristan (%99), Slovakya (%94), Yunanistan (%70), Macaristan (%70), Çek Cumhuriyeti (%70) ve Türkiye (%66) takip etmektedir. Doğu Avrupa ülkelerinin tamamı, Türkiye, İtalya, Hollanda ve İngiltere enerji üretimlerinin %30'undan fazlasını doğalgaz kullanarak gerçekleştirmektedir. Yani, enerji üretimlerinde doğalgaza olan bağımlılıkları diğer Avrupa ülkelerine göre daha fazla olup, doğalgaz arzında oluşabilecek bir daralma, bu ülkelerin enerji üretimlerini %30 oranında sekteye uğratabilecektir.

** Türkiye'nin ithal ettiği doğalgaz miktarı, 2006 yılında 703 milyar feet küp iken, 2007 yılında %18 artarak 828 milyar feet küpe çıkmıştır. Bununla birlikte, Baltık ülkeleri ve Bağımsız Devletler Topluluğu dikkate alınmadığında 2007 yılında, Almanya, Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan dışındaki diğer Avrupa ülkelerinin Rusya'dan ithal ettikleri doğalgaz miktarı düşmüş veya aynı kalmıştır. Türkiye'nin yaptığı doğalgaz ithalatındaki artış, ülkenin ekonomik olarak büyümeye devam etmesi, konutlarda doğalgaz kullanımının yaygınlaşması, doğalgaz ithal edilebilecek alternatif kaynakların yaratılmaması ve enerji üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarından yeterince faydalanılamaması gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. İtalya'nın Afrika'dan doğalgaz alımı yapabilmesi, Fransa'nın nükleer enerjide Avrupa'nın en gelişmiş ülkesi olması, bu ülkelerin Rusya'dan aldıkları doğalgaz miktarını azaltmalarında etkili olmuştur. Almanya'nın, AB'nin lokomotif ekonomisi olması, ihtiyaç duyduğu doğalgaz miktarının artışındaki en önemli nedendir. Baltık ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Rusya'ya olan enerji bağımlılığı artmaya devam ederken, sadece Gürcistan'ın Rusya'dan ithal ettiği doğalgaz oranı %30 oranında azalmıştır. Gürcistan, coğrafi konumunun sağladığı avantaj nedeniyle Orta Asya petrol ve doğalgazının Batıya transferinde "enerji koridoru ülke" konumundadır. Aynı zamanda, zengin doğalgaz yataklarına sahip Azerbaycan'a komşu olup, kolaylıkla bu ülkeden enerji alabilmektedir.

*** www.stratfor.com, Skyrocketing Natural Gas Prices and Europe's Economy, 10 Temmuz 2008, Erişim Tarihi: 17.11.2008

Ukrayna, doğalgaz ve petrol ihtiyacını karşılamada Rusya'ya bağımlıdır. Buna ilave olarak, Türkmenistan'dan aldığı enerjiyi de Rusya'nın sahip olduğu boru hatları üzerinden almaktadır. Ukrayna enerji tüketiminin yarısı doğalgaz kaynaklıdır. Ekonomisinin temelini oluşturan çelik ve diğer endüstrilerde ve konutların çoğunda ağırlıklı olarak doğalgaz kullanılmaktadır. Ukrayna için en olumlu nokta ise, Rusya'nın Avrupa'ya giden ana petrol ve doğalgaz hatlarının Ukrayna topraklarından geçişidir. 2006 yılında Rusya'nın ihraç ettiği doğal gazın %78'i Ukrayna üzerinden diğer ülkelere ulaştırılmıştır. Rusya, enerji sevkiyatında Ukrayna'ya olan bağımlılığını azaltarak bu ülkenin pazarlık gücünü tamamen etkisiz hale getirmek istemektedir. Bu amacını gerçekleştirmek için, Baltık Denizinden ve Balkanlardan, Ukrayna'yı bypass eden boru hatları inşa etmektedir. Bu hatlar tamamlandığında Ukrayna'nın, Rusya'nın enerji politikalarına karşı daha da zayıf duruma düşeceği beklenmektedir.

Ukrayna dünyanın en büyük kömür yataklarına sahiptir. Sahip olduğu kaynaklar ile teorik olarak elektrik ihtiyacının iki katını üretebilir. Ancak SSCB'den arda kalan yapılanma, Ukrayna'yı elektrik ithal eden bir ülke konumuna getirmiştir. Ukrayna ham petrolde % 70, doğal gazda % 80 ölçüde RF'ye bağımlıdır (Sushko, 2005).

Gürcistan, 2003 yılı Kasım ayındaki "Gül Devrimi"nden (Rose Revolution) sonra Batı yanlısı bir politika izlemeye başlamıştır. Gürcistan, ABD'nin İngiltere'den sonra deniz aşırı operasyonlarına en fazla katkı sağlayan ülkedir. Gürcistan'ın enerji zengini Azerbaycan'a komşu olması, Rusya'ya karşı enerji konusunda elinin güçlü olmasını sağlayan temel dayanak olmuştur. Gürcistan, 1 milyon varil/günlük kapasiteye sahip Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattının geçtiği ülkelerden birisidir. 2007 yılı ortalarında tamamlanan başka bir doğal gaz boru hattı ise yine Azerbaycan'dan günlük 2,2 milyar metre küp doğalgazı Gürcistan üzerinden Türkiye'ye taşımaktadır. Yine bir başka petrol boru hattı ise, Bakü'den Gürcistan'ın Supsa limanına petrol taşımaktadır. Azerbaycan petrol ve doğalgazı, BTC'nin yanında, Bakü-Supsa petrol boru hattı veya Bakü'den Gürcistan'ın Poti ve Batumi limanlarının da aralarında bulunduğu üç limana demiryolu aracılığıyla veya Bakü'den boru hattı vasıtasıyla Rusya'nın Novorossiysk limanına taşınabilmektedir. Bakü-Novorossiysk ve Bakü-Supsa boru hatlarının kapasitesi 100 bin varil/gündür. Son savaştan sonra, Gürcistan

enerji konusunda, eli zayıflamıştır. Ya Rusya'dan daha pahalıya alım yapacak, ya da yüzünü iyice Azerbaycan'a dönecektir.

Romanya bölgedeki en büyük arıtma tesislerine sahip ülkedir. Aynı zamanda 217 milyon ton petrol ve 452 milyar metreküplük doğal gaz rezervleri ile Doğu Avrupa ve Balkanlar açısından önemli bir enerji merkezidir.

Moldova ise enerji ihtiyacı olarak neredeyse tamamıyla RF, Romanya ve Ukrayna'ya bağımlıdır. Petrol ihtiyacının yaklaşık % 99'unu Romanya ve Ukrayna'dan ithal etmekte, (Pamir, 2006). gaz tedarikinin ise % 99'unu RF'den karşılamaktadır.

Ermenistan, Rusya ile sıkı politik ve askeri bağları olan bir ülkedir. Bu ilişkinin temelinde, Rusya'nın Karabağ sorununda Azerbaycan'a karşı Ermenistan'a verdiği destek yatmaktadır. Ancak bugünlerde, Batının Gürcistan'a alternatif enerji koridoru olarak değerlendirebileceği Ermenistan'a karşı Rusya ve Batının politikalarında değişiklikler başlamıştır. 2006 yılı başlarında Rusya, Ermenistan'a sattığı doğalgazın fiyatını artıracığını açıklamıştır. Bunun karşılığında, Ermenistan bazı enerji tesis ve altyapılarını, Rusya'ya yeni doğalgaz fiyat artışı ile oluşacak borcuna karşılık kısmı ödeme kapsamında vermiştir. Şu anda Rusya'nın Ermenistan'ın tüm enerji altyapı ve tesislerini kontrol ettiği iddia edilmektedir.

Türkiye bir petrol ve doğal gaz ithalatçısı ülkedir. Enerji ihtiyacı da büyüyen nüfusuna ve ekonomisine paralel olarak sürekli artmaktadır. Türkiye'nin petrol üretimi 1990 yılından sonra sürekli olarak düşeye başlamış ve 2007 yılı itibarıyla ortalama 42 bin varil/güne düşmüştür. Üretimin tam tersine ülkenin tüketimi, 1981 yılından itibaren 2.5 kat artarak 2007 yılı itibarıyla 676 bin varil/güne ulaşmıştır. Türkiye'nin petrol ithalatı ise üretim ile tüketim arasındaki farka paralel bir artış göstermiş ve 2007 yılı itibarıyla 673 bin varil/güne ulaşmıştır. Türkiye'nin kanıtlanmış ciddi miktarlarda petrol rezervi bulunmamaktadır. 2007 yılı itibarıyla Türkiye'nin 300 milyon varillik petrol rezervi bulunmaktadır. Tüm bunlara rağmen Türkiye, ABD'ye günlük 13 bin varil petrol satmaktadır. Bu ihracat ABD'li şirketlerin, Türkiye'de çıkardığı petrol karşılığında anlaşma gereği olarak kendi ülkesine transfer ettiği petrolden oluşmaktadır.

Türkiye'nin enerji tüketimi enerji üretiminden çok daha hızlı bir şekilde artmaktadır. petrol ihtiyacının % 89'u, gaz ihtiyacının ise tamamı dışarıdan ithal edilmektedir. Türkiye gaz ihtiyacının % 70'ini RF'den, geri kalanını ise Nijerya ve Cezayir'den tedarik etmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin elektrik ihtiyacı hızla artan bir şekilde doğal gaza bağımlı hale gelmektedir (Pamir, 2006). Türkiye 1980 yılında doğal gaz üretmeye başlamış ve üretimini dalgalanmalı bir şekilde artırarak 2007 yılı itibarıyla 32 milyar metre küplük bir üretim hacmine ulaşmıştır. Türkiye 1982 yılından itibaren doğal gaz tüketmeye başlamış, tüketimi her yıl sürekli olarak artmış ve 2006 yılı itibarıyla 1,101 milyar feet küp doğal gaz tüketimi yapmıştır.* Son zamanlarda İran ile yapılan anlaşmalar sonucunda gaz ihtiyacının yaklaşık %15'i tedarik edilmeye başlanmıştır.

Türkiye, büyük petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip Orta Doğu, Orta Asya ve Hazar Denizi ile enerjiyi tüketen ve sıkıntısı çeken Avrupa arasında bulunmaktadır. Bu stratejik konumu, Türkiye'ye tabii bir "enerji köprüsü" rolü sağlamaktadır. Bu nedenle, önemli bir petrol veya doğalgaz üreticisi olmayan Türkiye, dünya enerji piyasası için transit geçiş gibi önemli fonksiyonlara sahiptir. Batı, Rusya'ya olan enerji bağımlılığından kurtulmak istemekte ve İran ile ilişkileri normal seyretmemektedir. Batının, Türkiye'siz bir enerji politikası imkansızdır.

AB, Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması (PCA: Partnership and Cooperation Agreement)'nin 1997 Aralık ayında yürürlüğe girmesinden itibaren, enerji alanında iş birliğinin kaçınılmazlığını görerek, RF ile bir enerji diyalogu başlatmıştır. RF, hem ticari hem de jeopolitik nedenlerle Hazar bölgesi enerji kaynakları üzerindeki Sovyetler Birliği zamanından bu tarafa süregelen denetimini sürdürmek istemektedir. Bu çerçevede, hem boru hatları politikaları hem de Karadeniz'in bir ulaştırma güzergahı olarak kullanılması RF açısından önemini korumaktadır (Kızılkaya, 2005).

* Energy Information Administration, 25 Eylül 2008, Erişim Tarihi: 22.12.2008 Erişim Tarihi: 17.11.2008

Avrupa'ya Devletler Arası Petrol ve Doğal Gaz Taşımacılığı Programı

AB'nin desteklediği ve Türkiye'nin de dahil olduğu bir diğer proje ise INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe - Avrupa'ya Devletler Arası Petrol ve Doğal Gaz Taşımacılığı Programı)'dir Bu proje çerçevesinde AB enerjinin arz güvenliğini tesis etmeyi amaçlamaktadır. Bu sistem sayesinde, özellikle doğal gazın boru hatları ile AB'ye getirilmesi düşünülmektedir. AB, halihazırda bu yöntemi birçok ülke ile ikili ilişkiler çerçevesinde kullanmaktadır. Ancak gelecekte, enerji kaynaklarının paylaşımı üzerinde yaşanacak muhtemel bir mücadeleyi bugünden öngören AB, kendisi için bir garanti aramaktadır. Bu noktada, enerji kaynakları üzerindeki mücadele jeopolitik ve stratejik anlamda sıcak çatışma ihtimalleri de yaratmaktadır (Kızılkaya, 2005).*

Petrol ve doğal gaz üretimi birbirleriyle çok yakından ilişkili olsa da, bunların taşınması konusu teknik açıdan çok büyük farklılıklar arz etmektedir. Petrol nispeten düşük maliyetle deniz yolu ile taşınabilirken, doğal gazın bu yöntemle (LNG) taşınabilmesi için önce sıvılaştırılması ve tüketilmeden önce de tekrar gaz haline getirilmesi gerekmektedir. Bu işlem günümüzde oldukça yüksek maliyetler yaratmakta; bu nedenle, doğal gazın boru hatları ile nakli tercih edilmektedir. AB ülkeleri, ABD ve Japonya ithal ettikleri petrolün büyük bir bölümünü deniz yolu ile ithal etmektedir. Ancak, gelecekte AB'nin petrolü boru hatları ile almayı tercih edeceği düşünülmektedir. Bunun için öne sürülebilecek iki önemli neden mevcuttur: enerjinin arz güvenliğinin sürdürülmesi ve çevrenin korunması. AB'nin petrolün taşınmasında kullanılan tankerlerin yarattığı çevre kirliliği ve muhtemel deniz kazalarından duyulan endişelerle boru hatlarının kullanımını artırmak isteği, 2001 yılında AB'nin resmi yayını olan Yeşil Kitap'ta açıkça ifade edilmiştir (Kızılkaya, 2005).

* Rezerv ve üretim artış oranları tahminleri yapılarak, dünya petrol üretiminin ne zaman zirveye ulaşacağı ve tükeneceği tahmin edilebilir. Bu bağlamda, ortaya konulan 12 farklı senaryodan en kötü olarak değerlendirilen senaryoda, üretimde zirve yılı 2021, rezervlerin tükeneceği yıl ise 2075'dir. Buna karşılık en iyi senaryo itibarıyla, üretimde zirve yılı 2112'de yaşanabilecektir. Üretimin zirveye ulaşacağı yılın önemi şuradadır: büyüyen ekonomiler ile artan enerji ihtiyacının petrol ile karşılanamayacağı bu tarihten itibaren geri dönülemez bir biçimde anlaşılacaktır. Zirve yılından sonra, enerji ihtiyacı artan her ülke giderek azalan üretimden aldığı payı en azından korumak isteyecektir. Böyle bir kırılma noktasından sonra, ülkeler için artık enerjinin arz güvenliği değil, enerji kaynaklarının paylaşımı sorunu önemli hale gelecek ve dünya enerji tüketiminin büyük bir kısmını gerçekleştiren ABD, AB ve geleceğin ekonomik devi olarak değerlendirilen Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) arasındaki stratejik enerji mücadelesi şiddetlenecektir.

Karadeniz Bölgesinde Enerji Güvenliği , İşbirliği İmkanları

Ekonomik, politik ve hukuki istikrar yatırım için ön şartlardır. Son yıllarda bu alanlarda gelişme kaydedilse de, beklenenin altında olmuştur. Yatırımcılar Kafkas ülkelerini ve az da olsa Bulgaristan ve Romanya'yı riskli bulmaktadır. Karadeniz ülkeleri enerji sektöründe reformlar ve özelleştirme yapmaya önem vermektedirler. Örneğin Türkiye, son dönemde elektrik ve doğal gaz pazarını liberalleştirmeye yönelik kanunlar çıkarmıştır. Türkiye ayrıca Avrupa Birliği'ne üye olma ihtimali yabancı yatırımcı için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Genel olarak, bölgede önemli ölçüde yabancı yatırım çekebilen ülkeler sadece Azerbaycan ve Kazakistan'dır. Elverişli bir yatırım ortamı yaratılana kadar, yatırımlar riskli kabul edilecek ve proje maliyetleri belirsiz veya yüksek olacaktır. Günümüzde, (özel sektör riskleri alırken) devletin rolü hukuki altyapıyı ve gerekli düzenlemeleri sağlayarak yatırım için istikrarlı ve şeffaf kurallar koymaktadır (Pamir, 2006).*

Petrol ve doğal gaz kaynakları üzerinde, 21'inci yüzyılda da mücadele sürecektir. ABD'nin ve diğer büyük ekonomilerin gelişmeleri çerçevesinde petrol ihtiyaçları artacaktır. Yeni enerji kaynakları veya alternatiflerinin petrolü ikamesi ise orta vadede mümkün görülmemektedir. Orta Asya Cumhuriyetleri ve Azerbaycan'da varolduğu tahmin edilen rezervler kesinleşirse, ABD'nin bu bölgede (özellikle Afganistan'da) varlığını tahmin edilenden çok daha fazla bir süre sürdürme yönünde gayretlerini arttırabileceği değerlendirilebilir. Genişleme sürecini hızlandırmaya çalışan AB, gelecekte ortaya çıkacak olan enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla, kendine özgü stratejiler geliştirme arayışındadır. Bu kapsamda, Almanya liderliğindeki AB'nin, enerji bölgeleri olan Orta Doğu ve Hazar petrolerine yakın ilgisini arttırarak sürdürebileceği düşünülmektedir. Nitekim AB de,

* Enerji alt yapı projeleri, ikili/çoklu ekonomik ve politik bağların güçlenmesine katkıda bulunabilir. Enerji ağlarının oluşturulması ve ticari işbirliği yapılması, bölgede gerginliğin ve siyasi rekabetin azalmasına yardımcı olabilir. Enerji yatırımlarının çevreye etkilerinin çözülmesine yönelik işbirliği de bölge ülkeleri arasında anlayışın geliştirilebileceği bir diğer alandır. Karadeniz ve Hazar bölgesinde çevreye daha fazla zarar verilmemesi için, tüm sahilдар ülkeler arasında yakın ve sağlam işbirliği bir ön koşuldur. Karadeniz ve Hazar bölgesindeki ülkelerin işbirliği yapabileceği pek çok alan mevcuttur, zira bölgenin enerji tablosunda farklı çıkarlar bulunmaktadır. Bölgedeki ve her ülkedeki potansiyel enerji kaynaklarının, yatırım maliyetlerinin ve risklerinin, pazar fırsatlarının, hukuki çerçevenin daha iyi anlaşılması için enerji sorunlarına yönelik yeni bir bölgesel sorun oluşturması üzerinde çalışılması gereken bir konudur. Bu çabalar, ancak enerji sektörünün üç temel bacağı (devlet kurumları, sivil toplum örgütleri ve özel sektör) teorigi pratiğe geçirmek için her türlü yolu denemenin zamanıdır.

ABD'nin izlemiş olduğu "çoklu boru hatları politikası"nı benimseyerek, Orta Doğu, Orta Asya ülkeleri ve Kuzey Afrika'dan Avrupa'ya uzanan doğalgaz ve petrol boru hatları ile ilgili yeni yaklaşımlar geliştirmeye çalışmaktadır. Ancak, nükleer santrallerini kapatma kararı alan AB, görünür gelecekte elektrik ihtiyacını doğal gaz kullanarak karşılamayı planlamaktadır. Bu nedenle ortaya çıkacak doğal gaz açığını başta AB - RF Enerji Diyalogu ve INOGATE Programı olmak üzere farklı kaynak grubu ülkelerinden karşılamaya çalışacağı değerlendirilebilir (Kızılkaya, 2005).

Kaynakların çeşitlendirilmesi dünya çapında bir gereksinim olmakla birlikte, özellikle Karadeniz ülkeleri açısından önem arz etmektedir. Karadeniz ülkelerinin ortak özelliği, enerji ihtiyaçlarının önemli bir kısmı için tek bir kaynağa (RF) bağımlı olmalarıdır. Enerji Romanya, Bulgaristan, Gürcistan ve Ermenistan'a büyük ölçüde eski Sovyet boru hatları ile ulaşmaktadır. Bu ülkeler enerji kaynaklarını çeşitlendirilmeye çalışmaktadır. İki OECD ülkesi-Türkiye ve Yunanistan- da büyük ölçüde Rus gazına bağımlıdır (Pamir, 2006). Bölgenin pazar olarak bir potansiyeli vardır. Azerbaycan petrolü için en uygun pazar Akdeniz iken, Kazak petrolü için Karadeniz ülkeleri daha uygundur* (Erkek, 2006).

2005-2006 yılbaşında Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan doğalgaz krizi sırasında Rusya gazı bir süreliğine kesmiştir. Bu gelişmeden Avrupa'nın, özellikle de Almanya'nın olumsuz etkilenmesi üzerine, Almanya ve Rusya anlaşarak Baltık Denizi'nin altından Almanya'ya yeni bir doğalgaz boru hattı inşa etmeye karar verdiler.** İtalyan enerji şirketi

* Türkiye ve Avrupa Hazar gazı için en muhtemel pazarlar olarak gözükmektedir. Türkiye'nin gaz ile ilgili yaptığı anlaşmalar dikkate alındığında, Türkmen ve Azeri gazlarının birbirleriyle ve hatta Rus gazı ile rekabet etmesi gerekmektedir. Bu rekabette RF önemli avantajlara sahiptir. Afganistan'daki askeri hareket sonunda burada Taliban rejiminin yerine kurulan ılımlı yönetim sayesinde Türkmen gazının ve Hazar petrolünün Pakistan ve Hindistan ile Afganistan üzerinden Çin'e nakledilmesi sağlanacaktır. Hazar hidrokarbonları için İran başka bir alternatif güzergah önermekte ve pek çok Avrupa ve Amerikan şirketi bu olasılık üzerinde ciddi olarak çalışmaktadır. Rus petrol şirketleri mevcut petrol üretim ve ihracat miktarını artırmaya çalışırken, ABD de yerli üretimini artırmak, Alaska rezervlerini geliştirmek ve yeni Afrika rezervlerine yatırım yapmak istemektedir. Petrol ve gaz ticaretinin ötesinde, Güneydoğu Avrupa ve Türkiye'deki elektrik ticareti orta ve uzun vadede giderek önemli olacaktır. Elektrik ticareti eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında başlayarak, Türkiye ve İran'a doğru genişleyebilir. Yabancı yatırım ile yenilenmeleri durumunda, Bulgaristan ve Romanya'daki rafineriler Güneydoğu Avrupa pazarlarının ihtiyacını karşılayabilir.

** Bu hatta "Baltık Denizi Boru hattı" (Ostseepipeline) denildiği gibi, "Kuzey Akım Boru Hattı" (Nord Stream Pipeline) projesi adı da verilmektedir. Baltık Denizi'nin en doğu noktasındaki Rus Wyborg limanı ile Almanya'nın gene Baltık denizi'ndeki Greifswald bölgesi arasında uzanacak 1.200 km'lik ve kapasitesi de 55

ENI'nin istatistiklerine göre Finlandiya, Slovakya, Litvanya, Letonya, Estonya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Bosna, Makedonya ve Hırvatistan halen ithal ettikleri gazın %100'ünü Rusya'dan almaktadırlar.* Fransa, Almanya ve İtalya'nın doğal gaz ihtiyacının yüzde 30'dan fazlasını Gazprom'dan karşılaması nedeniyle Rusya'ya fazlasıyla bağımlı olduğu söylenebilir. Yeni üye olan Doğu Avrupa ülkeleri ise yüzde 90'dan daha yüksek oranda enerji alımında Rusya'ya bağımlıdır. Avrupa için bir başka alternatif Türkmenistan gazı olabilirdi, ancak burada da yine "Rus engeli" çıkmaktadır. Çünkü Rusya, Türkmenistan gaz üretimini 2020 yılına kadar satın almıştır.**

Dünya birincil enerji tüketiminin %37'si petrole, %24'ü ise doğal gazla karşılanmaktadır. 2030 yılı için yapılan referans senaryolarda, bu iki enerji kaynağının, birincil enerji tüketimindeki toplam paylarının yaklaşık aynı oranda kalması (toplam % 61), mutlak değerlerinin ise, % 50 oranında artması beklenmektedir. Bu iki fosil yakıtın, bugün olduğu gibi önümüzdeki on yıllarda da dünya enerji tüketiminde en yaşamsal iki yakıt olacağı, tüm bilimsel çalışmaların olduğu kadar, büyük güçlerin politik ve stratejik senaryolarının ortak kabulü ve kaygısı olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) 2007 verilerine göre 1971-2004 yılları arasında dünya elektrik üretimindeki yıllık ortalama artış oranı yüzde 3,7. Kömürün elektrik üretiminde birinci derecede enerji kaynağı olarak en büyük paya sahip olduğu bu araştırmada görülmektedir.***

milyar m³ olacak boru hattının 2008-2012 yılları arasında, ilk boru hattının ise 2010'da inşa edilmesi planlanmaktadır.

* Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Yunanistan ve Türkiye ise gaz talebinin yaklaşık %80'ini Rusya'dan karşılamaktadırlar. Keza Almanya ithal edilen gazın %40'ını Rusya'dan karşılamakta olup, Kuzey Akım projesinin hayata geçirilmesiyle bu oran %60'a çıkacaktır. Fransa ve İtalya için bu oran %30'lardadır. Avrupa'nın gaz ithalatının 2015'te, 2007 yılı seviyesinin üçte ikisi oranında artarak 220 bcm'ye (milyar metreküp) yükseleceği öngörülmektedir. 130 bcm civarında gaz, Avrupa'ya, Rusya, Norveç ve Cezayir'den yeni veya kapasite artırımına tabi tutulan boru hatlarından taşınacaktır. Geriye kalan 90 bcm için yeni boru hatları inşa etmek ve aynı zamanda da LNG tankerleriyle ithal etmek gerekecektir ABD'nin Karadeniz'e Çıkma ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni Aşma Girişimleri 20 Ağustos 2008. Doç.Dr. Celalettin YAVUZ, Jeopolitik ve Harp Tarihi Uzmanı-TÜRKSAM Başkan Yardımcısı (19.8.2008) <http://www.turksam.org/tr/a1458.html>, Erişim Tarihi: 21.12.2008

** Avrupa, Enerjide Rusya'ya Bağımlılığını Kırmaya Çalışıyor Deniz ALTINBAŞ Asam Avrupa Uzmanıdaltinbas@Avsam.Org Erişim Tarihi: 15.12.2008

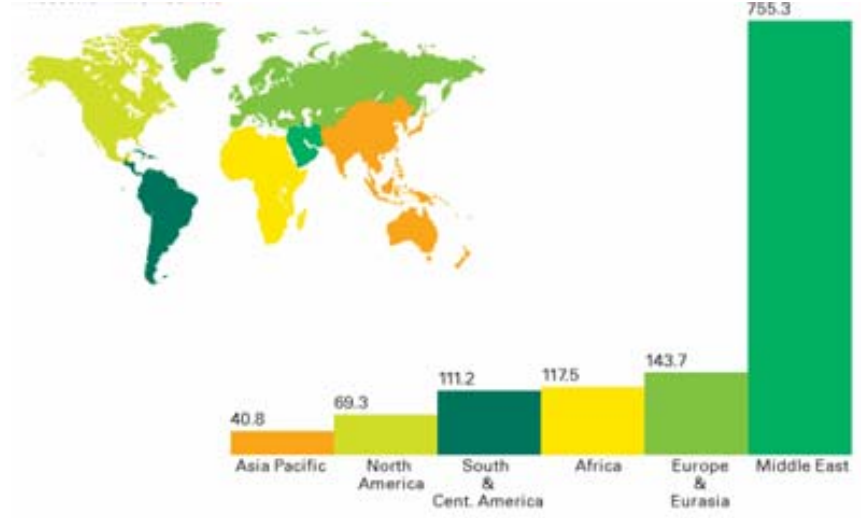
*** Rakamlara bakıldığında 1971'de yüzde 40,7 olan kömürün elektrik üretimindeki payı, 2004'de yüzde 39,8 olmuş. Bu yıllarda elektrik üretiminde kullanılan petrol türevlerinin payında ise oldukça önemli oranda bir düşüş meydana gelmiş ve yüzde 20,9 olan bu oran yüzde 6,7'ye gerilemiş. Elektrik enerjisi üretiminde kullanılan diğer

Tablo 8. Kanıtlanmış petrol rezervleri. (Statistical review full report wold book 2008, <http://www.bp.com/statisticalreview> Erişim Tarihi: 14-01-2009)

	1987	1997	2006	2007 sonu			
	bin	bin	bin	bin	bin		
	milyon	milyon	milyon	milyon	milyon	Toplama	R/P
Oil: Proved reserves	varil	varil	varil	ton	varil	oranı	oranı
US	35,4	30,5	29,4	3,6	29,4	2,4%	11,7
Canada	11,7	10,7	27,7	4,2	27,7	2,2%	22,9
Total North America	101,2	89,0	70,0	9,5	69,3	5,6%	13,9
Venezuela	58,1	74,9	87,0	12,5	87,0	7,0%	91,3
Total S. & Cent. America	68,1	93,4	111,0	15,9	111,2	9,0%	45,9
Azerbaijan	n/a	n/a	7,0	1,0	7,0	0,6%	22,1
Kazakhstan	n/a	n/a	39,8	5,3	39,8	3,2%	73,2
Russian Federation	n/a	n/a	79,3	10,9	79,4	6,4%	21,8
Total Europe & Eurasia	75,8	88,0	144,1	19,4	143,7	11,6%	22,1
Iran	92,9	92,6	138,4	19,0	138,4	11,2%	86,2
Iraq	100,0	112,5	115,0	15,5	115,0	9,3%	*
Kuwait	94,5	96,5	101,5	14,0	101,5	8,2%	*
Saudi Arabia	169,6	261,5	264,3	36,3	264,2	21,3%	69,5
United Arab Emirates	98,1	97,8	97,8	13,0	97,8	7,9%	91,9
Total Middle East	566,6	683,2	756,3	102,9	755,3	61,0%	82,2
Libya	22,8	29,5	41,5	5,4	41,5	3,3%	61,5
Total Africa	58,7	75,3	117,1	15,6	117,5	9,5%	31,2
Total Asia Pacific	39,8	40,4	41,0	5,4	40,8	3,3%	14,2
TOTAL WORLD	910,2	1069,3	1239,5	168,6	1237,9	100,0%	41,6
of which: European Union	9,0	8,8	6,9	0,9	6,8	0,5%	7,8
OECD	119,1	113,4	89,5	11,9	88,3	7,1%	12,6
OPEC	676,0	818,7	935,3	127,6	934,7	75,5%	72,7
OPEC 10	574,0	702,3	811,2	110,8	810,7	65,5%	70,9
Non-OPEC £	174,7	184,1	176,2	23,6	175,0	14,1%	14,3
Former Soviet Union	59,5	66,5	128,0	17,4	128,1	10,4%	27,4
Proved reserves and oil sands	n/a	n/a	1391,7	193,4	1390,1		

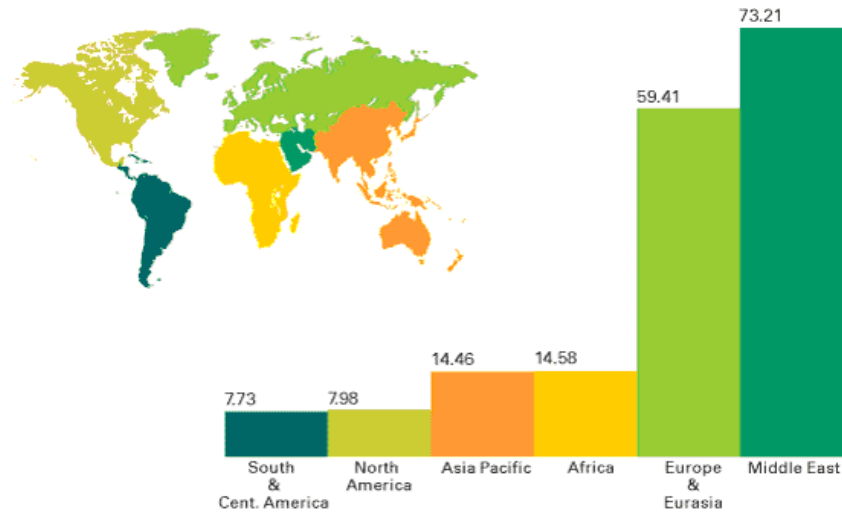
* 100 yıldan fazla. ^ 0.05'den az. □ 0.05%'den az. n/a yok Rezervin üretime oranı (R/P) -

önemli kaynaklardan olan nükleer enerji ve doğalgaz kaynaklarının kullanım oranlarında ise artış olduğu görülüyor. Nükleer enerjinin payı yüzde 2,1'lerden yüzde 15,7'lere, doğalgazın payı ise yüzde 13,3'den yüzde 19,6'ya çıkmış. Toplam elektrik üretimindeki hidroelektriğin payının yüzde 23,0'dan yüzde 16,1'e düştüğü görülüyor. Güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, jeotermal enerji gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik üretimindeki payları ise yüzde 2,1 gibi oldukça düşük bir oranda kalıyor Sorun: Enerjide Dışa Bağımlılık / Dilek FİLİZFİDANOĞLU - Çalışma Hayatı Ve Türkiye Araştırmaları Masası [http://Www.Tusam. Net/](http://Www.Tusam.Net/) Makaleler .Asp?İd=1424&Sayfa=2 19-11-08, Erişim Tarihi: 28.12.2008

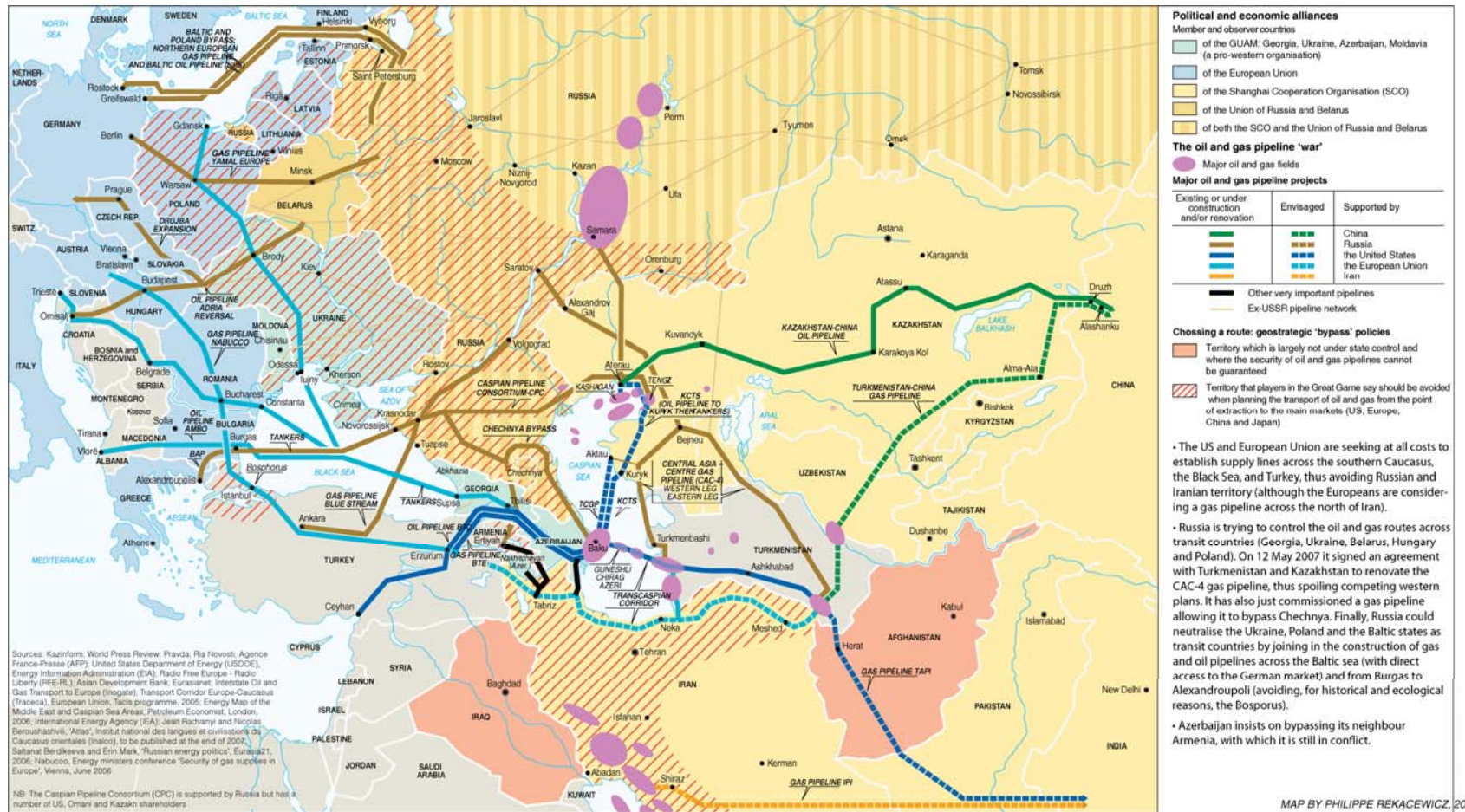
Şekil 18. 2007 Petrol rezervi 1237.9 milyar varil,
(<http://www.bp.com> Erişim Tarihi: 14-01-2009)

Rezerv 2001'den bu yana 107.8 milyar varil veya son 10 yılda da 168.5 milyar varil (%14) artmıştır.

Şekil 19. 2007 Sonunda kanıtlanmış doğal gaz rezervleri,
(<http://www.bp.com> Erişim Tarihi: 14-01-2009)

Şekil 18 ve 19'da Orta Doğu Bölgesinin stratejik öneminin temel sebebinin enerji olduğu açık olarak görülmektedir. 2007 Dünya doğalgaz tüketimi %3.1 artmıştır. Gaz tüketimi en çok Kuzey Amerika'da %5.2 olarak artış göstermiştir.

Şekil 21. Ana petrol boru hatları. (<http://maps.grida.no/go/graphic/major-oil-pipeline-projects> Cartographer/ Philippe Rekacewicz Balkan Vital Graphics2007 Erişim Tarihi: 10-01-2009)

Türkiye'nin faaliyetteki tek yeraltı depolama tesisi olan Silivri Kuzey Marmara Değirmenköy tesisinden (yıllık gaz tüketiminin % 5'ini depolama kapasitesine sahip) günlük 15 milyon m³ gaz çekilebilmekte ve bun da Türkiye'nin sadece 25 günlük gaz ihtiyacını karşılama kapasitesine sahiptir. Ayrıca 2002 tarihinde keşfedilen Akçakoca'daki doğalgaz tesisinde de günlük 2 milyon m³ gaz üretilmektedir. Türkiye'nin günlük doğalgaz tüketiminin 120-140 milyon m³ civarında (yıllık 30 milyar m³) olduğu dikkate alındığında Enerji Bakanlığının açıkladığı potansiyelin ne kadar yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Normal koşullarda enerji güvenliğini sağlamak için bir ülkenin tüketiminin en az % 20-30 oranında depolama kapasitesinin olması gerekmektedir.* Türkiye'de 2004 yılında bulunan yeni rezervlerle birlikte yaklaşık olarak 3 milyar tonu bulan bor rezervleri Dünya toplam rezervlerinin % 72'sini oluşturmaktadır.**

11 Eylül olaylarının ardından, Karadeniz Bölgesinin jeostratejik önemi artmıştır. Öncelikle, bölge ABD liderliğinde yapılan terörizmle mücadele açısından jeostratejik değere sahiptir. İkinci olarak, Karadeniz Bölgesi (Kafkaslar dahil) ile Hazar havzası arasındaki yakın ilişkinin fark edilmesi ve bu bölgelerin güvenlik açısından birbirinden ayıramayacağının anlaşılmasıdır. Dahası, bölge, NATO'nun genişleme gündeminin merkezindedir. Bazı ülkeler AB'ye üye olma sürecindedir. Bölge, zengin Rus ve Hazar hidrokarbon kaynaklarının enerjiye aç Avrupa ülkelerine ulaştırılmasında en iyi transit seçeneğini sunmaktadır.

* İran Doğalgazının Kesilmesi ve Türkiye'nin Enerji Güvenliği Problematiği, Muharrem EKŞİ 11/01/2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1314 Erişim Tarihi: 28.23.2008

** Ayrıca hidrojenin depolanmasında kullanılan sodyum bor hidrür bileşiğinin de Eskişehir - Kırka bölgesindeki rezervinin 635 milyon ton civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Dünya Hidrojen Enerjisi Konseyi Başkanı olan Prof. Dr. Nejat VEZİROĞLU Karadeniz'in 60 metre derinliğindeki sulara bol miktarda hidrojen sülfür olduğunu açıklamıştır. Prof. Dr. VEZİROĞLU Karadeniz'de bulunan hidrojen sülfürden hidrojen elde etmenin diğer yöntemlerden daha kolay ve ucuz olduğunu; bu alanda Rusya, Gürcistan, Romanya ve Bulgaristan'ın da AR - GE çalışmaları yaptığını ifade etmiştir. Ancak, diğer bölgelerin sık olması sebebiyle asıl kaynağın Türkiye açıklarında olduğunu, önümüzdeki 10 yıl içinde büyük petrol şirketlerinin Türkiye'nin Karadeniz kıyılarında üs kurmalarını beklediğini ve İstanbul'da kurulması kararlaştırılan ICHET'in Türkiye için çok büyük avantaj olacağını söylemiştir. 18 - 19 HAZİRAN 2003 tarihinde Paris'te IEA tarafından yapılan Hidrojen Enerjisi Koordinasyon Grubu Toplantısında Türkiye'deki bor ve hidrojen sülfür kaynaklarının hidrojen enerjileri konusunda kullanılmasıyla ilgili ortak çalışmaların yapılması kararlaştırılmıştır.

“Bu bölgelerin, özellikle saldırılar yüzünden ihracatı azaltma baskısı altında kalmaya açık olması dolayısıyla, dünya piyasasında ani bir kıtlığın baş göstermesinden ve hidrokarbürlerin fiyatının çok artmasından endişe ediliyor. Bu yüzden, bazı büyük şirketler, daha da pahalılandığında petrolü satmayı düşündüklerinden stok yapma telaşına giriyorlar. Çin’in enerji ihtiyacı sürekli artıyor: Önümüzdeki üç on yılda dünya enerji talebi artışının %20’sinden bu ülke sorumlu olacak gibi. Bir yandan kendi kömür üretimini artırırken, diğer yandan da dünyanın tüm petrol ülkelerine, en başta da Rus ve Amerikan şirketlerinin de etkili olduğu Orta Asya’ya yerleşmenin yollarını arıyor. 1996’dan beri işbirliği operasyonları için Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ı bir araya getiren Şanghay grubunun da kökeninde Çin var. Diğer yandan Çin, Sibiryada petrol ve gazına ulaşma mevzuunda Japonya ile açık rekabet halinde.” (Lacoste, 2007).

21. yy.’da ülkelerin en başta gelen temel ihtiyacı enerji olmuş ve karşılanamadığında ülkeleri savaşa kadar sürükleyen bir etken olmuştur. Sadece karşılanması değil, çıkarılması, depolanması, taşınması, dünya piyasalarına arzı vb. ile her biri tek başına ülkeleri birbirine düşüren etmen olmuştur. Yakın gelecekte de enerji dünya gündemindeki 1. yerini korumaya devam edecek, Orta Doğu, Hazar Bölgesi 1. seviyede enerji bölgeleri olmaya devam edecek ve Türkiye’de ihtiyaç ile üretimin arasında olan coğrafi konumu ile jeopolitik önemini muhafaza edecektir. Karadeniz Bölgesinin de bu çerçevede önemi gittikçe artacaktır.

8.2. Güvenlik

Günümüzün güvenlik anlayışında gözönüne alınması gereken bazı unsurlar şunlardır: toprak bütünlüğünün korunması, barış ve istikrarın tesisi, kollektif savunma ve kriz yönetim operasyonlarına katkıda bulunulması (barışı koruma, insani yardım ve polis görevleri vb.), etnik ve dini çatışmaların önlenmesi ve kontrol altına alınması, Kitle İmha Silahlarının (KİS) ve bunların fırlatma vasıtalarının yayılmasının önlenmesi, silahsızlanmanın teşvik edilmesi, terörizm, organize suç, temel kaynakların azalması, silahlı çatışmalar sonucu insanların

kontrol dışı kitlesel hareketleri, siber savaş olasılıkları, bulaşıcı hastalıkların yayılması, fakirlik ve sosyo-ekonomik dengesizlikler gibi asimetrik risk ve tehditlerle mücadele.*

Söz konusu risk ve tehditlerin, bir bölümünün esas itibarıyla askeri nitelikte olmaması nedeniyle, güvenlik artık yalnızca askeri imkan ve politikalarla sağlanamamaktadır. Güvenliğin tanımının genişlemiş olması risk ve tehditlerle mücadele yöntemlerinin de çeşitlendirilmesini gerektirmektedir. Bu çerçevede, günümüzde karşılaşılan güvenlik risk ve tehditleriyle mücadele edilirken, askeri, ekonomik, sosyal ve siyasi araçların birarada ve eşgüdüm halinde kullanılması önem arz etmektedir. Sürdürülebilir barış ve istikrarın küresel düzeyde sağlanmasının tek yolu budur.

Kurtuluş Savaşının ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliği, biri coğrafya, diğeri komşu ülkelerle uzun yıllar boyunca devam eden ilişkiler olmak üzere, iki temel olgu tarafından şekillendirilmiştir. Bu iki belirleyici faktör, Türkiye'yi aynı anda Avrupa, Balkanlar, Kafkasya, Orta Doğu, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde önemli bir aktör olarak ortaya çıkarmıştır.**

Türkiye'nin Balkanlardaki bir başka girişimi, Türkiye, Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, İtalya, Makedonya, Romanya ve 2007 Ekim ayından itibaren Ukrayna'nın katılımıyla oluşturulan Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü'dür (GAÇBG). Eylül 1999'da Filibe'deki (Bulgaristan) Karargahının açılmasıyla birlikte hayata geçirilen söz konusu girişim Balkanlarda uluslararası güvenlik alanında bölge ülkeleri arasında etkin işbirliği yapılabileceğini ortaya koyması bakımından önemlidir. GAÇBG'nin esas amacı

* http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-guvenlik-perspektifleri-ve-politikalari.tr.mfa, Erişim Tarihi: 14.12.2008

** 1923 ile 1939 yılları arasındaki iki savaş arası dönemde Türkiye, komşularıyla ve diğer ülkelerle işbirliği projelerini desteklemiş, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya ile Balkan Antantı'nı, İran, Irak ve Afganistan ile Sadabat Paktı'nı imzalamak suretiyle, çok taraflı düzeyde bölgesel güvenliğe yönelik işbirliği çabalarına katkıda bulunmuştur.

Türkiye, bir yandan İttifak'ın güvenliğine katkıda bulunurken, diğer yandan kendisine yakın bölgelerde işbirliğinin pekiştirilmesi yönündeki geleneksel güvenlik politikasını sürdürmüştür. Bu çerçevede Türkiye, hem Balkanlar hem de Orta Doğu'da güvenlik alanında işbirliğini teşvik etmiştir. Yunanistan ve Yugoslavya ile 1954 yılında imzalanan Balkan Paktı ve 1955 yılında İngiltere, İran, Irak ve Pakistan ile imzalanan Bağdat Paktı, Türkiye'nin bu bölgelerde güvenliğin pekiştirilmesi amacına yönelik çabalarının somut göstergelerini oluşturmaktadır. http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-guvenlik-perspektifleri-ve-politikalari.tr.mfa, Erişim Tarihi: 14.12.2008

Avrupa-Atlantik alanının güvenliğine katkıda bulunmak ve Güneydoğu Avrupa ülkeleri arasında iyi komşuluk ilişkilerini, işbirliğini ve karşılıklı kullanılabilirliği sağlamaktır. GAÇBG Avrupa-Atlantik bölgesinde barış ve güvenliğe, aynı zamanda bir güven artırıcı önlem işlevi görerek, katkıda bulunmaktadır.

Türkiye'nin bir diğer girişimini, "Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu" (BLACKSEAFOR) oluşturmaktadır. Öte yandan, Deniz Kuvvetleri Komutanlığımız 1 Mart 2004 tarihinde "Karadeniz Uyum Harekatı"nı (KUH) başlatmıştır. Amacı Karadeniz'de terörizm, kitle imha silahlarının yayılması ve diğer olası yasadışı faaliyetlere karşı caydırıcılık sağlamak ve bu risklerle mücadele etmek olan KUH'a tüm sahildevletleri davet edilmiştir. Rusya Federasyonu 27 Aralık 2006 itibarıyla KUH'a dahil olmuştur. Ukrayna'nın da KUH'a iştirakine ilişkin Protokol ise 17 Ocak 2007 tarihinde imzalanmış ve 25 Nisan 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir.*

Karadeniz Bölgesi, Soğuk Savaş dönemi sonrasında nispeten güvenli kalmıştır. Bununla birlikte, bu bölgede de önemli siyasi gelişmeler meydana gelmiştir. Montrö Boğazlar Sözleşmesinin yanısıra Karadeniz Ekonomik İşbirliği (BSEC), Karadeniz Deniz İşbirliği Deniz Görev Grubu (BLACKSEAFOR) ve Karadeniz Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (Karadeniz GGAÖ) gibi bölgesel girişimler sayesinde kıyıdaş ülkeler arasında tesis edilen iş birliği, bölgede istikrarı sağlayan temel yapılar olmuştur. Bu girişimlerin her biri bölgenin istikrarlı güvenlik ortamına önemli katkılarda bulunmuştur.**

Avrasya'nın kalbi sayılan Türkistan ve Hazar çevresi üzerinde ve özellikle bu stratejik bölgeyi çevreleyen geniş alanda iki büyük güç, ABD ve Rusya Federasyonu'nun yakın ve ileri karakol noktaları kurma yarışı sürmektedir.***

* http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-guvenlik-perspektifleri-ve-politikalari.tr.mfa, Erişim Tarihi: 14.12.2008

** Genelkurmay Başkanlığı İnternet Sayfası, Erişim Tarihi: 14.12.2008

*** Geçmişte Çarlık Rusya'sı açık denizlere çıkamama ve kıta içine hapsolme gibi bir fobiye saplanmıştı. Bu nedenle de Osmanlı İmparatorluğu ile 10'dan fazla savaşa girişerek sıcak denizlere inme girişimlerinde bulundu. Sovyet Rusya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da açık denizlere istediği anlam ve rahatlıkla çıkamadıysa da Varşova Paktı üyesi ülkelerde kurduğu askeri üslerle nüfuz alanlarını genişletti. 1960-1970'li yıllarda ise dünyanın çeşitli yerlerinde ve özellikle ABD ile onun müttefiklerinin yakınlarında üsler edinme stratejisine ağırlık verdi. Bunlardan biri olan Küba'daki üssü nedeniyle de az daha Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıkmasına ramak kalmıştı. Soğuk Savaş döneminde Sovyet Donanmasının giderek güçlenmesi, onu ileri karakol ve ikmal

Varşova Paktı üyesi ülkelerin NATO'ya girerek Rusya'nın içlerine uzanan NATO/ABD kolları yaratmaları Rusları tedirgin etmektedir. Hele Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya girebilecekleri endişesi ve daha da ötesi gelecekte Azerbaycan'ın NATO'ya girme olasılığı Rusların uykusunu kaçırmaktadır.

Batı'nın daha fazla siyasal ve askeri kazanım elde etmemesi için ekonomik, siyasal ve askeri taktikler uygulamakta ve adeta bu uğurda savaş vermektedir. Rusya bu bağlamda ekonomik anlamda; enerjiyi silah olarak kullanmakta; eski uydularını, onları petrol veya doğalgaz vermemekle ya da pahalı fiyattan vermekle tehdit etmektedir. Rusya tüm bunlara ek olarak Türkistan'daki eski cumhuriyetlerinin doğal kaynaklarının açık denizlere ulaşmasını engelleme tehdidini de öne sürmektedir. Siyasal bağlamda ise, Bağımsız Devletler Topluluğu, Şanghay İşbirliği Örgütü ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü üzerinden eski müttefik veya uydularını etkilemektedir. Yine Türkiye ile birlikte ABD'ye karşı, Karadeniz'in Amerikan güçlerinden uzak tutulması konusunda gerçekleştirmiş olduğu işbirliği benzeri siyasal yöntemleri de çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Askeri olarak da, Batı'nın çok yakınlarında stratejik üsler edinmemesi için Polonya ve Çek Cumhuriyeti örneklerinde olduğu gibi askeri tehdit yöntemlerini de kullanabilmekte ve hatta bu tehditlerini nükleer tehditle de güçlendirmektedir.

Bugün gelinen noktada, Ruslar Doğu Avrupa'dan tamamen çekildikleri gibi, Balkanlar'daki Barış Gücü birliklerini bile çekmiş durumdadırlar. Karadeniz çevresinde halen Ukrayna ve Ermenistan'da askeri üsleri vardır. Gürcistan ve Moldova'da sadece merkezi hükümetlerin kontrolü altındaki topraklardan çekilmişlerdir. Moldova ve Gürcistan'ın fiili olarak kontrollerinin bulunmadığı, sırasıyla Dinyester bölgesi ve Abhazy ile Güney Osetya'da BDT Barış Birlikleri adı altında Rus askerleri bulunmaktadır. Rusya aynı zamanda Azerbaycan'daki Gebele dinleme üssünü de elinde bulundurmaktadır.*

merkezleri tesis etmeye ayrı bir strateji çerçevesinde yöneltti. Bu bağlamda SSCB, Mısır, Suriye, Libya, Tunus, Yemen, Yugoslavya, Vietnam ve Angola gibi ülkelerde askeri tesisler kurdu. Ne var ki, Varşova Paktı'nın yıkılması ile önce İkinci Dünya Savaşı'nda kurmuş olduğu Doğu Avrupa'daki üslerini terk etti. Avrasya Satrancında Askeri Üsler / Ali Külebi - Tusam – Başkanvekili Eklenme Tarihi : 04.02.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1183&sayfa=11> Erişim Tarihi: 14.12.2008

* Avrasya Satrancında Askeri Üsler / Ali Külebi - Tusam – Başkanvekili Eklenme Tarihi : 04.02.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1183&sayfa=11> Erişim Tarihi: 14.12.2008

Karadeniz’de Çevre Güvenliği Sorunu

Ekonomik değerlere sahip su ürünlerinin yaşadığı oksijenli üst su tabakasının yılda bir metre hızla incelmekte olduğu hesap edilmiştir. Karadeniz’in toplama havzasının alanı yaklaşık 2,2 milyon km²’dir. Karadeniz’de yüzey sularında düşük tuzluluğa sebep olan fazla miktarda tatlı su ve derin basene tuzlu Akdeniz sularının girdisi sebebiyle kalıcı bir tuzluluk tabakalaşması (haloklin) meydana gelmiştir. Bu tabaka oksijenli ve oksijensiz sular arasındaki daimi sınırla da çakışır. Birbirinden kesin bir yoğunluk ara yüzeyi ile ayrılan iki tabakalı su kütlesi bu yapıya uygun olarak oluşmuş iki tabakalı dolaşım sistemine sahiptir. Bunlardan yaklaşık derinliği 100-150 metre olan yüzey tabakası içerisinde, oldukça karmaşık ve değişken bir dolaşım sisteminin bulunduğu 1990 yılı sonrasında yapılan çalışmalarda ortaya çıkartılmıştır (Erkek, 2003).

Karadeniz’e deşarj olan en büyük akarsular Kırım ile Romanya arasındaki kuzeybatı sahanlığına açılırlar. Tuna Nehri’nin Karadeniz’e deşarj edilen yıllık kirletici yükü 10 milyon tonu aşmakta olup, ortalama su akış debisi 4000 ile 9000 m³/s arasında değişmektedir. Son 20 yılda Karadeniz ekosisteminde çarpıcı değişiklikler olduğu bilinmektedir. Özellikle bölgenin kuzey batısında yer alan geniş kıta sahanlığına büyük nehirler yoluyla ulaşan karasal kaynaklı besin tuzları (fosfor ve azot bileşikleri), bu bölgenin yüzey sularında aşırı plankton çoğalmalarına, tabandaki aşırı organik madde birikimi de sığ sularda bile oksijensiz koşullara ve buradaki yaşamın sona ermesine kadar uzanan değişimlere neden olmaktadır. Besin tuzları miktarındaki artış fosfat içeren deterjanların ve nitrat içeren tarımsal gübrelerin fazla miktarda kullanılmasından kaynaklanmakta ve yol açtığı zararlar ile deniz alanını ekolojik tahribata uğratmaktadır (Kutluk, 2003).

Ekolojik değişimlere bağlı olarak ekosistemde yeni canlı türleri baskın hale gelirken, bazı türler kaybolma noktasına gelmiştir. Bazı kaynaklar, Karadeniz’in kirlilik kaynağının Tuna, Dinyeper ve Dinyester havzaları olduğu ve %75 kirliliğin Tuna nehrinden kaynaklandığını açıklamakta, Rus nehirlerinin kirletmedeki payının %20 olduğunu ve kalan %5’in de Türkiye ve Bulgaristan’dan geldiğini ifade etmektedirler. Karasal kaynaklı

kirleticiler bağlamında sadece Tuna nehrinden Karadeniz'e her yıl yaklaşık 110.000 ton petrol transfer edilmektedir (Güven, 2006).

Karadeniz'in 2,2 milyon km² büyüklüğündeki toplama alanının önemli bir kesimini oluşturan ve en yüksek kirlilik yükü payına sahip olan Tuna Nehri'nin getirdiği organik madde yükü 1950'lerden beri 10 kat mertebesinde artmıştır. Araştırmalara göre Kıta Avrupa'sının ürettiği kirliliğin üçte biri Karadeniz'e ulaşmaktadır (Erkek, 2006).

Hazar çıkışlı petrol boru hatlarına bağlı olarak, Doğu Karadeniz'e Hazar'dan gelebilecek petrol miktarı yukarıda verilen rakamlardan milyonlarca ton daha fazla hacimlere de ulaşabilecektir. Gelecekte işletilmesi karlı bulunup bazı ilave petrol boru hatları Batı Karadeniz'de de inşa edildiği takdirde, ihracı söz konusu bu Hazar petrollerini dış pazarlara ulaştırmak üzere Türk Boğazları'na ilave bu by-pass boru hatlarının kullanılması da söz konusu olacaktır. Köstence, Burgaz, Odesa limanlarından başlayarak Trieste, Durres, Dedeağaç ve Baltık limanlarına bağlanacak toplam dört seçenek halindeki bu by-pass hatlarının bir kısmı gerçekleştiği takdirde, bu limanların petrol dolun terminalleri de ayrıca birer petrol kirlenmesi riskini yaratacak odak noktaları olabilecektir. Bütün bu yüksek hacimli petrol tanker trafiğinin yaratacağı petrol kirlenmesi riskine, Karadeniz'in hırçın, sert karakterli deniz şartlarının tankerlerin emniyetli seyir ve yükleme boşaltma yapabilme risklerinin de eklenmesi gerçekçi olacaktır. Bu risklerin ve taşınacak yılda 100 milyon tonu aşan petrol hacminin yaratacağı denize petrol deşarjlarının Türkiye için önemli bir ekonomik faaliyet alanı ve balıkçılık odağı durumunda olan Karadeniz'de deniz canlılarının yaşam ortamına büyük zararları verebileceği değerlendirilmektedir (Erkek, 2006).

Karadeniz'in korunmasına ilişkin Bükreş Sözleşmesi

Bu derecede kirlenme riski ile karşı karşıya bulunan ve coğrafi konumu bakımından kapalı bir havza içerisindeki Karadeniz'in kirlenmeden korunması için, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) rehberliğinde sahil dar dört devletin (SSCB, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye) 1988 yılından başlayan çabaları 8 ayrı toplantıda devam ederek 1991 yılı başında bir çerçeve sözleşmesi ve onun ayrılmaz parçası niteliğindeki üç protokolün kaleme

alınmasıyla son bulmuştur. Bilahare SSCB'nin ardıcılı olarak BDT'nin kurulmasıyla değişen siyasi yapı çerçevesinde bu başlangıç grubuna katılan Gürcistan, RF ve Ukrayna'nın da hazırlanmakta olan düzenlemeye taraf olmaya devlet edilmeleri ile Şubat 1992'de tekrar bir araya gelen Karadeniz sahilcileri 6 devlet, bu sözleşmeye son şeklini vererek 21 Nisan 1992'de Bükreş'te aynı kent ile anılan Sözleşmeyi imzaladılar. Bükreş Sözleşmesi, diğer benzerleri gibi UNEP'in Bölgesel Denizler için dünya çapında kabul edilmiş geniş bir programın parçası olarak hayata geçirilmiştir. Bükreş Sözleşmesi Karadeniz Havzasının türlü kirlenme kaynaklarından gelen kirleticilere karşı korunması yolunda temel görevleri düzenleyen çevre bir metin olarak düşünülmüştür. Bükreş Sözleşmesi hangi kaynaktan geliyor olursa olsun Sözleşme Ek'inde yer alan tehlikeli maddeler ile Karadeniz'in kirlenmesini yasaklamaktadır (Kutluk, 2003).

Denizde Terörizm ve Karadeniz'de Tehdit Analizi: Asimetrik tehdidin genel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz,

- Görülmedik ve alışılmamış,
- Savaşın genel özellikleri ile uyumsuz,
- Yeteneklerin ve planların karşılamadığı,
- Askeri ve daha ziyade sivil varlıklara karşı düzenlenmesi beklenen,
- Karşı koymanın zor olduğu,
- Bilinmeyen korkusuna sahip olması.

Asimetrik tehdidin başlıca niteliklerinden olan belirsizlik ve tahmin edilememe gibi nedenler tehdidin ciddiyetini ortaya koymaktadır (Gürsoy, 2005).

Karadeniz'de, genel olarak akaryakıt kaçakçılığı faaliyetleri olmakta, insan veya silah kaçakçılığı olayları yaşanmamaktadır. Romanya, Bulgaristan, Ukrayna, RF ve Gürcistan bayrakları taşıyan bazı ticari tankerlerin, akaryakıt kaçakçılığı yapan küçük teknelere, piyasa fiyatının çok altında yakıt transfer ettikleri belirlenmiştir. Kaçak akaryakıtın, genellikle Karadeniz'de yabancı bandıralı gemilerden transfer edildiği değerlendirilmektedir. Karadeniz'de tespit edilen kaçakçılık faaliyetlerinin, terörle bağlantısı olduğuna dair kanıt bulunamamıştır.

Ticari gemilerin intikallerini en kısa ve en güvenli rotaları kullanarak yapmayı tercih etmeleri sebebiyle kullanılan intikal hatları “Deniz Ulaştırma Hatları (Sea Lines of Communication-SLOC)” olarak tanımlanmaktadır. Bir ticari geminin bahse konu “Deniz Ulaştırma Hatları” dışındaki bir rotayı kullanarak intikal etmesi veya farklı bir bölgede bulunması mantıken anılan geminin geçici olarak “şüpheli gemi” olarak düşünülmesine neden olmaktadır. Bu tip gemiler tehdit oluşturabilecek faaliyetler içerisinde bulunabilir ve bu sebeple yakın inceleme ve gözetlemenin yapılması gerekmektedir. Aynı şekilde güvenilir bir istihbarat neticesinde elde edilmiş bir delil olmadığı halde geçmişte yasadışı faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen gemilerde geçici olarak “Şüpheli Gemi” olarak sınıflandırılabilir. Geçici olarak “Şüpheli Gemi” olarak sınıflandırılan ve bahse konu yasa dışı faaliyetlerde bulunmaya devam ettiğine dair kayıt bulunan gemiler “Şüpheli Gemi” kategorisinde tanımlanabilir (Erkek, 2006).

Başta Türkiye olmak üzere sahil devletleri, Karadeniz’deki olası güvenlik risklerini azaltma yolunda önemli gayret sarf etmektedirler. Karadeniz’de risk alanlarına yönelik güvenliğin artırılması amacıyla alınan tedbirler kapsamında, Türkiye tarafından, Karadeniz’de oluşabilecek risk ve tehditleri caydırma, önleme ve denetleme maksadıyla, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 1373, 1540 ve 1566 sayılı kararları ile uyumlu olarak 01 Mart 2004 tarihinden itibaren Karadeniz Uyum Harekatı (KUH) başlatılmıştır. Elde edilen bilgiler NATO makamları ile paylaşılmaktadır. Karadeniz Uyum Harekatı’na sahil devletleri tüm ülkelerin katılımının sağlanması ve transformasyon süreci tamamlandığında bu görevin BLACKSEAFOR’a devredilmesi çalışmaları devam etmektedir. Kaçakçılık faaliyetleri dahil her türlü yasadışı faaliyetin önlenmesi maksadıyla, Karadeniz’e sahil devletleri arasında işbirliği ve koordinasyon etkin bir şekilde sürdürülmektedir (Erkek, 2006).

Karadeniz Bölgesindeki genel askeri güç dengesi, Rusya, Türkiye ve kısıtlı sürelerle Karadeniz’de bulunan başta ABD olmak üzere Karadeniz’e sahil devletleri olmayan ülkelerin oluşturduğu üçgen ile tanımlanabilir.

Eski Sovyetler Birliğinin, jeopolitik hırslarını ve güç dengesindeki avantajını devralan Rusya, bölgedeki mutlak hakimiyetini idame etmek ile doğrudan bağlantılı politik-askeri

çıklarlarını geliştirmeye çalışacaktır. Bu amacına ulaşma şansı, her geçen gün Türkiye lehine değişen güç dengesi karşısında çok azalacaktır. Önümüzdeki 10 yıl boyunca bu gidişatı etkileyecek en büyük faktör, başta Rus Donanması olmak üzere, Karadeniz Ülkelerinin Donanmalarının yaşlanması olacaktır. Karadeniz Ülkelerinin Donanmalarının karşı karşıya kaldığı yaşlanma problemi bu şekilde devam ederse, Karadeniz’de faaliyet gösterecek Karadeniz Ülkesi olmayan donanmaların etkisi gittikçe artacaktır.

Türkiye’nin artan askeri gücü, Karadeniz’deki askeri-stratejik ve jeopolitik konumunu güçlendirecek ve bölgede daha bağımsız bir rol oynamasını sağlayacaktır. Ancak, gelecekte, askeri-politik durum üzerindeki en büyük etken ekonomik güç olacaktır. Bu durum, Karadeniz Bölgesinde enerji hatlarının güvenliği doğrudan ilgilidir. Bu husus, ABD’nin bölgedeki çıkarlarını artıracak ve ABD bu çıkarlarını Karadeniz’de kısıtlı süreler ile bulundurabileceği kuvvetleri ile korumaya çalışacaktır. Nihayetinde, Karadeniz’in jeopolitik yapısı yeniden inşa edilecektir. Bu yeniden yapılanma, Rusya’nın jeopolitik ve askeri-stratejik hükümlerinin azalması, Türkiye ve ABD gibi oyuncuların rollerinin artması ile ifade edilebilecektir. Karadeniz Ülkeleri arasındaki bölgesel ve ekonomik işbirliği, zamanla politik-askeri konulardaki çekişmelerini geride bırakacaktır. Bu sayede, askeri-stratejik ilişkilerdeki baskın eğilim, güven ortamını kuvvetlendirmek, ortak güvenlik meselelerini çözmeye yönelik müşterek çabaların oluşturulması ve herkesin kabul edeceği bir silah kontrol politikası oluşturmaktır (Erkek, 2006).

Karadeniz’de deniz güvenliğine yönelik girişimler

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle, Karadeniz ülkeleri bölgesel işbirliği kapsamında dünyaya örnek olabilecek gerek ekonomik gerekse güvenlik kapsamında çeşitli işbirliği girişimlerini başlatmışlardır. Bu girişimlerden ilki olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) uzun vadede kişilerin, toplulukların ve sermayenin serbest dolaşımını amaçlamasına rağmen, Karadeniz deniz güvenliğine dolaylı katkı yaparak, ülkeler arasında iletişimin artmasını ve güvenlik ve işbirliğine yönelik yeni girişimlerin başlamasını sağlamıştır. Bu girişimlerden önemlileri, Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR), Karadeniz Uyum Harekatı (OPERATION BLACKSEA HARMONY),

Karadeniz Deniz Alanında Güven ve Güven Arttırıcı Önlemler (CSBM-Confidence Security Building Measures), Karadeniz ülkeleri sahil güvenlik/sınır birlikleri komutanlar toplantısı, denizde tanımlanmış deniz resminin tesis edilerek ticaret gemilerinin 24 saat esasına göre izlenmesini (AIS ve LRIT sistemleri) sağlayan Maritime Domain Awareness (MDA) veya yeni adı ile Maritime Situational Awareness (MSA) yapılarının oluşturulması ve ülkeler arasında bu maksatla bilgi değişim mekanizmalarının kurulmasıdır. Karadeniz’de deniz güvenlik politikasını destekleyecek sistem gerek askeri gerek sivil konuyla ilgili bütün kuruluşların ortak bir sinerji oluşturması ile oluşturulmalıdır. Güvenliğin bölünmezliği prensibi ile sadece askeri amaçlı icra edilen faaliyetlerin deniz güvenliğini tam olarak sağlayabilmek için yeterli olmadığı değerlendirilmektedir. Politikaların ana gayesi milli hedefler olduğuna ve milli hedefler milli güç unsurları ile elde edilebileceğine göre, Karadeniz’de deniz güvenliğine yönelik yapılacak faaliyetlerin deniz ve denizcilik güçlerinin birleştirilerek yapılmasının gerekli olduğu kıymetlendirilmektedir (Erkek, 2006).

Karadeniz’e sahildar 6 ülke Deniz Kuvvetleri unsurları BLACKSEAFOR aktivasyonları sayesinde 2004 yılından itibaren her yıl yaklaşık 2 ay süre ile birlikte eğitimler icra etmekte ve liman ziyaretleri yapmaktadır.

BLACKSEAFOR’un Karadeniz’de değişen güvenlik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden yapılandırılması Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte Karadeniz’de güvenlik ortamı ve siyasi dengeler değişmiştir. Romanya ve Bulgaristan’ın 2004 yılında NATO üyesi olmasıyla birlikte Karadeniz’e sahildar 6 ülkeden yarısı NATO ülkesi konumuna geçmiştir. Ayrıca, 2007 yılından itibaren Romanya ve Bulgaristan’ın AB’ne üye olması ve Türkiye’nin AB üyeliği müzakere sürecine girmesiyle benzer şekilde Karadeniz’deki ülkelerin yarısı AB üyesi olacaktır. Bu gelişmeler neticesinde, Karadeniz, üye ülkelerinin konumları nedeniyle hem NATO’nun hem de AB’nin gündemine girmiştir.

Karadeniz’de değişen güvenlik anlayışı içerisinde BLACKSEAFOR’un transformasyonu zaruri görülmektedir. Bu transformasyon tamamlandığında, Karadeniz uyumu hareketi (KUH) bir BLACKSEAFOR hareketine dönüşecektir. Bu kapsamda BLACKSEAFOR transformasyon çalışmalarının bir an önce sonuçlandırılması önem arz

etmektedir. Bu konuda Romanya ve Bulgaristan gibi muhalefet gösteren ülkelerin konuları sürüncemede bırakarak BLACKSEAFOR'un etkinliğinin yitirilmesine ve Karadeniz'de deniz ortamında Avrupa-Atlantik güvenlik kimliğinin öne çıkmasına yönelik gayret sarf edecekleri değerlendirilmektedir.

RF, transformasyonu direk olarak destekleyen tek ülkedir. Transformasyonun temel ihtiyaçlarından biri olan Daimi Koordinasyon Merkezi (PCC-Permanent Coordination Center) Novorosısky yakınlarında (Divnamorskaya) kurulmuş durumdadır. Ukrayna açık olarak görüş belirtmemekte, Bulgaristan transformasyonu dolaylı yoldan geciktirme çalışmakta, Gürcistan ise açık bir politika ortaya koyamamaktadır.

Romanya'nın olumsuz tavrını kısa vadede değiştirmesi beklenmemekle birlikte, BLACKSEAFOR transformasyonunda aşama sağlayabilmek için Romanya'nın ikna edilmesi gerekmektedir.

Muhtemel terör ve yasadışı faaliyetlerin caydırılması ve Türk boğazlarının güvenliğine katkıda bulunmak ve Akdeniz'de icra edilen ACTIVE ENDEAVOUR (Etkin Çaba) Harekatının Karadeniz'e genişlemesine mani olmak amacıyla; Karadeniz'de sancak-varlık gösterilmesi, ağırlıklı batı Karadeniz olmak üzere Karadeniz'de keşif-gözetleme/karakol faaliyetleri icra edilmesi, terörizm/ yasadışı faaliyetlerle irtibatlı olduğu değerlendirilen ticaret gemilerinin izlenmesine yönelik olarak, Türk Deniz Kuvvetleri tarafından icra edilen Karadeniz uyumu harekatına (Operation Blacksea Harmony) 1 Mart 2004 tarihinde başlanmıştır.

BLACKSEAFOR'un, mevcut statüsünden, denizden terörün önlenmesi ve Kitle İmha Silahlarının, bunların fırlatma araçlarının ve ilgili maddelerinin yasadışı ticaretinin önlenmesi amacına yönelik transformasyonu devam etmektedir. KUH'u çokuluslu bir hareket haline getirmek ve transformasyon süreci sonunda görevi almaya hazır olduğunda

bu görevleri BLACKSEAFOR'a transfer etmek maksadıyla, Karadeniz kıyıdaş ülkelerine bu harekate katılım ile ilgili çağrı yapılmıştır (Ceylan, 2005).*

Karadeniz'de Deniz Alanında Güven ve Güven Arttırıcı Önlemler

Karadeniz kıyıdaş ülkeleri, bölgesel güvenlik ile istikrarı arttırmaya ve iyi komşuluk ilişkileri ile işbirliğini geliştirmeye katkıda bulunmak maksadıyla yeni önlemlerle zenginleştirilebilecek olan ve siyasi bağlayıcılık taşıyan “Güven ve Güven Arttırıcı Önlemler” belgesini kabul etmişlerdir. Belge, 25 Nisan 2002 tarihinde Bulgarca, Gürcüce, Romence, Rusça, Türkçe, Ukraynaca ve İngilizce dillerinde kabul edilmiş olup uygulanmasına 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren başlanmıştır (Erkek, 2006).

11 Eylül 2001 Dünya Ticaret Merkezine yapılan terörist saldırılar denizlerde yeni bir çağın başlamasına neden olmuştur. “Maritime Safety” (Denizde Emniyet) kavramı yanında “Maritime Security” (Denizde Güvenlik) kavramı da doğmuş, NATO tarihinde ilk kez olarak 5. maddeyi işletmiş ve NATO Cebelitarık yaklaşma suları ile Akdeniz'de Active Endeavour Harekatına başlamıştır. Günümüzde denizlerin serbestliği ilkesi (mare liberium) sadece kavram olarak kalmış, terörizme karşı tüm dünya çapına yayılan faaliyetler denizlerdeki serbestliği azaltmıştır. Bütün gelişen bu olaylar, özellikle Soğuk Savaş sonrası kendine görev alanı bulmaya çalışan NATO'ya yardımcı olmuş ve varlık nedenini onaylayan bir argümana dönüşmüştür. Gerçekte denizlerdeki terör olayları incelendiğinde Karadeniz'de tehdit olarak kabul edilebilecek bir hususun olmadığı, ancak risklerin bulunduğu görülmektedir. 2005 ve 2006 yıllarının ilk dönemlerinde NATO ve AB genişlemesi paralelinde gözler Karadeniz'e çevrilmiştir. ABD ve NATO Karadeniz'e çıkabilmek için başlangıçta Karadeniz'de suni tehditler yaratmış, bölge ülkelerin bu

*Karadeniz Uyumu hareketinin tek taraflı bir statüden çıkarılarak, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin de katılımıyla çok taraflı bir yapıya kavuşturulması ve daha sonra bu görevi almaya hazır olduğunda BLACKSEAFOR'a devredilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir. RF ile Türkiye arasında 27 Aralık 2006 tarihinde nota değişim faaliyetleri tamamlanmış, KUH bu tarihten itibaren çok uluslu statüye kavuşmuştur. 14 Mart 2005 tarihinde Romanya ve Bulgaristan ile Karadeniz'in güvenliğine yönelik olarak üçlü istişarede bulunmak ve bu ülkeleri Karadeniz uyumu hareketi konusunda bilgilendirmek üzere, “Karadeniz uyumu hareketi koordinasyon toplantısı” icra edilmiştir. (Erkek, 2006)

tehditler ile baş etmelerinin zorluğu çeşitli ortamlarda gündeme getirilerek Montreux dahil Karadeniz'e çıkış için bütün yollar denenmiştir.

Büyük bir tesadüf olarak BLACKSEAFOR, Türkiye önderliğinde 1 Nisan 2001 tarihinde teşkil edilmiştir. Dünya'da diğer ülkelere örnek olarak gösterilen bu girişim, gelişen olaylara karşı terörizm faaliyetlerinde de kullanılmak için transformasyona tabi tutulmak istenmiş, ancak gerek ABD'nin gerekse AB'nin kontrolü altındaki Romanya ve Bulgaristan'ın tutumlarıyla ilerleme sağlanamamıştır. Karadeniz'de istikrarın esas sebebi Montreux Sözleşmesinden kaynaklanan kısıtlamalar nedeniyle Karadeniz'de dengelerin korunmuş olmasıdır. Ancak 11 Eylül'den sonra gelişen olaylar nedeniyle gene Türkiye'nin inisiyatifiyle Karadeniz Uyumu (BLACKSEA HARMONY) hareketi başlatılmıştır. BLACKSEA HARMONY hareketi Active Endeavour hareketi benzeri ve terörizme karşı odaklanmış bir harekattir. Karadeniz'de her türlü yapılacak girişimin kıyıdaş ülkelerinde katılımıyla müşterek bir platform dahilinde yapılması politikası gereği, bu harekate katılım için diğer kıyıdaş ülkelere de davet yapılmıştır. Rusya ve Ukrayna katılmış, diğer ülkeler ile görüşmeler sürmektedir. Denizlerde sürekli gemi dolaştırabilmek ancak güçlü bir deniz gücü ve ekonomi ile mümkün olabilir. Karadeniz'in Akdeniz'in beşte biri (yaklaşık 430.000 km kare) büyüklükte kapalı bir deniz olduğu ve kıyıdaş ülkelerin deniz ve sahil güvenlik kuvvetlerinin imkan kabiliyetleri göz önüne alındığında Karadeniz'in güvenliği Kıyıdaş ülkeler tarafından rahatlıkla sağlanabilir. 2006 yılı itibariyle Karadeniz'de BLACKSEAFOR, Blacksea Harmony Harekatı ve Güven ve Güven Arttırıcı Önlemler (CSBM-Confidence Security Building Measures) faaliyetleri sorunsuz olarak yürütülmektedir (Erkek, 2006).

Deniz Güvenliğine Yönelik Diğer Girişimler

Maritime Domain Awareness (MDA)-Maritime Situational Awareness (MSA) Girişimleri Deniz Alanları Farkındalığı (Maritime Domain Awareness -MDA) yeni ismi ile Denizde Durum Farkındalığı (Maritime Situational Awareness -MSA) girişimlerinin temeli, özellikle 11 Eylül olaylarından sonra uçakların IFF (Identification Friend and Foe) sistemleri bir sistem yaklaşımı ile ticaret gemilerin AIS (Automatic Identification

System) ve halihazırda geliştirilme aşamasında olan LRIT (Long Range Identification and Tracking) sistemleri ile izlenmesi ve ülkeler arasında kurulacak network sistemleri ile bilgi değişim mekanizmalarının geliştirilerek tüm denizlerde 24 saat esasına dayalı tanımlanmış deniz resmi veya ticaret gemilerine ait “Beyaz Resmin” oluşturulmasına dayanmaktadır (Erkek, 2006).

Uzak Mesafe Gemileri Tanımlama ve Takip Sistemi (Long Range Identification and Tracking System-LRIT)

Uzak Mesafe Gemi Tanımlama ve Takip (Long Range Identification and Tracking-LRIT) Sistemi, deniz güvenliğinin artırılmasına yönelik yürütülen çalışmalar kapsamında gemilerin anlık olarak izlenmesi prensibine dayalı olarak 2002 yılında icra edilen SOLAS Konferansı sonucunda ortaya çıkmış olup, sistemin 2008 yılı sonu itibariyle uygulamaya geçmesi planlanmıştır. SOLAS’a tabi tüm ülkeler sistemi kurmakla/işletmekle yükümlü bulunmaktadırlar. Devletler, kendi bayrağını taşıyan tüm gemileri ve kendi limanına veya yetki alanında bulunan deniz alanına geleceğini bildiren gemileri 1000 deniz mili mesafeden izleyebileceklerdir (Erkek, 2006).

Karadeniz Deniz Güvenlik Politikası

Karadeniz deniz güvenliği bağlamındaki Türkiye’nin politikası üç ana unsur etrafında şekillenmektedir. Bunlar özetle;

- Karadeniz’de mevcut risk ve tehditlerin boyutları,
- Karadeniz’e sahildar ülkelerin bunlarla başa çıkabilme imkan ve kabiliyetleri,
- Bütüncül ve işbirlikçi yaklaşımdır.

ABD ve NATO’nun Karadeniz’e çıkmak için ortaya attığı güvenlik boşluklarının olduğu söyleminin gerçeğe herhangi bir ilgisi yoktur. Karadeniz’de herhangi bir güvenlik boşluğu bulunmamaktadır Ancak caydırıcı tedbirler alınması önem arz etmektedir çünkü

Karadeniz’de tehdide dönüşebilecek riskler mevcuttur. Burada Türkiye için en büyük risk İstanbul Boğazına yönelik bir terör eylemi olacaktır* (Erkek, 2006).

Karadeniz’deki diğer önemli tehdit ise her yıl sürekli artan çevre kirlenmesidir. Bu kirlenme hem gemi kaynaklı hem de sahil dar ülkelerden kaynaklanan kıyı kaynaklı kirlenmelerdir. Terörizm risklerine karşı askeri tedbirler alınarak caydırıcılık sağlanırken, çevre kirliliğine karşı bütün ülkeler ortak bir tutum içinde olmadıkları takdirde tedbir almak çok güçtür. Karadeniz’e sahil dar ülkelerin mevcut askeri imkan ve kabiliyetleri söz konusu risk ve tehdit potansiyeli ile başa çıkmak için yeterli seviyededir. Olası risk ve tehditlerle sahil dar ülkelere başa çıkılmaması durumunda tabiatıyla, belli şartların yerine getirilmesi koşuluyla, dışarıdan yardım alınması mümkündür. BLACKSEAFOR anlaşmasının 19. Maddesi de buna izin vermektedir. Ancak mevcut durumda böyle bir ihtiyaç söz konusu değildir. Türkiye tarafından izlenecek Karadeniz Güvenliği Politikası, hiçbir şekilde dış aktörleri dışlama çerçevesine oturtulmamalıdır. Burada en önemli husus Karadeniz’de kilit ülke konumundaki RF ile içerisinde yer aldığı güvenlik oluşumları arasında dengenin korunmasıdır. Karadeniz’de RF’yi dışlayacak herhangi bir politikanın işlerliğinin olmayacağı değerlendirilmektedir. Çevre güvenliği olarak durumu incelediğimizde ise ne yazık ki sahil dar ülkelerin RF hariç zayıf devlet statüsünde olması, çevreyi korumaya yönelik altyapılarının olmaması bu denizin her yıl daha da kirlenmesine sebep olmaktadır. Bu sorunların çözümü ne kadar IMO’nun yada uluslar arası kural ve yaptırımlar olsa dahi, ülkelerin ekonomik olarak güçlenmemeleri durumunda kısa ve orta vadede çözülemeyeceği değerlendirilmektedir.

* İstanbul Boğazında LPG yüklü bir tankerin patlamasının rihter ölçeğine göre 11 şiddetinde bir sarsıntıya ve binlerce insanın hayatı ile başta Türkiye olmak üzere Karadeniz sahil dar devletlerin ekonomilerinde büyük oranda hasara sebep olacağı değerlendirilmektedir. “Tarihte bu duruma benzer bir olay 6 Aralık 1917’de meydana gelen Halifax patlamasıdır. Belçika gemisi Imo Halifax limanından ayrılırken limana girmekte olan Fransız gemisi Mont Blac ile çarpışmıştır. I. Dünya Savaşının devam ettiği bu dönemde Mont Blanc, 35 ton Benzol, 10 ton top pamuğu, 2300 ton patlayıcılarda kullanılan picric asit , 300 adet cephane ve 400 pound TNT taşımaktaydı. Çarpışmadan sonra patlamanın etkisi o kadar büyük olmuştur ki 3000 tonluk gemi küçük parçalar halinde çok geniş bir alana yayılmış, geminin yarım tonluk demiri 2 mil uzağa savrulmuş, 50 mil civarındaki bütün camlar kırılmış, patlamanın şok dalgası 270 mil uzaktan hissedilmiş, binlerce insan hayatını kaybetmiş ve yaralanmıştır. Günümüzde LNG tankerlerinin taşıma kapasiteleri göz önüne alındığında , muhtemel bir terörist saldırı sonucunda ortaya çıkacak zayıat ve yıkım çok büyük olacaktır. 1917 yılında ki Halifax patlaması, LNG gemilerine olası bir terörist saldırının sonuçlarını öngörebilmek için acı dolu bir örnektir.”Bkz.<http://www.halifax.ca/community/explode.html>

Karadeniz'de deniz güvenliği düzenlemelerine herhangi bir kutuplaşmaya gidilmeden tüm sahil devletlerinin katılımı, büyük önem arz etmektedir. Türkiye, başta AB ve iki NATO müttefiki Romanya ve Bulgaristan olmak üzere, tüm ilgili taraflara “Karadeniz'in bir güvenlik boşluğu içerisinde olmadığı, bölgeye son dönemde yoğun ilgi gösterildiği, bunun doğal olarak önümüzdeki dönemde de devam edeceği, ancak bu keyfiyetin, mevcut işbirliği mekanizmalarını bırakıp dışarıya yönelmeyi değil, söz konusu mekanizmaları geliştirmek ve etkinleştirmek suretiyle Karadeniz ve Avrupa-Atlantik bölgeleri arasında entegrasyonu sağlama amacını hedef aldığı” şeklinde açık ve net mesajlar vermelidir.

Karadeniz'in deniz güvenlik politikası, Karadeniz güvenlik politikası ile yakından ilgilidir ve bütünü bir parçasıdır. Güvenlik algılaması Soğuk Savaş'ın sona ermesini müteakip ülkelerin coğrafi yapısı yani jeopolitik konumu ve zaman içindeki değişimlere göre farklılıklar göstermiştir. Karadeniz coğrafi olarak yarı kapalı bir deniz olmasına rağmen özellikle son yıllarda gerek NATO gerekse AB ve bunlar tarafından desteklenen düşünce kuruluşlarının odak noktası haline gelmiştir. Tarih göstermiştir ki özellikle kuzey yarımkürede güvenlik boşlukları bir şekilde büyük güçler tarafından (kendi menfaatleri doğrultusunda) doldurulmaktadır. Küreselleşme, küresel oluşumlar, ülkelerin politikalarına müdahale eder hale gelmiş, ülkelerin politikaları buldukları bölgesel ve küresel oluşumların politikaları ile iç içe geçmiştir.

Karadeniz deniz güvenliği, Karadeniz'in jeopolitik ve jeostratejik konumu, Karadeniz sahil devletlerinin ve bölge dışı güçlerin bu deniz üzerindeki politikaları, Karadeniz'deki donmuş çatışma alanları, bölge ülkelerinin deniz kuvvetlerinin imkan ve kabiliyetleri ve yeterlilikleri, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler, mevcut oluşumların (KEİ, GUUAM, BLACKSEAFOR, BLACKSEA HARMONY, BİO Faaliyetleri) yeterlilikleri ve etkinlikleri, bölgedeki deniz ulaştırması trafiği, enerji nakil hatlarının güvenliği, Karadenizdeki mevcut hidrojen ve hidrokarbon kaynaklarının mevcudiyeti, deniz alanlarındaki risk ve tehditler (yasadışı göç, yasadışı silah kaçakçılığı, KİS'lerin yayılması gibi) ve Montreux Sözleşmesinin durumu ile dolaylı veya direk ilgilidir. Ayrıca Karadeniz AB ve AB'nin Kafkaslardaki güç mücadelesinin merkezlerinden biri olmuştur. Kafkasya,

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, jeopolitik önemi, sahip olduğu enerji kaynakları (petrol ve doğal gaz) ve yeraltı zenginlikleriyle, üzerinde güç mücadelesi yapılan bir bölge haline gelmiştir. Bölgeye, yaklaşık iki yüzyıl hükmetmiş Rusya ile Kafkasya'nın stratejik bir bölge olduğuna inanan ABD, bölgede hakimiyet yarışına girmiş olup, güç dengelerini kendi lehlerine çevirme gayretindedirler. ABD tarih boyunca hiçbir zaman hakim olamadığı Karadeniz ve Hazar Denizi ile bu iki denizin arasında yer alan Kafkasya'ya girerek, Rusya'yı batıdan ve güneyden kuşatmak amacındadır. Bütün bu gelişmeler doğal olarak Karadeniz güvenliğini etkileyebilecek yeni hususları ortaya çıkartabilecektir (Erkek, 2006).

Karadeniz ülkeleri, Avrupa'nın doğuya kara yolu ile açılmasında yegane coğrafyayı kaplamaktadırlar. Karadeniz'de etkili olmayan bir Avrupa'nın uzun vadede Orta Asya ve Ortadoğu'da etkili olmasının pek mümkün olmayacağı değerlendirilmektedir. Diğer yandan Doğu'nun ekonomik olarak yükselişı AB'yi bu coğrafyaya kesintisiz ve ekonomik yoldan yakın olmaya zorlamaktadır. Bu doğrultuda AB'nin geliştirdiği Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru Projesi (TRACECA) Balkanlar'dan Asya'nın içlerine kadar büyük bir alanı kapsamaktadır.

Karadeniz ve çevresindeki güvenlik sorunlarının, batıdan doğuya doğru gidildiğinde hem sayıca hem de nitelik olarak arttığı görülmektedir. Bu kapsamda, Karadeniz Bölgesi'nde kriz kaynağı olabilecek en büyük sorunlar, bölgenin kuzey-kuzeydoğu hattı boyunca Transdinyester'den başlayıp, Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya'ya kadar uzanan ayrılıkçı hareketlerdir. Bu ayrılıkçı hareketlerin, bir diğer ayrılıkçı hareketi tetikleyebilecek nitelikte olması ise ayrı bir önem arz etmektedir. Kuzey Kafkasya'da en kritik sorunun, Çeçenistan'da yaşandığı değerlendirilmektedir. Çeçenistan'da olan gelişmeler aynı zamanda Dağistan'ı, İnguşetya'yı ve Kuzey Osetya'yı da etkilemesi nedeniyle önem kazanmaktadır (Erkek, 2006).

Bu coğrafyayı AB için önemli kılan bir diğer neden ise bu coğrafyanın enerji merkezlerine ulaşımında bir geçiş koridoru olmasıdır.*

* AB'nin enerjiye bağımlılığın her geçen gün artmakla beraber bugün Avrupa dünyanın en büyük gaz ve petrol ithalatçısıdır. Bugünkü enerji tüketiminin % 50'sini ithal etmektedir ve 2030 yılında bu rakam %

Avrupa-atlantik inisiyatifinin Karadeniz'e çıkma istekleriyle ilgili ince diplomasi mücadelesi aslında çok daha önceleri başlamıştı. Kasım 2005 ayı başında Sofya'da icra edilen, "Karadeniz'in Deniz Güvenliğinin güçlendirilmesi" toplantısında taraflar eteklerindeki taşları ortaya dökmüştü. ABD tarafı kendi görüşlerini açıklamıştı.*

Küresel güç ABD; Karadeniz'in jeostratejik konumunun ve güvenliğinin ABD için son derece önemli olduğunu, Karadeniz'deki petrol tanker trafiğine yada ana yükleme/boşaltma tesislerine yapılacak bir terör saldırısının bölge ülkelerinde bu enerji

70'lere kadar yükselecektir. AB, artan bu enerji ihtiyacını ağırlıklı olarak Rusya ve Hazar kaynakları ile, Körfez ve Kuzey Afrika'dan karşılayacaktır. Bu bakımdan Karadeniz güvenliği enerji tedarik problemine ciddi bir alternatif oluşturması bakımından önemlidir.

* Türk boğazlarından 2004'te günde ortalama 150 geminin seyrettiği,

- 2004 içinde 85 ayrı ülkeye ait 55 bin geminin boğazlardan geçiş yaptığı,
- 450 milyon ton yük taşındığı,
- Gemilerden 25'inin tanker olduğu,
- Bir yıl içerisinde 9.000 tankerle 145 milyon ton petrol taşındığı,
- Bu göstergenin bile bölgenin stratejik önemini yeterince belirlediği,
- Son on yıllar içinde enerji ve diğer malların intikalinde önemli bir rol oynayan karadeniz'in jeostratejik konumunun ve güvenliğinin abd için son derece önemli olduğu,
- Karadeniz'deki petrol tanker trafiğine yada ana yükleme/boşaltma tesislerine yapılacak bir terör saldırısının ekonomik etkileri nedeniyle ABD'nin de güvenliğini etkileyeceği.
- Karadeniz'de asimetrik terör tehdidi yanında yasadışı göç, yasa dışı insan taşıma, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi faaliyetlerin de bulunduğu,
- ABD'nin de tüm demokratik ülkeler gibi bu trafiğin kontrolüne ilgi duyduğu,
- Karadeniz'in güvenliğinin güçlendirilmesinin çok önemli olduğu, sadece bölgesel bir olay olmadığı, yapılacak bir hata sonucunda etkisinin küresel düzeyde hissedileceği,
- ABD'nin Karadeniz'de son derece modern ve teknik kıyı gözetleme sistemleriyle yardımcı olabileceği,
- Karadeniz'in güvenliğinin bölgesel olmaktan çok, ekonomik etkileri itibarıyla küresel olduğu,
- ABD'nin politik ve ekonomik güvenliği açısından, Karadeniz'deki deniz güvenliğinin ABD'ye doğrudan etkisi bulunduğu.

İngiltere tarafından :

- 2004 yılı içindeki konteyner trafiğinin Akdeniz'deki yüzde 20'lik büyümeye karşılık karadeniz'de yüzde 64'e ulaştığı,
 - Çin'den Karadeniz'e yapılan konteyner taşımacılığı sayısının bir yılda 2300'den 3200'e çıktığı,
 - Karadeniz'in Rusya ile NATO arasında tampon bölge iken, gelinen noktada AB'nin sınırı olduğu,
 - Uluslararası terörün getirdiği öneme ve deniz güvenliği ile ilgili ISPS kodlarının uygulamalarının en son güvenlik cihaz ve sistemini gerektirdiği,
 - Bu sistem ve cihazların ise Karadeniz'de pek kullanım alanı bulamadığı,
 - Bir buçuk yıllık geçmişi olan Karadeniz Uyum Harekatı çok önemli bir olay ve aşama olduğu,
 - Bilgi değişiminden ve nasıl yapılacağından, nasıl bir eğitime ihtiyaç duyulduğundan söz edilmediği,
 - Güvenlik personelinin yeni terör saldırı usullerine karşı yeteri kadar bilgili olmadığını, bu personelin yeni güvenlik sistemlerini de öğrenecek şekilde eğitimden geçmeleri gerektiği,
 - Gerek sınır güvenlik sistemlerinin, gerekse BLACKSEAFOR'un güvenlik yapısının yükseltilmesi gerektiği,
- vurgulanmıştır. (Yavuz, 2006)

hammaddesini kullanan ülkeler kadar, ekonomik etkileri nedeniyle ABD'nin de güvenliğini etkileyeceğini ifadeyle, en azından nato'nun aktif çaba hareketi'yla, evvelce gerçekleşmemiş bir şekilde, "sürekli bir operasyonel faaliyetin kurumsal kimliği" ile Karadeniz'e girmek istemiştir. Karadeniz'e sahildar diğer ülkeler ABD'yi desteklerken, Türkiye ve Rusya direnç göstermiştir.*

Türkiye, ABD deniz kuvvetleri unsurlarının Karadeniz'e çıkmasını üç nedenle istememektedir. Bunlar (Yavuz, 2006):

- Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin sulandırılması endişesi. Montreux gereği, ABD gibi Karadeniz sahildarı olmayan ülkelerin deniz kuvvetleri unsurlarının Karadeniz'e geçişle ilgili tonaj sınırlamaları yanında, ayrıca Karadeniz'de kalış süresiyle de ilgili sınırlamalar mevcuttur. Bu durumda ABD savaş gemileri her ne maksatla olursa olsun, Karadeniz'de 21 günden daha uzun bir süreyle kalamaz. Kalması demek, uluslar arası Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin ihlali demektir.

- ABD'nin Karadeniz'e çıkması halinde, soğuk savaş dönemi sonunda Karadeniz'de başlayan barış ve istikrarın yeni bir silahlanma ile bozulacağı,

- Birçok konuda örtüşen Türk ve Rus çıkarlarının, zarar göreceği endişesidir.

Rusya uzun bir süreden sonra Karadeniz'de sınırlar açısından bakıldığında küçük bir ülke haline gelmiştir. Etkinlik olarak da küçülmüştür ancak, esas unsur olarak hala

* **Rusya tarafından :**

- BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyum Harekatı'nın gelecekte de Karadeniz'in deniz güvenliği konusunda yeterli olacağı,
- Karadeniz sahildarı ülkelerin gayretlerinin katılımıyla Karadeniz'de gelecekteki muhtemel sorunların da üstesinden gelebilecekleri,
- Karadeniz'de, Karadeniz sahildarı olmayan güçlere (ABD ve NATO gibi) ihtiyaç duyulmadığı, ifade edilmiştir.

Türkiye tarafından :

- Türkiye'nin Karadeniz'de, sahildar olmayan devlet ve kuvvetlere ihtiyaç duymadan, BLACKSEAFOR ile Karadeniz Uyum Harekatı çerçevesinde sorunların üstesinden gelebileceği,
- Karadeniz'in Akdeniz'in beşte biri büyüklüğünde ve aslında küçük bir deniz sahasına sahip olduğunu, dolayısıyla Karadeniz'i kontrol etmenin son derece kolay olduğu,
- Günümüzde bilgilendirme sistemlerinin (AIS, VTS gibi) kolaylıkla temin edilebildiği ve kurulabildiği,
- Türkiye'nin boğaz trafiğinin emniyetini sağlamak amacıyla 60 milyon dolarlık harcamayla yeni sinyalizasyon sistemini kurduğu, yeni "boğaz geçiş tüzüğü"nin yürürlüğe girdiği, Karadeniz Uyum Harekatı'nın aslında bir NATO faaliyeti olarak sayılabileceği, tüm bilgilerin NATO'ya aktarıldığı,

Karadeniz’de bulunmaktadır. Limanları açısından baktığınızda Karadeniz’deki önemli limanlar özellikle kırımdaki büyük limanları kaybetmiş durumda ama Sivastopol’u hala kontrol edebiliyor ve en önemli limanı da tabii petrolün de aktığı Novorssisk limanı ve kullanabildiği Derinsu limanı. Soğuk savaş sonrası dönemin göze çarpan bir diğer özelliği ilk defa çok taraflı işbirliği modellerinin Karadeniz’de geliştirilmiş olmasıdır ve bu da son derece önemlidir. Son savaştan sonra, Abhazya’yı tanıyarak, 250 km.lik bir sınırı daha Karadeniz’de dolaylı olarak elde etmiştir.

Bu bölgede mücadelenin Kuzey Kafkasya’ya doğru aktarılması ve Rusya’nın belki de 2. bölünmesinin hazırlanması çabasının perde arkasında olduğunu tahmin etmek çok da zor gözüküyor (Aydın, 2006). Geline nokta bu çabaların şimdilik başarısız olduğu ortaya çıkmıştır. Rusya bir süre daha bölünmeden kalabilecektir. Ancak 20 yıllık bir süreç içerisinde Çin’in kuzeye kayması, ABD’nin bölgeye iyice yerleşmesi, NATO ve AB’nin genişlemesi ile bu sürece karşı koyamayacağı değerlendirilmektedir. 2050 yıllarında nüfusu 100-120 milyona düşmüş ancak 17 milyon km² toprağa sahip bir ülkenin nüfusu ve büyüklüğü açısından bu orantısızlık, ekonomik ve dolayısıyla silahlı güç olarak desteklenemediği sürece bu bölünme kaçınılmaz olacaktır.

IX. GELECEKTE KARADENİZ

Karadeniz, ABD'nin dünya üzerinde serbestçe hareket edemediği tek denizdir. ABD, uluslararası sularda seyir serbestliğini savunmaktadır. Ancak Türk Boğazlarının konumunu unutmaktadır. Boğazlar Türkiye'nin egemenlik alanlarıdır ve bu sahalardan geçiş uluslararası mutabakata bağlı olsa da nihai karar Türkiye'nindir. Halihazırda, bu nihai karar Montrö Sözleşmesiyle ortaya koyulan karardır.

Son dönemde Karadeniz'in öneminin artmasının ana sebeplerini özetlersek;

- Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın dağılması, bu dağılma sonrası batıdan doğuya doğru genişlemeye devam eden AB ve NATO'nun Karadeniz'e kadar genişlemesi ve Karadeniz'i kapsayacak şekilde Güney Kafkasya'yı (müteakiben ileriki dönemlerde belki de Kuzey Kafkasya) da içine alarak genişlemeyi tamamlamak, Karadeniz'in güvenliğinin Avrupa-Atlantik güvenliği içine dahil etmek istemesidir.*

- Karadeniz ülkelerinin yaklaşık son iki yüzyıldır Çarlık Rusya'sı ve Sovyetler Birliği'nin egemenlik ve nüfuz alanında kalmaları ve Rusya Federasyonu'nun önümüzdeki on yıllarda ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda toparlanması sonrası tekrar eski nüfuz alanına dönmek isteyebileceği ihtimali, söz konusu ülkelerin NATO ve AB üyeliğini gelecekteki siyasi, ekonomik ve askeri güvenliklerinin en önemli teminatı olarak görmelerine yol açmaktadır. Karadeniz ülkelerinin demokrasi, çoğulculuk ve serbest ekonomiye doğru

* 01 Mayıs 2004 tarihinde AB'nin son genişlemesinden sonra, 11 Mart 2003 tarihinde AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB Dışişleri Bakanları tarafından kabul edilen "Daha Geniş Avrupa" programı çerçevesinde AB, Karadeniz ülkeleri ile ilişkileri geliştirme yönünde adımlar atmaya başlamıştır. Bu bağlamda, AB'nin Karadeniz'de çatışma bölgelerindeki donmuş sorunların çözülmesinde, siyasi ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesinde daha etkin bir rol üstlenmesi beklenmektedir. 14 Haziran 2004'te Daha Geniş Avrupa programına Güney Kafkasya ülkeleri de dahil edilmiştir. AB'nin Sovyetler Birliği coğrafyasında ki ikinci genişlemesinin Güney Kafkasya'yı (özellikle Gürcistan'ı) kapsaması da olasılıklar içindedir. Üçüncü Dalga olarak adlandırılmaya başlanan söz konusu olası genişleme, Moskova'yı AB'nin Mayıs 2004 genişlemesinden daha fazla etkileyebilecektir. Karadeniz ülkelerinin NATO ve AB üyeliği, bu ülkelerde ekonomik ve siyasi yapısal reformlar yapıldığı takdirde mümkün olabilecektir. Ancak son savaş gösterdi ki bu üyelikler kolay olmayacaktır, özellikle Gürcistan ve Ukrayna için.

yönelimleri artarken, Rusya Federasyonu'nun karşı duyulan kaygı, bu ülkelerin ekonomik işbirliği yerine, güvenliğe öncelik vermelerine yol açmaktadır.

- 11 Eylül saldırısı sonrası ABD'nin terörizmi yok etmeye yönelik olarak başlattığı hareket içinde Karadeniz'in bulunduğu konumdur. Karadeniz, ABD'nin Orta Doğu ve Orta Asya'ya açılımı için stratejik bir konumdur. Özellikle, Orta Asya'da bulunan ABD askeri varlığı ile ulaşımının sağlanması ihtiyacı, Karadeniz'i ABD için önemli hale getirmiştir. ABD uçaklarının Avrupa'dan Orta Asya'ya ve Afganistan'a gitmek için kullandığı hava koridoru, Karadeniz'den geçmektedir. ABD Orta Asya'daki askeri üslerini Rusya Federasyonu, Çin yada İran üzerinden besleyemeyeceği için Pakistan-Afganistan veya Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan koridorunu kullanmak zorundadır. Her iki bölgenin de istikrarsız karakteri düşünüldüğünde, ABD sadece tek bir koridora bağımlı olmaktan kaçınmaktadır. ABD doğuya doğru genişlemesi kapsamında, Romanya ve Bulgaristan'ın Karadeniz kıyılarında askeri üs elde etmiştir.

- ABD'nin olası bir İran hareketi ve Avrupa-Atlantik dünyası dışında kalan Rusya Federasyonu'nun askeri hareketlerini kontrol altında tutmak için, Karadeniz'i askeri üs, radar istasyonları ve casus uçakları ile izleme merkezi olarak değerlendirmek istemesidir*.

- Rusya-Ukrayna doğal gaz krizinin ardından, enerji güvenliğinin dünyada hayli önem kazanması ve gözlerin Karadeniz bölgesine çevrilmesidir. Nitekim Karadeniz, gerek tanker taşımacılığı, gerek petrol ve doğal gaz petrol boru hatları ile Doğu-Batı Enerji Koridoru üzerindedir. Bu nedenle, Avrupa'nın özellikle doğal gaz alanında enerji güvenliğinin sağlanması için Karadeniz ön plana çıkmaktadır.

- Dünya petrolünün yüzde 70'ini, doğal gazının ise yüzde 40'ını bulduran ve istikrarsız bir yapıya sahip olan Orta Doğu'ya alternatif olabilecek enerji kaynaklarına sahip bir bölgedir.

* 2005 yılından itibaren Azerbaycan'ın kuzey, güney ve ortasında Hazar kıyısında radar üssü oluşturan ABD'nin asıl amacının Rusya Federasyonu, İran ve Beyaz Rusya hava sahasını tamamen denetim altında tutmak olduğu iddia edilmektedir.

- TBMD (Theatre Ballistic Missile Defence) kapsamında Avrupa ana kıtasına karşı İran başta olmak üzere bölgeden gelebilecek uzun menzilli balistik füzeleri Karadeniz'e konuşlandıracağı gemilerindeki Uzun menzilli SAM (Surface Air Missile) füzeleri ile Avrupa'ya tehdit teşkil etmeden Karadeniz üzerinde ABD engellemek istemektedir. İran'dan bir savaş durumunda Avrupa ana kıtasına atılacak füzelerin rotası yatay uçuş nedeniyle Karadeniz üzerinden olacaktır. Böyle bir durumda füze kalkanının ilk oluşturulacağı bölge Karadeniz olacaktır.

- Dünya üzerinde fosil yakıtların sınırlı olması, ülkeleri alternatif enerji kaynakları bulmaya yönlendirmektedir. Hidrojen bu kapsamda geleceğin yakıtı olarak gözükmektedir. Karadeniz'in dünyanın en büyük hidrojen sülfür rezervlerine sahip olmasıdır. Karadeniz'in hidrojen sülfür rezervleri sahildar ülkelerinin uzun yıllar enerji ihtiyacını karşılayabilecek düzeydedir.

Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ne yönelik uyguladığı politikanın esası, bölgede barışın sağlanması ve refahın getirilmesine yöneliktir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye'nin odaklandığı konu yeni ortaya çıkan devletlerin teknik yardım ve politik destekle Batı'ya entegre edilmeleri olmuştur. Bu kapsamda bölge ülkelerinin özellikle enerji kaynaklarına dayanan ekonomik çıkarlarını gözetmektedir. Aynı zamanda Türkiye bölgedeki Türk ve Müslüman unsurların ayrılıkçı hareketlerine destek vermemekte, devletlerin toprak bütünlüğünü savunmaktadır. Diğer yandan bölgede ikili ve çoklu ekonomik birliktelikler kurarak bölge içi ekonomik kalkınmanın temellerini arttırmak, Karadeniz'i doğu ile batı, kuzey ile güney arasında bir ticaret güzergahı yapmak istemektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası konjonktür içindeki siyasi, ekonomik ve kültürel ağırlığı bu coğrafyalarda sahip olduğu etkinliğe ve performansa bağlıdır. Bu nedenle Türkiye Soğuk Savaş sonrasında bu bölgelerle yakınlaşma mecburiyeti duymuştur (Erkek, 2006).

Türkiye için Karadeniz Bölgesi'nde barışın sağlanmasının çok önemli nedenleri vardır. Bu nedenlerin başında ise Türkiye'nin Balkanlar'a, Merkezi ve Batı Avrupa'ya, Baltık kıyılarına, Orta Asya'ya ulaşımının Karadeniz Bölgesi üzerinden sağlanması gelmektedir. İki kritik alt bölge Kafkaslar ve Balkanlar aynı zamanda Türkiye'nin Orta

Asya ve Adriyatik Denizi'ne geçiş alanıdır. Bu durum Türkiye'nin dış politikasında bazı tercih ve kısıtlamaları zorunlu kılmaktadır. Bölgede barışın sağlanması ekonomik kalkınma için ilk şarttır. Karadeniz'in tarihinde olduğu gibi bir ticaret merkezi olması, Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney arasında misafirperver bir deniz olmasına bağlıdır. Bölgede kaos olduğu zaman hem bölge ülkeleri ekonomileri zarar görmekte, hem de bu durumdan bölge dışı aktörler olumsuz etkilenmektedir. Türkiye'nin bölge ülkelerinin bu kaostan çıkması için başlattığı ilk adım KEİ, bölge ülkelerinin ilişkilerinin birbirine yaklaşmasını sağlamış, ülkelerin birbirlerine olan güvensizliğinin kırılmasına büyük bir adım olmuş, hem de bölge ülkelerinin kendi katılımcı girişimleri ile sahip oldukları coğrafyaya sahip çıkmalarını sağlayan bir proje olmuştur (Erkek, 2006).

NATO'nun, güvenlik alt yapısını Doğu ve Orta Avrupa'ya genişletirken kullandığı modeli, Karadeniz'e genişletmek gibi ciddi bir konuda kullanamayacak olması nedeniyle, Karadeniz stratejisi çok daha açık olmalıdır. Donmuş çatışma bölgeleri, kaynaklı çatışmalar, yeni devletler, imparatorluk zamanlarından kalan eski düşmanlıklar, dini ve etnik gerilimler, sayısız miktardaki yetersiz seviyede korunan konvansiyonel, konvansiyonel olmayan veya hafif silah cephaneliklerinden oluşan Karadeniz bölgesi mozaigi, iyi kalibre edilmemiş bir strateji ve onu destekleyecek kaynaklar olmaksızın İttifakın bu karmaşanın içinde tökezleyeceğinin bir habercisidir. Bunun bilincinde olan NATO, Karadeniz Kıyılarına 11 Eylül saldırıları sonrasında hazırlık yapmadan gelmemiştir. İttifak, bölgeye güvenlik altyapısını Doğu ve Orta Avrupa'ya yayma başarısını göstermiş bir şekilde gelmiştir. Atlantik aşırı güvenlik yapısına entegrasyon ihtimali, Sovyet dönemi sonrası transformasyon için büyük bir teşvik oluşturmuştur (Erkek, 2006). Ancak, NATO'nun Gürcistan üzerinden Kafkasya Bölgesine yerleşmek istemesi, bugün için biraz daha gecikmiştir. Rusya'nın eli, Abhazya ve Güney Osetya'yı tanıyarak kuvvetlenmiş, Gürcistan zor durumda kalmıştır.

Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR), resmi olarak Nisan 2001'de, altı Karadeniz Ülkesinin katılımı ile, Arama Kurtarma, İnsani Yardım, Mayın Karşı Tedbirleri, Çevre Koruma ve İyi Niyet Ziyaretleri icra etmek maksadı ile tesis edilmiştir. Ağustos 2001'den beri, BLACKSEAFOR yılda 30 günlük bir süre ile her yıl

rotasyonel bir şekilde başka bir ülkenin komutasında faaliyet göstermektedir. Üye ülkeler daimi bir Harekat Kontrol Merkezi'nin kurulması, bilgi değişimi/paylaşımı konusunda çok taraflı bir Anlaşma Memorandumu oluşturmayı ve şüpheli gemileri tespit ve takip etmek maksadı ile kuvvetin plan dışı aktive edilmesi konularında mutabakat sağlamışlardır. Mart 2005'de, BLACKSEAFOR, "Karadeniz Risk Değerlendirmesi" dokümanını kabul ederek yaptırım gücünü terörizme ve KİS'lerin yayılmasına karşı mücadeleyi de kapsayacak şekilde genişletmiştir (Erkek, 2006). BLACKSEAFOR'un, gelecek dönemde, Rusya ve Gürcistan arasındaki savaştan dolayı etkinliğini geçici de olsa yitireceği, ancak uzun dönemde etkinliği artıracak değerlendirilmektedir.

Mart 2004'de Türk Deniz Kuvvetleri, Karadeniz'de, NATO'nun Akdeniz'de, deniz ulaştırma hatlarında sancak varlık göstermek ve şüpheli gemileri takip etmek maksadıyla icra ettiği Active Endeavour (Etkin Çaba) Harekatı ile benzer hedefleri olan, Karadeniz Uyum Harekatı (KUH)'nı başlatmıştır. Türkiye diğer Karadeniz ülkelerini KUH'a iştirak etmeleri konusunda davet etmiştir. RF 2006, Ukrayna 2007 tarihinde KUH'a iştirak ettiğini açıklamıştır. Romanya ve Bulgaristan ile görüşmeler halen devam etmektedir. Romanya harekata katılım ile ilgili olarak politik karar almıştır. Karadeniz'in güvenlikle ilgili hususlarını, Karadeniz ülkelerinin gerçekleştirme kabiliyetinin olduğu değerlendirilmektedir. Ancak NATO ve AB'nin Karadeniz'e komşu duruma gelmeleri bu durumu sekteye uğratabilecektir.

BLACKSEAFOR, KUH ve ACTIVE ENDEAVOUR Harekatı, müttefikleri ilk elden tehdit eden problemleri hedef almışlardır. Bunlar; yasadışı göç, kaçakçılık, KİS'lerin yaygınlaşması vb.'dir. Tüm dünyada önemli olarak algılanmalarına rağmen bu tehditler Karadeniz bölgesinin çoğunda önem açısından ikinci sırada yer almaktadır. Gerçekte, Karadeniz Bölgesindeki bazı ülkeler için yasadışı göç bir problem sahası olarak görülmemekte, hatta fakirlik, etnik çatışma ve devam eden çatışmalar için bir çözüm oluşturmaktadır. Ayrılcılık, etnik çatışma ve günlük fiziksel yaşam mücadelesi bölgenin sıradan vatandaşları hatta bazı liderleri için çok daha önemli konuları oluşturmaktadır (Erkek, 2006).

Karadeniz ve çevresi mevcut sorunları ve gelecekte krizler yaratabilecek potansiyeli ile bölgenin istikrarını ve güvenliğini tehdit etmektedir. Karadeniz ülkeleri arasında yüzyıllar boyunca devam eden gizli güvensizlik ise bu sorunların üstesinden gelinmesini zorlaştırmaktadır. Birçok Karadeniz devletinin “zayıf” olması, büyük güçlerin jeopolitik rekabetinin devletler üzerinde daha fazla hissedilmesine neden olarak Karadeniz’in güvenliğini çok daha kompleks bir duruma sokmaktadır. Esasen bölgedeki kaosun en önemli kaynağının Türkiye ve RF dışındaki diğer devletlerin göreceli olarak “zayıf” olmalarından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Bu zayıf devletler, boş bölge oluşturmakta ve NATO, ABD, AB buralarda etkinliklerini arttırmak istemektedirler.

Karadeniz, II. Dünya Savaşından bu yana bir barış ve istikrar denizine dönüşmüştür. Doğal olarak bunda Montreux sözleşmesinin büyük rolü olmuştur. Ayrıca Soğuk Savaşın nükleer tehdit dengesi ile oluşan istikrar ortamı ve Türkiye’nin de uyguladığı dengeli ve ciddi dış politika sayesinde Karadeniz soğuk savaş döneminde iki süper gücü karşı karşıya getirecek bir krize sahne olmamıştır. Karadeniz’e sahildar ülkelerin dış dünya ile ekonomik irtibatının Türk Boğazları yolu ile sağlandığı göz önüne alındığında bu denizde barış, istikrar ve karşılıklı güvenin geliştirilmesinin önemi daha da belirginleşmektedir. Tuna yolu ile Almanya’yı, Don, Dnieper ve Dniester ile Rusya Federasyonu ve Orta Asya Cumhuriyetlerini dış dünyayı bağlayan Karadeniz, ayrıca Anadolu’yu her üç ekseninde lojistik bir sıçrama tahtası yapmaktadır (Erkek, 2006).

Çin ve Hindistan’ın küresel ekonomideki paylarının ve rollerinin artması ile birlikte dünya ticaret hacmi ve dolayısı ile deniz ticaret hacmi her sene artmaktadır. Örneğin 2020 yılında denizler üzerinde petrol nakliyatının bugünün yaklaşık bir buçuk katına çıkacağı tahmin edilmektedir.

Soğuk Savaş ve özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında deniz güvenliği yeniden şekillendirilmiştir. Günümüzde küresel güvenlik, küresel ekonomik güvenlik ile iç içe geçmiştir. Küresel güvenlikte deniz ulaştırma yolları, düğüm noktaları ile liman ve terminallerin güvenliği sahildar ülkelerin sorumluluklarını önemli ölçüde arttırmıştır.

Güvenliğin bölünmezliği prensibinden hareketle, denizlerde oluşan bir güvenlik krizi veya felaketin küresel etkileri kısa zamanda dünyanın her yerinde hissedilebilmektedir.

Birleşmiş Milletler Uluslar arası Denizcilik Örgütü, Avrupa Birliği, NATO ve ABD'nin yönlendirdiği girişimler ile denizlerde güvenlik, denizlerde emniyetin önüne geçmiş ve devletler, 11 Eylül sonrası deniz yetki alanları içinde ve dışında küresel ve bölgesel deniz güvenliğini sağlamak maksadıyla gayretlerini artırmışlardır. Bu kapsamda denizde emniyetle ilgili olarak, özellikle büyük tanker kazaları sonrasında çevreye ve bölgesel ekonomilere verilen zarar paralelinde, seyir emniyeti, personel liyakati, tankerlerde çift cidar uygulaması gibi materyale yönelik tedbirlerin artırılması gibi ciddi uygulamalar içine girilmiştir. Özellikle seyir güvenliği ve personel liyakati ile bağlantılı olarak, Uluslararası Denizcilik Teşkilatı IMO'nun STCW sözleşmesinin kurallarının tam ve eksiksiz olarak uygulanmasının önemi artmıştır.

Gerek Türkiye dahil pek çok ülkenin ve gerekse NATO, AB gibi uluslararası kuruluşların deniz güvenlik faaliyetleri iki boyutta karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki deniz ortamında tanımlanmış resmin oluşturulmasıdır. Diğer bir deyişle ülkeler, gerçek zamanlı olarak çevre denizlerinde, iç sularında ve limanlarında hangi gemi, nerede, ne yapıyor, ne taşıyor bilgilerine erişimi hedeflemektedir. Diğer boyut ise, risk ve tehdit içeren gemilerin caydırılması ve önlenmesine yönelik operatif faaliyetleri içermektedir. Bu kapsamda, içinde bulunduğumuz dönemde Türk Boğazları ile kritik doğu batı ve kuzey-güney, deniz enerji koridorlarını kontrol eden bir devlet olarak deniz yetki ve ilgi alanlarımızda deniz güvenliğinin kesintisiz ve tam olarak tesisine yönelik faaliyetlerimizi geliştirmemiz gerekmektedir (Erkek, 2006).

Karadeniz, deniz güvenliği konusunda dünyaya örnek teşkil eden bir denizdir. Karadeniz hariç dünyanın hiç bir deniz alanında sadece sahilgar deniz kuvvetlerinin oluşturduğu bir deniz görev kuvveti yoktur. Türkiye'nin önderliğinde geliştirilen, BLACKSEAFOR buna yegane örnektir. Karadeniz hariç, dünyanın hiç bir deniz alanında tüm sahilgarların iştirak ettiği deniz kuvvetleri arasında bölgesel güven ve güvenlik artırıcı tedbirler girişimi mevcut değildir. Benzer şekilde Karadeniz hariç dünyanın hiç

bir deniz alanında sahil güvenlik komutanlarının düzenli olarak bir araya geldiği ve ortak projeler geliştirdiği bir platform bulunmamaktadır. Karadeniz bu özelliklerini kendine has yarı kapalı deniz coğrafyası ve Montreux sözleşmesinin oluşturduğu statüden almaktadır.

Montreux Sözleşmesi boğazlardan geçişi düzenleyen bir hukuki enstrüman olmaktan çıkmış, 70 yıl içinde Karadeniz'in deniz güvenlik rejimini oluşturmuştur. Cumhuriyet tarihimizde Lozan'dan sonra haklı olarak en önemli diplomatik başarı olarak kabul edilen Montreux sözleşmesi, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaşı başarı ile atlatmıştır. Bu yeni dönemde de Karadeniz kuşağındaki keskin jeopolitik değişime rağmen güçlenerek varlığını koruyacağından kuşku duymamak gerekir (Erkek, 2006).

Karadeniz güvenliği kapsamında, Türkiye tarafından izlenmekte olan politikanın ana hatları şu şekilde özetlenebilir,

- Karadeniz kapsamında, Türk dış politikasının temel niteliklerinden birisi olarak bölgesel güvenlik mekanizmaları ve girişimleri aracılığıyla barış ve istikrarın korunması ve geliştirilmesi yöntemi esas alınmaktadır. Türkiye'nin bu tutumunu yönlendiren unsurların başında Lozan Antlaşması ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi gelmektedir.
- Türkiye'nin ulusal çıkarlarının korunması temelinde, değişen uluslararası ortamın tüm parametreleri ile NATO üyeliği ve AB üyelik perspektifi göz önünde bulundurularak, uluslararası ilişkilerin ve yükümlülüklerin ortaya çıkardığı tüm gereksinimleri bağdaştıran uyumlu bir çerçeveyi idame ettirmek yer almaktadır.
- Karadeniz deniz güvenliği alanında mevcut temel mekanizma ve girişimler, 1998 yılında Türkiye tarafından ortaya atılan Karadeniz'e sahildar devletlerin deniz kuvvetleri arasında işbirliğine gidilmesi fikri çerçevesinde, tüm sahildarlar arasında 02 nisan 2001 tarihinde İstanbul'da imzalanan anlaşma ile oluşturulan Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) çerçevesinde oluşturulan Karadeniz'de Güven ve Güvenlik Arttırıcı Önlemler (GGAÖ) belgesi ve 1 Mart 2004 tarihinden itibaren Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Karadeniz'de yürütülmekte olan ve 2006 yılında diğer sahildar ülkelerin de katılım aşamasında oldukları ve bölgede ortaya çıkabilecek terör ve yasadışı faaliyetlerin caydırılması ile

Türk Boğazlarının güvenliğine katkıda bulunulmasını hedefleyen KUH'dır. Öte yandan, ülkemizin öncülüğünde 1992' de kurulan KEİ, bu mevcut girişimleri tamamlayan ve güvenliğe destek mahiyetindeki daha geniş ve genel bir üst çatı konumundadır (Erkek, 2006).

ABD'nin Karadeniz'e olan ilgisi çerçevesinde kısa vadeli taktik mülahazalarla hareket eden bazı sahildar müttefik ülkelerden kendi uzun vadeli stratejik çıkarları için yararlanmak istediği görülmektedir. ABD tutumuna Türkiye tarafından, olumlu yönde karşılık verilmeye çalışılırken, NATO yükümlülüklerinin yanısıra, bölgesel dengeleri uzun dönemli olarak altüst edebilecek politikalar izlemekten özellikle kaçınılmaktadır. Türkiye'nin Karadeniz bağlamında bugüne kadar takip ettiği politikalarla özellikle Romen ve Bulgar müttefiklerine ortak amacın aynı olduğu, ancak benimsenecek yöntemin hız ve yoğunluğu bakımından ülkeler arasında farklılık bulunduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Karadeniz Uyum Harekatı'nda amacın ileride BLACKSEAFOR tam operasyonel olduğunda, harekatı ona devretmeye yönelik olduğu da açıkça bildirilmiştir. Bunun manası BLACKSEAFOR'un da uzun vadede NATO bağlantılı bir güç haline gelmesinin söz konusu olduğudur. Esasen Karadeniz'de üç NATO üyesinin mevcudiyeti BLACKSEAFOR'un NATO bağlantısını da halihazırda sağlar niteliktedir. Ancak Karadeniz'de sahildar ülkelerinin katıldığı ortak daimi bir kuvvetin olması ABD'nin Karadeniz'e çıkışını engelleyebilecek unsurlardan biri olacaktır (Erkek, 2006).

Gelecekte, BLACKSEAFOR'un Karadeniz'den sorumlu tek kuvvet olacak yapıya dönüştürülmesi olması gerektiği değerlendirilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Güvenlik sadece "hard power" üretmekle sağlanamaz, bu faaliyetlerin "soft power" ile desteklenmesi ve paralel olarak ilerlemesi gerekmektedir. Bugün Karadeniz'de özellikle KUH esnasında icra edilen faaliyetler gerçekte batının enerji güvenliğine (security in depth-derinliğine güvenlik) destektir. Günümüzde gerek Batının gerekse NATO'nun enerji güvenliğindeki kesintiye tahammülü yoktur. Karadeniz'de denizlerde güvenliği sağlayacak temel aktörler Türkiye ve RF'dur ve RF Avrupa-Atlantik stratejisinin bölgede uygulanmasında kilit ülke konumundadır. RF'nu, Active Endeavour Harekatı'nın Karadeniz'e genişlemesine karşı çıkarken aynı zamanda Eylül

2006'da bu harekate iştirak etmiştir ve bu ikilem içerisinde KUH'ın NATO'ya entegre olmasına karşı çıkmamaktadır (Erkek, 2006).

Tek süper güç olma vasfını sürdürmek isteyen ve bu yöndeki stratejisini ve politikasını 11 Eylül 2001 olayından sonra "Terörizmle küresel mücadele" sloganı altında yürüten ABD; reel politik gerekçeler, Balkanlar, Kafkaslar ve Karadeniz'de güvenliği ön plana çıkaran stratejilerini uygulayabilmek amacıyla, Karadeniz'de varlık gösterebilmek ve gerektiğinde kuvvet bulundurabilmek yönündeki arayışlarını sürdürmekte, ancak Montrö Sözleşmesi'nin getirdiği kısıtlamalar nedeniyle sıkıntı duymakta ve bu amacını gerçekleştirememektedir. ABD'nin, yakın geçmiş dönemde Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya girmiş olması nedeniyle, bölgedeki güvenlik konjonktürünün değiştiğini ileri sürerek, bu konudaki taleplerini giderek artırabileceği ve bu amacı için en uygun zamanı kollayarak, Montrö'ye taraf bazı devletler ile NATO platformunu kullanabileceği değerlendirilmektedir. Ancak, Türkiye, Karadeniz Güvenliği konusunda, NATO içerisinde müttefiklerinin (ABD) kaygılanmasına gerek olmadığı şeklinde ikna etmek zorundadır.

Montrö Sözleşmesi, Türkiye'nin stratejik öneme sahip Boğazlar üzerindeki egemenliğinin uluslararası camia tarafından resmen tanındığı Lozan Anlaşması'ndan sonraki en önemli ikinci belgedir. Montrö Sözleşmesi ile Türk Boğazlarından geçiş konusunda ticaret gemileri için serbest geçiş prensibi kabul edilmiş, savaş gemileri ise bazı sınırlamalara tabi tutulmuştur. Sözleşme, Karadeniz'e sahildar olmayan ülkelerin donanmalarının Karadeniz'e girişini nitelik ve nicelik olarak sınırlayarak, Türkiye'nin yanı sıra aynı zamanda diğer sahildar ülkelerin güvenliklerini de sağlamaktadır. Bu nedenle, RF ve Karadeniz'e sahildar diğer ülkeler, Montrö rejiminin yabancı savaş gemilerine koyduğu sınırlamaları, kendileri için önemli bir güvenlik unsuru olarak kabul etmişlerdir. İmzalanmasından bu yana 70 yıl geçmesine rağmen geçerliliğini koruması, Montrö Sözleşmesi'nin önemini ve bölgemizde sağladığı hassas dengenin bir göstergesidir. Montrö Sözleşmesi, artık bir deniz güvenlik rejimine dönüşmüştür.

Türkiye, Montrö Sözleşmesi'ni güvenliğinin bir parçası olarak görmüş ve 2'nci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve sonrasında sözleşmenin uygulanması yönünde bir

politika izlemiştir. Türk Boğazları'nda artan deniz trafiğinin neden olduğu güvenlik sorunlarını azaltmak üzere yürürlüğe koyduğu 1998 tarihli Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Tüzüğü'nün Montrö Sözleşmesinin Türkiye'ye verdiği yetkiler olarak genel kabul görmesi, bu politikanın devamını gerektirmektedir. Montrö Sözleşmesi ile ilgili hususların gelecekte belirli dönemlerde karşımıza çıkabileceği gözönüne alınarak, öncelikle Montrö Sözleşmesi'nin mevcut haliyle korunması yönünde politikaların uygulanmasına devam edilmesinin, uluslararası platformlarda Montrö Sözleşmesi'nin 70 yıldır bölgemizde oluşturduğu güven ortamının sürekli olarak vurgulanmasının, Sözleşmenin değiştirilmesi veya yeniden düzenlenmesi konularını gündeme getirecek bir ortama hiçbir şekilde fırsat verilmemesinin, uluslararası platformlarda ülke olarak kararlılığımızın ortaya konulmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Karadeniz Deniz Güvenliği Politikası, Karadeniz'de hak ve menfaatlerimizi korumak, bölgede barış ve istikrarın devamını sağlamak maksadıyla, ülkeler ile işbirliği faaliyetlerinin artırılması, bölgesel girişimlerin muhafaza edilmesi, ilgili tüm kuruluşların müşterek koordinasyonu ile bölgede etkin bir izleme sisteminin tesisi ve idamesi, bölge ülkeleri ve bölge dışı güçler arasında dengelerin korunması, Montrö Sözleşmesi'nden taviz verilmemesi hususlarına önem verilmelidir.

Bu politikanın uygulanmasında,

- Karadeniz'in deniz güvenliği ile ilgili girişimlerde sahil devletleri ile bölgesel işbirliği faaliyetleri sürekli ve kesintisiz yürütülmelidir.
- Denizlerde güvenliğin sağlanmasının limanlardan başlayan bir süreç olduğu gerçeği ile liman devleti kontrol mekanizma ve sistemleri geliştirilmelidir.
- Karadeniz sahil devletlerinin milli hedefleri ve menfaatlerinin birbirlerinden farklı olacağı gerçeği ile karşılıklı çıkarların değerlendirilmesi yapılarak hareket etmelidir.
- Türkiye olarak mevcut oluşumlardaki etkinliğimiz artırılmalı ve Karadeniz ile ilgili hiçbir oluşumun dışında kalınmamalıdır.
- Romanya ve Bulgaristan'ın 2007 yılından itibaren AB'ye girmeleri nedeniyle Karadeniz'in deniz güvenliği Avrupa-Atlantik ekseninde değerlendirilmelidir.

- BLACKSEAFOR'un transformasyonuna karşı olan Romanya ve Bulgaristan'ın tutumları yakından izlenmeli, kısa veya orta vadede olmasa bile gelecekte daimi statüye kavuşarak terörizme karşı KUH görevlerini alabilecek yapıya kavuşturulması için çalışmalar sürdürülmelidir.
 - KUH'a diğer sahil devletlerinde katılımı için girişimlere devam edilmelidir.
 - KUH için yapılan kritiklere, bu hareketin en büyük etkisinin caydırıcılık olduğu, Akdeniz'de icra edilen Active Endeavour Harekatının da aynı özellikleri taşıdığı ve her iki hareketin birbirleri ile entegre olduğu belirtilmelidir.
 - Montrö Sözleşmesi'nin Karadeniz'in güvenliği için en önemli denge unsurlarından biri olduğu her türlü platformda gündeme getirilmeli ve mevcut haliyle korunması yönünde politikaların uygulanmasına devam edilmelidir.
 - Gelecekte Montrö Sözleşmesi'ne karşı gelişebilecek durumlar için alternatif politika ve stratejiler üretilmelidir.
 - Karadeniz'in özellikle hidrokarbonlar açısından Avrupa ekonomik pazarına bir deniz köprüsü olduğu ve geçmişte petrol politikalarının, ülkelerin ve oluşumların politikalarını yönlendirdiği her zaman dikkate alınmalıdır.
 - Türkiye'nin jeopolitik konumu itibarı ile RF'nu dışlamayacak bölgedeki dengeleri gözetecek şekilde hareket edilmelidir.
 - Deniz güvenliğini sadece deniz kuvvetlerine değil aynı zamanda deniz alaka ve menfaatleri ile ilgili bütün birimlerin birbirleriyle entegre olabileceği bir altyapı kurarak çevre denizlerimizde 24 saat esasına dayalı tanımlanmış deniz resmi tesis ve idame edilmesinin sürekliliği sağlanmalıdır.
 - Karadeniz'de güvenliğe yönelik bütün organizasyonlar arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanmalıdır.
 - Gemileri izleme ve takip etme sistemleri ile ilgili gelişmeler takip edilmeli milli menfaatlerimize uygun olanları temin edilmelidir.
 - Karadeniz Deniz Güvenlik Politikası, Karadeniz'e yönelik diğer politikalar ile paralel olarak yürütülmelidir.
- Karadeniz'in çevre güvenliğine yönelik olarak,
- Karadeniz'de bugüne kadar yapılmış çalışmalar bir araya getirilerek uluslararası standartlarda veri tabanı hazırlanmalıdır.

- Karadeniz'in kirlenmesini önlemeye yönelik sahil devletleri de içine alacak şekilde eylem planları hazırlanmalı ve uygulamaya koyulmalıdır.
- Karadeniz'de petrol kirliliğine neden olan kaynaklara denetimler sistematik hale getirilmelidir (Erkek, 2006).

Karadeniz son dönemlerde sadece ABD'nin ilgisine mazhar değildir. Bölgeye yönelik ABD'nin yanı sıra Ermenilerin bu denizi çıkış güzergahı olarak görmeleri ve Yunanlıların Rum-Pontus çalışmalarını hızlandırmaları manalıdır. Bu çerçevede Karadeniz'in Türk kıyılarına yönelik bölücü terörün yuvalanma ve eylemler yapma çabaları dikkat çekmektedir. Karadenizin Türk sahillerinde petrol bulma umudunun giderek artması da bölgeye yönelik bir diğer önemli gelişmedir. Bu çerçevede İsrail'in ve bazı Batılı devletlerin de son zamanlarda artan Karadeniz ilgisi de gözden kaçmamaktadır.*

Özellikle petrol arama çalışmaları, dünyada petrol fiyatlarının hızlı tırmanması ile Karadeniz'de hızlanacaktır. Bölge dışı güçler muhtemel petrol rezervinden pay alabilmek amacıyla şimdiden hazırlıklarını yapmakta, bölgeye silahlı kuvvetleri ve ticari firmaları ile yerleşmeye çalışmaktadır.

* Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması Sinan OĞAN, <http://www.turksam.org/tr/a907.html> Erişim Tarihi: 21-12-2008

X. SONUÇ

1991’de Sovyetler’in dağılması ile iki kutuplu dünyanın Soğuk Savaş’ı sona ermiş, Doğu Bloku’nun dağılmasıyla ortaya çıkan ülkelerin bir çoğu yüzünü Batı’ya dönmüştür. ABD ve AB’nin oluşan boşluğu doldurmak maksadıyla Rusya Federasyonu’nun yakın çevresine yönelik yayılcı girişimleri hızlanmıştır. Ekonomik krizden, Petrol fiyatlarının artması ile kurtulan RF, gecikmeli de olsa bu duruma tepkisini en yüksek düzeyde Gürcistan savaşı ile ortaya koymuştur. 11 Eylül olaylarını bahane ederek teröre karşı dünyanın her yerinde önleyici savaş doktrinini ortaya atan ABD etkisi devam etmektedir. Karadeniz Bölgesi; Karadeniz, Balkanlar, Kafkasya, Boğazlar ve diğer bölgeleriyle kritik öneme haiz bir konuma gelmiş, daha doğrusu eski önemi tekrar ortaya çıkmıştır.

Bu bölgede, bölgesel bir güç olarak hızla büyüyen Türkiye’yi yanına almadan ABD, Rusya ve AB’nin istediği gibi hareket etmesi mümkün olmayacaktır. Tüm uluslararası eylemler basit olarak “boş bölgeyi doldurmak” üzerine kurulu olup, Türkiye kendi içindeki ve çevresindeki boş bölgeleri iyi yönetmediği sürece, bu ülke ve oluşumların etkisi altına girmekten kurtulamayacaktır. Milli çıkarlarını merkeze koyan, jeostratejik ve jeopolitik önemini kavrayan bir Türkiye, bu bölgede etkin bir güce sahip olacaktır.

Karadeniz’in en önemli üç aktörü olan Rusya, Türkiye ve Ukrayna’nın tutumları bölgedeki oluşumların geleceğinde belirleyici rol oynayacaktır. Bu üç ülke, Karadeniz için oyunun kurallarını temel olarak belirleyecek ülkeler olup ittifak içinde olmaları ve asgari müştereklerde buluşmaları zorunlu olmalıdır.

Karadeniz’deki uluslararası oluşumların artacağı bir sürece girilmesiyle, Karadeniz’in kapalı bir iç deniz özelliğini yitireceği ve bölgenin küresel güçlerin yeni rekabet alanı olacağı değerlendirilmektedir. Karadeniz’in başta Rusya ile Batı arasında (Rusya-AB, Rusya-ABD, Rusya-NATO) rekabete ve AB-ABD ile Rusya-Türkiye arasında bloklaşmalara neden olabileceği, bunun ise Karadeniz’de farklı güç odaklarının oluşmaya başlaması sonucunu

ortaya çıkarabileceği değerlendirilmektedir. Karadeniz, bu ülkeler arasındaki ilişkilerin gelecekte nasıl şekilleneceğine dair önemli bir stratejik alan olarak ortaya çıkmaktadır. AB, genişleme stratejileri çerçevesinde KİB ile enerji ve güvenlik sınırlarını Karadeniz'den Hazar'a kadar yaymak istemektedir. AB'nin KİB projesini hayata geçirmesinin bölgede yeni ayırım hatları oluşmasını tetikleyeceği ve bu planlara karşı örtüşen çıkarlara sahip Türkiye-Rusya ilişkilerinde yakınlaşma sürecinin Karadeniz'de devam edeceği ve bunun da Irak'ta olduğu gibi ABD-Türkiye arasında ikinci bir kırılmaya neden olabileceği düşünülmektedir.

Avrupa Birliğinin, "Karadeniz İş Birliği" önerisinin uygulanabilirliğini önümüzdeki zaman gösterecektir. Türkiye bu oluşumlarda aktif davranarak işbirliğini geliştirici adımlar atmalı, Karadeniz'de statükonun devamı yönünde tüm ülkeleri ikna etmelidir.

Avrasya ekonomi-politiğinin merkezi olan Karadeniz'deki oluşumlarda enerji ve güvenlik konuları ön plana çıkmıştır. Küresel güçler arasında rekabet alanı olarak ortaya çıkan Karadeniz, önümüzdeki dönemlerde önemini artıracak ve uluslararası ilişkilerde baş köşelerden birine oturmaya devam edecektir.

Yeni dünya düzenine doğru gidilirken, günümüzde bir dünya düzensizliği dönemi yaşanmaktadır. Ekonomik savaş yayılmakta, özellikle büyük ülkeler kendi ekonomilerini ayakta tutabilmek için küreselleşmeyi desteklemekte ve gelişmiş ekonomilerine Pazar yaratma düşüncesindedirler. Dünyanın diğer bölgeleri gibi Karadeniz Bölgesi de büyük güçlerin hedefleri arasındadır.

Karadeniz kıyıları 20.yy. başlarında nüfus hareketlerine maruz kalmış ve demografik yapı oldukça değişmiştir. Bu nüfus yapılarının değişmeye devam edeceği ve bu sebeple özellikle Kafkasya ve Kırım Bölgesinin krizlere gebe olacağı beklenmektedir.

Türkiye'nin dış politikasında önemli yere sahip olan Balkanlar, Kafkaslar, Karadeniz, bölgesi etrafında güvenlik, istikrar, refah, dostluk ve iş birliği ortamı yaratılması hedeflenmelidir.

2012 yılında küresel petrol arzının yüzde 6–7 oranındaki kısmının Türkiye üzerinden geçmesi ve Ceyhan'ın önde gelen bir enerji merkezine dönüşmesi beklenmektedir. Bu gelişmeler Türkiye'nin dünyanın ekonomik merkezleriyle enerji kaynakları arasında önemli bir transit ülke olarak stratejik rolünü önümüzdeki dönemde daha da fazla ön plana çıkaracaktır.

Ülkemizde, petrol, doğal gaz ve kömürden oluşan fosil yakıtlar, temel enerji arzında ağırlıklı payını koruyacak ve 2030 yılına kadar olan dönemde toplam talep artışının %84'lük bölümü bu kaynaklardan karşılanacaktır. Petrol birincil enerji arzında en fazla paya sahip kaynak olma niteliğini sürdürecektir. Bu sebeple Karadeniz'de petrol arama çalışmaları artırılmalıdır. Bu konuda en son 2009 Nisan ayında Brezilya'nın Petrobras şirketi ile Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı arasında anlaşma sağlanmıştır. 2011 yılında ilk sonuçların alınması beklenmektedir.

Türkiye'nin AB için stratejik önemi enerji güvenliği, çatışmaların önlenmesi ve çözümü ile Kafkasya'daki bölgesel güvenlik gibi kilit alanlarda daha da yükselmiştir. Türkiye'nin müzakereler ve gerçekleştirilmekte olan ilgili reformlar vasıtasıyla AB ile olan ilişkileri, birçok meydan okumayla karşı karşıya olan bölgede Türkiye'yi istikrara yönelik daha kuvvetli bir güç haline getirmektedir.

Jeostratejik konumu Türkiye'ye, özellikle enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi konularında olmak üzere AB'nin enerji güvenliği konusunda hayati bir rol vermektedir. Tedarikçi ve transit ülkeler olmak üzere bölgedeki diğer ülkeler, Türkiye ve AB arasında enerji alanında daha yakın işbirliği oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Karadeniz Bölgesi enerji geçiş noktası olarak daha da önem kazanacaktır.

Türkiye'nin AB'ye katılımı, AB sınırlarını Ermenistan, Azerbaycan, ve Gürcistan'a kadar genişletecektir. Türkiye'nin, katılımından önce komşularıyla ihtilaflarını çözmek için çalışmaya istekli olması koşuluyla, AB'nin Türkiye vasıtasıyla Güney Kafkaslarda istikrar sağlayıcı bir etkisi olabilir. Özellikle Ermenistan'la olan ilişkilerinin, diplomatik ilişkilerin kurulması ve halihazırda kapalı bulunan kara sınırının açılmasıyla geliştirilmesi gerekecektir.

Yukarı Karabağ ile ilgili ihtilaftan doğan Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki gerilimi yumuşatmaya Türkiye'nin katkıda bulunması da önemlidir. AB'nin Azerbaycan, Gürcistan ve petrol bakımından zengin Hazar Denizini çevreleyen ülkelerle olan ilişkileri de Türkiye'nin üyeliğiyle geliştirilebilir. Karadeniz Bölgesinde oluşturulacak barış ortamı en çok Türkiye'nin çıkarına olacaktır.

Rusya-Gürcistan Savaşı, sonucu bağımsızlıklarını ilan eden Güney Osetya ve Abhazya bölgeleri sorun olmaya devam edecek, sadece Rusya tarafından tanınmış olsalar bile, fiili olarak bağımsız olarak hareket edeceklerdir. Bu hareketlerin bölgenin geneline yayılma ihtimali karşısında sıkıntı yaşanacaktır. Gürcistan'da yaşanacak her türlü istikrarsızlık başta Bakü-Tiflis-Ceyhan projesi olmak üzere çeşitli açılardan Türkiye'yi olumsuz etkileyecektir.

ABD, BM'nin yerine sadece Batı ülkelerinden oluşan bir tür "demokratik ittifak" oluşturma planları yapmakta, bu bağlamda NATO'ya önemli bir görev biçilmektedir. Rusya ise, sadece NATO'nun kendi sınırlarına kadar genişlemesine değil, NATO'nun küresel güvenlik örgütü haline dönüşmesi planlarına da şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu güçler arasındaki mücadele özellikle Karadeniz ve çevresi üzerinden artarak devam edecektir.

Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgal etmesini hem askeri ve lojistik açıdan hem de taktik açıdan desteklemiş olan Rusya, sonuç olarak Türkiye-Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerinin kilitlenmesini sağlamıştır. Bu nedenle, Kafkas enerji imkanlarını Türkiye'ye ulaştıracak boru hatları, daha pahalı bir güzergah olan Azerbaycan-Gürcistan koridorundan Türkiye'ye ulaşmaktadır. Son Savaş ile, Gürcistan'ında çok güvenli bir geçiş olmadığı ortaya çıkmıştır. Yeni dönemde Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde yumuşama görülebilir, ancak tarihsel sorunlar, bu iş birliğini uzun süre çok geniş kapsamlı olmasını engelleyecektir.

ABD, Türkiye'nin İran'a enerji konusunda yakınlaşmasını istemese de, Rusya'nın enerji temin etmedeki hakimiyetini azaltacak olması nedeniyle fazla ses çıkarmamaktadır. Ayrıca kendisinin de uzun dönemde İran ile ilişki içine girebileceği değerlendirilmektedir.

Rusya kendisini devre dışı bırakan, ABD ve AB destekli NABUCCO boru hattı projesine karşı 18 Ocak 2008 tarihinde Bulgaristan'la "Güney Akım Projesi" ile ilgili anlaşmayı imzalamıştır. Türkiye, bölgedeki oluşumları/projeleri milli menfaatlerine uygun olacak şekilde yönlendirmeli ve bunların içinde yer almalıdır.

Fosil yakıtların yakın bir gelecekte tükenecek olmaları nedeniyle, hidrojenin stratejik bir enerji kaynağı olarak önemi her geçen gün artmaktadır. Şu an için yüksek olan üretim maliyetinin düşürülmesi ve depolama sorunun çözülmesinden sonra, hidrojenin yaygın bir enerji kaynağı olacağı değerlendirilmektedir. Elektroliz yöntemiyle sudan elde edilebilmesi de hidrojenin sonsuz bir enerji kaynağı olmasını mümkün kılmaktadır. Enerji kaynağı olarak kullanılan hidrojenin depolanmasında bor elementinin "sodyum bor hidrür bileşiği" çok büyük bir öneme sahiptir. Son bulunan rezervlerle birlikte Türkiye'de yaklaşık olarak 3 milyar ton bor rezervi bulunmaktadır. Bu miktar dünya rezervlerinin % 72'sini teşkil etmektedir. Sahip olduğu bor rezervi nedeniyle, geleceğin alternatif enerji kaynağı olacağına inanılan hidrojenin dünyada kullanımının yaygınlaşmasının Türkiye'ye önemli bir üstünlük sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Bol miktarda hidrojen sülfür bulunan Karadeniz'den hidrojen elementinin elde edilmesi durumunda Türkiye'nin önemli bir avantaj sağlaması beklenmektedir.

Montrö Sözleşmesi'nin bölge siyasetinde oluşturduğu denge nedeniyle sert güvenlik meselelerinde deniz güvenliğini diğerlerinden ayırmak rasyonel bir tutum olacaktır. Nitekim bölgedeki deniz aktivitelerinin çok az bir kısmı yasadışı olup bunlar da terörizm, Kitle İmha Silahları ve materyallerinin yayılmasıyla ilgili olmayıp büyük çoğunluğu akaryakıtla ilgili kaçakçılıktan oluşmaktadır. Bölge devletleriyle oluşturulan güçlerin bu sorunlar ile baş etmeye yeteceği, bölge dışı kuvvetlere ihtiyaç olmadığı uluslararası arenada sürekli olarak vurgulanmalıdır.

Türkiye bir NATO üyesi ülke sıfatıyla, Batı'nın Rusya'ya karşı uygulayacağı politikalarda çok önemli bir role sahiptir. Türkiye'nin içinde olmadığı bir politikanın mevcut şartlar altında Batı tarafından Rusya'ya karşı başarılı bir şekilde uygulanma şansı çok düşüktür. Türkiye, Karadeniz'deki tansiyonu düşürmek ve bölgedeki savaşın büyümesini

önlemek için, Karadeniz’i, Batılı devletlerin ancak Montrö Sözleşmesi çerçevesinde kullanabileceğini, bu Sözleşme’den taviz vermeyeceğini her türlü platformda açıkça ifade etmelidir.

Rusya, her gün yaklaşık 1,36 milyon varil ham petrolü boğazlardan geçirerek diğer ülkelere satmaktadır. Türkiye, boğazlar üzerinden Rusya’nın transfer ettiği bu petrolün, Türk Boğazlarının güvenliği açısından riskinin gözardı edilemeyeceğini uluslararası arenada gündemde tutmalıdır.

Rusya’nın Gürcistan’a askeri müdahalesinden sonra Orta Asya ülkelerinin enerji politikaları tekrar şekillenecektir. Rusya kendi iç pazarına ve Avrupa’ya sattığı doğal gazın yaklaşık %25’ini Orta Asya ülkelerinden çok ucuza almış ve Avrupa’ya 8 kat fazla fiyata satmıştır. Artık Rusya’nın bu ülkelerden doğal gazı daha pahalıya alacağı ve Çin’in bir tüketici olarak bu ülkeler ile ilişkisinin gelişeceği değerlendirilmekte olup, ABD, AB ve NATO’nun bölgede enerji güvenliği adına yayılmaya devam edecekleri beklenmektedir.

Orta Asya enerji dengeleri, Rusya ve İran’ın lehine tekrar şekillenecektir. Ancak petrol fiyatlarının ucuzlaması bu ülkelerin ekonomilerini ciddi oranda olumsuz etkileyecektir. Petrol ve doğal gaz fiyatlarını artırıcı eylemlerin arkasında olacaklardır. Bunların yanlarında yüksek kar bekleyen Batılı şirketler de olacaktır.

Önümüzdeki yıllarda, Orta Asya ülkelerinin doğal gaz fiyatında yapacağı artışlar, otomatik olarak Avrupa ve Türkiye’ye yansıtılacaktır. Bu nedenle, doğal gaz fiyatlarındaki artışın getirdiği maliyetin ülke ekonomileri içerisindeki payı da artacaktır. Özellikle doğal gazda, Avrupa’nın Rusya’ya olan bağımlılığı da artarak devam edecektir.

Batının en önemli boru hattı BTC’nin Türkiye’den geçmesi nedeniyle, Rusya-Türkiye ilişkilerinde her zaman bir kriz durumu beklenebilir. Rusya, bu krizin etkisini artırmak için Türkiye’nin kendisine doğal gazda daha bağımlı hale gelmesini arzulayacaktır. Türkiye’nin yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırımı da çok düşük seviyelerdedir. Türkiye’nin enerji açığı ve Rusya’ya olan enerji bağımlılığı kısa dönemde devam edecektir.

Rusya doğal gaz arzındaki bir daralma Türkiye’de sıkıntılara sebebiyet verebilecektir. Azalan Rusya doğal gazını Türkiye’nin İran üzerinden telafi etmesi güç görünmektedir. Çünkü İran, kendisi için de doğal gaz ithal etmek durumunda olan bir ülkedir. Türkiye’nin Rusya’ya karşı Türkmenistan’ı, İran’ı ve Azerbaycan’ı içeren hassas bir enerji politikası izlemesinin uygun olacağı, bu kapsamda, NABUCCO Projesinin ivedilikle faaliyete geçirilmesi de Rusya’ya olan bağımlılığı azaltabilecek bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

2010 yılından sonra, orta Asya ülkelerinin Rusya ile olan anlaşmaların bitecek olması, Çin’in sürekli artan enerji ihtiyacı ve Çin’i Orta Asya’ya bağlayan boru hatlarının tamamlanacak olması Orta Asya enerji kaynakları için Çin ile Rusya arasında büyük bir rekabetin olacağına işaret etmektedir. Bu da petrol ve doğal gazın Batı’ya daha pahalı olarak gelmesine sebep olacaktır.

Rusya’nın kısa vadede Kafkasya, Orta ve Doğu Avrupa’da daha cesaretli ve saldırgan bir politika izlemesi beklenmektedir. Kafkasya’da da bunu göstermiştir. Ancak enerji fiyatlarının tekrar gerilemesiyle, Rusya’nın ekonomik kırılganlığından dolayı bölgede etkisinin azalacağı değerlendirilmektedir.

AB, şu ana kadar Rusya’ya karşı tek vücut olarak etkili bir tepki ortaya koyamamıştır. Birlik ülkeleri kendi menfaatlerini düşünmektedir. Her bir ülkenin Rusya’ya enerjide farklı derecede bağımlı olması, Avrupa’yı sarmaya başlayan ekonomik krizin de etkisiyle ülkelerin kendi ulusal menfaatlerini birlik menfaatlerine tercih edecekleri uzun bir dönemin başlangıcına sebep olmuştur. Karadeniz deniz ticaretinin de kriz ile doğru orantılı olarak düşeceği/artmayacağı değerlendirilmektedir. Ancak kriz sonrası döneme hazırlanılarak, bölgede mevcut limanlar, tersaneler desteklenmelidir.

Türkiye’nin Azerbaycan ile arasında coğrafi bir ayrılık yaratan Dağlık Karabağ sorununun bir an önce Azerbaycan lehine çözülmesi, enerji güvenliğimiz açısından hayati önem taşımaktadır. Enerji kaynaklarına ulaşmada Azerbaycan ile doğrudan irtibatı olan bir Türkiye hem ekonomik anlamda hem de uluslararası alanda en önemli bölgesel güçlerden

birisi olabilecektir. Azerbaycan'ı enerji ihracatı açısından desteklememizin, Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığımızı azaltacağı değerlendirilmektedir. Ermenistan ile ilişkilerin genişletilmesinde, Azerbaycan'ın kaybedilmemesi esas alınmalıdır.

Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımıştır. Bu olay, Avrupa, Kafkasya ve Rusya'nın kendi içerisinde bulunan bir çok ayrılıkçı grup için bağımsızlıklarını ilan etme fırsatı doğurmuştur. Rusya'da oniki kadar ayrılıkçı grup vardır. Rusya, bölgenin diğer ülkelerinde bulunan ve bağımsızlık talep eden grupların bağımsızlığını tanıyabilir. Diğer yandan, Rusya'ya karşı olan ülkeler, Rusya'daki ayrılıkçı grupları destekleyebilirler.

Rusya'nın ekonomik büyümesinin çok büyük bir kısmı enerji kaynaklıdır. Ekonominin diğer alanlarında Rusya'nın, gelişmiş ülkelerle rekabet edebilecek kapasitesi henüz oluşturulamamıştır. Bu nedenle, enerji fiyatlarında oluşabilecek dalgalanmalara karşı, Rusya ekonomisi kırılgan durumdadır. Son dönemlerde yaklaşık 150 dolardan 50 doların altına düşen petrolün Rus ekonomisinde yarattığı gelir kaybı milyarlarca dolardır.

Kısa ve orta vadede Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları NATO'ya alternatif olacak kapasite ve yeterliliğe sahip değildir. Avrupa'da NATO hâkimiyeti devam edecek olsa da, AB'nin ortak güvenlik ve dış politika geliştirme alanında sabit kalacağı beklenmemelidir. 11 Eylül sonrasında yaşanan küresel nitelikteki gelişmeler de AB'nin bu konuda çaba sarf etmesini zorunlu kılmaktadır. Karadeniz Bölgesinde, kıyı devletlerinin, bölgesel oluşumları kuvvetlendirmesi, BLACKSEAFOR, KUH gibi uygulamaları genişletmesi gereklidir.

Karadeniz ve çevresinde özellikle Kafkasya'da, ırklar, dinler vb. kimlikleri aşan bir üst kimlik üzerinde durulması gerekir. Karadenizlilik bu ülkeler AB'ye girseler de, başka bir siyasi oluşum içinde yer alsalar da geliştirilmesi gereken bir kimliktir. Karadeniz karşı kıyıları uzaklaştıran değil, birleştiren bir ortak merkez olmalıdır. Bu amaçla "Karadeniz Oyunları" gibi sportif ve farklı kültürel faaliyetlere başlanmalı/hız verilmelidir.

ABD'nin, Rusya'yı Bulgaristan, Romanya, Ukrayna ve Gürcistan'la güneyden çevreleme stratejisine Türkiye de bir müttefiklik sınırları ve karşılıklı çıkarlar çerçevesinde

(ortak boru hatları vb.) destek vermektedir. Ancak, bu destek ABD'ye yetmemekte olup, ABD, Türkiye'den, 70 yıldır sorunsuz şekilde işletilmekte olan Montreux konusunda kabul edilemeyecek taviz isteme noktasına dayanmıştır. Bu oyunda sahne dışında kalamayacak olan Türkiye'nin, içinde olduğu oyunda "seyirci" kalmaması ve kendi jeopolitik değerlerine yakışan bir oyun sergileyerek, milli çıkarlarını koruması en doğal hakkı ve aynı zamanda da görevidir.

Türkiye, Boğazlar üzerindeki egemenlik haklarını, Atatürk'ün diplomatik başarılarından biri olan Balkan Paketi sayesinde, Balkan komşularıyla iyi dostluk ilişkilerini perçinleyerek elde etmiştir. Türk Boğazları statüsünün gelecekte de devamlılığını sağlamak açısından, Türkiye, benzeri bir yeni oluşum için şimdiden girişimde bulunabilir. Bu oluşumun tarafları Karadeniz'in sürekli barış denizi olması konusunda çıkarları bulunan önceki Balkan Paketi ülkeleri ile Rusya Federasyonu, Karadeniz'in diğer kıyıdaş ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri olarak düşünülebilir.

Okyanuslarda bulunan petrol ve doğal gaz kaynaklarının dünya rezervlerinin $\frac{3}{4}$ 'ünü oluşturduğu, "dünya okyanusu" olarak adlandırılmaya başlandığı ve bu sebeple ekonomik ve jeopolitik açıdan öneminin arttığı bilinen bir gerçektir. ABD, AB ve Rusya'nın doğal kaynaklara ve Dünya Okyanus alanlarına ulaşımını garanti altına almak maksadıyla adımlar atacağı beklenmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin de en kısa zamanda "deniz gücünü" "okyanuslarda gezebilen" bir yapıya kavuşturması ve açık denizlerdeki hak ve menfaatlerini koruması bekası açısından zorunlu olacaktır. Uluslararası organizasyonlara girerek bu gücünü pekiştirmelidir.

Avrupanın, Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesinde kuvvetli tepki verememesinin sebeplerinden birisi, enerjide Rusya'ya bağımlı oluşu ve AB'nin tüm ülkeleri tarafından kabul edilmiş bütünleşik bir enerji politikasının olmayışıdır. AB politikalarının belirlenmesinde etkili olan İtalya ve Almanya, Rusya ile uzun vadeli ikili enerji anlaşmaları yaparak bir anlamda Rusya ile stratejik ortaklık içine girmişlerdir (İtalya ile Güney Akım (South Stream) doğal gaz boru hattı anlaşması, Almanya ile 2005 yılında, Letonya, Litvanya ve Polonyayı dışlayan ve Baltık Denizinin altından geçerek Rusya'dan Almanya'ya ulaşan Kuzey Akım

(North Stream-2010 yılına kadar bitmesi planlanmaktadır). Buna karşılık enerjinin transferi açısından Rusya kısmen de olsa Avrupa'ya bağlıdır. Avrupa büyük enerji tüketimi ile Rusya için ideal pazardır.

AB ülkeleri Rusya doğal gazına ve petrolüne olan bağımlılıklarına son vermek için Enerji Güvenliği Planı oluşturmuştur. Bu plana göre, 2020 yılına kadar kullandıkları fosil yakıtları %20 oranında azaltıp, bu oranda yenilenebilir enerji kaynaklarından istifade etmek istemektedirler. Türkiye'de yenilenebilir enerji kaynaklarını geliştirmek zorundadır.

Doğal gazda Rusya'ya olan bağımlılıklarını daha da artırmak istemeyen Batılı ekonomiler, doğal gaz ihtiyaçlarını Türkiye üzerinden geçen alternatif kaynaklar aracılığı ile karşılamayı arzu etmektedirler. Bu noktada Türkiye'nin güvenli bir ülke olması geçiş güvenliğini de beraberinde getirecektir. Özellikle Karadeniz Bölgesi'nin güvenliğinin sağlanması, bölge dışı güçlerin etkisini minimize edecektir.

Karadeniz güvenliği konusunda ülkemizce izlenmekte olan politikanın odak noktasını, bölgesel ve uluslararası boyutların, geniş Avrupa-Atlantik bölgesi çerçevesinde bir bölünmeye yol açılmadan ve Karadeniz'in geniş çaplı bir ihtilaf bölgesi haline dönüşmesine meydan verilmeden incelikli bir tutumla birleştirilmeye çalışılması oluşturmaktadır.

Karadeniz'de deniz güvenliğine ilişkin olarak benimsediğimiz politikanın çeşitli platformlar kullanılmak suretiyle ABD'nin yanısıra diğer sahilدارlara da ayrıntılı şekilde izah edilmesi ve bu ülkelerin büyük kısmının mevcut girişimlere daha sıcak yaklaşımlarının sağlanması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bu çerçevede, mevcut politikamızın sürdürülmesinde, Karadeniz Uyumu Harekatı'nın çokuluslu hale getirilmesine öncelik verilmesinde ve BLACKSEAFOR'un ise geliştirilmeye devam edilmesinde fayda görülmektedir.

Karadeniz Bölgesi de dahil olmak üzere, dünya üzerindeki önemli bölgelerin sorunlarının en aza indirilmesi açısından, BM'in daha fazla güçlendirilmesi ve tüm üye

devletlerin eşit en azından günümüzden çok daha dengeli söz hakkına sahip olması önem arz etmektedir.

Şiddeti azaltmanın en iyi yolu, her türlü totaliter eğilimden daha güçlü olmaktır. Tarih boyunca teslimiyetçi ve yatıştırıcı tutum şiddeti azdırmaktan başka hiçbir sonuç vermemiştir. Bu sebeple Türkiye'nin bölgede gücünü artırmaya devam etmesi gerekmektedir.

Karadeniz ülkelerinin yaklaşık son iki yüzyıldır Çarlık Rusya'sı ve Sovyetler Birliği'nin egemenlik ve nüfuz alanında kalmaları ve Rusya Federasyonu'nun önümüzdeki on yıllarda ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda toparlanması sonrası tekrar eski nüfuz alanına dönmek isteyebileceği ihtimali, söz konusu ülkelerin NATO ve AB üyeliğini gelecekteki siyasi, ekonomik ve askeri güvenliklerinin en önemli teminatı olarak görmelerine yol açmaktadır. Karadeniz ülkelerinin ulusal güvenlikleri kendi başlarına sağlama kapasitelerinin zayıf oluşu da onları güçlü bir dış desteğe muhtaç bırakmaktadır. Ayrıca Karadeniz ülkelerinin demokrasi, çoğulculuk ve serbest piyasaya doğru yönelimleri artarken, Rusya Federasyonu'na karşı duyulan kaygı, bu ülkelerin ekonomik iş birliği yerine, güvenliğe öncelik vermelerine yol açmaktadır.

Ruslar yalnız Rusya Federasyonu'nda mevcut değildir. Komşu Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Belarusya, Özbekistan gibi ülkelerde de toplam 30 milyon Rus bulunmaktadır. Rusya'nın yakın çevresinde bu kadar Rus bulunması, bu bölgelere her zaman ilgi ve etki sahası olarak bakmasına yol açacaktır.

21. yy.'da ülkelerin en başta gelen temel ihtiyacı enerji olmuş ve karşılanamadığında ülkeleri savaşa kadar sürükleyen bir etken olmuştur. Sadece karşılanması değil, çıkarılması, depolanması, taşınması, dünya piyasalarına arzı vb. ile her biri tek başına ülkeleri birbirine düşüren etmen olmuştur. Yakın gelecekte de enerji dünya gündemindeki 1. yerini koruyacak, Orta Doğu, Hazar Bölgesi 1. seviyede enerji bölgeleri olmaya devam edecek ve Türkiye'de ihtiyaç ile üretimin arasında olan coğrafi konumu ile jeopolitik önemini muhafaza edecektir. Karadeniz Bölgesi ise bu ihtiyaçlar için bir geçiş güzergahı olacak ve ülkelerin deniz kuvvetlerinin bulunmak isteyeceği bir saha olarak önemi gittikçe artacaktır.

Bugün 143 milyon nüfusa sahip olan Rusya 17 milyon km² toprağı elinde tutmaktadır. Her ne kadar diğer ülkelerde 30 milyon Rus yaşıyor olsa da, kendi nüfusunun da 30 milyonu farklı etnik yapıdadır. Farklı raporlara göre 2050 yılında nüfusu 100 ila 120 milyon arasında olacaktır. 2050 yılında 1.5 ila 1,8 milyar nüfusa ulaşacağı değerlendirilen Çin'in 9.6 milyon km² toprağı vardır. Uzun dönemde Çin, Rusya'nın Asya topraklarını yaşam alanı olarak görebilecektir. ABD'nin ise bugünkü Asya politikasının temelinde proaktif davranarak Çin'in bu düşüncesine engel olma maksadıyla Rusya ve Çin'in ara bölgelerine yerleşmeye çalışmaktadır. Bu bölünmenin önüne geçebilmek ve kendi güvenliğini ve toprak bütünlüğünü sağlamak maksadıyla orta vadede Rusya'nın, NATO'ya girmek isteyebileceğı değerlendirilmektedir.

Karadeniz Bölgesi, Kısa Mesafeli Deniz Taşımacılığı için çok uygundur. Kapalı bir deniz olması sebebiyle, kıyıdaş ülkeler arasında deniz taşımacılığının geliştirilmesi, ülkelerin ekonomik dostluklarını geliştirecek ve bu dostluk da diğer sahalara yansımayaacaktır.

Karadeniz'i etkin olarak kullanmak bu sayede, Romanya-Bulgaristan üzerinden Gürcistan bağlantısını kurmak isteyen AB ile mücadele etmek, bu konuda Ukrayna ve Rusya ile Kuzey-Güney hattını da etkin olarak kullanacak politikalar geliştirmek önem arz etmektedir.

Güvenlik, enerji, taşımacılık boyutları ile ele alındığında Karadeniz, diğer bölge ülkeleri için olduğu kadar, Türkiye açısından da hayati önemi haiz bir bölge olarak kalacaktır. Bölge ülkeleri ile barış ortamı geliştirilerek, bu boyutların ve çözümlerin ortak bir anlayışla, uyum içinde yürütülmesi son derece önemlidir.

KAYNAKLAR

- AĞACAN, K (t.y.): Saakaşvili'nin Güney Osetya operasyonu: bir hipotezin testi. *Stratejik Analiz*, Cilt 5, Sayı 54, s. 41.
- AHUNDLU, M (2008): Kafkasya'daki jeopolitik kriz. *Gizli Arşiv, Aylık Dergi*, Ekim 2008, Sayı 15, İstanbul.
- AKAD, M. T (1992): 20. Yüzyıl savaşları. Kastaş Yayınları, İstanbul.
- AKAD, M. T (2001): Strateji üzerine. ISBN 975-7639-100-6, Kastaş Yayınları, 1.Baskı 2001, İstanbul.
- AKTEN, N. (2003): The Strait of İstanbul (Bosphorus): The seaway separating the continents with its dense shipping trafç. *Turkish Journal of Marine Sciences*, Cilt 9, No. 3, 2003, ss. 241-265.
- AKTEN, N. (2004): Analysis of shipping casualties in the Bosphorus. *The Journal of Navigation*, Cilt 57, No. 3, 2004, Londra, s. 7.
- ALKAN, M. ve ÖZPINAR, M. (2008): Moskova Bağlantılı,. *Newsweek Türkiye*, Sayı 02, 9 Kasım 2008.
- ALTINTAŞ, H. (2008): Rusya Gürcistan savaşı ve Türkiye. *Yeni Hayat Dergisi*, Sayı:167, Eylül 2008.
- AMİN, S (1999): Kapitalizmin hayaleti - günümüz entelektüel modaların bir eleştirisi. Çev. C. Algan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999.
- ARAS, B. ve YORKAN, A (2006): Avrupa Birliğinin enerji güvenliği ve jeopolitik. Türkiye'de Enerji ve Kalkınma, Der. Atilla Sandıklı ve Hasret Dikici Bilgin, TASAM Yayınları, İstanbul, 2006.
- ASCHERSON, N. (2001): Karadeniz. ISBN 975-458-258-0, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Basım, (Çev.Kudret Emiroğlu) (Orijinal Çalışmanın Yayın Tarihi, Çevirinin Yayın Tarihi:2001).
- AYDIN, M. (2006): Karadeniz Deniz Güvenliği Sempozyumu, 14 Haziran 2006, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara.
- AYDIN, M. ve ERHAN Ç. (Derleyenler) (2006): Beş deniz havzasında Türkiye. ISBN 975-6325-41-0, Siyasal Kitabevi, Ocak 2006.
- AYHAN, H. S. (2003): Dynamics of the alliance between Turkey and USA: The South Caucasus case. *Yayınlanmamış Master Tezi*, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2003, s.111.

BACIK, G. ve CANBAŞ, F. (1999): Kimlik, din, tarih ve dış politika tartışmaları ışığında Rusya. Avrasya Dosyası (Ankara), no.2.

BARNETT, T. P.M (2005): Harekat planı (blueprint for action) (Çev.Volkan Yalçıntoklu), ISBN 975-8992-08-2, 1001 Kitap Yayınları, Birinci Basım Nisan 2006.

BAUMAN, Z (1997): Küreselleşme - toplumsal sonuçları. Çev. A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 81.

BİÇER, B. (2008): Dünyanın üstü Amerikan üssü. Aktüel Dergisi, Sayı 176, 20-26 Kasım 2008.

BİLGİCİ, Y. (2008): Herkesin dostu. Newsweek Türkiye, Sayı 02, 9 Kasım 2008.

BİRSEL, H. (2005): Hazar Enerji Havzasının Dünya Hakimiyeti Mücadelesindeki Rolü”, 2023, 15 Eylül 2005, s. 19.

BREZİNSKİ, Z (1998): Büyük satranç tahtası: Amerika'nın önceliği ve bunun jeostratejik gerçekleri (Çev. Ertuğrul Dikbaş, Ergun Kocabıyık) Sabah Kitapları,1998, 2.Basım, İstanbul.

CEYLAN, F. (2005): Strengthening Black Sea maritime security. International Conference, Sofia.

CHILCOAT, R. A (1995): Strategic art: the new discipline for 21st century leaders. U.S. Army War College Strategic Studies Institute, Pennsylvania.

CHOMSKY, N (1991): Korsanlar ve imparatorlar gerçek dünyada uluslararası terörizm (Pirates & Emperors). Akademi, 1991.

CORNELL, S. E. ve diğ (2006): The Wider Black Sea region: an emerging hub in european security. Washington, Central Asia-Caucasus Institute&Silk Road Studies Program- A Joint Transatlantic Research and Policy Center, 2006.

ÇALIŞ, Ş. H. ve diğ (2006): “Avrupa Birliği: tarihi, kurumları ve niteliği”, uluslararası örgütler ve Türkiye. Çizgi Kitapevi, Konya, 2006.

ÇEÇEN, A (2006): Türkiye ve Avrasya. ISBN 975-6424-12-5, Fark Yayınları, 1. Basım.

DAĞLI, İ. ve ERDAL, M (2008): Kısa mesafeli deniz taşımacılığı, konteyner deniz ve liman işletmeciliği, ISBN 978-975-295-933-0, Editör Murat ERDAL, Beta Yayınevi, 1.Bası Ekim 2008, İstanbul.

DAVUTOĞLU, A (2001): Stratejik derinlik. ISBN 975-6614-00-5, Küre Yayınları, Sekizinci Basım Nisan 2002, İstanbul.

DEMİR, A.F. (2006): Yeni Orta Asya'nın kalbi Hazar ile sorunlar dağı Kafkasya keşişmesinde çatışmalar ve Türkiye'nin güvenliği açısından önemi. Türkiye'nin Çevresinde Meydana Gelen Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenlik Politikasına Etkiler konulu Sempozyum, Harp Akademileri Basımevi.

DEMİRRAĞ, Y (2005): EU policy towards south Caucasus and Turkey", Perceptions, Winter 2004 - 2005, s. 93.

DİKKAYA, M. ve ORHAN, M (2004): Economies of Black Sea Economic Cooperation (BSEC) countries and their bilateral trade. Journal of Economic & Social Research, Vol:6, Issue:2, 2004.

DUBOVYK, V. (2003): USA Role in Black Sea. Makale, Odessa National University.

EMANET, H (2003): Deniz hakimiyetinden dünya hakimiyetine giden yolda Türk Boğazları. ISBN 975-6618-63-9, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Birinci Basım, 2003.

ENGHDAL, F.W. (2008): Rusya-Avrupa-ABD ve jeopolitik esaslar. Çev. Gülen KIRNALI, İlker KOCAEL Gizli Arşiv, Aylık Dergi, Ekim 2008, Sayı 15, İstanbul.

ERKEK, L. (2006): Karadeniz deniz güvenlik politikası. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, Deniz İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Aralık 2006.

ERKİN, F. C. (1968): Türk-Sovyet ilişkileri ve boğazlar meselesi. Ankara 1968.

FULLER, G. E. ve LESSER, I. O. (t.y.): Balkanlardan Batı Çin'e Türkiye'nin yeni jeopolitik konumu. ISBN 975-316-606-0, Alfa Yayınları, Birinci Basım, (Çev.Meral Gönenç, Editör Yaşar Bülbül).

GARETH, M. W. (2005): Energy security in the Black Sea-Caspian region. Perceptions, Autumn 2005, s. 90.

GELB, B. A (2006): Russian oil and gas challenges. CRS Report for Congress, 3 Ocak 2006.

GÜRDENİZ, C. (2005): The Current naval picture, strengthening Black Sea maritime security. Sofya, Ministries of Defence and of Foreign Affairs of the Republic of Bulgaria, 2005.

GÜRSOY, B. (2005): Soğuk savaştan günümüze asimetrik tehdit. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, ISBN 975-255-048-7, İstanbul.

HART, B.H. L (t.y.) Strateji dolaylı tutum (E) Korgenaral Cemal Enginsoy (ter.), 4. baskı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yy., Ankara, 2002.

İLHAN, S (1989): Jeopolitik duyarlılık. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

- JAFAROV, S. (2007): Dünden bugüne Rusya-NATO İlişkileri. ISBN 978-975-8606-62-7, Ezgi Kitabevi, Birinci Baskı, Ağustos 2007, Bursa.
- JOXE, A (2002): Kaos İmparatorluğu (L'Empire du Chaos). ISBN 975-05-0134-9, İletişim Yayınları, Çev. Işık Ergüden, Editör Can Belge), 2.Baskı 2003, İstanbul.
- KANBOLAT, H (2006): Karadeniz'in değişen jeopolitiği. Stratejik Analiz, Uluslararası İlişkiler Dergisi, “, Sayı:72
- KANBOLAT, H. ve GÜL, N (2000): Kafkasya'da Cavahati (Gürcistan) ile Krasnodar (Rusya) Ermenilerinin jeopolitiği ve özerklik arayışları. Stratejik Analiz, C 1, Sayı: 6, Ekim 2000, s. 6.
- KANBOLAT, H. (2006): Karadeniz'in tarihi yeniden yazılıyor. Cumhuriyet Strateji, Yıl 2, No. 103, 19 Haziran 2006, s. 18-19.
- KANDEMİR, E (2008): Karadeniz'in değişen jeopolitiği. ISBN 978-975-255-223-4, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1.Baskı Eylül 2008, İstanbul.
- KANTARCI, H. (2006): Kısaçtaki bölge KAFKASYA. IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, ISBN: 975-255-085-1, İstanbul.
- KANTARCI, H. (2008): ABD ve Rusya ekseninde Türk dış politikasının Kafkasya ve Karadeniz Bölgesine yönelik ikileminin yansımaları. 2023 Dergisi, ISSN 1303-0434, Sayı 91, 15 Kasım 2008.
- KESGİN, S (2005): NATO ve Karadeniz. Karadeniz:Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı, Der. Osman Metin Öztürk ve Yalçın Sarıkaya, Platin Yayınları, 2005.
- KESGİN, S (2008): Gürcistan'da değişimin sinyali: 2008 devlet başkanlığı seçimi. Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları Yıl: 6, Mayıs 2008, Sayı: 11. Kıbrıs blokajına Nabucco resti. Radikal, 20 Ocak 2009, S6.
- KILIÇ, G (1999): Osmanlı döneminde Boğazlar meselesi. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 12-19.
- KIZILKAYA, E. ve ENGİN, C. (2005): Enerjinin jeopolitiği, dünya üzerindeki jeo-ekonomik mücadele. Sosyal Bilimler Dergisi, İstanbul Üniversitesi.
- KÖNİ, H (1998): Türkiye tutunmaya çalışıyor. Milliyet, 15 Mayıs 1998.
- KUMKALE, T.T (1995): Tarihten günümüze Türk-Rus ilişkileri. Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- KURUMAHMUT, A. (2005): “Montreux Boğazlar Sözleşmesi ve Savaş Gemileri İçin Barış Zamanı Geçiş Rejimi”, Stratejik Etütler Bülteni, Sayı:89

KURUMAHMUT, A (2006): Montrö Sözleşmesi'nin Karadeniz Deniz Güvenliğine Etkileri Karadeniz Deniz Güvenliği Sempozyumu 14 Haziran 2006, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara.

KUTLUK, D. (2001): Hazar-Kafkas petroleri, Türk Boğazları: Çevresel Tehdit, Tüdev Yayınları No:16, 2003.

KUTLUK, D. (2006): NATO and The Black Sea. Brifing, AFCEA Karadeniz Güvenliği Seminer, Varna

LACOSTE, Y (2007): Büyük oyunu anlamak jeopolitik: Bugünün uzun tarihi. ISBN 978-975-6690-81-9, NTV Yayınları, Birinci Baskı:Ekim 2007, (Çev. İsmet Akça, Yayın Sorumlusu Editör Mustafa Alp Dağıstanlı).

MAHAN, A. T (1890): Deniz gücünün tarih üzerine etkisi. ISBN 975-8832-02-06, Q-Matris Yayınları, 1. Basım, (Çev. Kerem Fındık-Melahat Fındık, 2003).

MAYNES, C. W (1993): The World in the year 2000: prospects for order or disorder. U.S. Army War College Strategic Studies Institute, Pennsylvania.

Montreux Boğazlar Sözleşmesi. Deniz Kuvvetleri Dergisi, Sayı:553.

MUTİOĞLU, H. ve ÖZDEMİR, A. (2008): Küreselleşmenin jeoekonomi ve enerji politikalarına etkisi. Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay Atase Başkanlığı Yayınları Yıl: 6 Mayıs 2008 Sayı: 11, S112.

MÜTERCİMLER, E (1997): 21.Yüzyıl ve Türkiye "yüksek strateji", Erciyaş Yayınları, İstanbul.

MÜTERCİMLER, E (2000): 21.Yüzyıl ve Türkiye. Güncel Yayıncılık, İstanbul. 2000.

NADAS, M (1991): Geo-astral siyaset boğazlar deltalar. ISBN 975-7639-44-3, Kastaş Yayınları, İkinci Baskı 1991, İstanbul.

National security strategy of the United States of America. Washington, White House, 2002.

OKMAN, C (1995): The Black Sea initiative and the European security process (atheoretical approach). The Black Sea economic cooperation: anew reality for Turkey, Germany and the European Union, Bonn, 7-10 Aralık, 1995.

OKMAN, C. (1995): The Black Sea initiative and the European security process (atheoretical approach). The Black Sea Economic Cooperation: ANew Reality for Turkey, Germany and the European Union, Bonn, 7-10 Aralık, 1995.

- PALA, C. (2005): Orta Asya ve Balkanlar: Avrupa yeni boru hattı güzergahını seçiyor. Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği, Der. Gamze Güngörmüş Kona, ISBN 975-255-011-8, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı 2005.
- PALA, C. ve ENGÜR, E. (1998): Kafkasya petroleri 21. yüzyılın eşğinde Hazar Havzası ve Türkiye. İşletme ve Finans (Ankara), no.152.
- PAMİR, N (2005): Enerji politikaları ve küresel gelişmeler. Stratejik Analiz, Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi, Sayı 68, İstanbul, 2005, s. 73.
- PAZARCI, H (1990): Uluslararası hukuk dersleri,II.Kitap,Turhan Kitabevi, Ankara.
- RAZOV, S (1997): New developments in Central Asia. International Affairs (Moscow), no.3. Referans Gazetesi 03 Aralık 2008
- SARIKAYA, Y. (2004): Gürcistan'da kadife devrim: bölgesel analiz. POLSAR Seminerleri, G.Ü. İ.İ.B.F. Seminer Salonu, Ankara, 3 Mart 2004.
- SARIKAYA, Y (2005): Rusya Federasyonu'nun Gürcistan politikası. Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz, drl. Osman Metin Öztürk, Yalçın Sarıkaya, Platin Yayınları, 2005, Ankara, s. 194.
- SHALAMANOV, V (2005): Security cooperation opportunities in the wider Black Sea area, the role of the wider Black Sea area in a future european security space. Volume II, Roma, NATO Defence College, Research Branch, Aralık 2005.
- SOLOSKY. R. and CHARLICK, P. T. (1999): NATO and Caspian Security: A Mission Too Far? Santa Monica, RAND, 1999.
- SOYSAL, M. (2009): Akılcı dinamizm. Cumhuriyet, 12 Ocak 2009, S17
- SUSHKO, O. (2005): The Local players and their interests: the view from Ukraine. International Conference, The Black Sea Region: Towards a Partnership for the 21st Century, Constantza.
- TARAKÇI, N. (2005): Sömürgecilikten 21.yüzyıla deniz gücü mücadelesi denizci stratejinin tarihi analizi. ISBN:975-409-320-2, Deniz Basımevi Müdürlüğü, 1.Baskı, 2005.
- TAVKUL, U (2002): Etnik çatışmaların gölgesinde Kafkasya. Ötüken Yayınları, İstanbul.
- TAYLOR, C. W (1993): Alternative world scenarios for a new order of nations. U.S. Army War College Strategic Studies Institute, Pennsylvania.
- The European Union's energy security challenges. CRS Report for Congress, 11 Eylül 2006.

The War in Georgia puts energy security back on Europe's agenda. Economist, 21 Ağustos 2008.

THOMAS L. T. ve SHULL, J. (t.y.): Rusya'nın milli menfaatleri ve Hazar Denizi. Çev. Yılmaz Tezkan, Menfaatler Çatışması Ortasında Türkiye, Haz. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları, İstanbul, 2000,

TOLUNER, S. (1989): Milletlerarası hukuk dersleri-devletin yetkisi. ISBN 975-486-066-1, İstanbul.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2005.

USTAOĞLU, B. S. (2006): Karadeniz'de denizcilik alanında uluslararası işbirliği. T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Karadeniz deniz güvenliği sempozyumu 14 haziran 2006, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara.

ÜLTANIR, M. Ö. (2008): Şeytan üçgeni:terör ve siyasi çatışma, finansal kriz, enerjide karmaşa. Ekoenerji Dergisi'nin 30 Ekim 2008'tarihli 22. Sayısı.

ÜNAL, H. (2002): "Türkiye ve Ortadoğu: Filistin'den Irak senaryolarına Türkiye ve Ortadoğu sorunları". Türkiye Günlüğü, 68/Kış.

VANK, M.D. (1998): Boğazların hukuki rejimi ve Türk Boğazları. ISBN 975-7100-10-2, US-A Yayıncılık, Ankara.

YAVUZ, C. (2006): Küresel güçlerin deniz güvenliğine yönelik politikaları, Karadeniz Deniz Güvenliği Sempozyumu 14 Haziran 2006, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara.

YENİÇERİ, Ö. (2006): Karadeniz'de ABD satrancı ve Türkiye'nin pozisyonu. 2023 Dergisi, Mayıs 2006.

YERGIN, D. ve GUSTAFSON, T. (1991): Russia 2010 and what it means for the world. Random House, New York.

ZEYBEK, H. (2006): Avrasya ulaşım bağlantıları ve Türkiye. Staratejik Analiz, Sayı:78.

İnternet Adresleri

2007 Yılı ihracatının genel ve sektörel değerlendirmesi. Dış Ticaret Müsteşarlığı İnternet Sayfası <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&dil=TR&yayinid=11> Erişim Tarihi 12-03-2009

AHLENIUS H (2008): Atık su arıtım oranı. UNEP/GRID-Arendal Şubat 2008, <http://maps.grida.no/go/graphic/ratio-of-wastewater-treatment> Erişim tarihi: 19.12.2008

- AKLAR, Y (t.y.): Milli güvenlik siyasetinin oluşturulması. Asam Jeopolitik ve Strateji uzmanı www.asam.org.tr. Erişim Tarihi: 21.12.2008
- ALTINBAŞ, D (t.y.): Avrupa, enerjide Rusya'ya bağımlılığını kırmaya çalışıyor. Asam Avrupa Uzmanı daltinbas@Avsam.Org. Erişim Tarihi: 15.12.2008
- AYDIN, M. (2004): Europe's next shore: the Black Sea region after EU enlargement. ISS Occasional Paper no 53, Erişim Tarihi: 28.12.2008
- BAGCI, H (2008): Türkiye'ye Bıçilen Yeni Elbise Ne? 19 Kasım 2008 Çarşamba, http://www.stratejikboyut.com/author_article_detail.php?id=518 Erişim Tarihi 29-11-08
- CAFERSOY, N (t.y.): Rusya'da (yeni) Avrasyacılık, akımı. <http://www.turksam.org/tr/a700.html> Erişim Tarihi: 09.12.2008
- ÖZLEM, K (t.y.): Güvenlik Stratejileri <http://www.turksam.org/tr/a699.html>. Erişim Tarihi:20.11.2008
- DANIŞMAN, J (2008): AB'nin Karadeniz bölgesine ilgisi artıyor. Berlin 30.05.2008 <http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,3373681,00.html> Erişim Tarihi: 12.03.2009.
- DEVLET, N (2006): Avrasya Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Stratejik Öngörü 2023: CUMHURİYET'İN 100. YILINDA TÜRKİYE ve DÜNYA Atatürk'ün 125. Doğumyılı Etkinlikleri Ankara, 9-13 Ekim 2006 Büyükhanlı Park Otel www.asam.org.tr Erişim Tarihi: 12-01-2009
- EKREM, N. H (2005): Orta Asya'da güç dengeleri: Şanghay İşbirliği Örgütü Başbakanlar toplantısı sonrası. TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası 10 Kasım2005 <http://www.turksam.org/tr/a614.html>.ErişimTarihi:28.12.2008
- EKŞİ, M (2007): Rus Gürcü Gerginliği ve Eksen Değişikliği. 22 Kasım 2007, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1259, Erişim Tarihi: 19.12-2008
- EKŞİ, M (2007): Rusya'nın Akdeniz'de donanma üssü kurma planı. 20/08/2007, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1139 Erişim Tarihi: 19.11.2008
- EKŞİ, M (2007): Şangay İşbirliği Örgütü Ve Sino-Russo İlişkilerinde “Zorunlu Stratejik İşbirliği” 10/12/2007 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1279 Erişim Tarihi: 29-11-09
- EKŞİ, M (2007): Şangay İşbirliği Örgütü'nün OPEC ve CSTO Ekseninde Açılımı. 03/09/2007 <http://www.globalstrateji.org> Erişim Tarihi: 25.12.2008

EKŞİ, M (2008): Asimetrik/Simetrik Karşılıklı Bağımlılık İlişkisi: Türkiye'nin Enerji Güvenliği. 03/09/2007, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1157 Erişim Tarihi: 16.12.2008

EKŞİ, M (2008): İran Doğalgazının Kesilmesi Ve Türkiye'nin Enerji Güvenliği Problematığı, 11/01/2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1314 Erişim Tarihi: 28.12.2008

EKŞİ, M (2008): Nato'nun enerji güvenliği yaklaşımı. 30 Ocak 2008 http://www.Globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1340, Erişim Tarihi: 12.11.2008

EKŞİ, M (2008): Türkiye-Rusya İlişkilerinde Rekabet ve İşbirliği İkilemi., 13 Mart 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1376 Erişim Tarihi: 10.12.2008
Energy Information Administration, 25 Eylül 2008

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı İnternet Sayfası Erişim Tarihi:22-11-2008

ESLEN, N (2008): Güvenliğin boyutları. Cumhuriyet Strateji- 25 Şubat 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1370 Erişim Tarihi:21.12,2008

FİLİZFİDANOĞLU, D (2008): Sorun: enerjide dışa bağımlılık. Çalışma Hayatı ve Türkiye Araştırmaları MASASI <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1424&sayfa=2> 19-11-08. Erişim Tarihi: 28.12.2008

GORDIENKO, A (2003): Poproşu ne zarıvatsya. Nezavisimaya Gazeta, 14 Nisan 2003.

GÖKNEL, M (2008): Kafkaslarda yaşanan sıcak yaz, soğuk bir kışın habercisi mi? asam, Kıdemli Araştırmacı-Enerji ASAM İnternet Sayfası, 4 Eylül 2008, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2558&kat2=2>. Erişim Tarihi: 28.12.2008

GÜREL, E. (2008): Alternatif enerji kaynakları, biyolojik yakıtlar. 2.11.2008 <http://www.turksam.org/tr/a1515.html>. Erişim Tarihi: 12.02.2009

<http://images.google.com.tr/imgres?imgurl=http://www.burasicanakkale.com/burasicanakkale/sayfalar/acilansayfa/KUMKALE/kumkale-harita.z>. Erişim Tarihi: 01.01.2009

<http://maps.grida.no/go/graphic/energy-resources-production-and-transportation> Erişim Tarihi 12.12.2008

<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=23182> Erişim Tarihi: 28.12.2008

<http://www.botas.gov.tr> Erişim Tarihi:19-11-2008

http://www.cnnturk.com/EKONOMI/GENEL/haber_detay.asp? Erişim Tarihi: 16.12.2008

http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/images/FSU_energymap Erişim Tarihi: 15.11.2008

http://www.haberdargazetesi.com/haber_detay. haberdargazetesi.com Erişim Tarihi: 29-11-09

http://www.insourceaudit.com/WhitePapers/Short_Sea_Shipping.asp,Erişim Tarihi: 10.7.2008.

<http://www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/2008/Kasim/26/Haber> Erişim Tarihi: 29-11-08

http://www.mfa.gov.tr/ii_-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa Erişim Tarihi: 18.12.2008

<http://www.mfa.gov.tr/turk-bogazlari.tr.mfa> Erişim Tarihi 18-12-2008

http://www.rusya-egitim.com/rusca/Rusca/ulkebilgisi_ve_harita/rusca_ulkebilgisi_ve_harita_dosyalar/image004.jpg Erişim Tarihi: 29-11-09

<http://www.timeturk.com/Savasta-kim-hangi-tarafta-haberi.html>, Erişim Tarihi: 11.12.2008

http://www.traceca.org.tr/sttra/images/glb_map_buyuk.jpg Erişim Tarihi: 26-02-09

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4 Erişim Tarihi 12-03-2009

<http://www.turksam.org/tr/a907.html> Erişim Tarihi: 21-12-2008

<http://www.turksam.org/tr/a907.html>, Erişim Tarihi 21-12-2008.

<http://www.ulkeler.net/abd.htm> Erişim Tarihi: 29-11-09

JACKSON, B. (2005): The Future of democracy in the Black Sea region. Project on Transitional emocracies <http://www.projecttransitionaldemocracy.org> Erişim Tarihi: 29-11-09

KAMALOV, İ. (2006): Avrasya Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Stratejik Öngörü 2023: Cumhuriyet'in 100. yılında Türkiye ve Dünya Atatürk'ün 125. Doğumyılı Etkinlikleri Ankara, 9-13 Ekim 2006 Büyükhanlı Park Otel www.asam.org.tr. Erişim Tarihi: 12-01-2009

KANBOLAT, H. (2007): Türkiye'den Saakaşvili'ye yardım paketi. 28 Kasım 2007, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?kat1=52&kat2ID=1858> Erişim Tarihi 15.01.2009

KANBOLAT, H. (2008): Demirden İpekyolu"nda İnşaat Başladı. 28 Mayıs 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2215&kat1=42&kat2> Erişim Tarihi: 10.12.2008

KANBOLAT, H. (2008): Güney Osetya sorununun yakın tarihi. 11 Agustos 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2441&kat1=42&kat2> Erişim Tarihi: 18.11.2008

KANBOLAT, H. (t.y.): Ahıska Türklerinin Gürcistan'a geri dönüş sorunu çözülüyor mu? Asam kfkasya Uzmanı www.asam.org.tr. Erişim Tarihi: 18.11.2008

Karadeniz ekonomisi İpek Yolu'nu bekliyor.14.05.2008http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=96960&KTG_KOD=172 Erişim Tarihi 12-03-2009

Karadeniz stratejik gelişim vizyonu 29 Kasım 2008 <http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa> Erişim Tarihi 15.01.2009

KARASAR, H. A. (2008): Saakaşvili'nin yarattığı karmaşada Türkiye ne yapmalı? 13 Ağustos 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2460&kat1=42&kat2=>. Erişim Tarihi: 20.12.2008

KAYA, S. ve EKŞİ, M. (2008): Karadeniz İçin Birlik Önerisi: AB'nin Bölünmüşlük Krizine Bir Adım Daha.,16 Temmuz 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1531 Erişim Tarihi:18.11.2008.

KOÇ, Ş. (2006): Amerika Birleşik Devletleri'ne İlişkin Analizler. ABD Hegemonyasının Doğası-Avrasya Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Stratejik Öngörü 2023: cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye ve Dünya Atatürk'ün 125. Doğumyılı Etkinlikleri Ankara, 9-13 Ekim 2006 Büyükhanlı Park Otel www.asam.org.tr. Erişim Tarihi: 18.11.2008

KONA, G. (2008): Türkiye - Orta Asya Cumhuriyetleri Ekonomik İlişkileri ve Rusya Faktörü 20 Mayıs 2008 <http://www.turksam.org/tr/a1419.html> Erişim Tarihi: 17-12-2008

KONA, G. G. (2007): Kafkasya coğrafyasında yaşanan gelişmeler bölgesel ve global aktörlerin bölgeye etkisi. 26 Kasım 2007, <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=6> Erişim Tarihi: 23-11-2008.

KONA, G. G. (2008): Karadeniz'de son gelişmeler ve Türkiye ve Karadeniz havzası'nı yeniden hatırlamak 24 Ağustos 2008 <http://www.turksam.org/tr/> Erişim Tarihi: 06.11.2008

KONA, G. G. (2008): Türkiye - Orta Asya cumhuriyetleri ekonomik ilişkileri ve Rusya faktörü. 20 Mayıs 2008 <http://www.turksam.org/tr/a1419.html>. Erişim Tarihi: 06.11.2008

KONA, G. G. (t.y.): Türkiye'nin güvenlik politikaları ve stratejik öngörü düzeyi. <http://www.turksam.org/tr/a1325.html>. Erişim Tarihi: 06.11.2008

KULOĞLU, A. (2006): ABD Karadeniz Planındaki Israrından Neden Vazgeçti? 09/06/2006 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=562 Erişim Tarihi: 29-11-2008

KULOĞLU, A. (2008): ABD MONTRÖYÜ yine zorluyor. Global Strateji Enstitüsü Başkanışmanı 26 Ağustos 2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1573 Erişim Tarihi 29-11-2008.

KÜÇÜKOĞLU, R. (2006): ABD ulusal güvenlik stratejisi. Avrasya Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Stratejik Öngörü 2023: CUMHURİYET'İN 100. YILINDA TÜRKİYE ve DÜNYA Atatürk'ün 125. Doğumyılı Etkinlikleri Ankara, 9-13 Ekim 2006 Büyükhanlı Park Otel www.asam.org.tr. Erişim Tarihi: 18.11.2008

- KÜLEBİ, A. (2008): Yaşam alanımız Kafkasya ve geleceği. Eklenme Tarihi : 25.08.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1381&sayfa=2>. Erişim Tarihi: 25.12.2008
- KÜLEBİ, A. (2008): Atatürk ve büyük ülküsü: Türk Avrasyacılığı. Tusam - Başkanvekili Eklenme Tarihi : 18.02.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?> Erişim Tarihi: 08.12.2008
- KÜLEBİ, A. (2008): Avrasya satrancında askeri üsler. Tusam – Başkanvekili Eklenme Tarihi : 04.02.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1183> Erişim Tarihi: 14.12.2008
- KÜLEBİ, A. (2008): NATO çok boyutlu ikilemler içinde. Tusam - Başkanvekili Eklenme Tarihi : 23.06.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1328> Erişim Tarihi: 25.12.2008
- KÜLEBİ, A. (2008): Rusya: yeni başkan ve Türkiye. Tusam - Başkanvekili Eklenme Tarihi : 17.03.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1227> Erişim Tarihi: 08.12.2008
- KÜLEBİ, A. (2008): Türkiye ve değişen dünyadaki olması gereken yeri. Eklenme Tarihi : 11.08.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?ida=2>. Erişim Tarihi: 21.12.2008
- LEE, S (2008): Gürcistan savaşı'nın ardından ŞİÖ Zirvesi ve Çin-Rusya ilişkileri. 29 Ağustos 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2526&kat1=60> Erişim Tarihi: 19.12.2008
- LEE, Suna (2008): Gürcistan Savaşı'nın Ardından ŞİÖ Zirvesi ve Çin-Rusya İlişkileri 29 Ağustos 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2526> Erişim Tarihi: 19.12.2008
- MATVEEV, A. (2004): SŞA Pomogayut Kazakistanu Formirovat VMF, <http://www.gazetasng.ru/article.cgi?id=48523> Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html>. Erişim Tarihi: 16.12.2008
- MİLOVZOROV, A. (2005): Karadeniz, okyanus ötesinden bölüştürülüyor. 21 Aralık 2005 <http://www.turksam.org/tr> Erişim Tarihi: 16.12.2008
- MİRKADIROV, R. ve PLUGATARYÖV, I. (2004): Azerbaycane Poyavyatsya Voennie Bazı SŞA”, Nezavisimaya Gazeta , 18 Ağustos 2004. Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html>.
- MUHİN, V. (2003): Nekollektivnaya Bezapasnost. Evraziya Sevodnya, 16.06.2003 <http://www.gazetasng.ru/article.cgi?id=43967> Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html>.
- OĞAN, S. (2008): Küresel mücadelenin yeni rekabet alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması. <http://www.turksam.org/tr/a1474.html>. Erişim Tarihi: 18.11.2008
- OĞAN, S. (2008): Lavrov TÜRKSAM'ın önerisini destekledi: KİP yerine KEİ dedi. 03 Eylül 2008 <http://www.turksam.org/tr/a1474.html>. Erişim Tarihi: 18.11.2008

- OĞAN, S. (2005): Yeni global oyun ve Hazar'ın statüsü. 14 Şubat 2005 <http://www.turksam.org/tr/a153.html> Erişim Tarihi: 21.12.2008
- ORAL, N., KANBOLAT, H., AKTEN, N. ve ECE, J. N. (2008): Karadeniz'in değişen jeopolitiği çerçevesinde 71. Yıldönümünde Montrö Boğazlar Sözleşmesi www.asam.org.tr Erişim Tarihi 15-12-2008.
- ÖZPEK, B. B. (2007): Türkiye-İran Doğal Gaz Anlaşması ve Muhtemel Sonuçları. 27/07/2007, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1113 Erişim Tarihi: 16.12.2008
- ÖZPEK, B. B. (2007): Yeni Dönemde AB Orta Asya İlişkileri ve Türkiye. 10/07/2007, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1092 Erişim Tarihi: 29-11-08
- PANFİLOVA, V. (2003): Naçolo Bolşova Puti. Nezavisimaya Gazeta, 13 Kasım 2003. http://ng.ru/cis/2003-11-13/5_odkb.html . Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html>. Erişim Tarihi: 14-12-2008
- PANFİLOVA, V. ve ALİYEV, Y. (2004): Amerikansı İğrayut v Voynu na kaspiy” Nezavisimaya Gazeta, 29 Ocak 2004., Elena Baykova, “Kaspiy Vorujilsya Do Zubov”, Nezavisimaya Gazeta, 11 Haziran 2004. Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html> Erişim Tarihi: 14-12-2008
- PEİMANİ, H. (2004): Turkmenistan'a Military Investments: The Start of An Arms Race. Central Asia-Caucasus Analyst, January 28, 2004. Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html>. Erişim Tarihi: 14-12-2008
- PURTAŞ, F. (2004): Hazar bölgesi'nde rekabetin yeni boyutu: silahlanma yarışı. 01 Ekim 2004 <http://www.turksam.org/tr/a21.html>. Erişim Tarihi: 14-12-2008
- ROLPH, W. (1992): Freedom of navigation and the Black Sea bumping incident: how 'innocent' must innocent passage be?. Military Law Review, Sayı 136, Kış 1992. Karadeniz'in değişen jeopolitiği çerçevesinde 71. Yıldönümünde montrö boğazlar sözleşmesi Nilüfer Oral Hasan Kanbolat Necmettin Akten Jale Nur Ece www.asam.org.tr Erişim Tarihi 15-12-2008.
- Ruslar NATO'yu Bölecek mi? Türkiye'nin bölgesindeki etkinliğini artırması Rusya ile Batı arasında kalmasına mı neden oluyor. Rusların NATO planı ne? 27 Kasım 2008 / 15:05 Radikal http://www.stratejikboyut.com/news_detail.php?id=13903 Erişim Tarihi: 29-11-2009
- Rusya Kırım'da pasaport dağıtıyor <http://www.timeturk.com/Rusya-Kirimda-pasaport-dagitiyor-24910-haberi.html> Erişim Tarihi: 18.01-2009.

Rusya'nın nüfusu 40 milyon azalacak <http://yenisafak.com.tr/Dunya/?t=29.04.2008&i=114171>
SARAÇ, N (t.y.): Gürcistan'daki nankör kediler Ermeniler. <http://www.azsam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=273>.

SEZER, A. N. (2006): Avrasya Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Stratejik Öngörü 2023: Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye ve Dünya Atatürk'ün 125. Doğumyılı Etkinlikleri Ankara, 9-13 Ekim 2006 Büyükhanlı Park Otel www.asam.org.tr. Erişim Tarihi: 12.01.2009

SOMUNCUOĞLU, A. (2008): Tartışmalı NATO zirvesi: Rusya-ABD rekabeti zirveye damga vurdu. Rusya-Ukrayna araştırmaları masası eklenme tarihi: 14.04.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1253&sayfa=7> Erişim Tarihi: 18.11-2008

SOMUNCUOĞLU, A. (2008): Tekrar süpergüç olma hedefi: Rusya 2020 planı. Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi: 25.02.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1200&sayfa=10>. Erişim Tarihi: 09.12.2008

Statistical review full report wold book 2008 <http://www.bp.com/statisticalreview>. Erişim Tarihi: 23.12.2008

ŞEN, M. K. (2008): ABD'nin ekonomik kriz stratejisi. Ekonomi Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi : 11.08.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1362&sayfa=2>. Erişim Tarihi: 20.12.2008

ŞEN, M. K. (2008): Denge politikası kurulmalı. Ekonomi Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi : 18.08.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1370&sayfa=2>. Erişim Tarihi: 20.12.2008

ŞEN, M. K. (2008): Petrolün domino taşları. Ekonomi Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi : 09.06.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1310&sayfa=4> Erişim Tarihi: 23.12.2008

ŞİR, A. (2007): Yavuz Avrupa Birliği – Rusya ilişkilerinin özel durumu. 12/12/2007 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1285 Erişim Tarihi: 29-11-08

ŞİR, A. Y. (2007): Karadeniz'in Jeopolitik Önemi, Rusya ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü. 12/07/2007, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1095, Erişim Tarihi: 20.12.2008

TANRISEVER, O. F. (2008): Gürcistan'ın Güney Osetya'daki askerî operasyonu ve Rusya'nın tepkisi. 12 Ağustos 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2457>. Erişim Tarihi: 14.11.2008

TÜRBEDAR, E. (2008): Romanya'nın Kafkasya-Karadeniz atağı. 4 Eylül 2008 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2561&kat1=60&kat2=> Erişim Tarihi: 05.12.2008

Türkiye'nin enerji stratejisi. Dışişleri Bakanlığı İnternet Sayfası , Enerji, Su ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı , Ocak 2008. Erişim Tarihi: 21.12.2008

ÜNALAN, S. (t.y.): Alternatif enerji kaynakları. <http://me.erciyes.edu.tr/sunalan/alt-ener-kay.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2008

VELİEV, C. (2008): Ermenistan Seçimler. Yakındoğu Ve Kafkasya Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi : 18.02.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1193&sayfa=10> Erişim Tarihi: 12-01-2009.

VELİEV, C. (2008): Ermenistan'ın son çırpınışları. Yakındoğu ve Kafkasya Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi : 11.08.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1363&sayfa=2>. Erişim Tarihi: 20.12.2008

VELİEV, C (2008): Kafkasya'nın güvenliği tehlikede. Yakındoğu Ve Kafkasya Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi : 18.08.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1368&sayfa=2>. Erişim Tarihi: 20.12.2008

VELİEV, C. (2008): Kosova ateşi Kafkasya'yı sardı. Yakındoğu Ve Kafkasya Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi : 03.03.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1207&sayfa=10> Erişim Tarihi: 09-12-2008.

VELİEV, C. (2008): Türkiye'yi zor günler bekliyor. Yakındoğu Ve Kafkasya Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi : 01.09.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1384&sayfa=0> Erişim Tarihi 10-12-2008.

VELİEV, C. (2009): Kafkasya'da mücadele projelerle sürüyor. Yakındoğu Ve Kafkasya Araştırmaları Masası Eklenme Tarihi: 14.04.2008 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1251&sayfa=7> Erişim Tarihi: 12-01-2009.

www.stratfor.com, European Dependence On Natural Gas, 11 Temmuz 2008. Erişim Tarihi: 18-01-2009.

www.stratfor.com, Geopolitical Diary: Turkey's Option, 19 Ağustos 2008 Erişim Tarihi: 18-01-2009.

www.stratfor.com, Geopolitical Diary: Turkey's Option, 19 Ağustos 2008

www.stratfor.com, Russia: Courting Azerbaijan for Natural Gas, 4 Haziran 2008 Erişim Tarihi: 18-01-2009.

www.stratfor.com, Russia: The Georgian Pandora's Box, 25 Ağustos 2008. Erişim Tarihi: 18-01-2009.

www.stratfor.com, Russia: The Pandora's Box, 25 Ağustos 2008. Erişim Tarihi: 18-01-2009.

www.stratfor.com, Skyrocketing Natural Gas Prices and Europe's Economy, 10 Temmuz 2008. Erişim Tarihi: 18-01-2009.

www.stratfor.com, Skyrocketing Natural Gas Prices and Europe's Economy, 10 Temmuz 2008 Erişim Tarihi: 18-01-2009

www.stratfor.com, The Black Sea and Reviving The Cold War, 26 Ağustos 2008. Erişim Tarihi: 18-01-2009.

www.stratfor.com, Turkey, Iran: Ankara's Priority Shifts, 15 Ağustos 2008. Erişim Tarihi: 18-01-2009.

www.stratfor.com,Russia: Courting Azerbaijan for Natural Gas, 11 Temmuz 2008 Erişim Tarihi: 18-01-2009

YAVUZ, C. (2008): ABD'nin Karadeniz'e çıkma ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni aşma girişimleri. 20 Ağustos 2008 (19.8.2008) <http://www.turksam.org/tr/a1458.html> Erişim Tarihi 21-12-2008.

YAVUZ, C. (2008): Amerikan gemileri Montrö Sözleşmesi'ni "deliyor" mu? 15 Eylül 2008 <http://www.turksam.org/tr/a1488.html>, Erişim Tarihi 28-12-2008.

YAVUZ, C. (2008): Karadeniz'i ısıtan "bilek güreşi" ve Türkiye. 28 Ağustos 2008 <http://www.turksam.org/tr/a1467.html>. Erişim Tarihi: 18.11.2008

YAVUZ, C. (2008): Türkiye ABD gemilerini Karadeniz'den çıkarabilir mi? 29 Ağustos 2008 <http://www.turksam.org/tr/a1468.html>, Erişim Tarihi 28-12-2008.

Yeni Petrol Kanunu Avrasya Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi 15.02.07 - Sayı: 2 www.asam.org.tr. Erişim Tarihi: 22.12.2008

YEOMANS, M. (2004): Oil, guns and Money. http://www.globalpolicy.org/empire/analysis/2004/0902_yeomans.htm Michael T. Klare, "Transforming the American Military into a Global Oil-Protection Service" http://www.globalpolicy.org/empire/economy/2004/1007_oilprotection.htm#author Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni Boyutu: Silahlanma Yarışı 01 Ekim 2004 Fırat PURTAŞ <http://www.turksam.org/tr/a21.html>.

YILMAZ, E. (2008): Kafkaslardaki Gürcistan-Rusya Savaşı'nı Ruslar kazanmış gibi gözükse de asıl kazanan ABD oldu. Nasıl mı?. 18 Kasım 2008 / 15:23, www.stratejikboyut.com, http://www.stratejikboyut.com/news_detail.php?id=13646 Erişim Tarihi: 29.11.2008 Zirvesi bildirgesi ve Nato'nun küresel dönüşümü. 14 Nisan 2008 http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1428 Erişim Tarihi

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi : 08/04/1971
Doğum yeri : Tepeköy/Bor/Niğde
Lise : 1985-1989, Deniz Lisesi
Lisans : 1989-1993, Deniz Harp Okulu
Çalıştığı kurum : 1993, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı